

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

. DOM.
AL. S. J.

1/2 = 2

2-3-1

~~1/2~~

A B 420/120

D E
PRINCIPIORUM
LEGIS NATURALIS
TRADITIONE.

Ciceronis Hortensius contra Philosophiam differens, circumvenitur arguta conclusione; quod cum dicat philosophandum non esse, nihilominus philosophari videbatur: quoniam Philosophi est, quid in vita faciendum, vel non faciendum sit, disputare. Nos ab hac calumnia immunes ac liberi sumus, qui Philosophiam tollimus, quia humanæ cogitationis inventio est; Sophiam defendimus, quia divina traditio est; eamque ab omnibus suscipi oportere testamur.

L. Cælius Lactantius Firmianus Libro divinarum Institutionum III. Cap. 16.

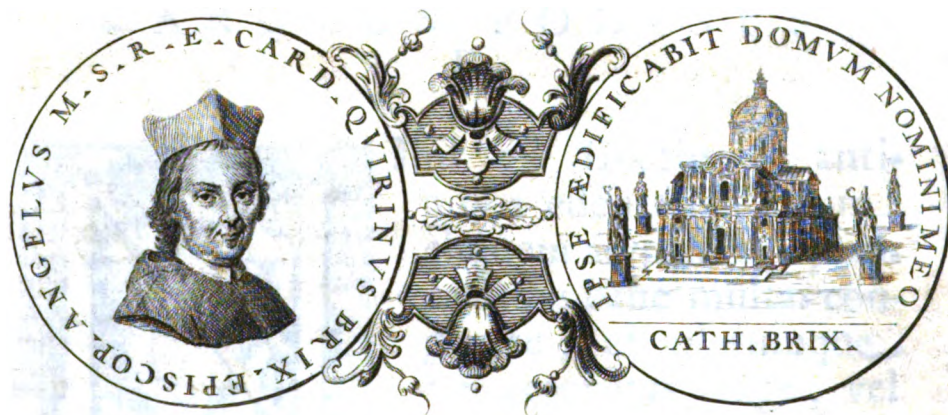

Petrus Solvini inv.

Jos. Patroni sculpit.

**P. CASTI INNOCENTIS
ANSALDI O. P.
D E
PRINCIPIORUM LEGIS NATURALIS
TRADITIONE
A D
CAROLUM POLINUM
S. MARTINI ABBATEM
LIBRI III.**

MEDIOLANI, MDCCXLII.

**In Regia Curia , apud Iosephum Richinum Malatestam
Regium Ducalemque Typographum.**

SUPERIORUM PERMISSU.

THE
LIFE OF
SAMUEL JOHNSON
BY
JAMES BOSWELL
IN TWO VOLUMES.
LONDON:
PRINTED BY A. MILLAR, IN THE STRAND;
AND R. BELL, IN ST. PAULS CHURCH-YARD.
MDCCLXXVIII.

THE
LIFE OF
SAMUEL JOHNSON
BY
JAMES BOSWELL
IN TWO VOLUMES.
LONDON:
PRINTED BY A. MILLAR, IN THE STRAND;
AND R. BELL, IN ST. PAULS CHURCH-YARD.
MDCCLXXVIII.

THE
LIFE OF
SAMUEL JOHNSON
BY
JAMES BOSWELL
IN TWO VOLUMES.
LONDON:
PRINTED BY A. MILLAR, IN THE STRAND;
AND R. BELL, IN ST. PAULS CHURCH-YARD.
MDCCLXXVIII.

THE
LIFE OF
SAMUEL JOHNSON
BY
JAMES BOSWELL
IN TWO VOLUMES.
LONDON:
PRINTED BY A. MILLAR, IN THE STRAND;
AND R. BELL, IN ST. PAULS CHURCH-YARD.
MDCCLXXVIII.

EMINENTISS. ET REVERENDISS. PRINCIPI
**ANGELO MARIÆ
QUIRINO,**
S. R. E.
PRESBYTERO CARDINALI,
Tituli Sancti Marci,
PRÆFECTO BIBLIOTHECÆ APOSTOLICÆ,
ET
SACRÆ CONGREGATIONI INDICIS,
**ARCHIEPISCOPO EPISCOPO
BRIXIÆ** &c. &c.

CAROLUS POLINUS
F.

Nihil est sanctius & anti-
quius edentibus librum
aliquem auspicato, quam
rationes bene multas con-
gerere, at plerumque
vel accersitas longe, vel
contra e trivio petitas,
quibus videantur, nemi-
nem ab illo, quo auspiciari volunt, alium
sive sibi, sive rei suæ patronum adoptare
com-

commodius potuisse . Molestum hoc argu-
menti genus , quo uno ferme omnes ad fa-
stidium usque cum legentes , tum & maxi-
me Auspices ipsos præclarissimos fatigant ,
TU , PRINCEPS EMINENTISSIMÉ , a
litteris clientum Tuorum penitus sustulisti ,
qui virtute , sapientia atque amplitudine
Tua plane singulari jam nunc assecutus es ,
ut nullus sit Studiorum , & Studioforum
ordo , qui se Tibi ultro non sistat , & cer-
tis nominibus ad Te pertinere in fronte non
præferat : Te nanque Philosophi , licet præ-
fati nihil , adire possunt , quod nempe con-
venit inter omnes , **QUIRINUM** non Phi-
losophiæ solum , sed Mathematicum usque eo
callentissimum esse , ut vix quartum supra
vicesimum annum emensus , Euclidem ipsum
in quæstionem vocaverit , atque illius Ele-
menta Algorithmico more digesserit . Ad Te
Eruditi constanter accedunt , quod scilicet
quisque infinitam propemodum Eruditionem
Tuam exploratam habeat illorum iudicio ,
qui libros Tuos de veteribus Græciæ Ortho-
doxæ officiis , de Monastice Italica , de annis
Patriarcharum ante diluvianorum , & post
diluvianorum ex collatione Codicum He-
braici Samaritici & Græci paullo diligen-
tius

tius volutarunt ; atque in illis partim exquisitam tum Cœnobiticæ tum Ævi Medii historię notitiam , partim non vulgarem Sacrarum Legum antiquitatem , partim denique accuratam in Chronologicis nexibus dissolvendis rationem sunt admirati : reconditam etiam Linguarum præsertim Orientalium peritiam in Te cognoscant illorum testimonio , qui domesticum Bibliorum exemplar , Scholiis Hebraicis a Te conscribillum totum , viderunt , atque egregiam Tuam de Historię Mosaicæ præstantia Orationem legerunt : Græcanica vero scientia Tua comperta sit omnibus , tum ex eruditissimo *de Primordiis Corcyræ* Volumine , in quo tot Scriptoribus inter se conciliatis , totque nuperis primique Subsellii interpretibus vel fraudis vel negligentię postulatis , Gentis illius interiora & reconditiora complexus es ; tum præcipue ex ipsa Crocyreorum mira plane erga Te Archiepiscopum olim suum voluntate , quem cum primum scientem Græce , & disertissime e superiore loco Græce perorantem audierunt , veterum penes simultatum visi sunt oblivisci ; & nobis etfi de Sacerdotii primatu infensi pertinaciter atque infesti , siverunt nihilominus , Te , in

b

Ec-

Ecclesiam suam S. Spiridonis Maximam cum Magistratu deductam, loco precedere Antistitem Græcum; Tibique non modo nullam de jure dicundo controversiam excitarent, verum etiam super Clericis initiandis assensionem Tuam esse petendam firmiter decreverunt. Tuum quoque Theologi præsidium sibi comparare jure ac merito debent, quod videlicet de facultate ista optime meritus sis, non tam Monachus, apud tuos Florentiæ olim luculentissimus ejus interpret, atque adversus tetricam & tristem nonnullorum elapsi Sæculi disciplinam vindex acerrimus; sed multo magis Episcopus & Cardinalis, cum Theologiæ splendorem & decus amplissimum addidisti, curandis Magistrorum ejus Ecclesiæ Patrum nitidis laboriosisque Editionibus, quatuor nimirum Veterum Antistitarum Brixia, & Sanctissimi Viri ac Prophetæ Ephremi, quem per Te, primo Syriace Græce & Latine simul & summe dicentem legerent, typisque non modo elegantissimis subductum deberent Tibi, sed ubere quoque & salutari doctrina manantem, e cujus fonte, obstructis aliquando, quibus non ita pridem Theologia infordue-
rat, lacunis, Dei majestate digna, atque
Ec-

Ecclesiastica autoritate fulta pronunciata deducerent. Verum enim vero Scriptores omnes, ut appareant in nomine Tuo, illam habent cum primis, in qua se solent tanquam in orbe suo iactare, magnificentiam, ad quam deductus, praeunte Natura ipsa QUIRINORUM, qui in magna gloria & opibus semper fuere, viam stravisti patentem Tibi ad innumera innumeris beneficia conferenda. In quam porro rem non erit opus verbis, cum nihil Tibi deliberatius fuisse quicquam Sacrarum Aedium dignitate, non unum aut alterum extans argumentum confirmet, sed novem ipsae Ecclesiae moneant, aliis, atque aliis in Urbibus Italiae sitae, quas cum Marmoreis aris pretiosissimis, vel Tabulis politissimis, vel utrisque donasti, atque effusis multis liberalitatis Tuae monumentis consecrasti. Nulli fidem Tuam, nulli operam, nulli rem familiarem defuisse clamant pauperes Romani ac nostrates, quos, fucum averfatus, clam per publicos curatores levas inopia, atque egregio prorsus charitatis facinore heredes pene ex asse libero fecisti; Sacrae Virgines Darfenses, Salesii filiae, ad quas universos Camunii Ducatus proventus, quoad Tibi Episcopo obvenerint, derivasti;

Seminarii alumni tum Vangadicæ , ubi Abas
es , tum Brixie , quorum prioribus amplum
& commodum domicilium Tuis sumptibus ex-
truxisti ; aliorum vero Bibliothecam electif-
simis ac peregrinis operibus locupletasti ; Tua
ipsa Congregatio Cassinensis , cui , perinde
ac non satis donorum in Te uno largitus
esses , perpetua insuper *Commendæ S. Andreae*
de Busco accessio Litteris Apostolicis per Te
facta fuit , eidemque singulis annis certam
erogas pecuniam , advenis ad Sublacensem
specum confluentibus distribuendam ; Vatica-
na postremo loco Bibliotheca , cujus non
modo spatii laxandis autor fuisti , sed digni-
tatem & copiam , tum omnibus Tuis , iisque
probatissimis libris , in eam donatione vivo-
rum irrevocabili importatis , tum etiam for-
te non levi , ad illam augendam fenori data ,
procurasti . Hæc & alia non pauca , præci-
pue de Palatiis domesticis , ubicunque jure
degis , a Te vel exquisite resectis , vel a solo
erectis , quorum tamen parce admodum me-
minisse oporteret , quod videlicet Tua sint
atque adeo mentionis haud ferendæ Tibi ,
qui nihil aliud spectas , quam quod e re aliorum
esse videatur : hæc inquam , **PRINCEPS**
EMINENTISSIME , in causa esse possent ,
cur

cur Autores omnes per se ac sua sponte adsciscerent Te sibi Patronum tam munificum ac liberalem, qui pro hac Tua exaggeratione animi quam altissima illos complectereris, omnique officiorum genere devincires.

Atqui hæc universa obsoleverunt nobis in præsentia. Mira ista & summa semper essent, præter quam in Te uno, qui eo tandem virtutis sapientiæ ac rerum gestarum præstantia contendisti, ut quæcunque antehac eminerent in Te, vel sui, ut fit, assiduitate viluerint, vel aliis clarioribus obruta minus luceant. Hinc est, neminem laborare, ut persequatur, quamobrem in Tuo præ ceteris nomine acquiescat; remque exhaustisse putat, ubi dixerit, Te iccirco habere æquissimam Studiorum suorum æstimatorem & judicem, quod videlicet hujusmodi ab omnibus habearis, quod Europam jam omnem impleveris fama Tua; & quod cunctorum linguis & litteris, QUIRINUM celebrantibus, in omen pene venerit, tanto Viro minime adjunctum esse. Porro si hæc de quibusvis editoribus exteris ita se habent, quid erit, cur homo Brixianus,isque Ecclesiastico addictus ordini, ulterius insistat in mo-
men-

mentis nuncupandi Tibi volumen istud , cum singuli Patriæ nostræ Cives plura Tibi debeant , quam comprehendere & significare tituli possint ? Vereor contra , ne non muneris hujus Tibi deferendi rationes mihi potius redundant , quam desint , atque illarum gravitati & copix munusculum meum nihil admodum respondeat . Et sane si quando colligebam mecum , quis esses , qui sim ego , pudor semper & conscientia deterruere , ne Tibi me vel scriptis maxime commendarem , atque ambitione quadam viderer commendationem tantam exequare . Sed cum perpetuis me cumulate beneficiis non destiteris , verecundiam primo excutere cœpi ; cum autem insigne quoddam liberalis erga me benevolentix testimonium nuperrime ac ultro contuleris , tum venit in mentem mihi Ciceronis illud . (*) *Qui semel verecundiæ fines transierit , eum bene & naviter oportet esse impudentem .* Animos addidit libri hujus argumentum , quod in mediocri volumine grande est , atque unum majestatem Tuam proxime attingit . Videbar enim videre Te , in ipso titulo hærentem , plane capi , & pro ea , qua es ingenii celeritate atque acie , jam
inde

(*) *Ep. ad Fam. l. 5. 12.*

inde cognoscere , quanta hoc in opere moveat Cl. Autor , neque fieri posse , quin Supera omnia media & infera cum naturæ tum religionis novo certe ordine misceat , & magna cum sarcina reconditæ eruditionis in medium prodeat . Accesserunt egregia ipsa Autoris merita , quibus abs Te singularem gratiam inivit , alio Tibi ejus opere inscripto , Tuisque in eum honorificentissimis officiis apud omnes constantem . Ceterum nisi tria hæc ancipitem me in proposito continuissent , profecto non committerem , ut ausum istud nota temeritatis a cordatis hominibus inureretur . Nostri præ aliis obstreperent mihi , Brixiam & Brixianos immortalitate donare *Cardinalis* meritissimi nomen simulacris quidem multis , partim elatis , partim in aliud tempus decretis , atque Inscriptionibus publicis , Septemvirali autoritate ære incisis , non vero minoris notæ Epistolis & Libellis . Digitum intenderent ad magnificentissimam Sacram Aedem primariam , per Te assiduis pluribusque operis conductis propere succrescentem ; & non modo Sacello , quod ajunt , maximo absolutam , non immanibus tantum octo columnis , majori testudini sustentandæ firmatam , non parte cameræ auctam , non
for-

fornicibus solum , prominente extyporum
artificio elaboratis , innixam ; sed ipsam di-
tissimi ædificii lapideam frontem in sublimem
jamdiu erigentem : & sciscitarentur , quid
opellæ huic cum divino illo beneficio , quod
Tullii verbis (*) *vigebit memoria sæculo-
rum , quodque posteritas alet , & ipsa æter-
nitas semper tuebitur* . Beneficium , inquam ,
divinum , quippe in eo Deum ducem secu-
tus , qui exitum secundo omine portendit ,
divino prorsus more Te gessisti , qui habita
in perditis & desperatis excitare repente so-
let : non secus atque Tu adumbrationem
incredibilis plane molis , ætatem jam Ævi
ferentem , ac senescentem misere in parti-
bus quibusdam divulgis , cum primum vidi-
sti , inductus es in spem fore , ut revivisce-
ret , manum & consilium rei statim admovi-
sti ; & certantibus in Te de laude progres-
sus largitionibus auri profusis , solertissimis
artibus , hortatu , autoritate , diutinam con-
tentionem relaxabis nunquam , donec Tem-
plo , inter Europæ celeberrimos recensendo ,
fastigium imponas ; nisi si vel dies suprema ,
quod infandum , tot conatibus intercedat ,
vel dignitas suprema , quod optandum , Tibi
con-

(*) *Orat. pro Marc. 22.*

conferat , rem posse perficere sine conatu .
Haud etenim nos præterit , Te non unius
Civitatis , sed Mundi totius commodis na-
tum esse ; neque sine jactura intoleranda
posse , sapientiam virtutemque prope infini-
tam Brixix finibus circumscribi . Interea
ademimus metum omnem , ita impendere
nobis gravissimam migrationem Tuam , ac
rumor diuturnus molestusque pertulerat . Sa-
tis superque hætenus semel & iterum hoc
timore perculsi sumus , cum tribus ab hinc
annis , tum hoc ipso vertente . O utinam ,
PRINCEPS EMINENTISSIME , fieri po-
tuisset , Te inter nos versari eo tempore ,
dum lethali affectus morbo Romæ decumbe-
bas ; ut late vidisses angoris & mœroris no-
stri argumenta testatissima . Quod si distitæ
regionis intervallo longe abfuit ab oculis Tuis
dolor ille noster , ob oculos tamen aperte
positus est recens alius , a quo confecti diu ,
paullo ante cœpimus respirare . Exierat nan-
que in turbam , quod re deinceps probatum
est , **BENEDICTUM XIV.** , novissime re-
nunciatum , Romæ Te velle assessorem sibi ,
pollicitationibus haud parcere , quibus te fle-
cteret , Sacræ Indicis Congregationis Præfe-
cturam detulisse continuo , Ecclesiamque Al-

banensem , ex amplissimis *Cardinalium* Episcoporum titulis unam , offerre annuenti : Hæc dum recolo , percuntare ipse Te , P. E. , quam anxios nos , quam sollicitos tenebat , tandiu pendere animi , quo demum casura res esset . Tu singulorum studia introspeixisti , ambigentium , num Sponsæ hujus Tui flagrantissimæ mutuus amor , aut Bibliothecæ Apostolicæ futura vicinitas ad se raperent cunctantem ; nonne lamentabilibus gemitibus nostris non audiendis , sed exaudiendis obstant humanissima Summi Pontificis officia , apud quem tam gratia vales , quam qui maxime . Interim Tu præsentis animo & forti vir , non adumbratam imaginem gloriæ , sed eminentem profecto virtutis effigiem consecutus , Brixianam Sponsam Romæ orbis terrarum dominæ antetulisti , excellentiorum insignia dignitatum præ laboribus Episcopi minoris fecisti ; quodque in Te admirabilius dixerim , litteratissimi Principis ornamentum solatium ac subsidium pene unicum in Bibliothecæ Apostolicæ procuratione voluntario potius discrimini objicere voluisti , quam Brixie tuæ expectationi commodis utilitati deesse . Quo in loco mihi per Te liceat , P. E. , illud Livii de Numa Pompilio ex-
cla-

clamare : (1) *O venerabilem virum miraculo litterarum !* Instar miraculi nanque in litteris habeo, hominem, tam inexhausta illarum cupiditate incensum, ut quod de M. Catone, (2) in Bibliotheca Luculli, sedente, Cicero ait : *belluari libris* videatur ; tamen si optio ejus fuisset, utram mallet, vel principis totius Ecclesiæ Bibliothecæ, vel Ecclesiæ Brixianæ administrationem, promptum se & alacrem, datis ultro ad Pontificem editisque Epistolis, dixisse, ab illa potius, quam ab ista vacare.

Non me quidem fugit, alia Te plurima in litteris colendis præstare, quæ miraculi speciem referant. An non prodigium litterarium redolet, Te ipso in Romano itinere, dum rheda veheris, eruditis commentationibus incumbere ; ac non modo Ciceronis exemplo, (3) tum elegantissimas meditari Epistolas ad Cardinalem immortalitate dignum Fleurium, alium sane Atticum ætatis nostræ, quem honeris causa nomino, sed singularum etiam stationum tempore meditata statim litteris tradere, atque hospitia

c 2

ipfa

---

(1) Livius l. 1. Hist. c. 7.

(2) Cic. 3. de Fin. 2.

(3) L. 5. ad Atticum Ep. 17.

ipfa more Varroniano , (*) reddere *Studiorum Tuorum diversoria* ? Annon prodigio simile erit , contractioribus noctibus , ferventibusque diebus , multo vero magis ferventibus Comitjjs Pontificijs , tantum otii & firmitatis nancisci , ut Vaticanis cellulis inclusus , & omnium maximo negotio distentus , potueris , eruditissimas Pauli II. vindicias adornare : inter inita Pontificis novi suffragia pro vetusti alterius fama suffragium ferre ; unaque Pontificatus integritatem , Civis Tui honorem , Republicæ nostræ , & Typographiæ Romanæ , per ipsum propagatæ , decus ex intimo antiquitatis penu depromere & sustinere ? Eccquis litteratorum ostentis non adscribat , QUIRINUM , præ amore sapientiæ contra studia naturæ tam vehementer obdurasse , ut nulli ferme honestissimo indulgeat genio , nullius consuetudinem foveat , nisi Ecclesiæ vel litterarum bono ; & pro virtute animi sui nihil habentis proni , sed supera semper petentis , tresdecim jam annos haud Venetias ad suos invisendos diverterit , licet illuc , Romam profecturus , admodum accedat ; rusticatum ipsum tam parce adhibeat , ut nunquam hætenus in
San-

(*) *Cic. 2. in Anton. 104.*

Sancti Eustachii suburbano , per eum cultissimo , pernoctaverit ; frugi omnino ac severa vita utatur , parumque adeo temporis somno tribuat , ut experrectus adhuc obducta nocte , culcitram deferat , & pluteo adhærens , lucubret ad multam diem ? Cui denique mirum non videatur , quod fidem pene superat , Eum tot privatis Studiis nihil de opera publica detrahere , sed horas tantummodo subcessivas , gerendisque negotiis , audiendisque populis minus accommodatas arripere , quas in litteris traducat ? Cetera tam impigrum strenuum amore flagrantem & contentione assiduum Episcopum se præbeat , ut de asperioribus quibusque vastissimæ Diœcesis partibus lustrandis , deque revocandis ad officium , si quæ dilapsa fluxere , nemini concedat ; in præmiis autem large tribuendis , in malis supplicio salutari mulctandis , in Sacris Pontificiis factitandis , in conscribendis Epistolis Pastoralibus , atque Homiliis e loco solemni recitandis , sanctitate & doctrina refertissimis , in sui tandem exemplo ad omnem virtutem composito , multos etiam prætergrediatur .

Ac ne quis existimet , me ampullas projicere , dum prodigii loco vendito , tantæ sol-

sollicitudinis Episcopum , sepositum tamen habere tempus ad graviores politioresque disciplinas vorandas , non dissimulo , id fieri citra prodigium posse , si ea in QUIRINO Studiorum exercitatio esset , quæ laxamenti vices obtineret , ut cuique occupatissimo moris est . At enim referamus animum ad ea , quæ molitur ille feriatis ab Episcopali munere temporibus , ac præsertim meridiationibus , omnium iudicio cuicumque attentioni animi prorsus ineptis . Percurramus primam & alteram Operis ejus partem *de Brixiana litteratura* , ut in Apostoli Zeni , aliorumque Virorum Clarissimorum sententiam descendere possimus , qui disertis litteris traderunt , nihil se jampridem legisse præstantius & accuratius volumine illo ; nova omnino in lucem educi , novum Operis inventum esse , nova uti partium structura , novamque Brixianorum gloriæ fieri accessionem : quamplurimos ex his Scriptores ab instauratis litteris florentes , atque hætenus in communi fere ignoratione versatos , ad meritam nominis famam caput extulisse ; Italicæ typographiæ historiam rarissimis editionibus , pulcherrimis factis , incorruptæque Critices ope propagari : verbo dicam , eruditissimos
in-

ingenue fateri , se ab homine curis omnibus vacuo , & divino prope ingenio præstante , discere melius haud potuisse , quam essent in historia litteraria Provinciæ hujus hospites & peregrini , & qua impostero ratione Studiorum istorum alea sit subeunda . Hæc nimirum singularis est , P. E. , atque insignis librorum Tuorum nota , ut doctissimos doceant ; & vel ordine præclaro , vel novis excogitatis , vel erutis abditissimis rebus , exemplum aliis ducemque Te præbeas . Qua de re fit instar omnium meminisse Epistolarum Viri Summi **FRANCISCI BARBARI** , nunquam sine præfatione laudis nominandi , quæ jamdudum in Litterariæ Reipublicæ votis erant , sed nondum ad votum emerferant . Te scilicet manebat , Bibliothecarum omnium angulos pertentare , donec operosis perquisitionibus collecta centena illarum aliqua , excussoque trium Sæculorum pulvere & situ , optatissima primum luce & cedro donares . Luce quidem , & cedro , cum in edendis minime sistens , illis illustrandis totus institisti , & prope diem manabit in vulgus non Venetus modo Senator , belli & pacis artibus instructissimus , Romana prorsus ore fundens , quales
Tul-

Tullius poscit, (*) argutas ad delectandum, acutas ad docendum, ad commovendum graves sententias, assurgensque ad divina ipsa, ultra quam togati, & sagati hominis esse potuisse videatur: Sed prodibit Diatriba quoque Tua illis præposita justî plane voluminis mole, in qua non tam quidquid res a Barbaro gestas attingit, fuscè & diligenter persequeris, verum oblata eorum, quæ ultro citroque Epistolis geruntur, occasione, illius Ævi historiam elegantem, at subobscuram, nec pro dignitate discussam, criticè & copiosè texis. Quod laudabile facinus nemo non videt, mirifice probatum iri Reipublicæ nostræ, quam in Patricio suo nunc tantopere extollis; quemadmodum ipsi gratissima semper filii obsequentis officia, præsertim Romæ olim difficillimis temporibus ejus administer, persolvisti; & Senatui Orbis terrarum prudentissimo prudentiam Tuam plane Venetam probasti, qua cuncta odoraris prospicis, causæque suæ facis inservire. Iisdem Barbari Epistolis nos item Brixiani perspectum habemus, quam gerere morem nobis volueris: complectuntur quippe testimonia locupletissima fidei temperantiæ belli-

cæ-

(*) *De opt. gen. Or. 5.*

cæque virtutis Civium nostrorum in obfione Brixiz celeberrima sub Nicolao Picenino , Imperatore exercitus Philippi Ducis Mediolanensis , cui sustinendæ præfectus fuit Barbarus noster , atque ob navatam sane strenue & fortiter operam tuam in tanto Urbis nostræ discrimine , Patris Patriæ nomen adeptus est .

Ut in eodem igitur desinat Epistola mea , unde processit , pudet me , **PRINCEPS EMINENTISSIME** , Civitatis unum , tot beneficiis a Te cumulata , levidens hoc munere novum Tibi grati animi atque observantiæ nostræ specimen dare . Pudet exiguum vocis meæ testimonium reddere Tibi , qui jamdiu assuetus es laudibus præstantium Virorum ; & jam inde a suscepta illa Tua , eruditionis ergo , peregrinatione quadriemi per illustriora Europæ regna , hausisti æterna preconia a sapientissimis omnibus & nobilissimis , quos plurima Tibi necessitudine conjunxisti : Romæ autem tribus Pontificibus Summis , ceterisque ejus Aulæ proceribus inter difficiliore Congregationum consultationes tam spectatus fuisti , ut in amplissimum S. R. E. *Cardinalium* ordinem Te paullo post non irrepsisse , se venisse faterentur .

d

tur. Ne tamen penitus despondeam animum ,
facit suavissima humanitas Tua , ipso ductu
oris significata , & vivendi consuetudine con-
firmata , qua soles majestatem temperare ,
cunctosque mulcere allicere , atque arctissimis
Tibi benevolentiae vinculis obstringere. Hanc
virtutem , queso , converte ad voluntates ho-
minum Autori Operis , mihi que captandas ,
qui non valde reputamus , quibus viribus ,
sed quibus auspiciis id fiat . Ego sane spe
optima confirmatus , fore , ut liberale de no-
bis judicium Tuum sit prerogativa , quam
universa Litteratorum Respublica centuriis
cunctis sequatur ; id unum habeo reliquum in
optatis , Te quam diutissime frui cum fortu-
na & gloria , tum sapientia & moribus Tuis ;
totque a Deo Opt. Max. instructum subsidiis
sic agere , ut ea praestans , quae nemo praeter
Te , omnium aliquando Saeculorum , omnisque
memoriae facile princeps evadas .

Brixia VIII. Calendas Septembros .

LE

LECTORI,
NATURÆ ET RELIGIONIS
STUDIOSO
CAROLUS POLINUS
ABBAS SANCTI MARTINI.

*U*id istuc Operis sit, quidque
mea intersit, ut prodeat in
lucem, præstat monere, **TE**
LECTOR BENEVOLE.
Exordium porro capiam a
parte altera, tum quod ma-
gis illabatur ad Legentium
animos, eosque sollicitet,
nosse rationem suscepti negotii; tum etiam
quod hujus cognitio sponte nos ad Operis ex-
plicationem traducat. Cum itaque Autumnalis
anni præteriti rusticatio me, Calvisani
*agentem, in familiarem **AUTORIS** consue-*
tudinem penitus immerisset, frequentesque
Et jucundæ inter nos essent antemeridianæ
sessiones, pomeridianæ ambulationes, nec non
crebra de divinis humanisque rebus colloquia;
in eum sermonem aliquando delapsi sumus,

ut graviter quereremur, unde contingat, homines benemultos, & quidem non rudes & imperitos, sed ad multiplicem eruditionem atque elegantiam excultos, de Societatis humanæ vi & jure ancipites esse; nutare sæpius in dignoscendo, si qua sint necessaria officiorum nostrorum præcepta; Legum capita prima non ab æterna Dei voluntate, sed a callido prudentum ingenio repetere; insiciari nonnunquam apertissimas virtutum vitiorumque notiones; & convulsa pene universa vitæ degendæ rerumque gerendarum doctrina, in id videri eos præcipue conniti, ut igniculos ipsos idoneæ naturæ, qui veritati semper in nobis prælucent, non modo malis moribus, ut ait Cicero, (*) verum ingeniosis etiam artibus, & pertinaci meditatione restinguant. Quæ sane meditationes, quamvis baud raro non cogitata sapientum dicendæ essent, sed optata furiosorum, in eo nervos industriæ omnes contendentium, ut Supremum Dominum & Legislatorem, cervicibus suis impendentem, inde repellant; ac deinceps res suas unius voluptatis utilitatisque calculis subductis inire possint: ne tamen initio ipso disputandi raperemur in invidiam,
ultro

(*) 3. Tusculan. sub initium.

ultra ferebatur uterque nostrum, ut hanc auribus animisque absurdam judicandi deformitatem ad causas alias vel conjecturas revocaret. Succurrit continuo deplorare veterem querelam de mentis nostræ calamitate atque acie prorsus obtusa, quæ non semel ipso veritatis splendore perstringitur, & oculorum instar, nimia plerumque luce laborat. Quemadmodum etenim Sol, ipse fons lucis, ut cuncta alia perspicue cernas, admodum prodest; si tamen in illum oculos intendas diu, admodum nocet, ne cum ipsum, tum cetera videre optime possis: non multo aliter prima fundamenta Legum, quippe fontes veritatis, si referas ad alia cognoscenda, lumen veluti suum rebus omnibus porrigunt & tendunt, quo illustrentur magis; si contra in iisdem fundamentis investigandis totus insistas, vel simplicitate sui fugiunt obtutum, vel copia lucis afficiunt ita, ut quasi per caliginem rebus clarissimis tenebras obducant. Revera tamen id omnibus minime accidere animadvertimus, sed iis duntaxat, qui Principia Juris Naturæ nudis, ut ita dicam, oculis introspiciunt, atque adjumentis in rem banc comparatis uti negant: non secus atque, ut in eodem simili verser, ii tantum redundan-
tia

ria fulgentis Solis obcæcantur , qui patentem visum in adversos ejus radios infigunt , cum ceteri , qui subsidia oculorum conspiciunt ex arte muniunt , minutissima illius astra quæque commode dispiciant .

Pergebat hinc disputatio nostra ordine recensere genera adjumentorum , quæ ad hujusmodi scrutanda Principia sunt hætenus a præclarissimis Doctoribus allata . Primas dederunt omnes animo nostro , qui in rem confert , ut nihil magis , si sit probe institutus , partium studio vacuus , singulari virtute præditus , atque ad pendendas causas ex veritate , non ex libidine , integerrime factus . Secundas plerique , deferunt Philosophiæ , nullumque existimant isti pronunciatum esse , re-etiam agendi normam , hominumque communionem attingens , quod ab intimæ facultatis hujus initiis non proficiscatur . Tertias denique partes , immo omnes , non pauci tribuere solent divine Legi , perinde ac ista Naturæ universæ luminibus obstruat , atque adeo documenta Disciplinæ Moralitatis omnia ad illam unam amissim sint exigenda . Vias istas , aut proximas istis , videbantur nobis ingressi quotquot ad statuenda Legis naturalis capita summa , vel hæc a prævæ libertatis amatoribus

bus vindicanda , operam suam contulerunt .
Atqui adhuc in limine sumus , Ansalde mi ,
urgebam ego . Quorsum evaserint tot præ-
stantissimorum Scriptorum contentiones omni-
no nescio , cum satis aperte constet , quam se
mutuo totis voluminibus petant Autores isti ,
quam alter alterius improbet rationem docen-
di Legum originem , eamque putat ineptam ,
ut propositum undique conficiat : interea per-
stant nihilominus in inceptis subridentes ad-
versarii , atque ex hac ipsa nostra sentiendi
varietate ansam affirmandi sumunt , super
bac re liquere nihil , opinionibus & institutis
teneri omnia ; nullumque veritati locum
relinqui . Hic rursus instaurata est Di-
sputatio , vimque convertit omnem ad excu-
tiendum , sicubi offendant viæ & rationes
omnes , quibus ad hanc diem Scientia Legis
naturalis tradita est . Qua in re non comme-
moravimus illos , qui de Legibus non cum ea
parte animi , in qua inest consilium , sed cum
cupiditate deliberant . In promptu nanque est ,
cur istis imperia quælibet Naturæ displiceant .
Da scilicet mihi hominem , qui ex vitæ ge-
nere , ut ait Tullius , (*) ostendat , se virtu-
tis causa , nisi ea voluptatem , aut quæstum ,
ac-

(*) J. de Finibus 91.

acciret , ne manum quidem versurum , non mirabor , huic sensim tacere leges omnes , & raturum baud ægre fore , eas esse hominum pura pura commenta ; tum quod venerit in consuetudinem id cogitandi atque expetendi , tum & maxime quod animus , illecebris undique delinitus , morem aliquando sensibus gerat . Verum non omnes tam perditæ in Leges præjudicati sunt , & male animati , quibus tamen nondum placet , super illarum primordiis vel ad Philosophiæ placita , vel ad mysteria Religionis appellare .

Huc nos cum disputationis æstus suo quasi pede deduxerit , tum ad præcipuæ rei dimicationem ventum est . Bene habet , inquit Ansaldus , ab his ne quidem ego tota sententia dissentire possum ; immo si otium est , attende , quo serpat quædam mea conjectatio super modis istis efferendi prima Instituta Juris Naturæ . Vix autem respondi , nihil mihi gratius futurum , tum ille rimari ambitu longo qui fiat , Philosophos deficere multis in hac inquisitione . Id propterea esse , quod si de veteribus loquamur , careant illa constructione doctrinæ , quam Systema vocant . Non esse satis , præclare dixisse de moribus quibusdam , causas quoque illorum aliquas

&

Et fortasse probabiles attulisse : manare la-
 tius disciplinam Vitæ Moralis : banc parti-
 bus quidem stare suis , sed complexione tota
 corruere , nisi fundamenta jacias , quibus æque
 nitatur , undecumque illam spectes ; nisi quæ-
 libet objecta ipsi ad cognoscendum in punctum
 veluti unum desinant , a quo ad ambitum
 æquales lineæ ducantur . Quotus autem quis-
 que antiquorum est , qui hæc universa præ-
 stiterit ? Statuerunt illi quidem dogmata multa
 honesta Et laudanda ; ast ubi hæc ad initia
 prima revocare conati sunt , atque ex illis
 tanquam corpus perfectum Et stabile Institu-
 tionis architectari , in tot absona Et devia
 abierunt , ut ea merito Vellejus apud Tul-
 lium (*) vocaverit miracula & portenta
 Philosophorum , non differentium , sed som-
 niantium . Non vacat hoc loci meminisse ,
 quam lepide disputationem in ludum Et jo-
 cum vertimus , dum immanes Veterum de
 Finibus bonorum Et malorum errores perse-
 cuti sumus . Id unum meminero , quod ex
 his definitum a nobis est , eos iccirco , mira
 varietate distractos , non tam pugnancia ,
 quam ridenda dixisse , quia minime selegerint
 Principia morum firmissima atque explorata ,

e

quæ

(*) 1. De Natura Deorum 18.

que dissoluta & divulsa membra doctrinae
conglutinarent, suasque argumentationes apto
nexu constringerent. Eruitur hinc alia de
Philosophia quoque recentiore consecutio, qua
videbamus nobis videre in ratione & natura
posita quidem esse Moralis Vitae Principia,
ut ita dicam, secunda & ex aliis orta, non
vero altissima & primaria, ex quibus cetera
constare possint, & quorum comprehensione
mens nostra partes omnes devinciat, momen-
ta cujusque veritatis ponderibus suis exami-
net, adversaria evertat, consuetaria quaelibet
eliciat, verbo dicam, ostendat, nihil assenta-
ri sibi vel in praeteritis relinquere. Tantum
etenim abest, ut Principia firmitatis hujus
de disciplina Moralis Naturae nata sit Phi-
losophia, vel aetate nostra; ut potius in deli-
ciis habeant Eruditi complures saeculi hujus,
Philosophiae viribus extenuare, quaecumque
scita & iussa de Legum origine haecenus
prodierunt; recte secusne sancita fuerint am-
bigere; argumenta contra res morum testa-
tissimas elegantia eruditione, quodque specta-
bili specie fallit, modestia tanta proferre; ut
in negotio de officiis hominum gravissimo Sce-
pticam dubitationem invehi & late propaga-
ri doleamus. Accedit, postremi periculi esse,
exem-

exemplo quoque nostro adicere auctoritatem
iis , quibus omnia libet in quaestionem voca-
re , ac de rebus , consensu Orbis. Et religio-
ne verenda consecratis , ratiocinando decerne-
re : cum tamen nihil sit tam sanctum ac so-
lemne , quod nequeat impius homo , praesertim
eloquentia potens , per ludicram imaginem
aliquam labefactare , potissimum ubi ea obtru-
dat , quæ sensus nostros , ut verbo Tullii utar ,
(*) titillant , atque ad illos cum suavitate
fluunt . Vicio igitur non uno premitur Phi-
losophia , ne sit vel apud indoctos , vel apud
sapientes moderatrix suprema in Legis na-
turalis origine perquirenda : apud indoctos ,
quia facile eam torquere improbus potest ad
libertatis jura laxanda , quæ audit aure pa-
tula vulgus , aguntque radices in mentibus ,
alteque inbærent magis , quam quod a natura
anticipatum erat Et informatum : apud Sa-
pientes item , quia licet pro eorum cum Phi-
losophis usu calleant fraudes artis , Et no-
dos omnes impiorum vel expediant , vel re-
cidant ; nunquam tamen ita res ad vivum
refecare possint , ut sive a se , sive ab
aliis stirpitus evellant fibras omnes dubita-
tionis , quas illorum speciosa , atque exquisito
e 2 dispo-

---

(1) De Finibus 39.

disposita argumenta in animis defixerant.

Jam vero sublata Philosophia, aliorum a nobis mentio facta est, qui super legibus Naturæ, dum ad Fidei sacrarium se recipiunt, Religioni satis consultum esse putant, & de impiorum causa conclamatum. Sed neque istis aures omnino præbuimus. Tametsi nanque hoc pacto neque fallere, neque falli possunt; ostendunt tamen in eo, quod hostibus Divinitatis nihil incommodi ferant, atque illos nequeant suo, ut ajunt, gladio jugulare, quandoquidem afflatum Sancti Spiritus inani voce sibi canunt, quem illi verbo negant. Deinde eccquis aliquibus persuadeat, quamvis dirumpatur, jura naturæ, vitæ naturalis officia, præcepta degendi inter homines non posse naturæ viribus assequi; si modo Epitecti, Ciceronis, Platonis, Senecæ, atque id genus plurimorum Ethnicorum Libros versaverint, in quibus etsi nonnunquam veritatis umbram pro veritate, tanquam nubem pro Junone amplexati sint; nibilo secius fatendum est, illos protulisse effata multa, humanis moribus accommodata, atque ad virtutem justitiam honestatemque mirifice composita. Denique via hæc invocandi Divini Numinis per sacras literas edocentis, ubicumque de rebus ad naturam

ram

ram spectantibus disceptamus, Deum inducit non admodum liberalem donorum suorum largitorem; quasi vero nobis ratione utentibus tantum haud prætulerit lucis, qua perperam & recte facti discrimina dignosceremus; cum ex adverso Conditoris providentis ordo postulare videatur, ut cui vim dedit percipiendi aliena, eidem multo magis dederit facultatem intelligendi sua.

Quibus in antecessum diu multumque agitatatis, nunquid vis ad hæc, inquit Ansaldus, ut meam aliquando super hac re sententiam aperiam? Principia Legis Naturæ, aut ego fallor, repetenda sunt a Deo, tradente illa homini primo, a quo deinceps per singulas ætates ad nos usque constanti, prorsusque naturali Traditione manarunt. Porro cum Traditionem voco naturalem, animus est, banc ita a Theologica atque Apostolica Traditione distinguere; ut non suspiceris, me contra me ipsum plagas texere, & ad Fidem nunc demum confugere, a qua paullo ante ceteros deturbavi. Traditio isthæc, si quid mei iudicii est, nullo modo ad eum rerum ordinem pertinet, quem Theologi supernaturalem, appellant, utpote quæ habenda est inter subsidia Naturæ, ab optimo Creatore eidem homini,
quo

quo demum cumque modo aut tempore paraverit, constituta; ab hoc filiis & nepotibus accurato magisterio commendata, ut ad posteros, non disquisitione naturæ, & regiminis gratia vel necessitate, sed narratione Majorum illa traducerent, perficienda semper, delenda aut mutanda nunquam; nisi si quando deformata ab illis fuerint, qui inanis sapientiæ jactantia meditationes meditationibus cumularunt, & quo magis a simplici gentium omnium Traditione, eo magis a veritate recesserunt. Hujus Traditionis indolem altius excutienti liquido patebit, in ea mire concinere partes omnes, quas bucusque ad stabilienda Juris Naturæ Principia quæsvimus. Animadvertes, Traditionem banc vires addere mirum quantum argumentis Philosophiæ, ut ex probabilibus evadant certa, utque in iis, quæ docet de virtutibus Deo tributis, de Justitia præsertim ultoris, deque Munificentia remunerantis, non adbærescat scopulis imbecillium disputationum nostrarum, sed luminis divini veluti sydere, Naturæ præeunte, altum perpetuo teneat, atque hoc sæculorum omnium suffragio, quasi aquarum mole feratur. Ea admissa desinet Philosophus fluctuare super animorum nostrorum vita semper

piterna , quam ubi perspexerit , Traditionis oraculo ad hæc tempora descendisse , non erit cur difficilem ejus intelligentiam causetur , ut hominum propterea morte deleri existimet , & funditus interire . In hac demum Traditione compertum habebit , momenta esse maxima ad bene beateque vivendum ; quod videlicet per istam , extra naturæ cancellos minime egressus , videat inter humana & divina rationem connexi ; & filo veluti ductus Traditionis , exitum reperiat intricatissimi labyrinthi illius , quem tot mortalium de jure primo dicundo sententiæ innumeris ambagibus intercluserunt : Propugnator quoque Fidei nullo negotio conficiet , unius Dei cultum , animos immortales , præmia & supplicia æterna , universe sumta , non a solo Sacrarum Litterarum testimonio , verum ab ista etiam primigenia Traditione pendere ; atque adeo si de his congregiamur cum infideli , satius esse intra Naturæ fines cobiberi , quæ hac ratione explicata , incurrit in eadem vestigia ac Fides : ne contra flagrantiore , quam par est , bujus ad omnia adhibendæ studio , invidia verbi apud adversarios Religionis causa cadat disputatio nostra . In hac etenim , uti ceteris
in

*in rebus , tam nimium quam parum offendit ,
locumque habet Horatii illud :*

(*) *Cui non conveniet sua res , ut calceus olim
Si pede major erit , subvertet , si minor , uret .*

*Ipsis denique suppetias ferre poterit Traditio
bujusmodi , qui , ut nominibus parcam , ab
expilata pene Religione omni famam bis tem-
poribus collegerunt ; si modo isti abditum ul-
cus tractari patiantur , & præjudiciis male-
dictisque remotis , sustinere nos , quibus nihil
aliud cordi est , quam eos ad aliquam sanita-
tem adducere . Cum primum etenim se revo-
cabunt , injustum fatebuntur esse suam defe-
ctionem , vel a nobis , qui dum Legis Natura-
lis Principia Traditione scrutamur , in gra-
tiam illorum supra naturam evehi nolumus ,
hominum duntaxat sensa hominibus opponi-
mus ; ac si quando in Sacra Biblia incidimus ,
allatis illis tanquam historiis vetustissimis ,
divinam , qua pollent , auctoritatem mente re-
tinemus , sed ab ipsis eam extorquere super-
sedemus .*

*Interea dum hæc disputaret Ansaldus ,
suspiciebam ego præclarum hominis inventum ;
plau-*

(*) Epist. 50. ad Fusium .

plausu non uno excipiebam dicentem uberrime de Traditionis hujus necessitate ab ipso Orbe condito, ad ejusdem creationis notitiam, atque ad robur Legibus omnibus inducendum: evolventem sæcula ferme singula, gentesque omnes super Traditionis nostræ progressu, percuntabar atque audiebam totos dies de historia morum generis humani; de consuetudine vivendi Ethnicorum, qui Mosen præcesserunt & consecuti sunt; de vestigiis primævæ Traditionis in utrisque; de fide Græcis & Romanis Scriptoribus quoad hæc deroganda; de origine cultus symbolici, atque animantium brutorum, Traditionem confirmantis; de Philosophia Deorum, cujus fraude Traditio prisca obsolescere, atque impia superstitio florere cœpit; de Christo tandem illius restitutore & statore. Cum subito res urbanæ eruditæ bisce disceptationibus intercessere; meque a suavissimo Ansaldi convictu dissociatum, ad res domesticas obeundas in Civitatem Brixie compulerunt. Quas inter varias procurationes nihil propius factum est, quam ut exciderent animo tot ultro citroque habiti de primis Legibus naturæ sermones, meque sensim Calvinensium quæstionum caperet oblivio. Ecce autem, paucis mensibus transactis, Tabella-

f
rius

rius illinc profectus codice involutum cum
litterarum fasciculo ad me reddit, quibus ex-
plicatis & lectis cognovi, diligentissimum An-
saldum in id studii me absente incubuisse, ut
scriptis mandaret, quaecumque coram erat
mecum commentatus; tum vero lucubratio-
nem suam mihi dono misisse, non tam pro-
pter singularem erga me benevolentiam, quam
quod scriptio illa utriusque nostrum dicta &
cogitata complecteretur. Affecit me incredibili
voluptate amicissimi, ejusdemque doctissimi ho-
minis, officium; opus, in tres libros tribu-
tum, avide ac non sine magna admiratione
pervolutavi; in eo comperi exarata fuisse non
modo illa, quae latiore specie ex tempore fu-
dimus disputantes, sed addita quamplurima
subtiliter & luculenter, eliminata omnia ad sen-
sum, in ordinem redacta, atque ad justam vo-
luminis mensuram perducta. Quare optatum
negotium mihi in sinum delatum esse existi-
mavi, quo bene de Litteratorum Republica
mereri possem, & gratissimo Ansaldi muneri
eodem ipso munere respondere. Si egregium
opus, atque hoc aëvo tantopere necessarium,
publici juris facerem, prelaque subducerem.
Vix tamen ab illo obtinere diu suadendo eni-
neque rogando potui, ut consilio meo voluntas
ejus

ejus accederet , quam mihi vel ob id inaxime conciliare oportebat , ut rursus tabulae manum admoveret , & quae sub stylum scribentis amico subierant imprudenter ; secundis curis castigare . Acquievit tandem non in mea certe , sed in Summorum Virorum autoritate , deditque sedulam operam , ut volumen istud **DE TRADITIONE PRINCIPIORUM LEGIS NATURALIS** retractatum totum , crebrisque locis inculcatum & refectum , sistere possim ante te , **LECTOR BENEVOLE** .

Satis igitur hac de re verborum ; quandoquidem babes haecenus non modo consilii mei summam , verum totius etiam operis argumentum . Ceterum ne quid de Scriptoris mente desideres , tria sunt reliqua , quae ejusdem nomine subjiciam . Primo cautum tibi esse vellet , ne ambiguo ludaris , dum audis , institutum ejus horsum spectare , ut Philosophorum rationes cum Traditionis autoritate componat ; & reputes eum studuisse veteribus ollis , quod ajunt , novas ansas affigere , & concordiam banc , de qua Scriptores cum Transalpini , tum Itali , partim antiqui Scholastici , partim recentiores Dogmatici multi sunt , multumque probati , de libro , ut fert adagium , in scapum redigere . Hi nanque omnes ab Autore nostro sine & ordi-

ne differunt . Fine scilicet , quod illi aggressi sint ad demonstrandum , congruere rationem naturæ vel mysteriis Catholicorum , vel Traditioni divinarum rerum , vel Sanctorum Bibliorum veritati . Contra Ansaldus urget solum in Traditione Naturæ , societatem humanam perficiente ; Scripturarum narrationes , historicarum instar , producit in medium : & quam ipsi ex Apostolica Traditione , apposite conjuncta rationi , collegerunt , multo magis consentaneas inter se fore rationem & Traditionem Naturæ ; tam ipse totus est in connectendis ratione & Traditione Naturæ , unde colligat pro re nata divinam de rebus superis Traditionem . Consulto dixi pro re nata , proposita quippe tantum Autori est Traditio prior , quæ non modo valet & viget , sed valeret & vigeret adhuc , licet altera superior minime consecuta fuisset . Sed neque rerum ordine collato idem Scriptores ceteri præstiterunt , quod noster pollicetur . Ipsi etenim absolutam numeris omnibus Traditionum volventes animo , ut communi iudicio atque intelligentiæ facerent satis , de causa identidem longe digressi sunt , & in Philosophicis , Chronologicis , Geographicis , & Moralibus disciplinis abunde versati ; Philosophum non allaquuntur , sed instituunt ; atque opera
sua

sua in Dissertationes & Articulos decedentes, eorum, qui a libertate nomen sibi sumunt, objecta singula infirmare, & diluere satagunt, ut Religionis sive primitus, sive per Christum traditæ veritatem sartam tectam integramque tueantur. Autor noster alio plane tendit; de una Religione Naturæ laborat; Philosophum non effingit, sed cum eo disputat secundum spectatas & cognitatas Sectarum omnium sententias; oratione demum utitur continenti & perpetua, quæ in nervis hæreat causæ, nec divertat unquam, sed æquabiliter fluat torrentis instar, cum, (*) ut habet de Torquato Cicero, multa cujusque modi rapit, nihil tamen tenet, nihil apprehendit, nusquam orationem rapidam coërcet, donec argumenta omnia, ex autoritate & ratione conflata, in unam fere desinant enunciationem, legentium animis insitam & consignatam; Secundo te certiorem facit; se, ubicumque aliorum dicta pronunciat, maluisse verba e verbis exprimere, licet abjecta non semel & barbara, quam elegantia supponere. Qua in re Macrobbii, (***) aliorumque probatissimorum exempla secutus est; immo de universo elocutionis genere non veretur, quin

secum

(*) 2. de Finibus 3.

(**) Saturn. dierum in Præf. ad filium.

secum eadem lege, qua Cicero, (*) agas, qui a Philosopho, si attulisset eloquentiam, non aspernabatur, si non habuisset, non admodum flagitabat. Nitoris tamen gratia aliorum verba iisdem edidi contextus formis, & in ora paginae locum adscripsi. Postremo tibi persuadeas velim, **LECTOR STUDIOSE**, me, quid Ansaldo enniti hoc opere, aut quid efficere possit, in tua citius spe relinquere, quam in ejus laude ponere; a qua abstinendum mihi est prorsus invito, ut nisi ad perspicuam veritatem, ad illius saltem loquar obfirmatissimam voluntatem. Ille sane vehementer orat atque obsecrat, ne abs se præstoleris, præterquam adumbratum eorum rudimentum, quæ movenda atque absolvenda essent, ut arguerentur errores cuncti, quibus de hac re Scriptores plurimi, præsertim Transalpini, in Italiam importati clam, hospitiisque heic nimium florentibus accepti, improvidorum animos imbuerunt. Tanti non esse opus suum ait, ut præfens remedium afferat morbo huic; quin etiam, ne medicina hæc, quæcumque sit, tenellis mentibus offensionis foret, monstrosa & nefaria perditissimorum hominum sensa, ubi res tulit, magna animi provisione, & circumspècto judicio reci-

---

(*) 1. De Finibus 15.

recitavit. Lampada igitur suo cursu tradere
vititur Ansaldo Sapientioribus, qui eruditionis
otii atque ingenii copia, affluentes, vel per se
ipfos rem exhauriant, vel certe, si quæ sunt
ab eo vitiose prolata, minus apte & conclusæ
posita, in præteritis relicta, paucis omnia quid-
quid peccatum est, comiter admoneant. Quod
ne putes simulate dici, modum Epistola impo-
no verbis Augustini, quæ in rem suam me
usurpare jubet Ansaldo.

(*) Ego proinde fateor, me ex eorum nu-
mero esse conari, qui proficiendo scribunt, &
scribendo proficiunt. Unde si aliquid vel in-
cautius vel indoctius a me positum est, quod
non solum ab aliis, qui videre id possunt,
merito reprehendatur, verum etiam a me
ipso, quia & ego saltem postea videre de-
beo, si proficio; nec mirandum est, nec do-
lendum, sed potius ignoscendum, atque gra-
tulandum, non quia erratum est, sed quia
improbatum. Nam nimis perverse se ipsum
amat, qui & alios vult errare, ut error suus
lateat. Quanto melius & utilius, ut ubi ipse
erravit, alii non errent, quorum admonitu
errore careat. *Et post pauca.* Cum ergo,
non sicut quidam carissimi mei putant, nulla
vel

(*) Augustinus 7. 2. Ep. 7. ad Marcellinum.

vel pauca, sed potius plura fortasse, quam etiam maledici opinantur, verba dixerim, quæ mallem revocare, si possem; non mihi Tulliana illa blanditur sententia, (*) quæ dictum est, nullum unquam verbum, quod revocare vellet, emisit; sed angit me plane Horatiana sententia: Nescit vox (**) missa reverti. *Hæc Ansaldus ex Augustino. Vale, & conatus meos boni consule.*

DE

(*) Ex incertis locis.

(**) De arte Poëtica sub finem.

1

DE PRINCIPIORUM
LEGIS NATURALIS
TRADITIONE
LIB. I.

E eorum, Poline Abbas humanissime, quæ autumnalibus anni præteriti feriis Brixiano in Calvisanensi placidissimè commentati sumus, dum per amœnos agri virentis campos exspatiaremur, me oblitum ex facili arbitreris, atque ut quid consuetudo tua, quæ me omninò beavit, adtulerit fructus, ipse cognoscas, ea prorsus omnia, quæ de naturalis juris principiorum traditione disputavimus una, scripto recensere operæ pretium statui; quod etsi pro mediocritate mea modicum ac leve futurum sit, sui tamen pro dignitate atque fœcunditate uberrimum atque copiosum erit differendi argumentum. Quum enim, Te etiam longè agente, meo hocce in secessu quoquomodo philosophandum ducerem, mea mihi cogitatione involuto observabantur non

A

se-

2 *De princip. Leg. Nat. Trad.*

femel , quæ de vera hominis conditione ac felicitate , deque virtutibus , quæ ad bene beateque vivendum necessariæ sunt , egregiè memoraveras ; quo factum , ut animum ad fortitudinem erigerem , fortasse ad illam etiam virtutis speciem , quæ caducas hæc vanasque mortalium umbras potest unica triumphare . Quid enim honestius , quid jucundius , quid homini utilius , quam ipsum se colligere , miseramque hanc naturam ad suas revocare leges , quibus si non omninò infelicitatem exuat , sustineat aliquando tamen , sique haud semper possit adversùs adfectuum tractum niti , & cum suo depugnare sæculo , delectet se tamen , gaudeatque mens in veritatis optabili luce versari , quod est animi pabulum incredibili quadam jucunditate atque tranquillitate perfusum ? Publium Scipionem , eum qui primus Africanus appellatus est , laudat ex Catone Tullius , dicere solitum , numquam se minus otiosum esse , quam quum esset otiosus , neque minus solum , quam quum solus esset . Magnifica vera vox , subdit , (a) & magno Viro , ac sapiente digna ; quæ declarat , illum & in otio de negotiis cogitare , & in solitudine

---

(a) *Lib. III. de Off.*

dine loqui solitum , ut neque cessaret umquam , & interdum colloquio alterius non indigeret . Itaque duæ res , quæ languorem adferunt ceteris , illum acuebant , otium ac solitudo . Vellem & hoc idem mihi verè dicere liceret , sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi potui , voluntate certè proximè accessi , nam & ab urbano strepitu remotus , & ruris umbras frequentare solitus , totus in tacita cogitatione fui , ex qua ad ista scribenda studium omne operamque converti .

II. Enim verò tametsi mortalium adedò extra naturam inveniri possit nemo , qui illius in officiis aliqua ratione non sit institutus , pauci tamen de summorum illius juris principiorum fonte ac origine cogitant , cujus divinam per traditionem indepta cognitio naturalium vim legum augere solet , ac facere firmiorem . Et de legibus quidem ac jure naturæ latè scripsere veteres olim Philosophi , Plato præsertim ac Tullius ; renatis autem literis Grotius , atque Seldenus , Hobbesius , Gravina demum , Pufendorfius , ac Barbeyracus , qui licet inter se sententiis diversi , eos tamen inter , qui de jure scripsere , ducunt agmen . Hisce quidem omnibus Sotus erat præferendus ;

dus ; sed nulla levibus ab hominibus ratio
 illius habetur in præsens, quod Metaphysicis
 disputationibus concesserit nimis, eas tametsi
 isti iidem contemptores plurimum celebrent
 in Pufendorfio . Aded suum nulli Philosopho-
 rum dare nomen, & in docta regione, &
 in tempore esse magni aliquando auspicii est .
 Unus omnium Seldenus, ut occulta via Tul-
 lianam Grotii methodum everteret, juris ori-
 ginem naturalis (Seldeniano tamen more)
 divina duxit è traditione, Noachidarum sci-
 licet ac Hebræorum, ceteri præ omnes ab
 natura atque ratione, iis scilicet demtis, qui
 Lockii in principiis, aut in Bælii genio con-
 juravere . Et ante Lockium quidem Bælium-
 que Viri fuere ingenio atque eruditione præ-
 stantes, inter quos certè Motheus Vajerius,
 (a) atque Foucherius, (*) qui ut altiori-
 bus divinisque doctrinis viam sternerent at-
 que munirent, hominum ex animis eradicandam
 censuerunt Philosophiam, scepticis ad
 id usi feliciter argumentis, quod & scirent
 & apertè prædicarent, inrita fore eadem,
 vimque omnem amissura, si supernaturalia
 adversùs placita torquerentur : quippe quo-
 rum principia non ab hominibus rebusque
 hu-

 (a) *De Viri. Gent.*

 (*) *Dissert. sup. Philos. Academ.*

humanis , sed a Deo totius veritatis perenni ac altissimo fonte sint ducta. Alii è diverso , uti Steuchus Eugubinus , (a) Theophilusque Galeus , (*) ex Hebræorum doctrina omnem prorsus derivare conati sunt Græcorum , aut veterem Philosophiam , eamque partem maximè , quæ mores spectat ac societatem. Nos in præsentiarum non de naturalis juris legibus , aut præceptis Philosophorum , sed de summis ac maximis ejusdem juris principiis disputandum ducimus , quæ adferenda arbitramur primævæ certissimæque divini Numinis traditioni ; qua quidem in re , neque dogmaticam , neque scepticam sequi sententiam , neque utramque respuere omninò , neque dissentientes conciliare velle me certum sit ; dicturum ea modo , quæ vera sentio professum , absque ira & studio , quorum causas procul habeo , æquè sciens neque omnia certa prorsus esse , neque incerta omninò omnia , tametsi plura sint Philosophiæ ad aram donaria , nuncupantium vota , quàm exolventium .

III. Principia autem naturalis juris hæc dicimus ; Deum scilicet esse , eumque æternum , immortalem ac materiæ prorsus expertem ,

---

(a) *De peren. Philos.*   (*) *Philos. Gener.*

tem, justum æquè ac liberalem, omnipotentem ac providentem, omnia pro imperio suo ac voluntate decernentem, eumque rerum omnium factorem, quem honore ac laudibus prosequendum dignoscamus: Homines verò animos fortitos esse immortales atque post fata superstites, eosque misera in conditione esse non uecessitate naturæ, aut ex imbecillitate factoris; quippe qui omnia condiderit perfectissima, sed extrinseca omninò è caussa, ac ratione justitiæ: Virtuti præmium, supplicia certissimè respondere vitiis atque peccatis: lento aliquando gradu divinam procedere iram, tarditatem tamen supplicii gravitate pensare; quæ utique omnia non arbitrio aliquo humano, aut suapte natura, aut ratione hominum, dignosci posse, aut creata lege, aut more dicimus instituta, sed certissima divini Numinis traditione. Porro tametsi prima quæ vocantur principia suapte natura per priora alia demonstrari non posse quisque per se satis cognoscat; ejusmodi tamen sintne ea omnia, quæ enumerata sunt, aut iis etiam in ratione principiorum habitis, adhuc tamen indigere ne traditione, externaque veluti revelatione debeant, nec suoapte ingenio adtingere statim ea humana mens possit,

fit , in dubitationem plurimi , aut in examen saltem revocandum existimavere . Hos itaque sequuti , neque naturæ , neque rationis opus ea esse , sed altioris mentis atque indaginis , ipsa ratione duce evincendum putamus : quæ quamvis humana ab radice ortum haud potuerint ducere , ita tamen illi & necessaria , & accommodata sint , ut naturalis principia legis jure apud omnes audiant , & humanæ fundamenta societatis . Hujus verò systematis claram apertamque imaginem exhibet communis animæ theoria , quam ex facili concipimus naturaliter corpori uniri , in eo naturaliter esse , ejusque ad motum naturaliter & ordinatè moveri , quin tamen eamdem ab hominis virtute effici posse credamus , solumque a Deo creari posse fatemur ; communem dixi animæ theoriam , quam potius verissimam dicere debuissim , tametsi neminem lateat , in multas Philosophos hac super re distractos esse sententias . Verùm ignota & non adhuc concepta per adnota modò possunt , ac usu recepta debent significari .

IV. Ut autem ordine procedamus de Deo primum , dein de reliquis , quæ naturalem ad conditionem , universamque humani generis societatem pertinent , pertractandum

dum est. Naturalem porrò supernum erga clementissimum atque potentissimum Numen religionem proprium esse ac peculiare hominis officium dubitare quis possit? Nullum propterea est animal præter hominem, quod aliquam habeat æterni Numinis notitiam aut cognitionem; solus enim sapientia instructus est, ut religionem solus intelligat, & hæc est hominis atque mutorum vel sola, vel præcipua distantia; nam cetera, quæ videntur hominis esse propria, etsi non sint talia in mutis, tamen similia videri possunt. Proprius homini sermo est: tamen & in illis quædam similitudo sermonis; nam & dignoscunt invicem se vocibus, & quum irascuntur, edunt sonum jurgio similem, & quum se ex intervallo vident, gratulandi officium voce declarant. Nobis quidem voces eorum videntur inconditæ, sicut illis fortasse nostræ; sed ipsis, qui se intelligunt, verba sunt. Denique in omni affectu certas vocis notas exprimunt, quibus habitum mentis ostendant. Risus quoque est homini proprius: & tamen videmus aliis in animalibus quædam signa lætitiæ, cum ad lusum gestiunt, aures demulcent, rictum contrahunt, frontem serenant, oculos in lasciviam resolvunt. Quid tam

tam proprium homini , quàm ratio & providentia futuri? Atqui sunt animalia , qui latibulis suis diversos & plures exitus pandant, ut si quod periculum inciderit, fuga pateat obsessis; quod non facerent (inquit Lactantius) (*) nisi inesset illis intelligentia & cogitatio . Alia provident in futurum :

*Ut ingentem formicæ farris acervum
Comportant, byemis memores tectoque reponunt.*

Ut Apes :

*Quæ patriam solæ & certos novere Penates ;
Venturæque byemis memores æstate laborem
Experiantur , & in medium quæsitâ reponunt .*

Longum est exequi si velim , quæ a singulis generibus animalium fieri soleant humanæ solertiæ simillima . Quod si horum omnium , quæ adscribi homini solent , in mutis quoque deprehenditur similitudo , adparet solam esse religionem , cujus in mutis nec vestigium aliquod , nec ulla suspicio inveniri potest . Religionis enim est propria justitia, quam nullum aliud animal attingit ; illi enim

B

Dei

(*) *Lib. V.*

Dei cultus adscribitur, quem qui non suscipit, hic a natura hominis alienus, vitam pecudum sub humana specie vivet. Quum verò ceteris ab animalibus hoc pænè solo differamus, quod soli omnium divinam vim potestatemque sentimus; in illis autem nullus intellectus sit Dei, certè illud fieri non potest, ut in hoc vel muta plus sapiant, vel humana natura desipiat, quum homini ob sapientiam & cuncta, quæ spirant, & omnis rerum natura subjecta sit. Quare si ratio, si jus hominis hoc præcellit, & superat ceteras animantes, quod solus notitiam Dei capit, adparet religionem non posse dissolvi.

V. Enim verò, tametsi societatis officia se se humanum intra genus continere, modò videantur, haud habita tamen practica Numinis idea, quæ & providentiam ejus atque justitiam præferat erga universum genus humanum, naturale jus & ordinatæ societatis leges, constanter firmiterque positas credere possibile non est. Quum enim anima sit legis obligatio, sine qua dubia profectò est, sibi que adhuc inconstans lex, existat necessum est superior utique voluntas, cui parere fas sit, cujusque ad imperium

rium cetera sint ordinata . Illa verò voluntas absque viribus esse non debet , ut naturalia legis præcepta audaces adversus Osores possit ulcisci , quos in obsequium inducere quum aliquando vis humana non possit ; cogi enim nequit qui tandem sciat mori , necesse demum est ad homines in officiis societatis continendos ultor adgnoscat Deus , ulterior iccirco animorum status , quorum ob metum a violandis naturæ legibus cohibeantur vel Osores illi , qui aut latere sciunt , aut etiam mori .

VI. Hanc superæ authoritatis necessitatem illi etiam dixerunt legis præemium , ac fundamentum , humana qui ab ratione naturalis principia repetunt societatis . Ita enim apud Tullium inquiebat Marius ille disputator ad Fratrem (*) : Sit igitur hoc a principio persuasum civibus , dominos esse omnium rerum ac moderatores Deos , eaque quæ gerantur , eorum geri vi , ditione , ac numine , eosdemque optimè de genere hominum mereri , & qualis quisque sit , quid agat , quid in se admittat , qua mente , qua pietate colat religiones , intueri : piorumque & impiorum habere rationem . His enim

B 2

rebus

(*) *Lib. II. de Leg.*

rebus imbutæ mentes , haud sanè abhorrebunt ab utili , & a vera sententia . Quid est enim verius , quàm neminem esse oportere tam stultè arrogantem , ut in se rationem putet inesse , in cœlo , mundoque non putet ? quem verò astrorum ordines , quem dierum noctiumque vicissitudines , quem mensium temperatio , quemque ea , quæ gignuntur a nobis ad fruendum non gratum esse cogant ; hunc hominem omninò numerare quî decet ? cumque omnia , quæ rationem habent , præstent iis , quæ sint rationis expertia , nefasque sit dicere , ullam rem præstare naturæ omnium rerum : rationem inesse in ea confitendum est . Utiles esse autem opiniones has , quis neget , cum intelligat , quam multa firmentur jurejurando , quantæ salutis sint fœderum religiones ? quam multos divini supplicii metus a scelere revocavit ? quamque sancta sit societas civium inter ipsos , Diis immortalibus interpositis tum iudicibus , tum testibus ? Habes , subdit , legis proœmium : sic enim hoc appellat Plato . Illum itaque juxta naturæ legem institutum arbitramur , qui non id modò esse rectum sentit , quod honestum , quod justum , quod denique sit cum justitia & æquitate conjunctum , & in

vir-

virtute plurimum esse præsidii ad bene beateque vivendum ; verum etiam (præcipuum quod est) qui Deum unum esse hujus mundi opificem ac effectorem , eundemque mentem solutam ac liberam , segregatam ab omni concretione mortali , omnia scientem atque moventem , ipsumque præditum motu sempiterno , in omnes beneficum ac liberalem , omnibus animantibus commoda quibus utuntur , lucem qua fruuntur , spiritum quem ducunt , dantem atque impertientem , omnia cogitantem , intelligentem , providentem atque animadvertentem : bonis & piis suæ præmium pietatis persolventem : improbos & impios pœnis afficientem meritis habeat persuasum .

VII. Enim verò hæc prorsus omnia primo omnium parenti fuisse tradita certum est , quæ Noë , Abrahamo dein & Mofi repetita fuere , quum percussio cum Hebræis fœdere lex iterum naturalis lata est . Ast ut exiguo invisoque in populo se vetus hæc recepit demum traditio , Græcorum sapientes , qui de illa ne fando quidem audiverunt , magnum illud pertentare ausi æquor , essentiamque supremi numinis infinitam imbecilli humanæ mentis virtute rimari posse arbitrati ,
vel

vel in errores dilapsi sunt infandos , vel si quid adtingere potuerunt ; vix probabiliter tamen aliquas valuerunt eruere veritates , quibus ad naturæ mores humanum genus posset institui . Et veteres quidem omnes , qui Philosophorum nomine superbierunt , pessima usus fuisse methodo ad essentiam æternæ illius incircumscriptæ mentis peruestigandam indubium est . Quum enim illius indipisci cognitionem ex parte , ita ut loquar , moralitatis debuissent : ut scilicet naturalium è legum atque societatis necessitate , optimo inferrent inde consilio summum existere , ac potentissimum legum latorem Deum , sapientem , æquum , optimum , maximum ; causarum enim nulla cognitu pervia magis est , quam finalis ; physicam potius naturalemque totius entis essentiam per principia rerum physica , ac physicis rationibus , inquirere voluerunt : quo factum , ut dum nihil illis superbius , nihil etiam eorum placitis imbecillius videamus . Quæ enim impervia magis ea , per quam inexperti incessere , ad naturam divinam peruestigandam ratio ? Pæne quippe omnia , quibus de agitur in physicis , esto nota sensibus ac vulgata videantur , captu tamen quam ardua sunt . Rerum natura
num-

numquam magis quam in minimis tota esse dicitur, quid erit in maximo, in infinito? Quare naturalium essentiam rerum impervestigabilem alii credidere: alii physicarum de natura rerum esse perpetuo dubitandum: alii physicorum placita historicè modo dignoscenda; quod in rerum natura illabi mens humana non possit.

VIII. Jam verò certum omninò est, omnes quotquot fuere veteres duas modò in classes posse distingui, Atomistarum alteram, veterum alteram Academicorum. Ad priorem illam Pythagoræ sectatores spectant & Epicurei; etsi enim Leucippi placita vetustissimorum temporum indolem minimè sapere aliqui sentiunt, quod universa Pythagoræ doctrina ænigmatica sit, utpote quæ de Cabalistarum præceptis initia ducens, atque Patrum memoria discedens è magna Græcia, rursus in Cabalistarum volumina incubuerit: adèd tamen in principiis conveniunt Pythagoras atque Democritus, ut quamvis ætas, qua vitales iste duxit avras, alterius ab ætate distaret immensum, haud dubitaverim at tamen adfirmare, vocari alterum posse auditorem alterius; quod ex eo profectum arbitrator, quod Philosophiam uterque instauraverit

rit suam ex Ægyptiorum principiis, atque doctrina. Stoici, Platonici, & Peripatetici ad veteres pertinent Academicos; quippe etiamsi quum speciales eorum descendamus ad theses, haud minimum videamus eas inter esse discriminis atque discordiæ; Aristoteles enim satis frequentia naturales res dialecticum vertit in ratiocinium: eas è diverso mathematicas ad proportionem transferunt Pythagoras & Plato, Eudoxum licet atque Architam hacce in re ipse notet: in principiis tamen, & ubi de natura agitur divina, convenire eos extra dubium omninò est. Enim verò latere neminem arbitror, Ammonium Alexandrinum philosophum, ipso ab Commodi imperio clarum, omniumque sui temporis celeberrimum, rixosis Platoniorum atque Peripateticorum disputatiunculis contemptis, resectisque, quæ utrinque excreverant nugis, in præcipuis quibusque, & maximè necessariis dogmatibus concordem esse Platonis atque Aristotelis sententiam demonstrasse, utramque reconciliasse sectam, atque ab contentionibus liberam suis Philosophiam auditoribus tradidisse: qui dissentientes sectas conciliandi animus (indubium similitudinis earum atque conformitatis indicium). Speu-
sippo

fippo diù ante infederat atque Simplicio, Porphyrio, Pico dein Mirandulano, quemadmodum habita ratione dissentientium inter se Peripateticorum Piccolomineo, Sarnano, Ruvereo, eadem omnes è caussa; sicut enim in principiis inter se Peripatetici, ita cum Peripateticis Platonici & Stoici convenere. Jam verò neutra ex illorum classibus Philosophorum divinam naturam ejusdemque adtributa ita constituere visa est, ut ab iisdem naturalis firmari leges possent societatis. Atomistarum enim aliqui Deum esse intellexerunt Mundum, ipsumque haud extra materiam esse, omniaque essentialiter esse Deum: Mundum quippe immensum adfirmavere, æternum, totum in toto, imò verò ipsum totum, finitum & infinito similem, rerum omnium certum & similem incerto, cuncta in se extra intraque complexum, eundemque rerum naturæ opus & ipsam rerum naturam, omnia tandem Deum esse, & Deum omnia, ipsumque ideo dici finem omnium, quod omnia reversura sint in ipsum, ut in eo immutabiliter conquiescant, unumque individuum cum eo & incommutabile permaneant; in illo tandem reddi, resolutaque referri omnia, quorum morti non esse locum, sed vi-

C

va

va volare syderis in numerum , atque alto succedere cœlo :

*Juppiter omnipotens . Regum Rex ipse Deus-
que
Progenitor genitrixque Deum , Deus unus
& omnis .
Juppiter est quodcumque vides quodcumque
mouetur .*

Heinc quæ producta conspiciamus, naturæ modo effectus esse , naturæ inquam non artificiosè ambulantis , sed omnia cientis & agitantis motibus ac mutationibus suis , convenientia quadam consensuque partium , quarum quasi cognatione atque conspiratione continuata , eaque , quo suo sponte major , eo minus separato spiritu atque ratione fieri existimanda sit . Horrendum turpeque hoc perditorum hominum deliramentum videt jam quisque ab instituendæ ratione naturalis legis ac societatis distare immensum quantum . Jam enim nulla lex extrinseca esset reliqua , nulla bonitatis essent præmia , nulla justitiæ , prudentiæ nulla , nullus profectò judex , cujus abs se iram averruncare conentur illi , humanas qui non formidant vires , nullus naturalis ordo societatis .

IX.

IX. Malo illi occurrere visi sunt veteres Academici , subdolè tamen , & insidiosam veluti per speciem . Nam etsi causam prædicarent omnium principem , primumque motus principium , summam veluti intelligentiam , & divinum quodammodo sensum , unde & diligentissimis quoque fucum aliquando fecisse visi sunt , iis scilicet qui veterum Academicorum plurimos Deum , qualis a nobis rerum creditur naturalium conditor , cognovisse scripserunt ; nonnisi tamen humanæ mentis beneficio erant illa omnia , eorum quidem sententia , a virtute materiæ discreta , eorumque de Deo testimonia cum iis omninò conveniebant , quæ de universo rebus omnibus circumfuso extensoque principio , sive anima Mundi Stoici loquentes frequentissimè proferebant : Quare etsi Deorum , uti agebant , immortalium laudibus , atque divinæ encomiis providentiæ veterum resonarent Academicorum effata , Deum tamen materiæ veluti animam excogitabant atque virtutem , seu verius materiam esse , intelligenti virtute donatam , habereque in se ultimum , altissimum , atque undique circumfufum , omnia cingentem atque complexum ardorem , ad quem , veluti divinum

reverà ad Adtributum preces hominum conciperentur & vota, uti ex Ennii illo commemorat Tullius: (*)

Adspice hoc sublime candens quem invocant omnes Jovem.

Dum itaque Deum unum fatebantur Stoici, ignem istum intelligebant divinum, naturamque istam ætheream, quæ penetraret animaretque omnia alia elementa, quæque diversas juxta res, quas per vim efformabat suam, variis erat nominibus insignita. In vulgari igne Juppiter, in aëre Juno vocabatur, in aqua Neptunus, Ceres in terra, Sol diurno in astro, Luna in nocturno, egregiis in hominibus Genius, ceterisque aliter in rebus, quæ participes omninò omnes erant divinitatis. Quamobrem esto uti vulgus haud semel Stoici loquerentur, & communem ad opinionem omnis eorum accomodaretur oratio, alia tamen erat, cum veritas ipsa limaretur, in disputatione subtilitas, & ratio differendi. Stoicus itaque ille Marcus Imperator Antoninus moralibus in libris (si tamen genuini Cæsaris sint foetus, neque fabulam

---

(*) *Lib. II. de N. D.*

bulam sapiant , uti ab Castelviro dubitatum est) Mundum ac Deum unam eandemque per omnia dixit esse substantiam (*) ; eo quippe ex principio omnes Stoicorum doctrinæ de fato , ac divinatione pendebant . Plato sibi semper inconstans , suisque in ideis semper abstractus , apud nonnullos divinus audit , nescio quo jure . Arcanum ejus in præconceptione est immaterialis materiæ , sive primi entis intelligentis atque incorporei , quod tamen sensim corporeum fit ac materiale . Mundi principium ignem veluti incorporeum dicit , è quo quatuor fierent elementa , exque elementis anima dein mundi , quam ens divinum vocat iterum atque intelligentiam . Et Deum , uti Gundlingius optimè animadvertit (a) , primò quidem statuit Plato , quem bonum appellat , quod res , quas videmus , innumeris cumulaverit bonis , pulchrum , quia principium rerum omnium , inennarabilem denique , quia nihil in rerum natura invenitur , quod vel genere , vel specie ei adpareat ulla ratione conforme , unde nemo credat magnificentius aliquid potuisse philosopho ab homine proferri ;

(*) *Lib. VII.*

(a) *Dissert. in Bibl. nov.*

ri; ejusque generis sermo tantam in admirationem legentes adducat, ut ad unum ferè omnes ibi consistant: in primis si schema oratorium accedat, & insidiosæ facundiæ verba, tam speciosa principia convestiant. Atquam primum physicam Academiæ Conditoris doctrinam seridò & sine veste spectamus, & quemadmodum mundus effloruerit, indagamus, alia verò omnia experimur. Statim enim bina observamus principia, Deum scilicet atque materiam. Materia cœterna est, ingenerata quidem, uti Timæus Locrus vult, sed a Deo per emanationem sempiternam coorta, utpote quam informem ac infinitam è sinu expulerit suo. Quod posterius in primis observandum est, ut intelligatur tum Dei & materiæ æterna conjunctio, tum etiam æterna emanatio. Rectè namque rationes subducunt, qui Platonis Deum principem ac Regem ut immobilem, summoque in otio versantem mente concipiunt, cujus fœcundissimo è sinu effluxerint omnia, ipsaque etiam materia, non tam tempore, quam conceptu posterior destillaverit. Quod quidem mollius ferendum sapientibus foret, nisi materiæ è visceribus summi parentis propulsæ malignam adeò naturam tribuisset, ut ipse Deus sum-

mus

mus eam penitus corrigere nequiverit , ac restituere in integrum . Fuisse itaque Deum supremum è Platonis sententia , quæ nuda mentis præcisione nititur , permotum , ut materiæ sine forma jacenti , auxiliares manus adferret , eamque veluti sylvam densam , atque asperam meliorem in statum redigeret . Quod quum sine ratione perfici non possit , tertium , quod vocavit ideam , excogitavit , internum veluti verbum , quod itidem ex abundantia divinæ Majestatis effluxit . Neque verò naturæ divinæ , utpote in otio & tranquillitate fluitanti , congruere videbatur , ut ipsa manum operi admo- veret ; eoque sine novum emergebat principium , externum veluti verbum , quod mundum , qui Dei unigenitus dicitur , intravit , ut animatus evaderet ac rationalis . Ex ratione , seu intellectu innumeræ idæ , quæ intelligentiarum , spirituum , Deorum- que nominibus insigniuntur , procedentes , mediæ quasi inter animas , mundi ex anima permanentes , & materiam existere ; illosque tandem effecere gradus , per quos a materia ad animam , ab anima ad ideam , seu intel- lectum , ab intellectu ad primam illam uni- cam optimamque naturam adscenderetur , ea- que

que ratione generatæ res , cum Rege & Parente tam sensibilibus , quam intelligibilibus conjungerentur : Deum itaque Platonis sic componi è rebus intelligibilibus , sensibilibus , corporalibus ut Spinosæ Deus , ex quo omnia , & qui cum & in omnibus . Quemadmodum enim Spinosæ Numen suum , duabus imprimis proprietatibus cogitatione instruxit & extensione : ita ad platonici latus duas hyposthasis esse , quarum una materia extensa est & animata , cogitans altera sive rationalis . Quod Plato hyposthasim , sive principium oratorio more vocat , id Spinosæ Cartesiano more adtributum est ; conspire tamen utrosque in eo certum est , ut naturam esse unum , exque unitatis visceribus prodiisse materiam , prodiisse intellectum , prodiisse animam efficacem affirmant , inde adhuc prodire omnia & texi , quemadmodum ex araneo tela affabre efficta , aut ex unitate numeri exsurgunt infiniti . Notum enim verò quid impulerit plerosque , ut de sententia Platonis secus , ac benignè sentirent . Deprehenderunt illi scilicet , multum de sapientia , idea , atque artificio , quod in mundo apparet , differuisse Magistrum . Conjecere itaque habere ejus mundum Opificem externum ,

num, magna sapientia conspicuum. Verum observatum olim a pluribus, non esse mundi Opificem, Platonis sententia, a mente Dei diversum, eundemque qui nunc Opifex, nunc itidem vocari mentem, hanc autem haud esse reipsa ab anima mundi distinctam, sed logica modo præcisione separatam concipi: perinde ac voluntatem ac intellectum res tamquam separatas aliqui considerant, quamvis una mens sit, quæ intelligat, velitque. Heinc eam a Platone animum spiritumque dictam, qui cum mente idem est, commentitia utique distinctione. Mens quum intelligit, spiritus, quando quod intelligit, exequitur, appellatur; quemadmodum igitur voluntas sine corporis interventu cerni non potest, ita anima mundi, cui propriam adjecit hyposthasim, nonnisi mentis summique Dei spiritus est, diffusus & extensus per universum, materiæ instar Cartesii subtilis; quibus constitutis consequitur sanè, ut Platonis Deus; Universum, materia, mens, anima, mundus diversa unius modo rei nomina videantur. Et adversus quidem ista latè differuit Zimermannus (*), adversa fronte inter se pugnare Spinosæ & Platonis dogmata ostendens;

D

dens;

(*) *Exercit. de Atheismo Plat. Tom. IX. Aman. Liter.*

dens ; sensisse quippe primum nullam præter Deum dari, aut concipi substantiam posse: quicquid est, in Deo esse, nihilque sine Deo posse concipi: Platonem è diverso præter Deum supremam mentem, materiam adseruisse dari, dæmones item, aliasque substantias, credidisseque ad exornandum condendumque mundum liberè Deum accinxisse se. Spinosam omnia ex necessitate divinæ naturæ posuisse sequi, ex necessitate inquam infinita, infinitis modis, omnia scilicet quæ sub intellectum infinitum cadere possunt, debere sequi: Platonem contrà professum esse Deum fines habuisse sapientissimos in omnium emolitione rerum. Alterum omnes reicere fines, Deumque ferreo necessitatis constringere vinculo: alterum liberè non necessariò Deum facere operantem. Mentem nostram liberam Platonis in systemate esse, in Spinosæ Systemate necessariam; in illo locum habere divinam providentiam, non item in isto; quibus ex omnibus consequi videatur, Platonem a Spinosæ sententia longissimè abesse, adeoque atheismi non accusandum; etsi vereor plurimum hæc omnia è speciosis modo Philosophi testimoniis derivari ne jure, propugnarique possint; ut enim optimè sapientif-

tissimèque Vir doctissimus animadvertit Stelinus (*), Plato quum ingenio esset summo præditus, omnique doctrina expolitus, & in utraque facultate, quod paucis contigit, par, ea videlicet pervidendi, quæ sejuncta a concretione mortali abstractæ a sensu menti tantummodo patent, & ea, quæ mente percipiuntur, sensibus ipsis exhibendi quasi colorata, ac magnificè illuminata, res hæc duas inter se disjunctissimas una componens, ex utraque conflatum dicendi genus adtulit, quod verborum splendore, rerumque pictura pigmentis omnibus illita delectat sæpè magis, quam doceat. Et quidem crebrò tam intemperanter orationi calamistros adhibuit, ut non solum à Philosophi hominis severitate desciverit, sed etiam vicisse poëtarum audaciam dicendus sit. Heinc eum quidam, ut apud Longinum est (a), fuggillarunt, quod in translationes immoderatas, & allegoricum tumorem correptus quasi furore quodam efferatur, atque a Dionysio Halicarnassensi (§) notatus est eo nomine, quod lemniscos verborum studiosius fuerit, quam

D 2

re-

(*) *Orat. Patav. hab. ad Etbic.*

(a) *De Sublim. Cap. 28.*

(§) *De Grav. Orat. Demost.*

rerum pondera, confectatus. Quare dum a sensilibus ad insensilia, a rerum imaginibus perpetuò fluentibus ad rerum species ipsas, quæ neque gignuntur, neque interituræ sunt unquam, traducit animos, ut umbrarum harum consuetudine contractus error luce veritatis eluatur, allegoricis involucris omnia prætexens retrahit ad umbras easdem, & sublustri nitore quodam occupatos ita adficit, ut admiratione potius obstupefactos dimittat, quam evidentia collustratos. Quum enim poëtarum omnes undique flosculos collegisset, & numerorum mysteria, doctrinamque idearum ab Epicharmo adumbratam penitus introspectisset, coëgit in unum. hæc omnia se se vicissim impediencia, perque flexuosa, & fabulosis imaginibus interspersa circumductos eo quosque trahit, ubi se nemo recognoscat, sed ipsa rerum universitate circumfusus absorbeatur, ac denuò conjunctus cum mente summa, ex qua delibatus est, se se Deum esse credat. Nam, ut ex sensu Platonis Tullius (*), Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui prævidet, qui tam regit, & moderatur id corpus, cui præpositus est; ut minimè videri mi-

---

(*) *In somm. Scip. Cap. 8.*

mirum debeat , si tam multi ex hac disciplina fanatici , lymphatique prodierunt , ac tam multa poëticis decora fabulis arrepta a poëtis avidè , & ad fastidium usque inculcata sunt . Veteres itaque Academici divinæ essentiam naturæ concipere non valuerunt , Deum scilicet nedum primum omnium esse principium , verum etiam mentem solutam ac liberam segregatam ab omni concretionem mortali , in qua vera providentia sit atque justitia , quorum ratione statuta dici possint virtutibus præmia , supplicia peccatis . Neque tamen in eo situs eorum erat error , quod materiam mundumque perpetuo donaverint atque intrinseco sensu ; ea quippe in sententia & recentiorum plurimi , qui divinam illam æternæ mentis essentiam juxtà notionem veræ traditionis accipiunt , ultrò & quidem apertè versantur , mundum viventem esse statuant beneque cognoscentem arbitrati , Cælum , stellas , lucem , aëra , metalla , lapides , ceterasque orbis partes , partiumque particulas sensu donatas adferentes , alias quidem clariori , obscuriori alias ; quod & cælestes relatè ad orbis Patrum aliqui fassi sunt ; verum Athei audiunt veteres illi , quod æternum , liberumque ac infinitum imaginati non

non sint intelligens , sive summum orbis Conditorum omninò ab materia , mundique partibus suam per essentiam immaterialitatemque discretum .

X. Enim verò qui Deum esse dixerunt mundum , hanc etiam machinam summa æternitate donarunt . Alii , etsi non æternum voluissent mundum , ejus tamen materiam æternam esse , quibus datum est , propugnaverunt telis . Nempe quum mundi , qualis modò est , constitutionem ab suo principio haud adeò abesse , tot illis dignoscerent è mutationibus , quas infinita annorum serie evenisse necessum esset ; si enim tot talesque ab excidio Trojæ rerum in mundo fuere series ac vicissitudines , si tot eruta regna , tot capti fuere populi , si toties fortuna servitium & imperium tulit , varièque per orbem refovit , quot , inquam fuissent mutationes verterentibus seculis innumerabilibus , atque infinito temporis curriculo ? Quumque obesse orbis æternitati universam animadvertissent cum barbarorum , tum civilium etiam populorum consensionem , viventemque modò hominum numerum , artes scientiasque è cunabulis recens egressas , historiam recentis memoriæ , inanesque illorum fabulas , qui mundum

dum majori quam par est donant antiquitate ; non fuisse itaque illius formam , ita ut dicam , æternam statuerunt , solum verò materiam , interminatum illud chaos , rudem scilicet inordinatæque materiæ confusam concipientes congeriem , è qua istud tandem , quale modo est , prodierit universum . Hypothesim verò istam quis a veritate magis elongari non videat , quam eorum alteram , qua totum dicitur esse æternum ? Hæc quippe , præconcepta Numinis , æternæ scilicet mentis , infinitæque virtutis ab materia discretæ existentia , vera cum ipsius idea conciliari quodammodo posset , certa si super factò non obstarent argumenta : qua quidem de causâ recentes Peripatetici non rectè sapere arbitrantur , qui Stagyritam respuisse creationem docent ; negasse quippe hominem ajunt , quod ex adventitio tantum atque forinsecùs est creationi , mundum scilicet temporis sortitum esse primordium ; ex æternitate verò rei materialis haud æquè probatum iri fuisse eam ingenitam ; neque effectum sua posteriorem esse debere causâ duratione ac tempore , sed solum natura . Imò quum Deus mundum potuerit condere æternum , id si reapse voluisset fecissetque , habuisse
cum

eum profecto maiestate divina dignum finem concipere de facili esset, desiderium scilicet sua conferendi beneficia creatis, quo certè divinius nihil atque præstantius. At qui confusam modo æternamque materiam fuisse autumarunt, haud coire cum naturali religione potuere; quum enim nullus concipi queat Deo dignus finis, ratione cuius eam ita condiderit, consequatur oportet, eam natura sua fuisse æternam, quo nihil absurdius invenire est.

XI. Naturalem verò æternæ mentis essentiam Veteres ii, qui traditione caruere, non ob infinitatem modo concipere non valuerunt, verum ea maximè ratione, qua naturæ immaterialis notitiam vi luminis naturalis obtinere nullatenus possent. Hoc ex eo de facili dignoscimus, quod & Genios, & animas hominum, eorum sententia, in rerum numerum materialium videamus esse redactas. Enim verò certum est, non vulgares modò homines atque Poëtas, verum & Philosophorum plurimos Geniorum existentiam credidisse. Itaque ut illa mittamus de muliercula,

*Quæ se carminibus promittit solvere mentes,
Sistere aquas fluviis & vertere sydera retro;
Aut*

Aut quum variæ illudere species , atque ora ferarum ; omniaque transformare se visa sunt in miracula rerum ; ignemque , horribilemque feram , fluviumque liquentem : uti de Lamia notum ajunt Menippi Licii Philosophi , deque Meri incantatore , quem ille sæpè viderat Lupum fieri , & se condere sylvis ; hæc inquam ut ommittamus , frequentia tamen apud veteres fuere spectra & audita portentosa , nocturnique tumultus , ut quæ Dioni & Bruto vigilantibus evenere , terri culamenta , aut dormientibus Tiberio ajunt contigisse Attinio , & Artorio Cæsaris medico , quum Cæsar bello civili Brutiano implicitus dicitur esse servatus . Trium summorum Virorum somnia memorant Veteres , eaque pares habuisse exitus , eosdemque qualia viderant , vera fuisse expertos . Quod enim Claudio , citeriorem antequam in Galliam movisset , & infesta in urbem ferret arma , in somnis oblatum est , quum sibi visum per quietem fuit , intulisse matri stuprum , unde amplissimam ad spem ab conjectoribus excitaretur , dominium orbis sibi dari interpretatis : idem somnium Hippix Pisistrati filio , qui tyranni successor patriam crudelius occupavit , dum privatus adhuc re-

E

gium

gium adfectat fastigium , haud dispari eventu oblatum fuisse tradunt . Siquidem nocturna species matris , cum qua coire videbatur , sibi per quietem oblata fertur : qua de re imperium latè sibi portendi , conjectores responderunt : ipseque somnio monitus , & spei plenus , Athenarum dominio haud multo post potitus est . Hic est enim ille Hippias , qui tyrannidem non sine immani scelère adgressus , patre impotentior effrænatorque quum exul solum vertisset , impia contra patriam arma molitus fuit : denique cum Dario conspirans in pugna Marathonia cæsus , poenas patriæ & penetibus dedit . Alter verò ejusdem Pisistrati filius Hipparchus , qui multorum tyrannorum sævitiam antecessit , quum patriam & cives impotenti dominatu opprimeret , conjuratione in caput tyranni facta , ab Harmodio & Aristogitone fortissimis juvenibus non sine omnium salute cæsus est , quorum devota libertati nomina , nequando fervis indere liceret , Athenienses publica detestatione sanxerunt . Rursus quod Astyagi Assyriorum Regi in somnis oblata species tulit , qui ex naturalibus filix vitem enatam , cujus palmite omnis Asia obumbraretur , vidisse visus erat . Quarè consulti Arioli , nepotem

potem futurum , qui toti Asiæ imperitaret , & regni sibi ostenderunt portendi everfionem : hoc nimirum Cyro Afsyriorum Regi relatum infomnium fuit . Nam maximum filiorum Hyftaspis qui Darius erat , duabus alis , altera Afiam , altera Europam obumbrante per quietem sibi intimum familiarem vidiffe fomnium ferunt : cujus rei imagine nulla fuit controversia quin post eum Darius regno potiretur : id quod veriffimo eventu confequentum ; Cyro quippe vita functo , Darius ex conjuratis unus , interfectis magis qui regiam occuparant , folus Afsyriorum regno potitus fertur : cui miro ingenio præfuit , tantumque virtute effecit , ut illud majus auctusque relinqueret . Cui infomnio compar est Xerfis visio , qui quum in Græciam duceret , olea cujus ramis omnis terra obumbraretur , coronari visus erat , mox illa cum fomnio evanefcente (a) . Hæc aliaque uti Matris Octavii , & Cambyfis fomnia , ceteræque five fauftæ five infauftæ dormientium species ab Geniis ortæ apud Veteres audiere : unde Poëtæ illa : (*)

E 2

No-

(a) *Alex. Neap. Dier Gen. Lib. III. Cap. 24.*

(*) *Epod. V.*

*Nocturnus occurram furor ,
 Petamque vultus umbra curvis unguibus
 (Quæ vis Deorum est marium)
 Et inquietis assidens præcordiis
 Pavore somnos auferam .*

Hosce autem genios minimè ab veteribus corporis expertes habitos indubium est , quod modò crassioribus , tenuioribus modò exuviis adparerent ; ejusdem iccirco dictos naturæ cum monstris illis , quæ nemorum in specubus & antris delituisse fama olim erat ; hyppographis scilicet atque Centauris , Serpentibusque alatis, sive Draconibus per aëra volitantibus : quare complures inferiorum Gentium Deos , aut hircina specie , aut hircoco proxima cultos scimus , quos & aliquando deperisse feminas delicatesque pueros aliqui tradidere. Ejusmodi , uti innuebam , substantias , ab Philosophis etiam , materiales existimatas , ex iis evincere est , quæ de oraculis non semel divinationibusque , iis maximè quæ per somnia captabantur , Stoici definivere ; eas enim tametsi aucupari aliqui autumarent , quod se ab Deorum natura haustos animos ac delibatos habere censerent , omniaque completa fore atque referta æter-

no

no sensu ac mente divina , iccirco divinatorum cognatione animorum humanos animos commoveri , seque ab corpore avocare , ut ad unionem cum anima mundi , & totius infinitatis intelligentia raperentur : alii tamen divinationes haberi credebant , quod plenum aërem existimarent immortalium animorum , qui quoniam , vaporis instar , tenues essent atque subtiles , insinuarent se occultè corporibus hominum , unde mentem furoribus quaterent , & somniis aliquando terrerent ; aut ipsi ad dormientes Genii venirent invocati , & cum iis colloquerentur . Naturas itaque illas omnes , quas supra humanam Stoici admittebant , Deosque , uti aiebant , immortales corporibus coalescere , absque universali illo mundi rerumque omnium immanente principio , virtute scilicet infinita materiae , habuisse ortum arbitrati sunt . Enim verò , qui unicam illam mundi , quam & Dei vocabant , modò adgnovere substantiam , hominum etiam animos particulas esse dixere entis immensi ac infinitae rerum omnium virtutis , sive animae mundi & divini quodammodo sensus :

*Esse apibus partem divinæ mentis , & bau-
stus*

Æthe-

Æthereos dixere ; Deum namque ire per omnes

Terrasque tractusque maris , cœlumque profundum :

Hinc pecudes , armenta , viros , genus omne ferarum

Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas . (a)

Alii tametsi in illa substantiæ universalis sententia minimè versarentur , immaterialis tamen essentiæ , non dicam idea , qua nos etiam caremus , sed aliquali etiam imperfectaque notitia fuere prorsus expertes ; scilicet principio illi quo homo intelligit atque desiderat , nonnulli aëris naturam tribuere visi sunt , ignis alii , alii lucis , aquæ etiam nonnulli . Plurimi hominis animam quatuor esse vulerunt rerum mixtionem , igneæ , aëreæ , spiritalis , & quartæ nomine carentis , quasi sentiendi vim indicavere : Alii igneam dixere mixturam rerum ratione percipiendarum , quæ globosas quidem formas habeant , vim autem igneam , id quod sit corpus : Aliqui aliis omninò verbis , rem utique materialem perpetuò indicantibus naturam animæ definire ;

(a) *Georg. Virgil. Lib. IV.*

vere ; scilicet inter materiæ proprietates virtutem etiam cognoscendi ennumeraverunt ; quod ut facilè de veteribus imaginemur , argumento in præfenti sunt Lockius (*), atque Voltaire (a), evincere conati non , femel , negari a nobis haud posse , potestatem Dei infinitam ita constituere materiam valuisse , ut eadem connaturali modo cognitionem eliceret , sive materiei , modo nobis imperspicuo , aliquam potuisse Deum unire cogitandi capacitatem : plures esse ab materia , juxtà nos etiam , prodeuntes effectus , quorum producendorum vim in ea esse fieri omnes notum est , virtutis autem illius essentiam ignorari : neque necesse esse qualitates materiæ omnes esse humanis circumscriptis nimium mentibus notas : juxtà demum rationis effata atque cognoscendi principia adfirmandum satius , materiam vim habere volendi ac intelligendi , quam aliam effingendam nobis inconceptibilem omninò incompertamque substantiam , cujus scilicet non habemus , neque habebimus æternam ideam . Hocce itaque si seculo , quo , post investam animis traditionem , immaterialis existentia
natu-

(*) *Spec. Inv. hum.*

(a) *In Epist.*

naturæ extrà dubitationis aleam jam posita videbatur, aliquos adhuc placet materiam facere cogitantem; quum falsa videantur non semel probabiliora veris, idipsum credere par est veteres existimasse Philosophos, omni iccirco immaterialitatis notitia caruisse. Quum verò physicam divinæ naturæ essentiam dignoscere conarentur, nec nisi materialium ideam rerum efformare valerent, consequens profectò erat, aut nullum admittere eos intelligens omninò immateriale simplex, discretumque a rebus quibuscumque creatis, abque ipsa materiæ virtute principium, materialem iccirco Deum veluti dicere, scilicet mundum, aut plures è materiæ sinu eductos ac genitos; coire nempe fecerunt aliquando atheismo superstitiones, aut aliquam materiæ ac elementorum partem, uti tot edita ostendunt atque vulgata, hac super re, non tam somnia Veterum, quam deliramenta.

XII. Atomistarum nonnullos ab atheismi nota vindicare perrexit Cudwortus (a), arbitratus scilicet immateriales eos immaginatos fuisse substantias; illud imò atomistarum systema aptius esse ceteris conatur ostendere ad

---

(a) *In System. Intellect.*

ad demonstrandam æterni Numinis existentiam, eos maximè relatè ad philosophos, qui suas atomos omni nudabant virtute, formis, & qualitatibus. Existimasse itaque eos docet, divinam infinitam mentem, eamque prorsus intelligentem, & ab atomis quibuscumque discretam, extrinseci instar ac dirigentis principii, omnium fuisse initium, eamque causam & omnium dominam, & ordinem confusis præbuisse, & motionem immobilibus, & discrimen commixtis, & ornatum inornatis. Cujus equidem consilium, amabile apud nonnullos audit, quod explicandi sint, non malè interpretandi, qui humanæ nobis jecere fundamenta sapientiæ. Verum non eam omnes trahere potuit in sententiam Cudworthus, quod Scriptorum mens animusque, non è propositionibus heinc inde congestis (ejus qui labor est) sed è doctrinæ nexu & repetitis adfertionibus sumi debeant atque dignosci; nec singulis vocibus Philosophi spectandi sint, sed perpetuitate, atque constantia. Atheorum enim ab censu eos si abdicare placeat, qui nomine Deus usi sunt, totidem vix erunt reliqui, quot erant Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili; eam quippe usurpavere vocem ii non semel, qui

F

non

non aliam quam mundi adgnovere substantiam ; eo quidem detestabiliores , quod de Deo , divinisque de rebus magnificè differere , quo per religionis simulationem facilius imperitis obreperent . Cudworthus ipse quatuor Atheorum species , veteres inter Philosophos enumeravit ; illi scilicet observatum , plurimorum etiam doctrinam , apud quos inanes dii admitti videbantur , vero ab atheismo nullatenus esse diversam ; Deos videlicet quid principio veluti obnoxium & fini respexisse : voces animus , spiritus , aër , æther ad animam mundi , virtutemque materix designandam usurpasse . Et ante quidem Cudworthum , ex orienteque christianæ doctrinæ luce nonnulli hujusce nominis Patres , Philosophos quoscumque veteres , Deum ens omninò a materia ac necessitate liberum fassos dixere , Minucius præsertim Felix in Octavio , qui , Recenseamus , ait , si placet , disciplinam Philosophorum , deprehendes eos , etsi sermonibus variis , ipsis tamen rebus in hanc unam coire & conspirare sententiam . . . Omitto illos rudes , & veteres , qui de suis dictis sapientes esse meruerunt : sit Thales Milesius omnium primus , qui primus omnium de cælestibus disputavit . Idem Milesius

fius Thales rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem , quæ ex aqua cuncta formaverit : & altior & sublimior aquæ , & spiritus ratio , quam ut ab homine potuerit inveniri a Deo tradita . Vides Philosophi principalis nobiscum penitus opinionem consonare . Anaximenes deinceps , & post Apolloniatas Diogenes aëra Deum statuunt infinitum & immensum . Horum quoque similis de divinitate consensus est . Anaxagoræ verò descriptio , & modus infinitæ mentis Deus dicitur : & Pythagoræ Deus est animus , per universam rerum naturam commens , & intentus : ex quo etiam animalium omnium vita capiatur . Xenophanem notum est omne infinitum cum mente Deum tradere : & Anthistenem populares Deos multos , sed naturalem unum præcipuum . Speusippum vim naturalem , animale , qua omnia regantur Deum nosse . Quid Democritus , quamvis atomorum primus inventor nonne plerumque naturam , quæ imagines fundat & intelligentiam Deum loquitur ? Straton quoque & ipse naturam . Etiam Epicurus ille , qui Deos aut otiosos fingit , aut nullos , naturam tamen superponit . Aristoteles variat , & assignat tamen unam potestatem ;

nam interim mentem , mundum interim Deum dicit , interim mundo Deum præficit. Aristoteles Ponticus variat , alias mundo , alias menti divinæ tribuens principatum. Heraclides Ponticus quoque Deo divinam mentem (quamvis variè) adscribit. Theophrastus , & Zenon , & Chrysippus , & Cleanthes sunt & ipsi multiformes , sed ad unitatem providentiæ omnes revolvuntur. Cleanthes enim mentem , modo animum , modo æthera , plerumque rationem Deum differuit. Zenon ejusdem Magister naturalem legem atque divinam , & æthera interim , interdumque rationem vult omnium esse principium : idem interpretando Junonem aëra , Jovem cælum , Neptunum mare , ignem esse Vulcanum , & ceteros similiter vulgi Deos elementa esse monstrando , publicum arguit graviter , & revincit errorem . Eadem ferre Chrysippus vim divinam , rationalem naturam , & mundum interim , & fatalem necessitatem Deum credit , Zenonemque interpretatione Physiologiæ in Hesiodi , Homeri , Orpheique carminibus imitatur . Babylonio etiam Diogeni disciplina est exponendi , & differendi , Jovis partum , & ortum Minervæ , & hoc genus ceterarum rerum vocabu-

cabula esse non Deorum . Nam Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri posse , & ideo quæri non oportere : Aristo Chius comprehendi omnino non posse . Uterque majestatem Dei intelligendi desperatione senserunt . Platoni apertior de Deo & rebus ipsis , & nominibus Oratio est : & quæ tota esset cælestis , nisi persuasionis civilis nonnunquam admixtione sordesceret . Platoni itaque in Timæo Deus est ipso nomine , mundi parens , artifex animæ , cælestium terrenorumque fabricator : quem & invenire difficile præ nimia & incredibili potestate , & cum inveneris , in publicum dicere impossibile præfatur . Eadem ferè & ista quæ nostra sunt : nam & Deum novimus , & parentem omnium dicimus , & nunquam publicè nisi interrogati prædicamus . Exposui opiniones omnium ferè Philosophorum , quibus illustris gloria est , Deum unum multis licet designare nominibus : ut quivis arbitretur aut nunc Christianos Philosophos esse , aut Philosophos fuisse jam tunc Christianos . Hæc Minutius , cui profectò accidisse videtur , quod pessimè disputantibus evenire solet , ut dum causam , qua de agitur , confirmare pergunt , infirment . Ille enim dum pia ve-
luti

luti fraude, unitatem Numinis infiniti apud Gentilium Vulgus populari argumento, scilicet ex vetustate sententiæ, demonstrare conatur, doctos profectò, & Philosophorum veterum sensus probè, aut ejus etiam ex interpretatione rimantes, rapuisset in deteriora. Tam enim ejuscemodi sententiis Philosophorum divina demum dignosci potest essentia, quam carminibus illis Poëtarum, quibus quum evidentius nihil adferri possit ad explicandum veterem Spinosismum, ille, dissimulanter arbitror, ad evincendum usus tamen est nos inter veteresque Philosophos sententiæ consensum; quum reapse non de nominibus, sed utrosque interesset tota de possessione contentio. Et ea quidem ratione plurimi Veteres pænè omnes, Academicos maximè, non Atheos quidem, sed Theistas modo fuisse contendunt, quod animam mundi Deum esse dixerint, aut vim illam abditam humanas res obterentem. Sed ea, obsecro, ratione quis erit atheus, quis non religiosus? Vel Spinosistæ talem Deum & fatentur & credunt. Deum scilicet ita homines curantem, ut vermes quos habent in se curare homines solent, & cujus universitati humanus demum spiritus è corpore separa-

paratus commisceatur, & cum ea confundatur. Ego contra divinum Numen & negare & irridere eos arbitror, qui talem ejus ideam non admiserint, ut & separatæ mentis, ordinis, justitiæ non incluserit adtributa, & humanorum inde animorum ab eo distincta non consequatur essentia, & immortalitas. Enim verò hominum tametsi Deum infinitè immaterialem, intelligentem atque beatum imperitè negantium numerum exundantem, nimis aliqui faciant, quod & recentiorum plurimos Numinis utique cultores, atheismi ac irreligionis facile nimium immeritoque, prorsus infimulent, ecquis eos tamen veritati accessisse existimet, qui inficiati sunt vel unum esse posse aut fuisse umquam, qui divinam illam intelligentem ignoraverit æternæ mentis naturam? Illudverò mirum, ab hisce scilicet, qui atheismum dari posse negarunt, impugnatum tamen eum, ac debellatum iri, illius instar Guixotii a Manica, qui nihil nisi Gyganthomachias ex Amadisiorum lectione somnians, ipsas in moletrinas, ceu Gygantes debellandos, fortiter incurrebat.

XIII. Etsi verò veterum Philosophorum aliqui Deum reapse unum adgnoverint, infinitum, intelligentem ac providentem, eumque

que immaterialem omninò , atque incorporeum , quod inficiari pænè non ausim , cum quod eorum omnium scrutari mentem in ea , qua laboramus , monumentorum inopia , atque ambiguitate verborum facilè non sit ; qua quidem de caussa præstantiores etiam è recentioribus , qui veterum in scriptis Philosophorum adprimè versati sunt , in adversas videmus eorum de placitis ac mente sententias esse distractos ; tum etiam , quod non ille mos esset antiquis , ut in omnia sectæ , cui nomina dederant , effata religiosè descenderent ; ut inquam unum immaterialeque ac liberum cognoverint esse principium , ejusque providentiam universum erga genus humanum rimati probè fuerint ac contemplati , haud potentem satis tamen ejusmodi fuisse arbitror cognitionem naturali instituendæ legi atque hominum societati . Quum enim illi casu potius quam scientia summas illas incidissent in veritates , aut eas è vi potius ac speciali mentis solertia , quam è regulis artis , aut constante principio , aut (quod necessum erat) certa traditione fuissent indepti ; heinc easdem veritates rudioribus ceteris , atque universo hominum generi , certas firmasque ac demonstratas efficere potuissent ,

se ; difficile nimis ut concipiamus . Posteror itaque nulla , quam tenere certò potuissent , reliqua fuisset semita , quum neque illam fortasse adgnovissent , per eam inconsultò progressi , & ad metam inordinatè perventi . Heinc vix patefacta aliquando lux evanescere visa ; Dialectica quippe , quam Stoici deperibant , ac Peripatetici , summis adeò veritatibus inquirendis indispensandisque apta non erat , trivialis scilicet , apinis , somniisque referta , rixosaque detorta ad altercationes histrionica ineptiores : unde in Philosophos illos si quando quis incidisset , deceptum se vidisset indicibus Librorum , quod quum inscripti de rebus præclaris essent & illustribus , de natura nempe divina , de virtutibus omnibus , æquitate præsertim atque justitia , de honestate ac sanctitate morum , de fortitudine atque constantia , verbum prorsus nullum intelligerent , ita erant argutis ea , & concisis disputationibus inligata , atque congesta .

XIV. Ceteras verò relatè ad perfectiones divinas , quibus humana probè constituitur societas atque firmatur , Veteres errasse plurimum ipsa demonstrant cum Atomistarum , tum etiam Academicorum effata .

G

Enim

Enim verò ut rectè & juxtà rationis principia operemur, impellamurque vel inviti ad virtutis ac societatis officia, sat potens esse æternæ mentis, veluti rerum omnium perennis originis atque principii, contemplativa cognitio non potest, nisi & aliqua ea in natura concipiantur attributa, quibus digna omninò sit, quæ ametur, ac timeatur. Posterior immo hæc, utpote practica divinæ naturæ cognitio, majori vi atque conatu ad juris officia conducit, quam prior illa inchoata veluti ac vaga existentia ejus ac immaterialitatis. Quum enim triplici modo res adtingere soleamus, aut scilicet per sensus, aut per intellectum, aut etiam per voluntatem, majoremque animadvertamus esse intellectus amplitudinem & capacitatem, quam sensuum; majorem item voluntatis, quam intellectus, major inde inest nobis ad intelligendum facultas, quam ad sentiendum: major item ad volendum, optandum, & amandum, quam ad intelligendum. Deus itaque magis a nobis amari vult, quam cognosci; magis item cognosci, quam sentiari; perfectè enim amari vult, aliqua tantum ex parte cognosci, nullo modo sentiari. Relatè verò ad societatem non amari modo cupit, verum etiam time-

timeri , vindexque adversus Ofores audire , dum saltem erit animus post fata superstes ; si enim secus opinari fas esset , quod adulterium , quod stuprum , quæ libido non se proriperet atque projiceret , aut occultatione proposita , aut impunitate , aut licentia ?

*Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas .*

Quid inde , obsecro , humanas si præter leges aliud nihil esset verendum ? Nulla profecto res persuaderi potuisset iis , quibus persuasum denique fuisset mori . Statuendum itaque commercium , illudque sanctissimo æque ac necessario consilio , ad homines in societate continendos institutum , humanum inter genus & æternum numen , sive honestos inter actus & præmia , inhonestos inter atque supplicia , quo utique è commercio providentia divina inducitur atque justitia , & cum iis , anima & virtus opportuna legis , scilicet obligatio , è qua naturalis pendet felicitas societatis . Enim verò qui traditione ignorata , soliusque vi luminis naturalis , aliquid de divinæ naturæ adtributis statuere conati sunt , placita posuerunt aliquando in-

commoda societati. Ludens in re seria Epicurus, Deosque faslus, quos inde posset meritò irridere, omnem ab illis erga cetera providentiam dicitur abstulisse, Rondellus esto vulgares inter errores eam referendam ostendere conetur opinionem, pergatque animos in oppositam inducere (*). Utut tamen Epicuri de mente fuerit dubitandum, Epicurei profectò ceteri proprium illud naturæ divinæ adtributum, ejusdem, uti agebant, ob perfectionem evertendum auferendumque ab eodem existimavere, alienum veluti id esset majestate Deorum, casus scilicet omnium introspicere, ut viderent, quid cuique conduceret; irriseruntque omnia providentem, & cogitantem, & animadvertentem, & omnia ad se pertinere putantem, curiosum & plenum negotii Deum;

*Omnia enim per se Divum natura necesse est
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, sejunctaque longe;
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.*

Hæc vero ad Anticyras releganda sententia
adeò

(*) Traß. de vit. & mor. Epic.

adedò societatis conditioni adversa erat & legibus, ac divinæ negatio naturæ. Quid enim discriminis inter ignorare Deum, illumque voce tenus admittere, reapse tollere? Deus enim absque providentia Deus non est, neque otiosus Deus ad bene naturaliterque vivendum, aut per præmia, aut per iras impellere homines potest; quod necessarium societati. Jam enim, ut ait Tullius (*), eorum si vera est sententia, quæ potest esse pietas? quæ sanctitas? quæ religio? hæc enim omnia purè & castè tribuenda Deorum numini ita sunt, si animadvertuntur ab his, etsi est aliquid a Diis immortalibus hominum generi tributum. Sin autem Dii neque possint nos juvare, nec volunt, nec curant omninò, nec quid agamus animadvertunt, nec est quod ab his ad hominum vitam permanere possit, quid est quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ virtutes ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est: quibus sublatis, perturbatio vitæ sequitur, & magna confusio. Atque hæud scio an pietate adversus Deos
subla-

(*) *Lib. I. de N. Deor.*

sublata , fides etiam & societas humani generis , & una excellentissima virtus justitia tollatur . Hæc ille egregiè , si non de Diis , sed veriùs de Deo fuisset loquutus . Quamquam etsi adversus Epicureos in tota illa disputatione optimè disserat Tullius , in eo tamen deficit , ut sublata cælesti providentia , auferri quoque divinæ naturæ gratiam atque beneficentiam humanum erga genus ostendat , nihil tamen divinæ iræ , seu potius justitiæ metu memoret , societati hominum continendæ adedè necessario ; societas quippe , post infelicem ac rebellem factam , Adami labe , hominis naturam , nulla esse constanter potest , ubi metus nullus est . Reapse hominès non tam compellerentur in vitia , quod nulli Deo se esse curæ existimarent , quam quod nullum paverent scelerum vindicem atque injustitiæ . Aptè itaque omninò Lactantius (*) , vindicta Dei detracta , tolli ostendit omnem utilitatem vitæ communis . Quid , inquit , erit homine-truculentiùs , quid immitiùs , si demto metu superiore , nulloque cupiditates nostras coercente Deo , vim legum aut fallere potuerit , aut contemnere ? Timor igitur Dei solus est , qui custodit

---

(*) *Lib. de Ira Dei.*

stodit hominum inter se societatem , per quem vita ipsa sustinetur , munitur , gubernatur . Is autem timor aufertur , si fuerit homini persuasum , quod iræ sit expers Deus ; quem moveri ac indignari , cum injusta fiunt , non modo communis utilitas , sed etiam ratio ipsa persuadet . Ego verò arbitror Epicureos illos haud alia de causa Numinis è medio tulisse providentiam , nisi quod reapse divinam naturam admitterent nullam , quæque de Diis immortalibus edixere , invidiæ declinandæ causa ac populariter protulisse ; veteri quippe in philosophia , fatum , providentia , fortuna , natura , Deus atque necessitas adpellationes erant aut munera ejusdem essentiæ ; quare plurimi divinam ut tollerent naturam , aut saltem in dubitationem vocarent , fatum minimè admiserunt .

XV. Stoici è diverso pro divinæ naturæ adtributo , ac suprema veluti deorum , uti agebant , immortalium providentia ac lege , fatum propugnantes , naturalis principia societatis haud minus evertere , ac qui æternum esse inficiati sunt omnium Conditorem atque Moderatorem Deum . E' Chaldæis processisse impiam hanc fati doctrinam non inaniter creditum , defluxus scilicet incessanter cælestibus è corpori-

poribus emanantes, sive omnia implentem ac agitantem, omnibusque circumfusum cælestem spiritum edocentibus; exque Chaldæis ad Græcos, inde ad Latinos aliquos, quorum sententia erant Jovis omnia plena, æternaque creditum constitutione, & nexu latentium causarum, multoque ante destinatarum, suum quemque ordinem inevitabili lege percurrere, unde quod fore paratum esset, id summum etiam exsuperare Jovem. Fucum itaque fecere Stoici dum divinæ providentiæ naturæ, ejusque simulavere placita atque decreta; ejusmodi quippe verbis fatum intellexere, ac inevitabilem naturæ necessitatem, ea scilicet ratione, qua recens ille Atheus Spinosa, qui veterem illum diversis aded formis circumvestitum, communemque Atomistis pænè & Academicis, geometrica methodo donavit atheismum, Dei quidem ait aliquando de directione, verum intelligere se subdit, fixum modo & immutabilem naturæ ordinem, sive rerum naturalium concatenationem & inexuperabilem nexum, legesque naturæ universalis, secundum quas & fiunt, & determinantur omnia, nihil omnino esse nisi æterna Dei decreta, quæ æternam perpetuò veritatem atque necessitatem invol-

involvunt ; Deumque rerum omnium immanentem , ut ajunt , causam esse , non verò transeuntem veteribus cum philosophis statuere se fassus , eaque modo ratione vivere in Deo omnia , moveri , & esse (*). Hoc itaque pacto providentia abs Stoicis propugnata , unde meritò notati inter recentiores illi , qui Romanorum Græcorumque carmina poëtarum , quibus de voluntate aliquando agitur , ac superiorum in sublunaria atque humana defluxu , eorum cum sententia conciliare conantur , qui aliquam se , per abstractissimas ac inanes ideas , relinquere credunt in homine libertatem . Enim verò statuta necessitatis illa , sive fati crudelis doctrina , nulla quidem ratione ad vera humanæ legis ac societatis officia aut trahi possent homines , aut etiam impelli . Si enim temperantia , fortitudo , prudentia , justitia fati decretis , non nostræ tribuenda etiam sit electioni , ac liberis voluntatibus , jam non ex assidua virtutum lucubratione , sed è solis naturæ defluxibus pendeamus oportet . At contrà si quis pietatis charitatisque vinculum ruperit , & conciliationis humanæ jura neglexerit , totum se feritati perfidiæque tradiderit , faci-

H

nus

(*) *Traët. Theol. Polit. Epist. ad Oldemb.*

nus suum , & animi perversas cupiditates securus fati judiciis adscribat . Sit iniquus , sit perfidus , sit malevolus , sit irreligiosus , quia hæc vitia non erunt , quum omnes actus humani ineluctabilibus fati agitationibus gubernentur . Hæc autem omnia naturalis tollunt principia legis ac societatis ; nulla quippe exstante humanis in actibus libertate , consequi nullum potest præmium aut poena , nullaque esse obligatio . Quam quidem libertatem ii etiam evertere , qui duorum , boni scilicet malique independentium principiorum existentiam docuerunt . Plurimos apud Philosophos populosque , Persas maximè (quos tamen Hyde è symbolis arcanorumque velamine ab impactis per Posteris notis vindicare perrexit (*)) ; illud obtinuisse olim placitum credidere sapientes , quibus inverecundas equidem Scriptores nuperi tulere suppetias , dum non naturali modo intellectus vi æternæ mentis atque principii unitatem cognosci haud posse autumarent , verum etiam Unitariorum quidem , uti ajunt , objectis , satis eos haud facere posse faterentur , qui in independentium principiorum sententia hodieque versantur , ast in statuendo systemate ,

---

(*) *Hist. Relig. Veter. Pers.*

mate , adversariisque oppugnandis , tot eos jampridem fecisse progressus gloriati sint , ut de Philosophia eorum , qui unum modo arbitrati sunt esse posse principium , ruina (uti Bælius non semel) Peana canere fas ipsis videatur . Enim verò duobus positis cum diversarum rerum , tum etiam disjunctis actuum principiis , sublata etiam sunt socialis vitæ fundamenta omnia , bonitas scilicet ac pravitas objectorum , laus omnis ac vituperatio , spes denique ac metus ; quippe quæ adversus societatem peragi actiones possunt , è principio mali necessariò proveniunt ; ablata verò libertate peccare neminem certum est .

XVI. Stoicorum porrò atque Epicureorum errores in adtributis divinæ naturæ explicandis , è priori illo manavere de universali substantia , Deo mundoque communi , quod adversus principium nonnulla , antequam progrediamur , adferre in animo est ; humana quippe mens primum naturaliter habere videtur posse sapientiæ gradum , qui est res non veras falsitatis arguere , alterum , qui est vera intelligere , sine traditione non potest . Et eum quidem errorem plurimi jamdiù feliciter oppugnavere , Petrus præsertim Pöiretus , qui in fine Tractatus de Deo ,

anima, & malo, geometrica usus methodo, Postulata sua Spinosæ postulatis, axiomata, axiomatibus, finitionibus finitiones opposuit, immò, ad hominem, ut ajunt, plurimas spinosianis ex finitionibus esse oportere ostendit substantias; tametsi geometricam illam methodum minus metaphysicis in rebus prodesse posse, ubi de Philosophia egit Veterum, Matthæus Doria evidentissimè demonstravit. Enim verò etsi in sententia versemur eorum, qui haud se rectè sentire fatentur, inconsiderato quodam veritatis studio nonnullos, vulgari non semel dialecto, perversi dogmatis exagitare pergere deliramenta; metuendum quippe, ac prudentissimè metuendum, ne nisi Sapientum linguæ velamine, verborumque non vulgari sub involucris res ejusmodi occultentur, insipientum hominum cieatur inopportuna cupiditas, illud intelligere vt velint, de quo sermones disputationesque conferere solum esse debet inter Philosophos præstantissimorum; ea, inquam, licet in sententia versemur, minus tamen placet Bælianum effatum, quo Spinosianum illud, veterum scilicet omnium, Atheistarum systema, nulla ratione in disputationem rapiendum dicitur, neque a do-

ctis

Etis etiam oppugnandum ; ne scilicet quaestiones ejusmodi tenebricosas in opinionationes animum inducant , Solis instar verno tempore exorientis , qui vapores facit , quos non inde potest vi sua dispellere . Plures , inquit **Bælius** (in excerptis , ubi otia exhibet theologica **Villelmi Seldeni**) **Spinosianum** errorem ab omnibus falsitatis argui optarent ; profectò non dicam prudentissimè . Eos è diverso pluribus laudo , qui rem ejusmodi intactam amant atque prætereunt . Aut enim **Philosophus** ad **Ceritum** tabulas redactus de natura universalis illius omnibus intimæ ac circumfusæ substantiæ agere perget , aut **Vir** potius acumine ac solertia mentis , seriaeque eruditionis copia ornatus ? Prior certè proficiet hilum : alter verò inextricabile chaos illud dum enodare conabitur , tenebricosam obscuramque & paucis intellectam **Atheorum** doctrinam intelligibiliorem efficiet ; ex quo aliquis fortasse ex antispinosiano spinosianus evadat , aut qui voce tenuis hominis videbatur esse sectator , victas inde illi reapse det manus , omnium utique malorum scyrum . Hæc ille , ab quo , si sublatum è vivis haud scirem , inquirerem profectò , existimaret ne copiosum illud , quod ejus circumfertur nomine

mine Lexicon, excerptaque literaria ad usum etiam rudiorum, mulierumque conscripta, eo fuisse perfecta consilio, ut aliquam ferre valerent cum jucunditate conjunctam utilitatem? Quot tamen in illis compendiosè sunt dicta? quot perfunctoriè ac per transennam pertractata? Quot pauca aliquando (utinam non infidiosiora) è multis excerpta? quot minimè enodata objecta in iis etiam, quæ de Deo agunt, ejusque adtributis, de hominum animis, ac origine mali? Profectò nimius ille Bælii timor Atheorum placitis plus æquo videtur, tacitè quamvis & obliquè, tribuere; deque causa eorum, qui æternæ mentis primique rerum omnium principii existentiam cum simplicitate & immaterialitate, providentiamque cum libertate & sanctitate conjunctam, ceterasque credunt divinas perfectiones, veluti dubitare: Neque enim quæ ad Atheorum opiniones falsitatis evincendas in medium proferuntur, tribunitia sunt argumenta, quum & ii, qui mundanam hanc adspèctabilem substantiam Dei cum æterna ac immutabili essentia confundunt, nonnisi in inter se opposita dilabentur; quod è sola totius Spinosiani systematis cognitione elucescit, uti animadversum optimè clarissimo Lucchio

chio in Spinozismi syntagmate. Duo, inquit, (*) quantum ego intelligo, Spinosiano in systemate præcipuè spectanda sunt. Primum idemque præcipuum, unam dumtaxat, Spinosæ sententia, esse in rerum natura substantiam, quam Deum nominat, cujusque proprietates primariæ, seu attributa sunt cogitatio, & extensio, ad quas particulares res, velut modi sequuntur, quæ proinde in Deo sunt, ut in immanente causa. Alterum est, Deum ex solis suæ naturæ legibus, hoc est ex absoluta naturæ suæ agere necessitate. His duobus omnia (aut ego vehementer fallor), Spinosæ superstruxit, quæ de Deo, & hominis animo confclerata mente in Ethica commentus est. Ac primò illi vulgatis quatuor propositionibus fundamenta jecit, nimirum: Haud posse in rerum natura duas dari, pluresve naturæ ejusdem, sive attributi substantias: unam substantiam produci ab alia non posse: pertinere ad substantiæ naturam existere: omnem substantiam esse necessariò infinitam. Hasce enim sponte consequitur, unam tantum esse in rerum natura substantiam. Quid porrò substantiæ nomine intellexerit ipse, & intelligi voluerit haud difficile

---

(*) pag. 28.

cile dictu est. Ac sedulo quidem cavet impuratus nebulo, ne substantiæ nomine, materiam, aut mundum significare voluisse videretur. Sæpè propterea ab amicis, aliisque philosophica sectantibus, quam de Deo sententiam ferret rogatus: num in materiam, aut mundum divinitatem compelleret? tergiversando, & cavillando eorum postulata eludit: & materiam quidem non esse indignam divina natura pronunciavit, mundum autem necessarium esse divinæ effectum naturæ; sed horum alterum ne Deum habere crederetur, veteratoria calliditate egit. Frustrà tamen; nam & ex iis, quæ in Tractatu theologico politico, & geometrica demonstratione principiorum Cartesii assumserat, pervium cuiquam erat inferre, Spinosianum Deum materiam esse; & hoc non invitus in Ethica ipse professus est apertissimè. Si enim mundus necessarius est divinæ naturæ effectus, & quicquid esse remur, in Deo est, & nihil sine Deo esse, aut concipi potest, nullaque præter Deum esse, aut cogitari potest substantia, quis aded hebes, ut profluentem inde consequutionem non videat, mundum scilicet esse Deum, & è converso, divinitatem, mundi substantia, quæ materia est,

est, contineri? Atque hæc quidem ad ejus mentem utcumque perspiciendam satis esse: quo clarius tamen penitiusque inspiciatur, id accipiendum esse, subdit (a), quod de natura naturante, & natura naturata tradit; ita enim inter utramque distinguit, ut natura naturans, quam Deum appellat, id sit, quod in se est, & per se concipitur, sive talia substantiæ adtributa, quæ æternam, & infinitam essentiam exprimunt: natura verò naturata, id omne, quod ex necessitate divinæ naturæ, sive uniuscujusque divini adtributi sequitur; omnes scilicet Dei adtributorum modi; quatenus considerantur ut res, quæ quicquid sunt, in Deo sunt, sine quo, nec esse, nec mente comprehendi queunt; res verò, in quibus varia, & multiplex est naturæ facies, nihil esse aliud quam modos adtributorum Dei latius demonstrare perrexit. Porro id, quod in se est, & per se concipitur, nulla scilicet alterius opitulante idea, menti præsens fit, Spinosæ juxtà sententiam, substantia est corporea, unica, infinita, indivisibilis, cogitandi potens, unde materia natura sit naturans, sive Deus ipse. Verum & secundum hæc ipsa Universum.

I

est

(a) pag. 31.

est natura naturata. Non quod materia, conflatusque ex ea mundus, duæ naturæ, proindeque duæ sint substantiæ, sed una, eademque multimodis tantum adfecta, & modificata. Materia enim, ut juxtà naturæ suæ leges, ac profluentes indidem modificationes fundit perpetuo se se, ac pandit, diversaque in figuras se porrigit, natura naturans est, seu omnium causa, quæ sunt; ut verò has figuras suscipit, & in eisdem multiplex apparet, atque divisa, est natura naturata. Hujus rei imaginem quandam (siquidem huic monstro simile quidpiam aut esse, aut fingi potest) in lumine & coloribus fingere licet. Quemadmodum enim luminis radii diversa reflexione, & refractione temperati, quum aut nullo colore imbuti sint, aut primigeniis tantum instructi, omnigenos, in quæ impingunt, corporibus aspergunt colores, ut in trigono vitreo observatu cuique perquam obvium est, tum in Pavonis cauda, cum luce est larga repleta, nec non in pluma Columbarum, quæ sita cervicem circum, columque coronat, quum amplo perfunditur lumine:

Namque alias fit, uti rubro sit clara Pyropo

Inter-

Interdum quodam sensu fit uti videatur

Inter ceruleum virides miscere smaragdos : (§)

hi porro , & in lumine sunt , & sine eo nec esse , nec mente percipi possunt , ipsumque lumen sunt , quod multimodis reflexum , & refractum intermistumve umbris , veli instar corporibus obtenditur : ita Spinosæ Deus materia est , quæ arcanis acta naturæ suæ legibus , in infinitas se se diffundit species , quæ in ipsa sunt , & nec mente quidem ab ea divelli queunt , ipsaque omninò materia sunt diversimodè affecta & modificata . Itaque ad eundem ferè modum de natura naturante , seu Spinosæ Deo , nec non natura naturata , seu universo , ex illius mente loqui licet , quo de lumine , & coloribus multi haud infimi subsepii philosophi statuere solent ; & quemadmodum flamma ab ignea vi luminosi corporis vibrata lumen est , in corpora injecta , & inde in oculos conversa , quasque retorta color , quo eadem velari putamus , ita materia , ut se emittit , fundit , explicatque in corpora , variasque species ex se se promit , natura naturans est : ut in iis prominet , quasque floret , ac pubescit natura

I 2

est

(§) *Lucr. Lib. II.*

est naturata. Eadem tamen & individua substantia est, quæ & materia, & Deus, & mundus, &

*sus horridus atraque Tigris,
Squamosusq; Draco, & fulva cervice Leæna.* (a)

Verùm, qui fit, subdit idem diligentissimus Author (*), ut materia nullam in seipsa capiat divisionem partium, nec distinctionem ullam, quum tamen in corporibus non distinctam modo, distributamque in partes, sed divisam discerptamque, & a seipsa divulsam esse, sensu vivido, constanti, & uniformi nemo non experiatur? Quantum, inquit, difficultatis in hoc esset Spinosa sensit, sed impotentem hominis audaciam, & stupiditatem simul esse spectandam. Nam quum in eo totus esset, ut absurdissimæ adfertionis invidiam amoliretur; larvam errori detraxit, & quid in recessu haberet patefecit. Igitur distinctionem ac divisionem materiæ foetum esse censet imaginationis; materiamque semper & ubique eandem esse, nec divisionem pati partium, nec ullam suscipere distinctionem; sed absque suæ sum-

mæ

(a) *Ovid. Met. Lib. XIV.*

(*) *pag. 35.*

mæ unitatis dispendio varias diversasque induere formas, in quibus apparet multiplex; in has autem incidentem imaginationem, quæ in rerum superficie hæret, facere ut in materia divisas, atque disjunctas opinemur partes, quæ reapse in illa nullæ sunt. Itaque divisio partium figmentum imaginationis est, circa ea versantis, in quibus se materia multiformem exhibet. At ubi intelligentia consulitur, quæ rerum corticem prætergressa in materia rationem adtendit substantiæ, nullæ in eadem deprehenduntur partes, divisio nulla, ac ne distinctio quidem, nisi modalis, ut ille loquitur, quam materia suscipit, quatenus modis imaginationi obnoxiiis adfecta est. Hic enim verò audacissimus incredibilium mysteriorum futor, solus sapere sibi videri voluit. Sed quæ hæc est fabula? Sint enim vera hæc: Igitur natura naturata, hoc scilicet universum, in vanas prorsus abit rerum imagines, & ludificamenta oculorum. Nulla quippe rerum series est, generatio nulla, nulla corruptio. Idipsum enim de his tenere cogit ratio, quæ a substantia corporea omnem removet divisionem partium, ac distinctionem. Quamquam quid opus pluribus, quum idipsum Spinoza decla-
rave-

raverit , assumpto aquæ exemplo ? Quum enim aquam , pro ut aqua est , & sub imaginationem cadit , conflari ex partibus dixisset in quas potest dividi , atque ejus magnitudinem , certa mole , certoque ambitu definiiri , hæc è vestigio subdit : porro aqua quatenus aqua generatur & corrumpitur : at quatenus substantia nec corrumpitur , nec generatur : nova nimirum emergit modificatio , quum generari aquam cogitamus , dilabitur verò quum æstimamus corrumpi ; integra tamen immobilisque perstat aquæ substantia , quæ , & omnem generationem avertit , & omni corruptioni superstes est , & individua prorsus , ac summè una , in infinitis rerum modis imaginationi illudit . Quum autem id quocumque de corpore statuendum sit , perspicuum est , rerum nos abuti nomine , quum ea , quæ oculis obversantur censemus . Nihil enim quicquam rerum est , præter unum indivisibile æternum , undique uniforme , idemque interminatum , & infinitum , quod fluit in aquis , obdurefcit in lapidibus , germinat , adolescitque in plantis , ad propagationem , & partum projectum in brutis est , & in hominibus ratiocinatur , desipit , furit , omnia est , omnia agit , patitur omnia . Quod
tamen

tamen omnia in materia sint , veluti imane caussa , sine qua nec esse , nec mente comprehendi queunt , non iccirco pertinere ad ipsam cuncta putare debemus una ratione , eademque . Præcipuorum enim materiæ adtributorum ratio habenda est . Ac nos quidem rati nihil in materia divinum latere , extensionem , divisibilitatem , inertiam eidem tribuere solemus . Contra Spinoza , quum ei perfectissimi entis dignitatem adseruisset , imane paradoxum alio cumulavit . Ejus quippe adtributa primaria esse iussit cogitationem & extensionem , utramque infinitam , quæ & materiæ essentiam constituunt ; & quarum vi materia se in corpora explicat , inque iis se se protendit , & cogitat . Nam corpora , in quibus cogitatio non vigeat aliqua non agnovit Spinoza , nec verò agnoscere potuit . Res igitur particulares ejus sententia , sunt Dei , hoc est materiæ adtributorum adfectiones , sive modi ; corpora verò modi sunt divinæ naturæ , ut res extensa esse consideratur : mentes verò modi sunt , qui naturam eandem exprimunt , quatenus res cogitans esse intelligitur . Itaque materia , ut cogitatione prædita est , mens etiam est omnium , utque extensa omnia capit

pit corpora ; sed quoniam cogitatio & extensio unam indistinctamque substantiam constituunt , hæc summa sua unitate complectitur , & absorbet omnia . Hisce Author diligentissimus fucum deterfit illum , quem enormi errori impostor nequissimus sedulo obducere curavit ; illis enim præclaris nominibus , æternum , immensum , perfectissimum , natura naturans , Deus , quæ identidem usurpat , nihil præter materiam subjectum esse voluit , in quam decora omnia , per summum nefas congeffit divinitatis ; quæque consentanea ad ea loquitur , gerræ sunt , quibus nefandissimo dogmati pigmenta conatus est aspergere . Materiam deinde quum semota quacumque ait divisione , & distinctione , continere in se rerum omnium lineamenta , ac pro certo naturæ conatu quoscumque rerum assumere vultus , inque his motus omnes subire , naturam naturatam , seu universum , explanationem , expansionemque facit naturantis , materiæ scilicet , quæ sola res , sola substantia , sola & omnia est , unde Deum esse mundum contractum , mundum verò Deum expansum judicemus . Sed quonam pacto versipellis hic Deus , quo non monstrosiorem ullum cæca habuere tempora , cuncta ex se protulerit ,
pro-

proferatque etiamnum, quod alterum continet Spinosiani systematis caput, idem Luchius explicare pergit, quo impiissimi hominis & impudentiam ostendat, ac stupiditatem (a). Primum autem monuisse ait Spinosam, intelligentiam, ac deliberandi facultatem, ad naturam naturatam, minimè verò ad naturantem pertinere; nihil quippe aliud esse autumasse, quam cogitandi modos, qui proinde per aliquod Dei adtributum, quod æternam & infinitam cogitationis essentiam exprimit, per absolutam scilicet cogitationem concipi debent; indeque ad illud immane, ingensque individuum spectant, quod natura naturata est. Verum hoc indivisibile extensum cogitans, Spinosæ nimirum Deus, etsi intellectu & voluntate caret, liberè tamen facit quicquid facit, propterea quod a nullo coactum, sed ex solis naturæ suæ legibus facit, fitque omnia. Atque id est, quod Spinosiani systematis caput audit alterum; Deum scilicet ex solis suæ naturæ legibus, & a nemine coactum agere. Ac tametsi hoc ab altero propagatur, haud immeritò tamen tamquam caput adsumitur alterum, quippe quod divinæ efficientiæ energiam, & œconomiam

K

miam

(a) pag. 41.

miam præfert, e qua eorum, quæ modi instar divinæ naturæ indivulsè adhærent, vis & ratio æstimanda est; & quoniam fiat ut omnia in Deo sint, unumque itidem sint cum ipso, omniaque ipse operetur in omnibus, quin ejusdem aut minuat necessestas, aut tollatur simplicitas, aut sanctitas lædatur, quantum in turbulentissimo systemate licet, ostendit; & præterea omnem finalis causæ vim, notionemque, indeque distinctionem mediorum ab agente, ac diversitatem penitus tollit: in quo summa ope Spinoza eniti debuit, ut quod sibi statuendum proposuerat, nullam nimirum præter Deum, aut dari, aut cogitari substantiam posse, exqueretur. Quænam porro hæ divinæ naturæ leges sint, nusquam Spinoza explicuit, sed quum ex necessitate divinæ naturæ infinita sequi infinitis modis statuatur, adferatque eadem ex necessitate res esse omnes ad certo modo existendum, operandumque determinatas, unde res inferat nullo alio modo, aliove ordine a Deo produci potuisse ab eo quo productæ sunt, Oedipo opus hercle non est, ut intelligatur, divinæ naturæ leges summa ejusdem naturæ necessitate contineri; nec verò clarius quidpiam explicatiusque tradere
Spi-

Spinosa potuit , quo illarum ratio legum & harmonia declararetur . Heinc ejus juxtà sententiam Dei libertas , quam pluribus aliquando commendat , necessitas est agendi , patientique , quæ tanta est , quanta divinæ naturæ perfectio , summa nimirum , infinita , quæ nec moras patitur , nec ullum habet modum ; Tantum enim urget , quantum infinita naturæ impellit perfectio , in qua tota Spinosi-
 ni fati vis posita est . Hoc verò fati genus , tametsi idem cum Stoico esse fato dubitari vix possit , hoc tamen illi præstat , quod ita summis connectit infima , ut inter ea discernendi spem adimat omnem , nomenque ipsum jugulat libertatis . Verum quæ alia tribuenda erat libertas Deo , qui totus cogitatio , totus extensio , totus materia , & unus est omnia , cœcum , tetrum , perturbatissimum , chaos ? Hercle nulla alia inesse poterat , præter eam , quæ esset , sine deliberandi , eligendique facultate libertas . Ita sacrilegus inauditarum fabularum Author in summa idearum rerumque repugnantia , nefario systemati fundamenta locavit , cujus inter absurdissima consecraria , præcipuum , uti Luchius ait (a) , illud profectò est , quo nul-

K 2

lus

 (a) pag. 46.

lus in rerum serie relictus est substantiis immaterialibus locus : quod adeò assumptis ab eo principiis consentaneum est , ut mirari subeat Egelium (*), fidenter pronunciaſſe, Spinoſæ ſyſtema ſibi haudquaquam conſtare, niſi ſpiritus, ſeu Dæmones admittat. Quinimò, inquit Luchius, ut ſibi Spinoſa conſtaret, nullas ſubſtantias ſpirituales debuit admittere. Nam iſtis poſitiſ, quum planè diverſi generis a materia ſint; fundamentale totius ſyſtematiſ principium ſubvertiſſet, nimirum, unicam tantum ſubſtantiam, materiam ſcilicet dari. Sed oculatiſſimum cenſorem audire eſt operæpretium. Quum res omnes, inquit Bælius, modificationes ſint divinæ naturæ, quæ non conſilio & providentia, ſed perfectioniſ ſuæ neceſſitate ſit omnia, congruum omninò eſt, ut ejuſdem cogitationem, non in homine tantum, ſed in multis quoque rebus aliis, iſſque ſenſui ignotiſ eſſe modificatam putemus. Infini-
tum propterea animantium eſſe numerum, quæ quum incredibili ſubtilitate prædita ſunt, tum, ut cognoscendi vi, ita vaſtritiæ, atque nequitia hominem longè exſuperant, eaque excitare in hominum valent ſenſibus, atque
animo

(*) *Lex. Art. Spin.*

animo , quæ spirituum adparitionibus excitari traduntur . Equidem , reponit Luchius , si spiritus nomine Spectra accipienda tantummodo sunt , & hominum terriculamenta , quæ Lemures appellantur , haud repugno Spinosa in systemate esse admittenda . Ecquid enim huic fingi consentaneum magis potest , quam rerum naturam plura complecti hominum sensibus , mentique ignota , pluraque esse viventia corporea , alia aliis subtiliora , atque aded hujus ut subtilitatis modum definire non liceat ? Nonne tam latè se se divina profert potentia , quantum naturæ impellit necessitas , & hæc tantum urget , quantum vis postulat infinitæ perfectionis ? Ita prorsus . Quid igitur impedit , quominus Deus natus capere omnes species , & formas , in Spectrorum ac Lemurum habitu sibimet ludos faciat , ac terrificationes concitet ? Prius hercle certis cancellis infinitæ naturæ necessitas , indeque manans diffusio coercendæ sunt , atque a materia omnis cogitatio ableganda est , quam id negetur . Etenim ad id opus non esse substantia , quæ ab omni materiæ concreione segregata sit prorsus , notius est , quam suaderi debeat . Atsi spiritus nomine substantiam iri significatam velimus .

limus a materia diversam planè, planeque secretam, omne spirituum genus Spinoza negare debuit, ne præstituta semel systematis fundamenta ab imo suffoderet. Nequicquam verò Bælius ad infinitæ cogitationis provocat modificationes; meminisse nempe debuit, cogitationem, extensionemque adtributa esse materiæ, quibus, juxtà Spinosianam adtributi definitionem, materiæ essentiam constitui intelligimus; ac proinde longè aded abest, ut modificatio materiæ, quatenus hæc substantia cogitans est, vere spiritus indolem possidere queat, quam longè abest, ut materia, quatenus substantia cogitans est, a seipsa sit aut distincta, aut diversa. In id respexisse verò videtur Spinoza, ubi monuit; quicquid ab infinito intellectu percipi potest, tamquam substantiæ essentiam constituens, id omne ad unicam tantum pertinere substantiam; substantiam consequenter cum cogitantem, tum etiam extensam, unam eandemque esse, quæ jam sub hoc, jam sub illo comprehenditur adtributo. Atsi substantia cogitans, una eademque est cum extensa, hujus haud dubiè modificatio nulla a materia soluta est. Atque hoc maximè convenit cum principio, quod totius systematis

basis,

basis , ac solum est . Spirituales præterea si substantias Spinosæ systema capiat , procul dubio non ratione alia ab ea , qua capit humanas mentes , ut cogitandi nimirum modos , & partes divini intellectus . Atqui humanæ mentes ita cogitandi modi sunt , & divini partes intellectus , ut una eademque res cum corporibus sint , in quibus cogitant : ineptit itaque Bælius , cum magno molimine spirituales substantias in Spinosæ systemate quærit ; nomini scilicet spiritus aliam planè notionem subjecit ab ea , ad quam exigenda erat disputatio ; & viventia eo appellari voluit intelligentia prædita , quæ tametsi ex substantia corporea concreta sunt , ob eximiam subtilitatem tamen , & crassiora pervadere valent corpora , & recessus ultimos vitalium spirituum penetrare , nervorumque propagines , & omnia pro libito commovere . Hoc etiam factum est , ut Lemures , spectra , spiritus uno sit complexus nomine , & peræque de omnibus pronunciaverit , quum tamen ad accuratius examen mota quæstio vocaret , & res ipsa difficultate multa obrepta & involuta . Hucusque Luchius . Verum nec obviis vulgaribusque argumentis par esse potest malè concepta illa Spinosistarum
hypo-

hypothesis; mundum quippe, quem unicam ac divinam unitamque & variis modificationibus actam dixere substantiam, ens adhuc vocant absolute infinitum, naturamque infinitis constantem adtributis, quorum unumquodque æternam exprimit, ac infinitam essentiam. Enim verò mundanæ hujus emolitionis extensio omnem ei adimit infinitatem; esto enim spatium aliqui immensitatem dixerint Dei, rem alii mediam spiritum inter & corpus, subsunt tamen ista non enodabilibus objectis, realisque extensio in Deo monstrum immane ingens aded Malebranchio visa est, ut Arnaldum, ab quo hac de doctrina fuerat infimulatus, calumniæ reum postulaverit non ferendæ; certum enim concipi humano ab intellectu extensionem haud posse, quæ diversæ rationis sit ab extensione materiæ, non figuratam scilicet, iccirco non terminatam, quæ cum infinitate pugnat omnino. Et naturalitate quidem infinita Dei adtributa per progressum interpretantur infinitum, seu divinam, immensam, incircumscriptamque substantiam actuari modis posse numero quidem, non realitate ac perfectione infinitis, quatenus infinita numero, per emanationem veluti quandam producere entia

tia possit ac individua. Verum quum adtributa illa seu individua, modique infiniti haud simul existant, tantum verò successivè, non arguunt profectò, nisi possibilem infinitatem, quo pacto in continuo res est. Tollitur itaque ab universali illa substantia omnis prorsus infinitas, quod vel naturalistarum repugnat finitioni. Enim verò etsi incompositam inter immensamque æternæ mentis naturam, ac mundanam ejusmodi emolitionem latum apertumque discrimen everti posse contendunt, quum Deum neque rem esse cogitantem adferunt, neque materialem omninò, sed universale indefinitumque ens cogitatione atque extensione, duobus veluti adtributis ornatum ac præditum; quum tamen extensionis illa & cogitationis adtributa sint inter se natura sua diversa, evidens omninò est separatam iri materiam ab essentia cogitante, unius itaque existentiam ab existentia alterius; quarè existere posse ens cogitans nulla existente materia. Quid quod hypothesis ejusmodi naturalistarum etiam principiis ostendimus adversari? Deum enim Mundum esse voluerunt, quod unica modo existere possit universalis ac infinita substantia, è qua ea prorsus omnia, quæ in universo

L

esse

esse conspiciuntur, per immanentem actionem, & emanationem veluti quandam producta sint atque conflata. Verum quum universum adspectabile hoc substantiæ genus, aut in extensione reapse consistat, aut eadem intimo veluti adtributo præditum sit ac ornatum, plurimas esse quoque in eo absque fine divisibiles partes evidens est, unam iccirco esse haud posse universalem illam mundanæ fabricæ entitatem atque substantiam; quum enim corporeæ res quæcumque nunquam absolutam quidem, solum verò relativam habere in se unitatem possint, veraque unitas in re modo simplici sit ac immateriali; cujus quidem idea, tametsi haud possibilis sit efformatu, neque clariorem eam habeamus, quam per actum intellectus elicimus, dum essentiam supra nostram reflectimus, quam indivisam in se, divisamque ab quocumque alio esse conscii sumus, eam iccirco extensæ huic entitati nunquam convenire posse dignoscimus. Quid enim aliud materiæ unitas, quam ea prorsus quæ **Lacorum Reipublicæ**, **Romanoque** convenit populo, aut **Cæsaris exercitui**, per conlectionem scilicet humano factam ab intellectu, secus natura sua? Optimè magnus Scaliger,
mun-

mundus , ait , non est unus unione formæ informantis , sicuti neque unione materiæ , sed unione primi principii efficientis & finis , proptereaquod ab uno , & ad unum omnia , neque alia unitas universi , nisi propter ordinem partium inter se . Si enim una forma mundus informaretur , aut reliquæ formæ omnes illius formæ partes essent , aut ab illa essent informatæ : quorum utrumque perabsurdum est ; non enim formæ inter se univocæ sunt . Quædam sunt materiales , atque secundum materiam divisibiles : ut elementorum formæ : aliæ non divisibiles , sed communicabiles , ut species ; non enim equus in plures equos secari potest : Nonnullæ sunt substantia quidem immateriales , conjunctione verò materiales , ut intellectus humanus : Aliæ sunt penitus expertes materiæ , cujuscumodi mentes orbium motrices ; quapropter pluraquam genere differunt : atque iccirco nequeunt totius cujuscumque unius esse partes . Multò verò minus audiendus erit is , qui dicat formas informari . Quod si quis quærat ad quam unitatis rationem referatur universum ? Ad unitatem , respondetur , ordinis eorum , quæ ab uno ducta principio , in eundem unum , tamquam in finem proprium .

L. 2

dedu-

deducta, conveniunt, & inter se & in illo. Hæc Scaliger (*), cujus quidem doctrina etsi tenebrosus peripateticorum verborum sub involucris exhibeatur (Averrois enim dispositiones sequutus est, propterea quod primis Lycei sacris initiatus, in illius Viri verba jurare coactus est ab Præceptoribus Buccaferrea, Pomponatio, Zimara, Nipho: quos & ingenuè fatetur, Aristotelem sæpius ad Averroem, quam hunc ad illum retulisse) inficiari tamen haud possumus immanem illum adversus mundanam hancce emolitionem divina cum æternaque natura, confundentium errorem alicujus roboris esse ac utilitatis: Una itaque foret universalis illa indefinita substantia, unam si modò substantiam existere dicunt posse; non una verò, quod varia per individua esset discerpta: immò non una, quod partibus constaret innumerabilibus, quarum una esset ab alia, natura sua omnimodeque diversa. Quid enim ad distinctionem duorum inter se diversitatemque magis requiritur dignoscendam, quam eorum separatio? Una verò quum pars universalis illius idealis substantiæ segregata sit ab alia, arbor scilicet ab homine, homo unus
ab

(*) *Lib. de Subt. adv. Card.*

ab alio, (quæ quidem etsi modificationes appellitare soliti sint naturalistæ, partes tamen veras ac reales esse fateantur omninò necesse est) una iccirco ab alia diversa erit atque distincta, ex quo neque unam reapse, aut simplicem constituere poterunt universalemque substantiam. Immò non una solum è modificationibus dum separata consideratur ab alia, verum & ante separationem illam, una profectò alia non est. In statua enim lignea si quantitas pedis segregata a quantitate capitis, diversa ab illa est atque distincta, hocce idem erit vel ante separationem. Per continuæ namque divisionem quantitatis nova haud producitur entitas substantiæ. Si verò post separationem esset actu distincta, secus ante separationem, eadem reipsa non esset. Quantitas quippe, quæ quantitas reverà est capitis, eadem reapse haud est cum quantitate, quæ quantitas non est capitis. Verum si pedis quantitas ante separationem ab illa capitis diversa non esset atque distincta, quantitas esset capitis, secus, si post separationem esset actu distincta; eadem itaque perpetuò si est, pars una, vel ante separationem, ab alia diversa atque distincta est. Et ajunt quidem illi, nullam inveniri quan-

quantitatem posse universali non unitam substantiæ, corrumpi scilicet quidem lignum, ejus tamen quantitatem ab substantia mundi haud separari & dividi, remanere verò in quantitate geniti ignis: mori etiam hominem, ejus tamen quantitatem in cinere haberi; omnia iccirco unita perpetuo esse ac immanenter circumfusa continuataque toto, ab quo, & in quo singula incessanter esse ajunt, ac perseverare. Verum quum tot aded diversæ inter se, adversæque, oppositæ, & contrariæ modificationes nullatenus eodem tempore eidem ac simplici valeant convenire subjecto, atque ab eadem esse virtute materiæ, aut fateantur oportet extensionem carere partibus, divisibilem haud esse, centumque materiæ partes mathematico ab puncto nullatenus esse diversas; aut demum fieri posse credant, tot aded sensus expertes substantias, quot sunt subjecti compositi partes, nullo dirigente principio mundanum hunc in ordinem cæco casu esse redactas, aut virtutem illam, animamque materiæ nulla secum ratione constare, fontemque eodem instanti operationum aded inter se obstantium esse, & simul diversis in hominibus opposita cogitare, & secum veluti diversas
per

per leges perpetua conflictatione contendere. Heraclitus autem nullus, non jam Ponticus, sed Cimmericus hujusmodi cum tenebrosissimis perplexitatibus est comparandus. Principium illud verò sua pro libertate ordinatè movens ac dirigens, omniaque suo firmans in loco, intimum universalis substantiæ partibus esse non posse ex absurdis optimè ostendit præclarus ille Tullianæ fons eloquentiæ. (*) Quomodo, ait, idem esse potest, quod tractat, & quod tractatur? Si quis dicat, idem esse figulum, quod lutum; aut lutum idem esse quod figulum; nonne apertè infanire videatur? At isti uno naturæ nomine duas res diversissimas comprehenderunt, Deum & mundum; artificem & opus; dicuntque alterum sine altero nihil posse; tamquam natura sit Deus mundo permixtus, ut sit Deus ipse mens mundi, & mundus sit corpus Dei. Quasi verò simul esse cœperint mundus ac Deus, ac non ipse mundum fecerit. Siquidem Deus est divina & æterna mens, corpore soluta ac libera, cujus vim majestatemque quoniam intelligere Stoici non potuerunt, miscuerunt cum mundo, idest operi suo, unde est illud Virgilianum:

totam-

(*) *Lib. VII.*

totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Ubi est ergo illud quod idem ipsi ajunt, & factum esse divina providentia, & regi? Si enim fecit mundum, fuit ergo sine mundo. Si regit; non utique sicut mens corpus regit; sed tamquam dominus domum, navimque gubernator, auriga currum: nec tamen mixti sunt iis rebus, quas regunt. Nam si hæc omnia quæ videmus, Dei membra sunt, jam insensibilis ab his constituitur Deus; quoniam membra sensu carent, & mortalis est, quoniam videmus membra esse mortalia. Possum ennumerare quoties repentinis quassatæ motibus vel hiaverint terræ, vel descenderint in abruptum; quoties demersæ fluctibus & urbes & insulæ abierint in profundum; frugiferos campos paludes inundaverint; flumina & stagna siccaverint; montes etiam vel deciderint abrupti, vel planis fuerint adequati; plurimas regiones & multorum fundamenta montium latens, & internus ignis absumit. Et hoc parum est, si membris suis non parcit Deus, nisi etiam homini liceat aliquid in Dei corpus. Maria extruuntur; montes exciduntur, & ad eruen-
 das

das opes interiora terræ viscera effodiuntur. Quid quod ne arari quidem sine laceratione divini corporis potest? ut jam scelerati & impii simus, qui Dei membra violemus. Patitur ne ergo vexari corpus suum Deus, & debilem se vel ipse facere, vel ab homine fieri finit? nisi fortè divinus ille sensus, qui mundo & omnibus mundi partibus permixtus est, primam terræ faciem reliquit, ac se in ima demersit; ne quid de assidua laceratione sentiret. Quod si hoc vanum & absurdum est; tam igitur ipsi eguerunt, quam hæc indigent sensu; qui non perspexerunt divinum quidem spiritum ubique diffusum; eoque omnia contineri; non tamen ita, ut Deus ipse, qui est incorruptus, gravibus, & corruptibilibus elementis misceatur. Magnum hoc scilicet sacramentum è sanctissima hauserat traditione Lactantius, cujus modo luce positivum quid divina de natura statuere possumus atque concipere, scireque quid sit magnum hoc majusque, cui perpetuo paremus, vivendoque operam damus. Ei nempe reservatum omninò erat, ut notiones, de arcana adeo infinitaque essentia non falsas, humanis ingeneraret mentibus, ideasque Philosophis traderet Deo non

M

indi-

indignas, quas inde naturali lumine possent veluti contemplari. Enim verò qui & inveniendis veritatibus, & in jam inventis demonstrandis versati adprimè dicuntur, primorum doctrinam patrum ultrò suppeditasse ajunt hominum intellectui objecta idealque, sive propositiones de natura divina demonstrandas, neque aut debuisse, aut eas invenire potuisse Philosophos; facilius demum jam inventas veritates demonstrare, quam nondum inventas reperire, immò demonstrari posse inventas, quas reperire haud unquam potuissent ii, qui arte pollent inveniendi, quod de iis utique cogitandi ansa non suppeditaretur. Et aliqui quidem ostendere perrexerunt cum Deum infinitum esse, tum etiam esse ab extensione discretum, quod indita fuerit humanæ menti idea perfectissimi entis ab cujuscumque creatæ rei, sive extensionis idea omninò diversa: quam quidem ajunt, ad cognitionem pervestigandam æterni numinis ac infinitæ mentis Metaphysicorum semitam, quorum est, quicquid probatum tradunt, sua ex mente atque idea, suo eruere ex animo, non è rebus extrà se positis: ideam verò illam, utpotè hominum menti connatam, humanum profectò

fectò genus in cognitionem æterni numinis , certitudinemque primi entis atque rerum omnium principii , natura duce veluti ac comite , trahere , cujus etiam naturæ ope , per ceteras inditas justitiæ & æquitatis ideas , posita fati esse naturalis juris ac humanæ videantur fundamenta societatis . Usi sunt ea persuasione Cartesiani omnes , qui divinæ opinionem naturæ latè ajunt manasse , ac diurnitate coaluisse , quod perfectissimi idea entis suapte natura mentibus hominum inhæserit , & ita quidem consignata ei fuerit , ut qui eam humano ab intellectu convellere tentet , is conetur vel Jovi fulmen , vel Herculi clavam extorquere . Unde Sectanus :

*Vicit io Deus, & quamquam sis perditus, amens,
Non tamen ex animo poteris divellere Numen
Cognatum. (*)*

Hos autem falli , nuperos post Peripateticos , sectatores Lockii contenderunt , conatasque hominum menti haud esse rerum ideas ; quod hæc re ipsa , quas possidemus , progressu temporis ac meditatione videamus esse conflatas , expertemque multarum notionum

M 2

huma-

(*) *Sæ. I.*

humanam mentem , dum experitur & tentat , dum reformat & immutat , parvas hæc concinnasse scientiolas artium , nondum ad exitum maturitatemque perductas : obscuris immò nimium tenebris involutam dixere idearum naturam , quæ post præclara etiam Arnaldi & Malebranchii certamina adhuc inexplicata sit : sex assignatas innatæ essentiæ proprietates & characteres , prioritatem scilicet , independentiam , universalitatem , certitudinem , necessitatem , adfensum mora nulla interposita æternæ mentis & perfectissimi entis ideæ nullatenus convenire ; diversam nempe fuisse diversis hominum in mentibus ; quorum apud aliquos , postquam primævali illa nativo e candore deficere cepit traditio , neque idem subjectum cultum , neque eadem ex lege , nec eodem communi magistro : idolatriamque unum quidem nomen , non unam fuisse religionem ; ex quo inde humana sit in mente rei alicujus , tametsi perfectioris , idea , rem ejusmodi existere , & esse causam ideæ , dici recta ratione non posse ; habereque nos rerum non existentium ideam , ideoque ex quo illa æternæ ac infinitæ mentis , rei utpotè intelligentis atque incircumscriptæ , sit ab hominis intellectu , abque
con-

conceptu corporeæ rei ac materiæ partium omninò diversa , haud consequi tamen corpoream rem numquam esse posse cogitantem : facileque concipere nos fœcundam cogitandi vim posse sibi virtute propria independenterque ab ullo alio , ideam aliquam repræsentare , ab qua removendo quicquid imperfectionis finitatisque cognoscit , sensationes nempe alias , quas in se anima aliquando experitur , morbos videlicet ac perturbationes animi , dubitationem , ortasque ex impotentia mentis angustias , habere inde non obscuram posse rei semetipsa perfectioris ideam . Hanc verò litem nos haud ducimus dirimendam ; quum enim essentiam animæ per propriam , ut ajunt , speciem cognoscere haud valeamus , ut adstrui connatæ ideæ evidentibus argumentis haud possunt , ita nec earum existentia evidenti ratione negari . Et aliquod quidem signatum esse super nos cælestis æternique vultus atque principii lumen , inditumque hominum menti magnum aliquod majusque , quo agi se quodammodo sentiant (etsi post adamiticum facinus valdè obtenebratum) haud obscure demonstrare videntur cum præstantissima hominis sententia ad imaginem Conditoris & similitudinem facta ,
tum

tum etiam physicum adversus animam inter & materiæ partes influxum, harmoniamque præstabilitam inexuperabilia objecta, quorum ratione connatas aliqui quidem invexere ideas, quin illis tamen statutis habitisque, ad æternæ mentis essentiam probè sancteque cognoscendam, prioris illius veræque traditionis lucem ducerent supervacaneam. Ut enim ad excitandas inditas menti rerum ceterarum ideas extrinsecos quosdam motus, eorum sententia, aptè natura ordinateque disposuit, quorum præsentia, occasione, & veluti impulsu virtutes inde commoverentur, & erumpere foras inciperent, ita perfectissimi æternique entis idea, absque sanctissima traditione cieri nulla umquam ratione potuisset, sed in confuso idearum thesauro occlusa prorsus atque sopita animam super æternæ mentis primique existentia intelligentis principii reliquisset incertam.

XVII. Hæ verò sive excitatæ, sive per traditionem haustæ de natura divina clarissimæ ideæ, efficiunt profectò, ut vulgata illa ad existentiam Dei naturaliter ostendendam circumlata argumenta, ex primo nempe motore, primaque ex causa, ex perfectissimo ente & necessario, ex ordine in rebus de-

mon-

monstrativa demum sint, nec ab humano intellectu ad universalem substantiam, virtutemque materiæ (Atheorum more) perperam torqueantur, uti ex humani imbecillitate intellectus possent re ipsa torqueri. Et virtutem quidem cognoscendi æternæ mentis existentiam humano pæne omnes tribuunt intellectui, constareque inter omnes docent, ut ex iis rebus, quæ hac sede mundi continentur, nihil est hominè præstantius, ita nihil eodem esse ad naturalis legis & divinæ naturæ cognitionem capeffendam accommodatius; Quum enim eum, inquiunt, optimus rerum omnium Procreator ita effin-xerit, ut divinam gereret similitudinem, ceterisque rebus omnibus in hoc terrarum orbe dominaretur, tantum abest aliis ut cedat, aut quicquam aliud comparari cum eo queat, ut ipse consilio rationeque cuncta gubernans ac superans, in terris quasi Deus habeatur. Quod cum facilè perspicere omnes possunt, tum verò multo melius cognoscunt ii, qui studium omne in doctrina & sapientia collocarunt; intelligunt enim quot, quantaque instrumenta habeat ad veram sapientiam adipiscendam, quum animos cælestes atque æternos ei datos ad Dei existentiam

tiam, ejusque naturam perlustrandam & contemplandam animadvertant: quod ubi homines sunt consequuti, tum denique beati, & ex omni parte felices existimari verè possunt: ac mirabile est, subdunt, in tanta rerum varietate atque copia, quæ sunt a præstantissimo illo mundi Opifice procreatæ, hoc præclarum animal hominem ita excellere, ut usu rationis omnes alias animantes ad suam utilitatem commoditatemque traduxerit: ac non modo ea sibi adsciverit, quæ natura sponte sua fert, sed alia insuper admirabilia perspicaci ingenio, mentisque acie ad vitam benè beateque ducendam excogitarit; nam si quis cuncta intueatur, quæ ad humanum usum exstiterunt, is maxima cum admiratione perspiciet, alias res statis anni temporibus perpetuo tenore exoriri, alias in nihilum abire, alias ad ornatum & oblectationem, ad necessitatem alias datas esse nobis atque attributas. Sed quid, inquiunt, de globis corporibusque cælestibus dicere est? quid de illa perenni continuataque reali motione? quantam summi Dei majestatem, quantam potentiam, quantam æterni Patris erga nos charitatem ostendunt? Ut autem, subdunt, propiùs accedamus, quam mirificos

ficos ornatus , quam artificiosas structuras habet in se hominum ipsorum fabricatio? Verum hoc minus mirabile videtur , quod nobis ante oculos perpetuò versatur . Si quis tamen cuncta secum animo volvat , singularem Dei benignitatem cognoscet , incredibilemque in humanis corporibus fabricandis sapientiam summis ornabit laudibus , & nunquam desinet admirari . Nam præterquamquod erecti homines sunt creati , ut quasi spectatores superarum rerum atque cælestium res divinas contemplantur , Deumque ipsum , parentem omnium adgnoscerent : etiam hoc sunt consequuti , ut quibus rebus vita hominum tenetur , earum rerum instrumenta aptissima obtinuerint ; quum enim nemo in humanis sit , qui nisi cibo potioneque vescatur , ac nisi spiritum vicissim ducat , ac reddat , hac lucis usura frui queat , ita nobis provisum est , ut vel una corporis nostri parte hæc omnia obeamus : siquidem os ad hæc peragenda accommodatissimum est : in quo & dentes ad molliendum cibum , & lingua ad ipsum depellendum insunt : itemque aspera arteria , quæ ad pulmonem usque pertinens excipit eam animam , quæ ducta sit spiritu , eandemque a pulmone respirat :

N

ac

98 *De princip. Leg. Nat. Trad.*

ac ne quod illapsum esset, subito efflueret, natura alvum adjunxit, multiplicem & tortuosam, ut quod recepit, continendo mutetur, & concoquatur. Venarum verò & arteriarum in omnes partes corporis pertinentium ortus, progressionisque, nemo sine prolixa oratione explicarit; quum enim sanguis per venas in totum corpus diffundatur, & spiritus per arterias, utraque tam crebrae multaque in toto corpore intextae sunt, ut paucis narrari verbis non posse videantur. Quid dicere est de ossibus? sine quibus nec stabiliri corpus, nec aptè artus finiri, nec ad motum actionemque accommodari unquam possent: quae omnia mirabilibus quibusdam commissuris illa praclare efficiunt, cumulatèque praestant? Jam verò sensus in quibus vita posita est, quis cogitatione, nedum oratione persequatur? Mirabile est quanta praestantia eorum sit, quamque aptus singulis sit tributus locus, in quo ritè & ad hominum vitam accommodatè suo munere fungerentur. Ac, omnium quidem sententia, nemo tam disertus fuerit, qui hanc Opificis insensibus solertiam, verbis possit exprimere: quod quum ita sit, quomodo hominis animam, mentem, rationem, consilium, pruden-

dentiam exponet , aut vim illam eloquendi pæne divinam , cujus ope illud primum consequimur , ut ea , quæ ignoramus , discere , & ea , quæ scimus , alios docere valeamus ; ejus dein usu cohortemur , persuadeamus , consolemur afflictoſ , perterritos a timore deducamus , cupiditates , iracundiaſque reſtinguamus ? Cumque mortalis homo ſine externis adjumentis traducere vitam non poſſet , ſed oporteret agros colere , tecta exſtruire , tegumenta corporum vel texta , vel ſuta comparare , tum verò omnem fabricam æris , & ferri exercere , optimus ille noſter Procreator manus ad ea omnia aptas , & multarum artium adminiſtras dedit : atque illud inſuper adjunxit , ut terrenarum rerum omnium eſſet in homine dominatus , utque hominum ratio in cælum uſque penetraret , aſtrorumque ortus , obitus , curſuſque cognoſceret : ut defectiones Lunæ Soliſque provideret , & in omne poſterum tempus , quæ , quantæ , quando futuræ ſint , prædiceret , ac divinaret : quæ intuens animus accipit ab eis cognitionem Dei , ex qua oritur pietas , cui conjuncta juſtitia eſt , reliquæque virtutes : ex quibus vitam beatam exiſtere , nemo eſt , niſi quis planè ſtupidus barduſque ſit , quem

N 2

igno-

ignorare putent posse. Si itaque humana in emolitione tantus ac talis ordo est, isque supremi existentiam artificis mirè aded ostendit; ab quo, inferunt, nisi ab intelligentissimo & omnium perfectissimo ente atque principio mundana hæc emolitio oriri potuit atque efformari, tantumque ordinis unitatisque in varietate habere constantiæ, tantum fœcunditatis utilitatisque, jucunditatis etiam & gratiæ? Ex ordine itaque in rebus, naturæ vi Procreatorem Deum existere, Philosophorum plerique demonstrari arbitrantur posse; momentumque illud lucem ceteris adferre; etsi enim causa, ut causa est, (loqui enim barbarè & ab Oxonio necesse aliquando est, non è Rostris aut Comitibus) mentem haud involvat, secus tamen si directiva sit ceterarum in finem. In universi namque partium dispositione, perpetuaque motus vicissitudine, quum omnia sint ordinata, in finem, neque possint se ad illum dirigere, quum haud cognoscant finem, mediaque ad illum apta ac proportionata, necesse demum est ab alio in finem directa sint, ab eo scilicet, qui omnia perfectissimè cognoscendo, ea novit probè dirigere in finem.

XVIII.

XVIII. Verum hæc argumentandi , optima quidem ac demonstrativa est , ubi veræ lux effulgeat Traditionis , secus autem ubi illa non adsit : nam & Veteres ea qui caruere ; & Spinosiani , ejus oblatam facem qui nequissimè respuunt , principia quidem illa totis ulnis amplectuntur , consequutionem demum inficiati ; interpretantur scilicet omnia de immanente causa & intrinseca mundo , non de extrinseca atque ordinante ab circumscriptis rebus omnibus , materialibusque diversa . Et certum profectò apud omnes omninò est , requiri principium ordinis , ubi reperitur ordo ; at ut ordo & de necessario interpretari potest atque immanente , & de contingente , suaque in fonte extrinseco rebus , fax aliqua demum , præter rationem , necessaria est , quæ ut contingentem illum , liberumque , ac naturæ extimum demonstremus efficiat ; omnia quippe , quæ circumferri solent ad illud ostendendum , argumenta , ad hominem evincunt eos adversus , qui aliquibus nobiscum conveniunt in principiis , uti de momentis nonnullis ab Fenelone in demonstratione divinæ existentiae prolatis , ad Cartesianos relatè ac Malebranchii discipulos , animadvertit doctissimus

Tour-

Tournamine (a): fecus tamen idem evenire solet eos relatè ad homines, qui nullo satis sibi constant principio, solumque ratione utuntur ad ceteros oppugnandos. Hunc enim verò ordinem nobilioribus utique verbis significare non possumus iis, quibus Stoici, de natura divina differentes, frequentissimè utebantur; qui tamen ordinem illum quum necessarium immanentemque esse arbitrarentur, consequentibus inde Mundum esse Deum, & Deum Mundum. Licet, ajebat apud Tullium Balbus (*), oculis quodammodo contemplari pulchritudinem earum rerum, quas divina providentia dicimus constitutas. Ac primum terra universa cernatur, locata in media Mundi sede, solida & globosa, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum: adde etiam reconditas auri venas: quæ verò & quam varia genera bestiarum? qui volucrum lapsus atque cantus?

(a) *Præf. ad Oper. Philof. Salign. Fenel.*

(*) *Lib. II. de Nat. Deor.*

tus ? qui pecudum pastus ? Quid de hominum genere dicam , qui quasi cultores terræ constituti ? quæ si , ut animis , sic oculis videre possemus , nemo cunctam intuens terram , de divina ratione dubitaret . Quod si omnes Mundi partes , ita constitutæ sunt , ut neque ad usum meliores potuerint esse ; neque ad speciem pulchriores , videamus utrum ea fortuita sint , an eo statu , quo cohærere nullo modo potuerint , nisi sensu moderante divinaque sapientia . Si ergo meliora sunt ea , quæ natura , quam illa , quæ arte perfecta sunt : nec ars efficit quid sine ratione , nec natura quidem rationis experta habenda est . Qui igitur convenit , signum , aut tabulam pictam cum adspexeris , scire adhibitam esse artem : cumque procul signum navigii videris , non dubitare , quin id ratione atque arte moveatur . Mundum autem , qui & has ipsas artes , & earum artifices , & cuncta amplectatur , consilii & rationis esse expertem putare ? Quod si in Schytiam aut Britanniam , spheram aliquis intulerit hanc , quam effecit Possidonius , cujus singulæ conversiones idem efficiunt in Sole , quod efficitur in cœlo singulis diebus ac noctibus , quis in illa barbarie dubitet , quin ea spher
ra

ra sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de Mundo (loquitur Balbus adversus Epicureos) ex quo exoriuntur & fiunt omnia, casu ne ipse sit effectus, an ratione & mente divina? Et cum Archimedes arbitrantur plus ea valuisse in imitandis spheræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertius? Hoc (Mundum scilicet ornatissimum effici atque pulcherrimum ex concursione fortuita) qui existimat fieri potuisse, non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles unius & viginti formæ literarum vel aureæ, vel quales libet, aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis, Annales Ennii, ut deinceps legi possint, effici. Quod si Mundum efficere potest concursus Atomorum, cur templum, cur domum, urbem non potest? Quæ sunt minus operosa, & multò quidem faciliora. Hæc verò quæ Stoicus Balbus adversus Epicureos luculenter adedò profert, maximum tametsi præferre videantur de divina erga Mundum providentia ac gubernatione argumentum, certum tamen est, ejus juxtà mentem, nonnisi Stoicam per illa confirmari sententiam, de universali illo rebus

bus

bus omnibus circumfuso vivente principio, & veluti anima Mundi, ex quo consequi necesse erat, Mundum hunc esse Deum. Disputationem scilicet de natura Deorum instituerat Tullius, ut ad agnitionem animi perveniret; quum enim multi Philosophorum mentem hominis divinam esse censerent, indagata Deorum natura, in spem crexerat se se, fore ut humanæ mentis conditio optima demum ratione dignosceretur. Idem verò esse humanam hanc mentem cum divina natura; Deum hominem esse, eumque in universis & vigere & sentire, & meminisse & providere, non è persona modo Balbi, sed & ex illa Scipionis Africani, & in fragmento Timæi, & in libris de legibus latè propugnat, ubi eandem esse dicit virtutem hominum atque Deorum, neque virtute superiorem esse Dione Jovem, eodemque modo alterum ab altero juvari, Dionem & Jovem: ea verò virtute ubique diffusa constitui mundum ens perfectissimum, & Deum; quod enim ratione utitur melius docebat esse, quam id quod ratione non utitur; nihil autem mundo melius, ratione igitur mundum uti: similiter effici posse sapientem esse mundum, similiter beatum,

O fimi-

similiter æternum ; omnia quippe hæc meliora esse , quam ea , quæ sunt his carentia : nec mundo quidquam melius ; mundum itaque esse Deum . Rursus : Nullius sensu carentis partem aliquam esse posse sentientem ; mundi autem partes sentientes esse ; non igitur carere sensu mundum . Demum ; nihil quod animi , quodque rationis est expertis ; id generare ex se posse animantem compotemque rationis ; Mundum autem generare animantem compotemque rationis ; animantem esse igitur mundum compotemque rationis (*). Hæ Stoicorum , veterumque Academicorum de naturæ divinæ existentia demonstrationes , quarum quidem ratione , vulgata illa nonnulli haud demonstrativa dixerunt momenta , tametsi demonstrativa demum sint , demonstratis primum ideis , quas de natura divina per veram accepimus traditionem . Demonstrata verò idearum ejusmodi certitudine atque constantia , jam vim maximam sumere omnia pergunt , quæ naturali vi luminis ad existentiam perfectissimæ illius naturæ ostendendam sumimus argumenta . Tunc Philosophus naturalis illam ex motu , illam demonstrare pergit *Meta-*
phy-

(*) *Lib. II. de Nat. Deor.*

physicus primas per entis partitiones, illam denique ceteri mundana hac universa ex emolitione, exque operibus quibuscumque creatis, uti novissimè Grewinus, Derhamus, Bruyerius, aliique bellè aded præstiterunt. Qua quidem ratione, demonstrata juxtà notions, quas è vera accepimus traditione, hominis essentia atque natura, divinæ quoque naturæ existentia apertissimè erui potest atque dignosci. Quo enim pacto quaque vi atque virtute partes duæ aded inter se diversæ, spiritus scilicet ac materiæ particulæ uniri queunt, simulque veluti coire, operari simul, alteriusque ad actionem alteræ moveri, nisi summo id præstante principio, cujus actuosissima virtus omnem captum excedit? Enim verò ex immaterialitate animæ ac libertate, Dei aliquæ dignoscuntur perfectiones ac veluti proprietates; ut enim ex hominis existentia, quam bellè primum aliquod omnium principium extitisse dignoscimus, ita ex humanæ naturæ proprietatibus egregiis ac perfectionibus, majora illa ac excellentiora æternæ incircumscriptæ mentis concipiuntur attributa; prædicata namque positiva, quæ in nobis sunt, participationes esse videntur aliquales, rerum veluti earum, quæ

reperiuntur in Deo : eaque de causa hominem parvum mundum probè dicendum crediderim , quod ejus ab intrinsicis , traditionis vi rectè sapienterque perspectis , nedum eruantur ea , quæ ad extensionem , res scilicet corporeas dignoscendas pertinent , verum & ea exhibeantur momenta , quibus immateriales naturæ , Deusque ipse humanæ pre-
sto aequaliter est cognitioni : unde consequatur exemplum veluti Dei quemque esse in imagine parva , immaterialitatemque , ac libertatem hominis ex immaterialiori liberiorique profectam esse principio , quod Deum appellaverimus .

XIX. Fuere enim verò aliqui , qui æterni infiniti Numinis existentiam novis ac peregrinis contenderunt demonstrare argumentis , uti Mathematica in Philosophia Weigelius , argumento usus ab continuata Dei creatione desumpto , quod ille tametsi Mathematica pro demonstratione quavis Euclidea fortiore celebrare perrexit , ab vera tamen demonstratione , quam longissimè abesse suo ostendit in Tentamine Theodicæ Leibnitius : Quum enim statuisset ille totum mundum , singulis momentis loco nihili reipsa reddi recentem , neque tamen ullam rem in mundo

id

id efficere posse; necessum itaque consequeretur esse extrà mundum, præterque ipsum, infinitum inveniri ens, quod indefessus sit creator: iccirco esse Deum; animadvertit è diverso Leibnitius demonstrandum esse primum, creaturam continuo ex nihilo prodire, eandemque statim in nihilum recidere; nec nisi ens necessarium suam per essentiam durare ultrà momentum posse; difficultatibus immò de compositione continui idem agi posse argumentum, inextricabili scilicet Philosophorum Labyrintho. Quemadmodum verò omnis actio creaturæ quædam modificationum ipsius mutatio est, evidens inde actionem a creatura proficisci intuitu limitationum aut negationum, quas includit, & quæ per hanc variantur mutationem. Omnis itaque substantia suos producit actus, suasque internas passiones, qualitates suas, neque opus inde, ut propterea sciamus, eadem quomodo producat, quum in nobis etiam, non ex voluntate, sed ex natura fluant, quæ relatè ad perceptiones confusas infinitum involvit, nec a nobis perfectè cognosci potest. Alii eandem æternæ mentis, discretæque ab materia naturæ existentiam evincere fatagerunt, animadversione facta super operatio-

tionibus hominum, qui, quum diversæ ad-
versæque aded sint inter se mentis atque
ingenii, aut liberi, aut iracundi, plurimum
etiam superstitiosi, imbecillis, ignari, ali-
quando plusquam satis ingeniosi, aded deni-
que in diversa mutabilis; adhuc tamen ita
vivānt, ut non majora his quæ experimur,
patimurque eveniant pericula & mala, quod
& Maniliano carmine fortius fatagunt indi-
care:

*Scilicet est aliquid quod nos cogatque regatque
Majus, & in proprias ducat mortalia leges.*

Verum, ut ex Hobbesianis principiis tribui
ea moderatio metui (tametsi perperam) pos-
set ac necessitati, ista, hisque similia, ejus
sunt generis, ut intelligi nisi summa ratione
non possint; est verò recta & sublimis Phi-
losophia paucis contenta Judicibus, multitu-
dinem consultò ipsa fugiens, neque descen-
dere omnes in Dei cognitionem cultumque
valerent, si Philosophiæ modo ope arcana
aded natura teneri posset ac contemplari.
Fatetur ultrò docetque apertissimè Wolfius,
haud vulgari opus esse Ontologiæ, Cosmolo-
giæ generalis, atque Psychologiæ notitia, ut
vis demonstrationum earum, quas in syste-
mate

mate de natura divina contexuit suo, percipiatur, qua extorqueatur adensus. Quamobrem si quis, inquit, (*) desideret demonstrationes de Deo ad captum ignavi vulgi contextas, quæ tamen augustum adedò nomen tueri possint ac valeant, propterea quod sibi aliisque persuadere conatur, veritatem omnem esse facilem captu; is abs se exigi sciat, quod impossibile: neque enim arduum ullo negotio perfici existimandum est. Ruderetur sanè, nec immeritò, qui veritatum sublimium in Astronomia convinci vellet, elementorum prorsus ignarus; neque minus rerum intelligentibus, se deridendum propinat, qui quum adhuc peregrinus hospesque in omni Ontologia sit, Cosmologiaque, & Psychologia, lucem in naturali Theologia quærit ac concupiscit, quum in luce meridiana caligare debeat, qui è tenebris in eam subitò prorumpit. Nemo igitur in systemate nostro se se competentem judicem existimet, subdit, qui nondum perspectis methodi legibus, & nullo in Ontologia, Cosmologia generali, atque Psychologia studio collocato iudicium deproperat, nec ægrè ferat, si deproperatum adedò iudicium, tamquam

---

(*) *Præf. ad Theol. nat.*

quam temerarium, ab rerum intelligentibus contemnatur. Hæc ille. Quum itaque ad naturaliter, benè scilicet justèque vivendum, humanum omne genus in Dei adgnitione, & cultu, prosecutione metuque versetur necesse sit, tantumque habere debeat sapientiæ gradum, ut Univerforum cognoscat Parentem; cui pietate debita pareat atque inferviat, in eoque promerendo actus omnes & curam & operam collocet: paucis verò concessum sit philosophica illa penetrare principia, opus profecto erat, ut per veræ traditionis facem ad cognitionem illam manuduceremur: quæ quidem primæva traditio, uti Christiani nominis recentioribusque Philosophis rectas suppeditavit de natura divina, ejusque attributis ideas, quas ipsi exinde naturaliter efficere potuerunt demonstratas: ita in ceteris eam induxit certitudinem ac firmitatem, quas ab natura ac ratione obtinere minimè potuissent. Vel superbissimi Philosophorum, quamvis recta traditione caruissent, probè tamen suspicati fuere, veram divinæ essentiæ ejusque adtributorum ideam, ab aliqua potius traditione, quam a Philosophia esse hauriendam; unde apud Tullium Balbus malebat Cottam Sacrorum Antisti-

ristitem audire, quod Pontificis esset, eadem eloquentia & falsos tollere Deos, & veros inducere, neque de eorum natura, errantem & vagam, ut Academici, sed stabilem certamque proferre sententiam (a). Meliora verò se de colendis immortalibus Diis didicisse dicebat, jure pontificio, & more majorum, capedunculis iis, quas sibi Numa reliquerat, de quibus in illa avreola oratiuncula dixerat Lælius, quam rationibus Stoicorum (*). Cecilium verò sic alloquentem Felix Minutius facit in Octavio: Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit, quanto venerabilius ac melius Antistitem veritatis majorum excipere disciplinam, religionem traditas colere; Deos, quos a Parentibus ante imbutus es timere, quam nosse familiaris, adorare, nec de Numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui adhuc rudi seculo in ipsis mundi natalibus meruerunt Deos vel faciles habere, vel Reges? Adeò errant ii quorum in sententia, veritas aut temporis filia est, aut rationis, non auctoritatis.

XX. Quod quidem tum etiam verò evenire

P

nire

(a) *Lib. II. de Nat. Deor.*

(*) *Lib. III.*

nire certum est , quum in examen revocare pergimus argumenta , quorum caussa Philosophi se se in atheismi barathrum coniecere . Comprehendere scilicet haud potuerunt , quam ratione mundana hæc totius adspectabilis universi emolition facta fuerit ex nihilo . Increatum itaque & sine principio dixere Mundum , quod utique plurimum mireris , ii maximè , qui æternum illum minimè duraturum dicebant ; Stoici scilicet , qui tot tantaque de exustione futura hujusce totius emolitionis prædicavere , unde illa Poëtæ carmina :

*Esse quoque in fati reminiscitur affore tempus ,
Quo mare , quo tellus , correptaque Regia cæli
Ardeat , & mundi moles operosa labore . (*)*

Atheis nempe se perpetuo & ubique contradicentibus ; nam & illius opinionis fuit Atheus ille Magius ; tametsi combustionem illam aliqui genito etiam de Mundo interpretati sint , Burnetus scilicet , qui sua in telluris theoria sacra , Orbis nostri , ut ait , originem , mutationesque generales , quas jam subiisse , aut olim subiturum autumat complectente , terram hanc suapte natura conflagra-

---

(*) *Ovid. Metamorph. Lib. I.*

flagratam demum iri demonstrare se credit, antiquos Philosophos de adventura mundi conflagratione, exitio terras quum dabit una dies, hacce in parte sequutus; aut potius Cartesianam de vorticibus alios intra se aliquando absorpturis doctrinam. Porro conjectationes infinitæ pænè adsunt, quibus reapse ostendatur, potuisse mundum è nihilo produci. Atheorum si ejusmodi ea non fuisset sententia, ut ab demonstrationibus modo fidem extorqueri posse contenderent, quæ in creatione adstruenda imperviæ aded sunt, ut & nostrorum primores, creationem orbis miraculum dicant, ipsumque per supernaturalem actionem cæpisse, cujus prior status per essentiam naturamque rerum intelligibili modo nequeat explicari. Itaque & nexus iste solvitur ex ideis illis, quas per primævam accepimus traditionem, idea scilicet animæ immaterialis, sive existentia ejus notitia, quam concipimus demonstratam. Materiam enim quum non alia ratione esse arbitrentur æternam, nisi quod imaginari satis hæud valeant, esse eam factam ex nihilo, semetipsos quoque autumare deberent æternos. Enim verò immanem hanc inficiari facilè erit consequutionem, quod paucos ante annos exi-

stere inceperint. Verum quid rei est, haud multos ante annos coepisse hominem existere? materia enim è qua homines coalescunt haud facta est eorum in conditione tantummodo existens; eo enim pacto æterna non esset. Itaque solum quod materiæ virtus & partes ita fuerint dispositæ, hominem demum ut constituerent. Ast hujuscemodi partium virtute etiam materiæ actarum dispositio homo non est; neque enim materiæ figura & motus, aut intimus ardor ac virtus constituere ens illud possunt quod in homine est cogitationis principium, sed alia utique necesse in eo est essentia reperiatur, sive naturalis substantia, quæ per traditionem primum olfacta, humani exinde virtute intellectus efficitur demonstrata. Hocce verò cogitationis principium quum non censetur æternum, reliquum omninò est fuisse factum ex nihilo, consequenter etiam materiam; haud minor enim, immò perfectior utique & intelligentia requiritur, & actio, & virtus ad efficiendam immaterialem substantiam ex nihilo, quam ad producendam è nihilo universam materiæ molem atque congeriem. Nemo quærat (inquit Lactantius) (*)

ex

(*) *Lib. II. Cap. 9.*

ex quibus ista materiis tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit; omnia enim fecit ex nihilo. Nec audiendi sunt Poëtæ, qui ajunt Chaos in principio fuisse, confusionem scilicet rerum ac elementorum; postea verò Deum diremisse omnem illam congeriem, singulisque rebus ex confuso acervo separatis in ordinemque descriptis instruxisse mundum pariter, ac ornasse. Quibus facilè est respondere potestatem Dei non intelligentibus; quem credunt nihil efficere posse, nisi materia subjacente & parata, quo in errore etiam Philosophi fuerunt, nam Cicero de natura Deorum disputans, sic ait: Primum igitur non est probabile, eam materiam rerum, unde orta sunt omnia, esse divina providentia effectam, sed habere & habuisse vim ac naturam suam. Ut igitur faber, cum quid ædificaturus est, non ipse facit materiam, sed ea utitur, quæ sit parata; fictorque item cera: sic isti providentiæ divinæ materiam præsto esse oportuit; non quam ipse faceret, sed quam haberet paratam. Quod si non est a Deo materia facta; ne terra quidem, & aqua, & aër, & ignis a Deo factus est. O quam multa sunt vitia in his decem versibus! Non est, inquit probabi-

babile materiam rerum a Deo factam. Quibus hoc argumentis probas? Nihil enim dixisti quare hoc non sit probabile. Itaque mihi è contrario vel maximè probabile videtur: nec tamen temerè videtur, cogitanti plus esse aliquid in Deo, quem profectò ad imbecillitatem hominis redigis, cui nihil aliud, quam opificium concedis. Quo modo igitur ab homine divina illa vis differret, si, ut homo, sic etiam Deus ope indigeat aliena? Indiget autem, si nihil moliri potest, nisi ab altero illi materia ministretur. Quod si fit, imperfectæ utique virtutis est: & erit jam potentior judicandus materiæ institutor. Quo igitur nomine appellabitur qui potentia Deum vincit? siquidem majus est propria facere, quam aliena disponere. Si autem fieri non potest, ut sit potentius Deo quicquam, quem necesse est perfectæ esse virtutis, potestatis, rationis: idem igitur materiæ fictor est, qui & rerum ex materia constantium. Neque enim Deo non faciente, & invito, esse aliquid aut potuit, aut debuit. Sed probabile est, inquit, materiam rerum & habere, & habuisse naturam suam ac vim. Quam vim potuit habere nullo dante? quam naturam nullo generante? Si habuit

buit vim : ab aliquo eam assumpsit . Ab quo autem assumere , nisi a Deo potuit ? Si habuit naturam , quæ utique a nascendo dicitur , nata est . Ab quo autem nisi a Deo , potuit procreari ? Natura enim , qua dicitur orta esse omnia , si consilium non habet , efficere nihil potest : si autem generandi & faciendi potens est : habet ergo consilium ; & propterea Deus sit necesse est . Nec alio nomine excogitari potest ea vis , in qua inest & providentia excogitandi , & solertia potestasque faciendi . Sequitur ineptissima comparatio : Ut enim faber , inquit , cum quid ædificaturus est , non ipse facit materiam , sed utitur ea , quæ sit parata ; fictorque item cera : sic isti providentiæ divinæ materiam esse præsto oportuit , non quam ipse faceret , sed quam haberet paratam . Imò verò non oportuit ; erit enim Deus minoris potestatis , si ex parato facit ; quod est hominis ; Faber enim sinè ligno nihil ædificat , quia lignum ipsum facere non potest : non posse autem imbecillitatis est humanæ . Deus verò facit sibi ipse materiam , quia potest ; posse enim Dei est ; nam si non potest , Deus non est . Homo facit ex eo quod est , quia per mortalitatem imbecillis est , per imbecillitatem

tem

tem definitæ ac modicæ potestatis. Deus autem fecit ex eo quod non est; quia per æternitatem fortis est; per fortitudinem potestatis immensæ, quæ sine ac modo caret, sicut vita factoris. Quid ergo mirum, si facturus mundum Deus, prius materiam de qua faceret, præparavit ex eo quod non erat? quia nefas esset Deum aliunde aliquid mutuari; cum in ipso, vel ex ipso sint omnia. Nam si est aliquid ante illum factum, & quicquam non ab illo factum est, potestatem Dei & nomen amittet. At enim materia numquam facta est, sicut Deus, qui ex materia fecit hunc mundum. Duo igitur constituuntur æterna, & quidem inter se contraria; quod fieri sine discordia & pernicie non potest. Collidunt enim necesse est ea, quorum vis & ratio diversa est. Sic utraque æterna esse non potuerunt, si repugnant: quia superare alterum necesse est. Ergo fieri non potest, quin æterni natura sit simplex; ut inde omnia, velut ex fonte, descenderint. Itaque aut Deus ex materia ortus est, aut materia ex Deo. Quid horum sit verius facile est intelligi. Ex his enim duobus alterum sensibile est, scilicet vivens, alterum caret sensu. Potestas faciendi aliquid non potest esse,

esse, nisi in eo quod sentit, quod sapit, quod cogitat, quod movetur; nec incipi, aut fieri, aut consumari quicquam potest, nisi fuerit ratione prævisum, aut quemadmodum fiat, postquam fuerit effectum. Denique is facit aliquid, qui habet voluntatem ad faciendum, & manus ad id, quod voluit, implendum. Quod autem insensibile est, iners, & torpidum, semper jacet: nihil inde oriri potest, quod ratione præditum non est; nec aliunde accipi potest id, quod ibi, unde petitur, non est. Non ergo Deus ex materia, quia sensu præditum ex insensibili, sapiens ex Bruto, impatibile de patibili, ex pers corporis de corporali nunquam potest oriri, sed materia potius ex Deo est. Quidquid enim est solido & contrectabili corpore accipit externam vim; quod accipit vim, dissolubile est; quod dissolvitur, interit; quod interit, ortum sit necesse est; quod ortum est, habuit fontem unde oriretur, factorem scilicet aliquem sentientem, providum, peritumque faciendi: Is est profectò nec ullus alius quam Deus, qui quoniam sensu, ratione, providentia, potestate, virtute præditus est, & animantia & inanima creare & efficere potest; quia tenet, quo-

Q

modo

modo quidque fit faciendum. Materia verò semper fuisse non potest, quia mutationem non caperet, si fuisset. Quod enim semper fuit, semper esse non desinit, & unde abfuit principium, abesse hinc etiam finem, necesse est. Materia ergo si facta non est, nec fieri ex ea quicquam potest; si fieri ex ea non potest, nec materia quidem erit; materia enim est è qua fit aliquid. Omne autem ex quo fit, quia recipit artificis manum, destruitur, & aliud esse incipit. Ergo quoniam finem habuit materia, tum cum factus est ex ea Mundus: & initium quoque habuit. Nam quod destruitur, ædificatum est; quod solvitur, alligatum; quod finitur, inceptum est. Si ergo ex commutatione ac fine materia colligitur habuisse principium: a quo alio fieri, nisi a Deo potuit? Solus igitur Deus est, qui factus non est: & iccirco destruere alia potest, ipse destrui non potest. Permanebit semper in eo quod fuit, quia non est aliunde generatus, nec ortus, nec nativitas ejus ex aliqua re pendet, quæ illum mutata dissolvat. Ex seipso est, & idè impassibilis, immutabilis, incorruptus, beatus, æternus. Jam verò illa conclusio, qua sententiam terminavit. Tullius,

lius, multò absurdior. Quod si materia, inquit, a Deo non est facta: nec terra quidem, & aër, & ignis a Deo factus est. Quam callidè periculum prætervolavit. Sic enim superiùs illud assumpsit, tamquam probatione non indigeret: cum id multò esset incertiùs, quam illud propter quod assumptum est. Si non est, inquit, a Deo facta materia, nec Mundus a Deo factus est. Ex falso maluit colligere quod falsum est; quam ex vero quod verum. Et cum debeant incerta de certis probari: hic probationem sumpsit ex incerto, ad evertendum quod erat certum. Certiùs est igitur, Mundum providentia instructum, quam materiæ providentia conglobatum. Quarè non oportuit putare, iccirco Mundum non esse providentia factum, quia materia ejus providentia facta non sit: sed quia Mundus divina providentia sit effectus, & materiam esse factam divinitùs. Credibilius est enim materiam potiùs a Deo factam; quia Deus omnia potest: quam Mundum a Deo non esse factum: quia sine mente, ratione, consilio nihil fieri potest. Hæc verò omnis differendi ratio è traditione primæva procedit, sive potiùs ex entis perfectissimi ab omni materiæ con-

cretione discreti per traditionem hausta patet factaque idea, qua qui caruere, materiam è nihilo conditam conceptu impossibilem esse dixerunt, vetusque effatum, è nihilo nihil constitui posse, achilleum esse argumentum, illudque se se humanæ continuo perpetuoque obferre imaginationi, ibique splendide aded corruscare, ut aliquid quamvis ceperimus de creatione concipere, rem tamen infectam relinquere debeamus. Ubi enim efficiens infinita causa potentissima & actuosissima adfit, materialis carentia causæ, stolidum pro neganda creatione, & atheismo stabiliendo principium est, inane omnino fulcrum, & vel exhibendum infantibus argumentum. Ens enim omnipotens, habens ante in conspectu suo rei ideam, quando vult, ut aliquid reverà isti ideæ simile existat, hoc ipso efficit ac ponit realiter id simile, quod antea non erat nisi in idea. Vim autem divinæ hujusmodi voluntatis nullus bene concipit sive comprehendit, nisi ipsemet Deus volens atque omnipotens; tametsi simile aliquid in nobis, ut ut imperfectissimis animadvertamus; quando scilicet cogitamus de corpore nostro, fortasse quiescente, versus hanc illamve locorum aliquorum partem mo-
 ven-

vendo; dein verò id volumus, quod cogitavimus; atque tum illico existunt illius motus volitæ determinationes variæ, quæ antea neque erant in se, neque etiam materialiter in mente, sed sola idea atque voluntate. Et ego quidem ab docili homine, veraque traditione imbuto, creationem sanè negandam minimè arbitror, etiamsi concipere fortasse non valeat modum, quo condita è nihilo materia fuerit atque confecta. Quis enim comprehendere umquam potuit, quo nam pacto ab uno corpore alteri tribuatur motus? quis enodare objecta adversus angulum contingentia, atque continui, cum ex infinitis, tum etiam ex finitis partibus compositionem lata? quarum quidem rerum essentiam licet, aut modum ignoret, earum tamen de existentia non dubitat. Brevi nempe intellectus noster finitus limite, nimiaque sub nocte jacens nostra dies, in earum adfurgere non valet intimam cognitionem rerum, quæ modo humanis viribus superiori productæ sunt. Itaque modo si certi per primævam verissimamque æterni Numinis traditionem simus, materiam esse conditam è nihilo, non est cur de modo, quo facta a Deo est, adeò simus solliciti; cur velimus magna modis tenuare

par-

parvis, curvæ æternis minorem consiliis animum fatigemus: hoc jure contenti, ut etiam si quomodo materia fiat ignoremus, factam tamen esse intelligimus. Fuit mens ista Latantii, adversus Epicurum quærere solentem, quibus manibus, quibus machinis, quibus vectibus, qua molitione hoc tantum opus fecerit Deus? Videret fortasse (regerit ille*) si eo tempore potuisset esse, quo fecit Deus? Quasi verò ex hoc putandum sit, non esse hæc divinitus facta, quia quomodo facta sint, non potest pervideri. An tu, si educatus in domo fabri facta & ornata nullam umquam fabricam vidisses: domum illam putasses non ab homine esse ædificatam; quia quomodo ædificatur ignorares? Idem profectò de domo quæreres, quod nunc de mundo requiris: quibus manibus, quibus ferramentis homo tanta esset opera molitus; maximè si saxa ingentia, immensa cimenta, vastas columnas, opus totum sublime & excelsum videres: nonne hæc tibi humanarum virium modum viderentur excedere, quia illa non tam viribus, quam ratione atque artificio facta esse nescires? Quod si homo, in quo nihil perfectum est, tamen plus efficit ratione, quam

---

(*) *Lib. II.*

quam vires ejus exiguæ patiantur ; quid est cur incredibile tibi esse videatur , cum mundus dicitur factus a Deo ? in quo , quia perfectus est , nec sapientia potest habere terminum , nec fortitudo mensuram . Opera ipsius videntur oculis : quomodo autem illa fecerit , ne mente quidem videtur ; quia mortale immortali , temporale perpetuo , corruptibile incorrupto propinquare non potest , propius scilicet accedere , & intelligentia subsequi : ideoque terrenum adhuc animal rerum cælestium perspectionem non capit , quia corpore , quasi custodia septum tenetur , quo minus soluto , ac libero sensu cernat omnia . Sciat igitur quam ineptè faciat , qui res innarrabiles quærit ; hoc est enim modum conditionis suæ transgredi , nec intelligere quousque homini liceat accedere . Denique quum aperiret homini veritatem Deus , ea sola scire nos voluit , quæ interfuit hominem scire ad vitam consequendam : quæ verò ad curiosam & prophanam cupiditatem pertinebant , reticuit , ut arcana essent . Quid ergo quæris , quæ nec potes scire , nec si scias , beatior fias ? Perfecta est in homine sapientia , si & Deum esse unum , & ab ipso esse effecta universa cognoscat .

XXI. Et ex hisce profecto summis veritatibus, quæ per traditionem innotuere, ad agnitionem modo æternæ mentis ipsam nos manuducere constat, easque ad leges, quæ naturale ad jus ducunt, & ad ordinatam humani generis societatem: cetera verò nostris reliquit Deus disputationibus, unde honestè vitali hoc fruamur otio, aut ansam fumere possit animus ad altiora cognoscenda. Scire enim quot ab annis, quo temporis spatio, quibus intimis partibus atque principiis, quo demum ordine conditus orbis fuerit: quæ quidem haud proclive definire est, propter veteres recentioresque hisce in rebus sententiis diversos, ad instituendum ordinatè hominem, aut ad humanam nihil pertinent societatem. Sive namque momento conditum illum fuisse contendas, dies eos, quibus Moses mundum factum designat, prophetiam esse annorum interpretatus, quibus duraturus est mundus; singuli quasi dies millenario respondeant, quod unus dies apud Deum sicut mille anni: sive sex dierum spatio contextum etiam credas, aut qualem modo adspicimus creatum arbitraris; sive cælum primum, terramque è nihilo, reliqua dein ex illis, tamquam è præjacente materia: sive
cæle-

cælestes omnes atque terrestres creaturas simul factas intelligas ; hæc inquam omnia qua ratione se habeant dignoscere , ornatum hominem facere possunt , non æquiorem certè , aut magis in societate beatum . Heinc nulla de illis , similibusque traditio , quod eorum cognitio necessaria hominum conditioni ac societati non sit , sed aliquale potius delinimentum . De intimis enim mundi exordiis rationi tributum est , ut ea quæ probabiliora viderentur , possit meritò definire ; qua quidem in re , quam tenuis ac imbecillis sit omnium hominum ratio evidentissimè elucet ; physicarum siquidem de principiis rerum æterna aded fuisse Philosophos inter dissidia , ut nescire cogaris , cui nam ex illis palmam deferre , aut herbam dare justè sanctèque debeas , iccirco pænè meritò Carneades Clitomachusque universa incomprehensa pronunciaverint , Hermiasque Christianus Philosophus veterum irriserit demonstrationes ac placita , naturaliumque vanitatem scientiarum evincere pertentavit Agrippa . Enim verò haud defuere , qui Anaxagoram sensisse velint rebus omnibus res omnes esse immixtas , illudque unum adparere , cujus sint plura mixta , & magis in promptu , pri-

R

mæ-

maque in fronte locata . Parmenides verò calidum frigidumque principia fecit , quæ ignem appellavit ac terram : Heraclitus ignem modò voluit : Xenophanes è diverso aquam & terram prima statuit rerum elementa , earumque postremam principium dicere Jonum antiquissimo fertur placuisse Thaleti . Excepere Diogenes Apolloniates & Anaximenes : universum quod est , id aër est , qui densatus atque concretus aqua fit , si rarefcatur , & diffundatur , æther & ignis ; in suam verò naturam reversus , aër liquidus : si densetur , inquit , mutatur : quæ quidem sententia & recentiori Capycio adridere visa est . Empedocli si fides , omnium exordia fuere inimicitia & amicitia , quarum hæc congregat , illa disgregat , earumque contentio cuncta in generatione constituit : definit autem ea & similia esse , & dissimilia , & infinitum , & extremum habentia , & æterna & facta . Verum enim verò ea negavit Protagoras , terminumque , judiciumque rerum hominem esse dicens , & quæ in sensu cadunt res esse , quæ verò in eos non cadunt , nec in naturæ quidem formis existere . Alii cum materia exemplar , formas alii cum eadem intima volvere rerum exordia :

dia : Atomorum demum doctrinam aliqui Epicureis non modo , verum & Pythagoræ adrisisse volunt , Ocho , Sanchoniatoni . Recentiorum plurimi toti in experimentis fuisse , unde chemicæ illæ vulgatæ substantiæ ; tametsi neque illa methodus , rebus omnibus naturalibus cognoscendis apta certaque dicenda sit ; ut enim Chawino animadvertum in Lexico , inveniri vix aliqua pro hypothesis possunt experimenta , quin pro altera statim haud suppetant contraria aliis ab Auctoribus relata . Sunt immò , qui ex solis observationibus de vero systemate arbitrentur determinari non posse ; in tanta enim , & adhuc nobis incomperta cælestium corporum distantia , mediique aëris densitate ac varietate , & instrumentorum tam difficili usu , nullas , quibus fidendum omnino sit , ad systema condendum satis tutas observationes haberi posse contendunt . Solis unam distantiam , quæ cælestium observationum cardo veluti ac fundamentum est , aded illusisse adhuc observatoribus animadvertunt , ut quæ duæ , magno suorum Authorum nomine celeberrimæ habentur , Cassiniana scilicet , ac Hiriana , aded discrepent inter se , ut minor , alterius neque sit subsesquialtera : Quot-

R 2

quot

quot hæcenus systema terræ motæ immotæ-
 que exposuerunt , astronomicè quidem satis
 bene plures : neminem tamen physicè , ne
 probabiliter quidem dummodo singula seriò
 percipiantur , explicasse ; nam vel ad hypo-
 theses , temerè prorsus & ex arbitrio confi-
 ctas , dilapsos esse : vel comentos principia
 non verè physica , sed tantummodò mathe-
 matica ; cuiusmodi sunt leges ac canones mo-
 tum , quorum vel nullum adfertur princi-
 pium physicum , unde profluerent ; vel nul-
 lum satis exploratum experimentum , ex quo
 deprehendantur ; vel tandem , quæ assumse-
 re , adedò absona esse per se , ut iis numquam
 possit animus acquiescere , veluti inter reli-
 qua , gravitas mutua corporum , seu univer-
 salis . Heinc tot cælestibus de corporibus er-
 rores , uti de cometis , quos alii aëris in re-
 gione è terreis exhalationibus generari dix-
 re , alii è planetariis , eos adhuc in aëre lo-
 cantes ; multi aggregationem stellarum , multi
 nihil aliud esse voluere , quam cælestis ma-
 teriæ fortè densatam partem , oculos versus
 nostros solare lumen reflectentem ; nonnulli
 verò stellas esse , motus quæ habeant præfi-
 nitos per spatia a nobis adedò remota , ut vi-
 deri tunc tantum queant , quum immenso

ex

ex æthere descendunt, nostrosque per mundi limites feruntur; nonnulli demum rem vorticum theoria definire contendunt, cometasque Solem esse vorticis unius alterius in sinum vorticis delapsum, quorum adventum certam ad periodum aliqui etiam referunt: Nesciunt an calculum hi suum rectè ponant alii, ridentque facilè canentes, gentibus & terris mutantem regna cometen. . .
Nostris fateor temporibus non amplius astrologica obtinent pseudotheoremata, argütæque illi & delectabilis aculei desidiæ, quos vetustissimis placuisse ferunt; non amplius ut olim (quæ sæculi erit levitas) climatericos imperiorum, Religionum, hominum annos adsignare adfectant sapientes; non amplius, uti de Mathia Corvino Hungariæ Rege legimus, atque Ludovico Sfortia, opus aliquod Astrologis inire inconsultis nefas; non amplius Cælum librum esse ducimus, aut si certè librum esse credimus, illum tamen subtiliter aded scriptum fatemur, ut præter eum qui scripsit, nemo vel conjecturaliter legat. Eam, de qua dixi potiùs Scientiam, Mathesim scilicet, depereunt hodie homines, tametsi haud scio an illius ope totius naturæ vices rectè valeant definire. Et audiunt

diunt quidem Mathematicorum effata, rerum pondera atque momenta, seque fati existimant, qui in illis hodieque versantur, maris ac terræ, numeroque carentis arenæ æriæ tentasse domos, animoque rotundum percurrisse polum, extra processisse longè flammantia mœnia mundi, suorum quemque ejusmodi arbitrantur:

*meritò cui doctior orbis
Submissis defert fascibus imperium.*

Verum nemini persuadere de facili possunt, geometricas illas demonstrationes existenti in rerum natura materiei posse adèd aptari, ut mathesis demum omnis revocetur ad praxim. Enim verò tametsi demonstrationes ejusmodi certissima undecumque veritate gauderent, ea solum ratione, qua humana in mente semel existunt; quod tamen relatè ad omnes falsum omninò; quum extensio cum finitis, tum partibus constans infinitis in Geometria demonstraretur: quare si semel demonstratum sit, alicujus materiæ partes esse finitas, nullo exinde pacto constantes esse demonstrationes illæ poterunt, quibus ostensum est lineam quadrati diagonalem partes continere infinitas;

tas ; quorum quidem ex incertitudine principiorum ea repudiavere Academici & Sceptici , multaque iis confutandis subtiliter & eruditè differuere : docuitque Epicurus Geometriam & reliquas artes mathematicas , utpotè ab initiis non veris profectas , veras esse non posse : quod & Polyæno Lampface-
no persuasit magno in mathesi viro , & alia ratione ab aliis ostensum est ; ut inquam certissimæ essent demonstrationes etiam omnes Mathematicorum , uti in ideis versari solent ac mente , quum pæne omnes tamen versari circa quantitatem videantur abstractam , qualis nulla reapse existere potest , fit iccirco , ut quæ apud ejusmodi homines vera esse creduntur , esse dein reprehendantur falsa , ubi è quantitate illa abstracta , physicam deducuntur ad quantitatem , sive ad naturales corporum effectus . Neque enim demonstrationes illæ circa abstractiones modò versantur , verum & ad superficies absque profunditate , ad lineas absque latitudine , ad puncta absque dimensionibus refferri videntur ; hæcque omnium pæne est geometricarum demonstrationum anchora & puppis . Sequitur inde animum nostrum semper in phantasmatis ludere , in objectis scilicet

ex-

extrinsecè vulgoque evidentibus , quibus tamen in rerum natura nihil reipsa simile existit . Leibnitius equidem operam in eo locavit suam , ut actualementer materię extensionem Mathesis neceret cum ideis (*) , cuius tamen doctrina satis ostendit quanta laboraret in charybdi ; proprietates namque , quę de circulo demonstrantur , lineę scilicet omnes , quę duci ab circumferentia ad centrum possunt , intra mentem modo existunt , neque reali umquam circulo poterunt advenire . Hęc vero non ii modo facti religiosè sunt , qui mathematicis de rebus minus in præsentia delectantur : (ita scilicet comparata est hominum natura , aliena ut floccifaciant , sua è diverso ad usque astra extollere contentur) verum & Principes in Mathesi Viri , uti Magnus ille Gassendus , qui Mathematici , inquebat , imprimisque Geometrę quantitatem abstrahentes a materia , quoddam quasi Regnum sibi ex ea fecerunt quam liberrimum , quippe nullo factō ab materię crassitie pertinaciaque impedimento . Quare & supponere imprimis in ea sic abstracta ejuscemodi dimensiones , ut punctum , quod foret prorsus immune partibus , fluendo lineam

---

(*) *Epist. ad Bal.*

neam longitudinemque latitudinis expertem crearet. Atque istæ quidem suppositiones sunt, è quibus homines illi intra puræ abstractæque Geometriæ cancellos, & quasi Regnum consistentes, suas illas præclaras texunt demonstrationes. Uno verbo, Mathematici sunt, qui in suo illo abstractionis Regno, & indivisibilia supponunt, quæ sine partibus, sine longitudine, sine latitudine sint, ut eam multitudinem divisionemque partium, quæ ad finem numquam perveniat; non item verò Physici, quibus in materiæ Regno versantibus tale nihil licet (*). Et ego quidem hominum ingenia plurimum laudo, quod in essentia naturalium rerum pervestiganda versentur aliquando; magis tamen laudarem, si toti in cognitionibus practicis fuissent, in indaganda origine juris, earumque legum, quæ veræ religioni, & naturali inserviunt societati. Scientiæ enim illæ contemplativæ, temporariæ modò sunt, inque earum fortuna stat sua cuique dies. Jam enim Cartesiani gloriabantur de veritate; itinere per Cartesianum mundum factò omnes, aut certè non pauci Newtoniani facti sunt; Wolfiumque sequuti, qui mathematicas de-

S

pe-

(*) *Soc. III. Physic. Lib. III. Cap. 5.*

pereunt disciplinas. Sed neque diu Newtonianum stetit imperium; Virum enim magni olim nominis Voltaire, visumque primi subseclii Scriptorem, queruntur in præsentibus, Newtonianum agentem, in ordinem nempe redactum, suisque se factum manibus gregalem, suum immò per orbem infelici ex Cartesiano pæne fato: Banerii in scriptis Danielelem alterum, molestum scilicet itineratorem expertum. Id fuit postea Leibnitius in Germania, quod in Anglia Newtonus, & Cartesius in Galliis. Quisque apud suos Philosophiæ Regnum obtinuit. Eorum discipuli ampliandis Regni finibus, ac vindicandæ magistris Universalis Monarchiæ gloriæ acerrimo studio contenderunt: at irrito conatu; ut enim Regibus, ita & Philosophis vastarum nimium acquisitionum tempora cessarunt. Nihil nempe præter id, quod traditione accepimus certum, constans, ac perpetuum est. Excogitabat olim Orpheus suos & Planetas habere incolas: evanuit demum illa persuasio; & ita quidem evanuit, ut præteriti sæculi homines vix non somniantem crederent Ariostum, sua ex Orphei carminibus de Planetarum incolis modulatum. Hæc quæ fabula audiebat, opinio dein facta

facta est , apud aliquos demum sententia : fortasse redibit in opinionem , & iterum in fabulam , vitio illius sapientiae , quae stabili traditionis fulcro innixa non est . Olim sententia erat , animo praedita esse corpora caelestia , bipertitosque eorum motores , quorum unus , veluti purus nudusque intellectus movere dicebatur caelum , sicut amabile amantem ; alter vero moveret , ut efficiens motum , quemadmodum amantem movet virtus , quae amantem ipsum informat . Olim musicalem caelestium corporum symphoniam canebant Pythagorei . Exoleta sunt ista modo omnia , diversaque apud omnes obtinere videntur placita , quae transibunt pariter , novaque succedent , ipsa etiam interitura . Sola traditio divina , philosophia est aeternum duratura , sola constans ac firma , quod uti instituendae , ita necessaria retinendae sit naturali humani generis societati . Nihil ad bene beatèque vivendum profectò refert fuerint an non caelestia corpora ejusdem cum elementari materiae : nihil eundem arbitror pertinere ad finem , Solem ne in meditullio locatum esse universi , aut ejus orbem è diverso circum terram moveri existimemus : terra ne sphaerica perfectè sit , an polos ver-

fus protensa ; hisce enim quocumque modo
 constitutis , eadem remanet societas hominum
 naturalis . Quamquam apertè fateor , disce-
 ptationes illas inanes quidem esse existiman-
 das relatè ad Veteres aliquos , minutos qui-
 dem ridendosque physicis in rebus Philoso-
 phos , secus verò si nostrorum præstantiores
 respiciamus . Quod enim cum Stellis atque
 Planetis terra perpetuo , eoque rapidissimo
 motu feratur , Viri profectò eximii Sapien-
 tiam Conditoris infinitam creatis in rebus
 demonstravere : exque figura terræ cognita
 maximum sperandum est , fore ut exurgat
 vela per mare dantibus adjumentum . Plu-
 rima itaque quæ de Deo quæri ab aliquibus
 solent , quæque tantum non habent aut cum
 ultimo hominis finè , aut cum divinitus re-
 velata doctrina , cumque naturali jure , &
 regenda societate nexum , Philosophorum
 disputationibus relicta sunt , & otio sapien-
 tum . Enumerant enim aliqui causas inter
 efficientes eam , quæ suimetipsum est causa,
 quæque tantopere perfecta est , ut nullo alio
 præter se indigeat ad existendum , cujusmo-
 di Deus est : Inquirunt alii quam ratione
 æterna ac infinita mens moveat cetera in
 Universo ? Alii , possitne , quæ impossibilia
 viden-

videntur, facere? Cur demum nonnulla ejus consilio orta sint? tametsi haud scio quonam humanas mentes difficiles adeò raperent quaestiones, & obscura diligentia. Prudentis enim & religiosi animi esset ea nulla ratione definire, nec etiam inquirere; quod nec in magnis ponderibus ducere possimus ea vel ignorare, vel scire; unum posuisse contenti, nihil a Deo Principe quod nocens sit atque exitiabile proficisci: nihil ab eo fieri, nisi quod sit omnibus salutare, quod dulce, quod amoris & gaudii lætitiæque plenissimum, quod infinitas habeat atque incorruptibiles voluptates. Verum Dei de operibus per traditionem vindicatis mox erit latius disputatum.

DE

DE PRINCIPIORUM
LEGIS NATURALIS
TRADITIONE.
 LIB. II.

I. **N**on creatio modo, verum & creaturæ res doctrina primæva indigent traditionis, ut ad Deum referri valeant, ejusque cum existentia ac adtributis contendere minimè videantur. **I**i scilicet, qui aut magnis clarescere gaudent inimicitis, aut non sine suo magno malonimis sapiunt, rebusque non demonstratis fidem detrahunt, quum naturæ opera neque invenire queant, neque exponere, eam tamen inertix atque inscitix condemnant, dicuntque conceptu impossibile, omnipotentem summèque liberum spiritum, inque materia ineluctabili constitutione non existentem, sed pro placitis operatum, universum hoc efficere potuisse, in quo tot temporum sunt, tot fortunæ, naturæque impetus atque insidiæ, quarum de causa dubitant, eorumque coitu cum sanctitate & bonitate divina.

Con-

Conquestos suo dicebat tempore Seneca, quosdam etiam sapientiam professos, quod non magnitudine corporis æquarent homines elephantes, velocitate cervos, levitate aves, impetu tauros; quod solidior esset belluis cutis, decentior damis, densior ursis, mollior fibris; quod sagacitate nos narium vincerent canes, quod luminum Aquilæ, ætatis spatio corvi, animalia multa nandi felicitate. Et quum quædam ne coire quidem in idem natura passa sit, ut velocitatem corporis, paresque animalibus haberemus vires; ex diversis & dissidentibus bonis hominem haud esse compositum injuriam vocasse ait, & in negligentes nostri Deos querimoniam jecisse, quod non bona valetudo, & vitiis inexpugnabilis data esset, quod non futuri scientia; vixque temperasse sibi, quin eousque imprudentiæ proveherentur, ut naturam oderint, quod infrà Deos essent, quod non in æquo illis steterint (§). Qua equidem vanissimorum specie objectorum abest adeò aliquid ut adversus Opera perfectissimi rerum omnium Conditoris perfecerint, eorum potius ut pulchritudinem ostenderint ac necessitatem; imperfectum enim illud in-

phy-

(§) *Lib. II. de Benef. Cap. 29.*

physicis modo est , quod connaturalibus ac propriis , non quod ceteris , aut aliquibus utcumque , carere dicitur virtutibus ac perfectionibus , Illa immò specierum , virium , operationumque in natura diversitas , speciosa quantum eadem sit humano exhibet intellectui , ac infinito sapientissimoque respondeat Conditori ; unde & varia Terræ strata , dissimilesque superficies , variam juxta hominum plantarumque indigentiam posita conspiciantur . Alia verò ratione argumentari audent recentes Naturalistæ , ad mala scilicet respicientes cum physica , tum etiam moralia , quibus undique obsidemur , nempe intemperie temporum , doloribus hominum , vitiis ac infortuniis , unde auras adspiciente homine , maligna , eorum sententia , noverca hæc natura :

*Concilium deforme vocat , glomerantur in unum
Innumeræ pestes Erebi , quascumque sinistro
Nox genuit fœtu , nutrix discordia belli ,
Imperiosa fames , læto vicina senectus ,
Impatiensque sui morbus ; Livorque secundis
Anxius , & scisso mœrens velamine luctus .
Et timor , & cæco præceps audacia vultu .
Et luxus populator opum , cui semper adhærens
Infe-*

*Infelix humili gressu comitatur egestas .
 Fœdaque avaritiæ complexæ pectora matris
 Insomnes longo veniunt examine curæ . (§)*

Ut enim agebat ille , qui è persona Tullii se super morte filiæ consolabatur : fac nasci hominem & in lucem edi : continuò senties non rerum humanarum dominum , & gubernatorem exortum , sed veriùs miseriarum servum atque incommodorum ; nam infantiam , & pueritiam vagitus , lacrymæ , imbecillitas , nullus nec rationis , nec corporis usus , dolores , molestiæque quamplurimæ amplectuntur . Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis , nec prudentiæ , nec judicii compos : rerum utilium ac laudabilium contemptio : voluptatis , & sæpe turpitudinis appetitio : veri boni ignoratio : in pares ferocia , in superiores superbia , in infimos arrogantia ; ex his contentiones , rixæ , contumeliæ , assiduus denique molestiarum concursus existit : ex rebus honestis contemptis infelicitas & infamia : ex turpibus curiosè arreptis & conquistis , luctus , morbi , perpetuum denique sui ipsius odium , ex cognita rerum turpium mercede conflatum . Adde insanas pecuniarum

T rum

(§) *Claud. in Ruffin.*

rum largitiones, nullam futuri temporis curam, non inopiæ, non liberorum, non uxoris, non posterorum, non familiæ; quæ si quis ætatis potius vitia, quam naturæ miserias vellit appellare: quamquam nominis quæstionem inducat, non tamen ipsas ab homine miserias atque incommoda removebit. Nec verò audiendus erit, qui hæc ab humanæ naturæ miseris separanda putet, quod non in natura insita sint, sed unius, vel aliquorum hominum errores videantur: totius autem naturæ illa esse affirmet, quæ a nullo prorsus homine sejungi possint. Quasi verò humanum non sit irasci, quod multi non irascantur, aut non humanum loqui, & societatem coire, quod multi reperiantur, qui nihil difficilius faciant, quam cum hominibus congregari, aut sermonem cum aliquo conferre. Verè autem humanæ miseris sunt, quod etsi non omnes in uno, certè omnes in omnibus, & aliqua in multis, & multæ sæpe in uno agnoscuntur. Jam, constantis ætatis quot, quantæque miseris sint, non difficile est intelligere, at difficillimum enumerare. Hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in perturbationes animi, in pericula capitis, famæ fortunarum una maximè incur-

incurrit. Sicut enim ceterarum omnium ætatum, ad res negotiaque tum privata, tum publica peragenda aptissima est, maximèque idonea: ita etiam una, præ ceteris omnibus, difficultatum, miseriarumque omnium, quæ ex publica privataque administratione oriuntur, particeps & socia est. Hæc privata amicorum negotia procurat, hæc publica sustinet munera: hæc gloriam & commodum ex rebus feliciter evenientibus, hæc ærumnas & molestias ex adversis experitur. Huic bonorum civium propugnatio, huic malorum accusatio proposita est: huic invidia & æmulatio a bonis imminet, a malis pericula & insidiæ intenduntur: ætas numquam sibi ipsi non infesta, numquam pacata: semper laboriosa, semper anxia & sollicita; quæ si non aliquos interdum vel utilitatis, vel voluptatis fructus ex assiduo labore perciperet, seipsam profectò regere ac tueri non posset. Nunc quæ extrema de ætatibus superest, quid ego de senectutis incomodis, ac miseriis loquar? quas plurimas esse & gravissimas, & nomen ipsum languoris, calamitatisque plenissimum indicat, & aspectus ipse senum hominum patefacit. Quid est enim aliud senem videre tremen-

T 2

tem,

tem, incurvum, canum, imbecillum, infirmum, quam cernere morientem vivum, aut viventem mortuum? Ac, si nonnullis visum est, magnam esse senilis ætatis consolationem, prudentiam, usu rerum quæsitam, quæ illius ætatis propria est: eosdem illos fateri oportet, ex eo ipso fonte manare etiam ad senes non minimum doloris atque molestiæ. Qui enim se prudentem rerumque agendarum peritum agnoscit, cur non doleat, quæ optimè intelligit, præ ætatis vitio, optimè etiam perficere non posse? & si patriam diligit, cur non angatur, quamquam consilio juvat, opera etiam juvare non possit? eoque major prudentium dolor est, quod optimorum consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse, quam si optimè ad exitum perducantur, intelligunt: quod, nisi vir optimus, patriæque amantissimus ad agendum accedat, prorsus inania sint futura. Quid jam de generibus hominum loquar? aut numquid principes viros, & medios, & infimos æquè miseros esse negare possum? Reges ipsi quam miseri sint, quantoque opere, sollicitudini, timori, atque insidiis propositi, fatis ostendit Dionysius, cum imminente capiti gladio Damoclem fortunæ suæ

suæ felicitatem voluit experiri . Nec mirum : cum iis bellorum calamitates , agrorum vastationes , populorum cædes , urbium exitia immineant . Quæ cum eveniunt , qui victoria potitur , aliquid & ad gloriam & ad imperium semper acquirit : sed tanta præterea rerum amissio , tantusque sumptus consequitur , ut magni constet victoria , ac plerumque præstiterit , numquam arma sumpsisse . Sin profligatio exercitus , aut clades aliqua contingit , nihil eo statu miserius ne cogitari quidem potest ; siquidem captivitati , inopiæ , luctui , contemptui conjunctus est . Sed fac Regem esse a bellorum impetu , & a castrorum pulvere remotum , sua pacatè possidentem , nulla hostium incursione vexatum : num iccirco tutior , num a miseriis securior ? quin immo , ut otium humana natura non fert , ipse sibi molestiam & sollicitudinem exhibebit . Nam aut de augendis vectigalibus , aut de producendis finibus , deque urbibus ad imperium acquirendis , aut de jungendis cum potentioribus propinquitatibus & amicitiiis cogitabit . Quæ qui animo agitat , nec a molestia liber est , nec alios securos ac quietos esse finit . De avaritia verò , maxima animorum peste , nolim hoc loco pluribus

ribus disputare : quæ in deside atque otiosa mente quam maximè exoritur : eaque erectiores animos , & altiores dignitatis gradus maximè sollicitat . Huic generi infimum hominum genus opponitur : quod , ut nomine abjectissimum , sic re quoque omnibus calamitatibus atque angoribus est propositum . Huic inopia , fames , contumelia , injuriæ , tributorum solutio , militiæ incommoda , misera denique omnia perferenda sunt : eoque miserius est , quod ceteris omnibus , cum adversa fortuna premuntur , per multa tamen suppetunt , è quibus consolationem , dolorisque levationem petunt . At infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abjecto , tamque imo loco collocavit , ut omnibus ærumnis subiecta , nulla propemodum ratione erigi , aut sublevari possit . Ne mediocris quidem hominum conditio miseriarum expers esse cognoscitur . Nam inter summum & infimum interjecta , alteri patet , alterum patitur ; cui si imperare posset , certè longiùs a miseria distaret . Sed quia neque dignitate præstat , nec summos viribus adæquat , suo statu contenta esse cogitur . Itaque multis in civitate perfungitur incommodis , non illis quidem parum Republicæ fructuo-

ctuosus, aut valdè ad ferendum gravibus & asperis: sed quæ tamen animum sollicitent, & humanas miseras augeant. Nec verò alia est foeminarum conditio, aut enim iisdem, aut parum certè diversis & molestiis & angoribus vexantur. Nam & iisdem morbis, quibus viri, & iisdem animi perturbationibus mentisque erroribus objiciuntur; eoque miserior illarum status est, quo mollior natura, & ad propulsanda incommoda, calamitatesque perferendas infirmior. Easdem quas Viri, ex parentum, fratrum, sororum, affinium interitu molestias & dolores hauriunt: maritos sæpe fatuos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur; ex quo paupertas & luctus; quibus malis eo premuntur gravius, quod non ut homines indagare possunt, qua maximè ratione medeantur incommodis, rebusque suis consulant. Quis itaque stupidos Democritum Heraclitumque arbitrari possit, quorum alter:

*Ridebat quoties a limine moverat unum
Protuleratque pedem, flebat contrarius alter,*
quod deridendam prior, posterior collachrudam censeret hominis conditionem? Quibus
qui-

vita aliquibus videbatur , quod mala essent mortalibus communia, quodque homines quoscumque nullo discrimine habuisset natura, quum tamen nemo esse deberet, cui leva sub parte mamillæ cor saliat, qui invidiosum adeò sibi dare posset solatium. Nonnulli è diverso in mœrore esse dicebantur, quum hac de communi omnium conditione audivissent, ea non esse lege natos, ut nemo in perpetuum esse possit expers mali; quam necessitat eo duriolem crudelioremque esse dicebant, quod mala patimur necessariò, aut etiam universi. Chrysippus eum ad solvendum nodum necesse aiebat esse inquiramus, natura ne ipsa rerum, vel providentia, quæ compagem hanc mundi, & genus hominum fecit, morbos quoque & debilitates, ægritudinesque corporum, quas patiuntur homines fecerit? Existimat autem haud fuisse hoc præcipuum naturæ consilium, ut faceret homines morbis obnoxios: numquam enim hoc convenisse naturæ Auctori, Parentique rerum omnium bonarum: sed quum multa, inquit (a), atque magna gigneret, pareretque aptissima ac utilissima, alia quoque simul agnata sunt incommoda iis ipsis, quæ faciebat,

V

bat,

(a) *Ap. Gall. Noct. Attic. Lib. VI. Cap. I.*

bat , cohærentia : eaque non per naturam , sed per sequelas quasdam necessarias facta . Sicut , ait , quum hominum corpora natura fingeret , ratio subtilior utilitatesque ipsa operis postulavit , ut tenuissimis minutissimisque ossiculis caput compingeret : sed hanc utilitatem rei majoris , alia quædam incommoda extrinsecus consequuta sunt , ut scilicet fieret caput tenuiter munitum , & ictibus offensionibusque parvis fragile : proinde morbi quoque & ægrotudines , dum salus oritur , partæ sunt . Sic hercle , subdit , dum virtus hominibus per consilium naturæ gignitur , vitia per necessariam veluti adfinitatem oriri debuerunt . Hanc enim verò relationem ad mali physici originem & causam Chrisippi sententiam amplexus suo videtur in systemate Malebranchius , Deum operatum fuisse statuens per leges quasdam universales , è quibus fieret , ut aliqua veluti mala per accidens evenirent : eademque insententia versati videntur aliqui etiam Christiani nominis Patres . Quid enim , inquit Arnobius (§) , si prima materies , quæ in rerum quatuor elementa digesta est , miseriarum omnium causas suis continet rotatione-

---

(§) *Lib. I. contra Gent.*

tionibus involutas ? quid si fyderum motus certis signis , partibus , temporibus , lineis pariunt hæc mala , & subjectis afferunt variorum discriminum necessitates ? Quid si statis temporibus rerum vicissitudines fiunt , atque ut in maritimis æstibus , modò secunda res affluunt , modò rursus refluunt malis reciprocantibus prospera ? Quid si materiae fæx ista , quam sub nostris calcamus ingressibus , hanc habet sibi legem datam , ut expiret nocentissimos halitus , quibus corruptus aër iste , & corporibus labem ferat , & negotia infirmet humana ? Quid si , quod proximum vero est , quidquid nobis videtur aduersum , mundo ipsi non est malum : omniaque quæ fiunt nostris commoditatibus statuentes , opinionibus improbis criminamur eventa naturæ ? Plato ille sublimis apex philosophorum & columen , sæva illa diluvia , & conflagrationes mundi , purgationem terrarum suis esse , in commentariis prodidit : nec vir prudens extimuit humani generis subversionem , cladem , ruinas , interitus , funera , rerum innovationem vocare , & iuventutem his quandam redintegratis viribus comparari . Non pluit inquit cœlum , & frumentorum copia nescio qua laboramus ? Quid

enim inservire elementa tuis necessitatibus postulas ? atque ut vivere mollius & delicatius tu possis , obsequia temporum , tuis debent commoditatibus se dare ? Quid enim si hoc pacto navigationis cupidissimus conqueratur ventos jamdiu non esse , & cæli conquievisse flaturas ? Nunquid ideo dicendum est perniciosam esse tranquillitatem illam mundi , quia vectoribus impediat vota ? Quid si Sole aliquis torfere se suetus , & acquirere corpori siccitatem , ratione consimili conqueratur frequentissimis nubilis jucunditatem serenitatis ablatam ? Nunquid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pendere , quia libidini non permittitur otiosè rutilare se flammis , & causas potionibus præparare ? Eventa hæc omnia , quæ fiunt , & accidunt mole sub hac mundi , commodulis non sunt nostris , sed ipsius pendenda rationibus ordinibusque naturæ ; nec si aliquid accidit , quod nosmetipsos , aut res nostras parum lætis successibus fovit , continuo malum est , & in exitiabilis rei opinione ponendum. Pluit mundus , aut non pluit : & quod forsitan nescias , aut uliginem nimiam siccitatis ardore decoquit , aut longissimi temporis ariditatem pluviarum effusionibus

nibus temperat. Pestilentias, morbos, famas, atque alias suggerit malorum exitiales formas: unde tibi est scire, ne quod exuberat, sic tollat, ut per sua dispendia modum rebus luxuriantibus figat? Tu audeas dicere hoc & illud est in mundo malum, cujus explicare, dissolvere, neque originem valeas, neque causam? & quia tuas impediatur deliciarum, forsitan & libidinum voluptates, perniciosum esse atque asperum dicas? Quid ergo, quia frigus membris tuis adversum est, & congelare sanguinis tui fervorem solet, iccirco in mundo hyems esse non debet? Et quia perferre flagrantissimos soles non potes, ex anno æstas tollenda est? atque aliis legibus alia rursus ordinanda natura? Veratrum venenum est hominibus, numquid ob hanc causam non debuit nasci? Ovilibus insidiatur lupo, numquid in culpa natura est, quod lanitiis extulit importunissimam belvam? Morsu animam Serpens tollit: maledicam scilicet primordiis rerum, quod tam sæva prodigia genituris spirantibus addiderunt. Superciliofa nimirum res est, cum ipse sis non tuus, aliena etiam in possessione verseris, potentioribus dare conditionem velle, ut id fiat, quod cupias, non quod

non quod in rebus inveneris antiquis constitutionibus fixum. Quarè habere si locum vestras vultis querimonias homines, prius est ut doceatis unde, vel qui fitis, vobisne sit genitus & fabricatus mundus, an in eum veneritis alienis ex regionibus inquilini. Quod quum dicere non sit vestrum, neque explicare possitis cujus rei causa sub hac cæli convexione versemini, desistite arbitrari pertinere ad vos quicquam: cum ea quæ fiunt, non pariliter fiant, sed ad sensus summam redeant referanturque totius: Hæc ille: eique rem adeò difficilem explicandi rationi, diversis esto verborum significationibus sororio jungenda vinculo, quæ Philosophi ceteri protulere; physicos videlicet defectus mala quidem particularia esse, secus verò relatè ad universum, neque a Deo fuisse volita, tantum verò permissa, cruciaturque ad materiæ rationem suapte natura consequi, eaque lege, qua plures in opere suo relinquit umbras artifex, ut ex illis mage fulgeant colores, aliqua permittere Deum, quæ videntur mala, ut ex iis meliora possint evenire: hominem pars veluti si spectetur universi, perfectiorem haud potuisse produci; quem Deus quum pro se ipse finxisset abque intelli-

telligibilium contemplatione rerum ad pravas aliquando ferri animadverteret cupiditates, agricultura voluit ac pecuaria implicari, quum terris spontaneam frugum ubertatem & copiam ademisset, ut hominum insanas libidines ea cura minueret, ut avitiam conquirendam, religione quadam obligaret, quum suos labores absque Dei munere & concessu inanes esse sentiret: neve agros immanitate belluarum efferari, aut stirpium asperitate vastari pateretur, quod futurum erat, si terra foeta frugibus, vitibus, & vario leguminum genere, omnia cum largitate & copia hominibus absque cultura fudisset, infortuniaque & mala necessaria aliquando esse, ne omnino mens humana desiperet, unde datam humano generi rationem, ut bonis malisque vicissitudine interminata propositis, in illis probè discernendis undique versaretur. Latè hæc omnia demonstrare perrexit sua in Theodicæa Leibnitius, ubi barbaro sub vestitu quantum gemmarum & auri laceret de facili rimatus, scholasticas pone doctrinas ac distinctiones, tametsi diversis veluti sub imaginibus ac verbis, optimo sanè consilio, scientiis ceteris ac eruditioni conjunxit; Grotium ea in re
fa-

sapienter imitatus, quem, celeberrimi instar recentis Philosophi Wolfii, & Scholasticos pæne omnes legisse novimus, & horum de adversariis modum olim tenere nesciis fuisse conquestum.

III. Optima hæc verò est super origine malorum, quæ in natura reperiuntur differendi ratio, si vel hebetes eam adsequi possent, vel subtilioribus posset eadem adridere; vel ad hominem semper argumentari datum esset, eos scilicet adversus, qui ex datis principiis possunt inde necessariam inconsequutionem induci, uti reipsa momentis ejusmodi optimè sapientissimèque utebantur Christiani nominis Patres, quod dogmaticos contra Philosophos disputarent; quod secus eveniat necessum est, tum quum res est adversus Scepticos, eosque qui nulli concedunt principio. Philosophis nempe aliquibus, quibus maximum ratio durissimumque perpetuò videtur esse tormentum, multa adhuc malo adparent contigisse fato, responsaque illa vix non inficetas esse conjectationes; inficiari itaque neminem umquam posse, infinitum agens, quod superius sit ad naturæ leges, potuisse mundum condere, consequenterque, uti ajunt, si sanctum in-

fini-

finitè omnipotens , bonumque est , debuisse , tot illis absque infortuniis malisque , quibus scaterè eum undique certum est ; humanæ enim cruciatus naturæ ab ea pendere lege , quæ motus est inter corporis ac cogitationes mentis ; potuisse liberum iccirco atque non invidiosum agens , leges alias statuere eas inter sensationes ac motus , quibus tot exundantium undique malorum facta fuisset expers infelix nimium miseraque mortalium , animantiumque omnium natura ; omnipotentissimum immò statuere Auctorem non potuisse modò , verum & reipsa particulares aliquando per leges fuisse operatum , discrimenque illud voluntatem inter positivam ac permissivam in Deo , naturamque inter universalem ac particularem inanes omninò esse ac arbitrarias , unde consequi necesse ajunt , aut fateamur oportet ejuscemodi doctrinas nodos non tam solvisse , quam secuisse Gordios , aut alio repetendam è fonte mali phisici , quod in natura necessariò est , originem ac fundamentum .

IV. Illud enim verò , sententiis omnibus probè perspectis , una illa exhibet divini Numinis traditio , quod utique tale videtur esse , ut auctis illis nimium immodestif-

X

que

que objectis facere satis possit , & vulgare hominum genus in sui perceptionem rapere statim possit atque consensum. Hancce enim sui in conditione naturam ab perfectissimo factore suo pulchram ac sine malis , aut imperfectionibus , morbisque contextam fuisse discimus , ac sapientiæ virtutique respondisse supremi ac benefici agentis , cujus sub æquo imperio infinitaque justitia , nemo quum , nisi demereatur , miser esse & infelix possit ; unicum est palladium sacraque solvenda anchora , si videlicet censeamus naturæ mala , hominumque dura tormenta , pœnas esse humano generi debitas , quod ab Rege ac supremo Conditore suo perduelle egerit , quod ejus mandata contempserit , quod ab luce illa naturalis legis aversum , ad mundanas hæc se converterit tenebras , impetusque animi inordinatos . Enimverò tametsi pœnam illam neque esse posse jugulum causæ arbitrentur ii , qui per doctrinam ajunt illam incidere in Scyllam cupientes vitare Charibdim , nullo enim pacto lapsum hominis cum omnipotentissima sanctissimaque voluntate nectendum ; nec tamen Rhodus ille est , nec saltus ; quum non divina quidem , sed humana voluntas sua cum libertate fons ,

ra-

radix , & origo fuerit moralis , quod inter mortales grassatur , mali . Ingrata nempe hominum natura munus illud suave adèd humanæ libertatis , ad feligendum bona inter ac mala traditum , suum vertit in Legumlatorem Deum ; & quæ omnium una humanam videbatur constituere posse societatem , ejus officia susdequavertit ac leges , quo factum ut adversus naturam suam homo operaretur . Ex ipsa verò ortum in natura disfidium , everfaque est , quam Deus in natura locaverat , leges inter mentis ac corporis harmonia , interque tres illos amores , operationum naturæ fontes ordinata proportio . Suo scilicet primus hominum actus arbitrio nativam virtutem vitiavit ac perdidit , nos nostra acti libertate ea delabimur in scelera , quorum permissio Deum indicat liberi factorem operis , non sua secum voluntate pugnantem . Enimverò in primo illo hominum parente , non cunabula modò ut in nobis elementaque virtutum , sed integram fuisse perdocet traditio perfectamque naturam , cujus superior , nobiliorque pars inferiori ac gravi lænè poterat ac facillimè dominari , neque ita agebatur ac rapiebatur affectibus , ut lex corporis legi mentis esset adversa .

Ea verò vis virilior fortiorque præsentissima efficiebatur superaddita cælesti virtute; quæ uti fauciatas in Posteris integrat voluntates, ita Protoparentem omnium ea constituerat felicissima in conditione, ut superare fortiter inridentis Angeli insidias, inque virtutis semita perseverare constanter posset si voluisset. Hoc enim verò præpotentis atque sapientissimæ æterni Numinis virtutis robur, arcanum est in systemate Traditionis, quo bene feliciterque constituto, neque societatis officia humanæ naturæ impossibilia, aut repugnantia audire possunt, neque adamiticum facinus sanctitati summæ bonitatisque Dei infinitæ tribuendum. Enim verò tametsi ad bene sapienterque operandum, non rationem modò, sed præclara etiam nobis atque apta adminicula visâ sit præstasse natura, quum scilicet per lenes quosdam & compositos animi motus erga objecta tum virtutem innatam animæ, tum etiam sensus demulcentia rapimur, quæ honesta suapte natura sunt atque virtuti conjuncta; rebelles tamen haud semel alii, accensi nimium, iracundique animi impetus, ab machinali instinctu ac spirituum commotione profecti, animum agunt adedò atque detorquent, ut

eo-

eorum collisione perpetua atque conflictu non
 angī modo ac discrucīari, sed ad inhonestā
 & virtuti adversā rapi miseri mortales, im-
 petusque ipsi nulla videantur posse ratione
 superari. Quum enim in nobis fervet animi
 calor, qui per alterius oculos ad intima de-
 latus præcordia vires paullatim carpit, ac cir-
 ca jecur sæviens ulcerosum medullas urit, in
 quibus acerrimum tandem movet incendium;
 ille, inquam, animos aded furiare solet, ut
 fortis esto natura sua, iners evadit tamen
 illa, quæ reliqua fuit innata in homine vir-
 tus, aut etiam honestatis illecebra, nec aver-
 sum tunc animum potest de facili provocare.
 Probè etiam virtutem noverat, deperireque
 & sequi videbatur Medea, inhonestum quoad
 potuit averfata; ast quum amantis anima
 ubi amaret magis, quam ubi intelligeret,
 esset ac animaret, traxit in vitam nova vis,
 vicitque cupido mentem meliora suadentem:
 In libertatem itaque vindicare se videbatur:

*Dixit & ante oculos rectum, pietasque, pudorque
 Constiterant, & victa dabat jam terga Cupido.*

Viso licet iterum Jasone in propè excussas
 præceps rursus se dedit flammis, quæ ani-
 mam

mam semel ingressæ æternum agitant ; unde
 & lugentes campi non paucas earum habere
 finguntur , quæ crudeli amore perierunt .
 Fortior itaque cum innata virtute , tum ho-
 nestate virtutis in debili adeò post lapsum
 homine , atque passionibus actò , necessaria
 vis est ; ne scilicet illud ceteris eveniat in-
 regenda vita , quod Mathematicum Professori-
 bus proprias de lineis punctisque contempla-
 tiones materiei aptare volentibus ; dum enim
 intellectu agitur res , eorum quisque sibi est
 magnus Apollo . Quilibet , uti mavult , ma-
 teriem dimensionibus , quas reapse habet in
 se , carere jubet : Res in vado est , adfunt-
 que modò pulcherrimæ de natura circuli de-
 monstrations , de divisibilitate continui in-
 finita ; quarum tamen vel unam si ad mate-
 riam extrà mentem sumtam revocare quis
 studeat , duram profectò eam invenit impe-
 netrabilemque nemo sibi fat potens , nulla
 satis utilis contemplatio . En humanorum
 adfectuum imaginem relatè ad legis cogni-
 tionem ac in eo studium , ordinem qui per-
 fectum , naturæ vi , animo in mortali posce-
 ret . Eos enim animi impetus , eaque desi-
 deria , quæ divina prorsus ac supra naturam
 virtus non regit ac moderatur , ejusque fun-
 da-

damentis non innituntur , bene beateque regendæ vitæ paria nequaquam sunt , pravi- que adfectus , etiamsi per rationem aliquan- do temperati , ut extincta parum fideliter incendia , majore flamma reviviscunt ; ordi- nati immò animi motus virtutem , etiamsi suapte natura sequi videantur , si tamen au- xilio superiore careant , minus veluti funda- ti , variis ac quotidianis incommodis facilli- mè labefactantur , subsiduntque paullatim & concidunt ; contra si matura stabilique super- addita virtute fulciantur , ingruentibus labo- ribus atque periculis , non modò non qua- tiuntur aut corruunt , sed etiam magis ma- gisque confirmantur , & corroborantur in- dies . Divini itaque præsentia auxilii grande arcanum est in vera illa , quæ sola est , Tra- ditionis philosophia , quod inaniter evertere conati sunt ii , qui particularibus hominum systematibus nixi , in præscientia illa prævi- sioneque peccati , vel homini tribuendam minus dixere libertatem , vel eo pacto ma- lam videri , vel servandam adhuc cum im- possibilitate ad peccandum practica : Argu- menta quippe ad hominem sunt hæc eos ad- versus , qui non primævam illam Traditio- nem cum ratione conjunctam , sed alia pro- fessi

fessi videntur placita, seque veluti in vincula coniecere. Ipsi viderint, ac solvant. Hi certè suo se vallo clausi, malè cum hoste universum circumquaque agrum populante depugnant; circumdabit enim eos tandem, suaque opprimet in munitione. Ita profectò est. Naturam depravant aliquando homines suis cum additamentis. Illi è diverso, primævam qui Traditionem, & illam quidem, non quam insidiosè fatentur Ædilem metuentes, unaque cum evidentibus mentis notionibus, & sana faciunt cum ratione pugnare; sed quam humana mens & comitatur, & concipit, illi, inquam, tantum sequuti ducem in aprium prodire poterunt, hostemque, quocumque demum sit agredi & superare.

V. Veterum quidem aliqui ea de causa fortuitos eventus divinæ directioni imperioque subtraxere, quod secundæ res pravis obvenire soleant, dirigeretque potius Deus in effecta fortunæ homines æquos atque sapientes, quum è diverso sæpè videamus imprudentissimos quoque ac perditos esse felices; eoque in argumento nostri temporis Athei perditè se triumphare gloriantur, quod illi solvendo nexui inanes videantur consolatoriz

riæ Philosophiæ sententiæ ; infelices scilicet eos etiam esse , quibus vultu ridere videtur fortuna sereno : nihil esse ex omni parte beatum : immò non semel qui spem vultu simulat , premere altum corde dolorem : tamen humanæ fragilitatis nimia sit prosperis in rebus oblivio , fieri tamen haud posse , quin gaudium vertatur in luctum ; è lætitia non semel in lachrymas rapi mortales , quos , ut res dant se se , magnos atque humiles esse decet ; rem enim quancumque mutationi obnoxiam esse ; arbores magnas diù crescere , una hora extirpari : stultum , earum fructus qui spectat , altitudinem non metitur : Leonem quoque minimarum aliquando avium fieri pabulum , ferrumque a rubigine etiam consumi : nihil tam firmum , cui non periculum sit etiam ab invalido : ubi lusere navigia , ibi sæpè sorberi : Hominem vix itaque esse , qui ob improsperas atque minus secundas res miseram se dicit agere vitam , aut irrequietum esse animi , dum indagine vana quærit fortunam perpetuò fugientem : Illam , ubi paullum se se ostendit , mox alterum veluti Protheum , in mille facies conversam , sequentem eludere & angere : esse ejus dona umbras modo & spe-

Y

etra ,

stra, quibus illudimur, nec ad felicitatem ducere aut animi, aut societatis: omnia nimirum habere, qui nihil concupiscit, eo quidem certiùs, quam qui cuncta possidet; dominium scilicet rerum collabi solere, bonæ mentis usurpationem nullum tristioris fortunæ recipere incursum: nihil itaque adtinere aut divitias in prima felicitatis parte, aut paupertatem in ultimo miseriarum statu ponere; cum & illarum frons hilaris multis intus amaritudinibus sit referta, & hujus horridus adspèctus veram adferat felicitatem: Virtutem denique per mala probari & constare, vitia per voluptates. Infortuniaque & mala necessaria aliquando esse, ne omninò mens humana desipiat. Reapse dum nondum fortuna se Alexandri animo superfuderat, ita se gessit, ut omnes ante se Reges continentia ac moderatione feliciter superaret. Post victoriam enim ad amanicas Py-las relatam, regias excellentis formæ Virgines Darii filias tam sanctè habuit, quam si eodem, quo ipse, Parente genitæ forent. Conjugem ejusdem, quam nulla ætatis suæ pulchritudine corporis vicit, adèd ipse non violavit, ut summam adhibuerit curam, ne quis captivo corpori illuderet. Omnem cultum

tum reddi fœminis iussit , nec quicquam ex pristinae fortunæ magnificentia captivis , præter fiduciam defuit . Ast qui orientem fortunam moderatè & prudenter tulerat , magnitudinem ejus ferre inde non valuit , victorque gentium a suis ipse vitiis victus & superatus est . Ab Helesponto enim ad Oceanum usque Gentes omnes victoria emensus , & Liberi Patris imitatus triumphum , nec superbiam triumphare potuit , nec iram , nec ebrietatem , nec ab amicorum cœdibus inter epulas abstinere , nec egregios bello viros , & tot gentium secum domitores , indicta causa , veritus fuit occidere . Adeò naturam dediscunt homines dum se permisere fortunæ . Apud veteres etiam Romanos ex copia & otio lasciviebant animi , & externæ paci quæsitæ confestim discordia domi continuabatur : iidemque bello Punico secundo , Cannensi calamitate accepta , majores animos habuere , quam rebus umquam secundis ; enerves enim ac molles odisse virtus solet . Militaris disciplina acriter olim apud Quirites retenta , aliquando etiam aspero & abscisso nimium castigationis genere (vires enim armis constant , quæ ubi a recto itinere desciverunt , oppressura sunt , nisi opprimantur)

ea inquam principatum Italiæ Romano imperio peperit, & multarum Urbium, magnorum Regum, validissimarum gentium regimen largita est, fauces Pontici sinus patefecit; Alpium, Taurique montis convulsa, tradidit claustra, ejusque ope è parvula Romuli casa totius terrarum Orbis columnæ, & jus triumphandi ortum est. Summa è diverso in Reipublicæ felicitate Romana cecidit virtus, & gloria; nimix enim opes magnæ jacturæ locum faciunt, ingentiaque veluti & enormia gubernacula facilius mergunt, quam regunt, quod habeant irritam copiam, noxiam nimietatem. Quot in proscriptione Sullana truncati fuere divitiarum caussa? quot è virtute migraverunt in scelera? Exemplorum infinita copia est in Historia etiam præsentis memoriæ. Indica enim in Conquisitione, quæ & quanta durities, frugalitasque Lusitanorum erat! Quadam enim die, qua relata ingens de hostibus fuit victoria, ad obligandum cujusdam inter Victores vulnus aded lineamenta defuere, ut in idipsum è suis tunicis unam (levis dictu res ceterum haud quaquam negligenda) Prætor ipse protulerit. Ut jam, subdit Historiarum Indicarum Author egregius,

gius (a), pænè portenti simile videatur, masculum adeò nuper, asperumque in armis genus, ad tantos tam brevi deflexisse vestium adparatus, conviviorum elegantiam, & exquisitæ ac lautæ supelectilis instrumenta. Sed nimirum, quæ soli ubertas, & affluens copia rerum omnium, ad Capuam Pænos, in Græcia Syriaque Romanos emolliit; eadem in Oriente, per Indorum, Sinarumque commercia, variis captos voluptatum illecebris Lusitanos infregit; ac primo paupertatis contemptus in mores eorum investus: inde luxus, otiumque succisis industriæ ac parsimonix nervis, priscam severitatem ac disciplinam, ingenti bonorum dolore labefactavit ac solvit. Horum autem consideratio rerum dogmaticorum aliquos eam in opinionem induxit, ut mala dicerent ac infortunia esse necessaria virtuti, naturalis imò ordini societatis: eadem utinam, vel Sceptici sentirent! Negant enim verò Athei hisce è sententiis alicujus Numinis providentiam erga Genus humanum probatam iri, solum verò virtutem seipsa esse contentam. Horum verò utrumque falsum non modo est, verumetiam naturali legi societatique contra-

---

(a) *Masei Lib. VI. Hist. Ind.*

trarium; sicut enim neque domus, neque Respublica ratione quadam & disciplina designata videri potest, si in ea nec rectè factis præmia existent ulla, nec supplicia peccatis, sic humana societas nulla esse potuisset, si in ea, præter honestatis nomen, discrimen nullum fuisset bonorum atque malorum. Pluribus celebrat XII. Tabularum libellum Cicero, quod ex illis justus & verus, atque honestus labor honoribus, præmiis, atque splendore decoretur: vitia autem hominum atque fraudes damnis, ignominiiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte multentur, doceanturque homines non infinitis, concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate metuque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, propria tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere (a). Magis enim quid utile? quid dulce sit? quid spem foveat, metumque adimat? requiritur in objecto, quam quid æquum sit? quid probum? quid honestum? ac cum vera virtute, veritateque conjunctum: quippe quum prope nulli tantam indepti sint virtutem, quantam singulares aliqui paucissimi homines, qui rationem

---

(a) *Lib. I. de Oratore.*

nem se modo ducem sequi professi sunt , aut potius quum non aded tot sint in universo animalia gloriæ , heinc nulla fuisset , aut constare dici potuisset humana societas , si ad benè justèque vivendum , nullo alio agi debuissent homines motivo præter honestatem. M. Junio Silano & C. Norbano Flacco Cofs. gravibus Senatus decretis libido fœminarum Urbis coercita , cautumque ne quæstum corpore faceret , cui Avus , & Pater , & Maritus Eques Romanus fuisset ; nam Vestilia prætoria familia genita , licentiam stupri apud Ædiles vulgaverat , more , uti ait Historicus (*) , inter Veteres recepto , qui satis pœnarum adversus impudicas in ipsa professione flagitii credebant . Decepti itaque Veteres illi , qui rei inhonestatem fat potens futurum humanæ licentiæ frænum sibi facile nimis persuasere ; lex siquidem nulla est , ubi anima legis non est , videlicet obligatio , ubi non licitor legum , nullus scilicet metus est . Hoc enim verò bonorum malorumque discrimen ab altero pendet naturalis legis principio ab veræ traditionis doctrina institutioneque profecto , quod perennitatem edocet animorum , diversasque hominum

con-

(*) Tacit. Lib. Ann. II.

conditiones , dum scilicet erit animus post fata superstes ; Deum non negligere humana , superbix & crudelitati , etsi seras , non leves tamen pœnas venire , ex præsentis malorum felicitate , nullum esse adversus divinam providentiam argumentum . Hocce enim haud firmiter credito , apud illos , quibus mors ultimum terribilium esset , quo non plus ultrà , humana haud obstarent judicia timendumque jure foret , ne tametsi contemplativè modo discrimen noscerent actus inter bonos ac malos , practicè tamen in omnia societati adversa ruerent flagitia , quum humanarum fortasse non haberent , aut latere possent Judicem , aut iram ejus superare ac fugere , aut vellent mori ; humano enim

*Malo coactus qui suum officium facit ,
Dum id rescitum iri credit , tantisper cavet .
Si sperat fore clam , rursus ad ingenium redit .*

VI. Enim verò veteribus cum Academicis conveniunt nostri temporis Deistæ , qui ab hominibus , ac si integra adhuc natura essent , neque passionibus undique raperentur , non modò absque præmiorum spe metuque pœnarum amandam docent esse virtutem ,

tem , verum spem etiam illam metumque statuunt esse cum vera virtute non posse . Plato equidem ac Theophrastus neminem ad fidem persolvendam cohiberi debere sentiebant , ideoque præstare promissa eodem modo ac generositate excellere hominum in potestate esse debere ; non enim supplicii metu , sed suapte natura induci firmiter homines posse autumabant , ut ea exequerentur , quæ promississent ; satisque hominibus persuasum esse debere dicebant , etiamsi Deos omnes , hominumque genus celare potuissent , nihil tamen avarè , nihil injustè , nihil libidinosè , nihil incontinenter esse faciendum ; pœnas enim impios luere , non judiciis , quæ quondam nusquam erant , multifariam aliquando nulla sunt ; ubi sunt etiam persæpe falsa sunt ; sed ut eos agitent , insectenturque furix , non ardentibus tædis , sicut in fabulis , sed angore conscientix fraudisque cruciatu . Quali verò grande esse frænum posset illud societatis leges violaturis ! visque consuetudinis & imperium potens aded non esset , ut naturæ rationem ac veluti larvam induere nulla ratione valuisset . Est quidem naturæ jus , quod nobis non opinio aut humanæ leges , sed quædam innata vis

Z

affert ,

affert , ut religionem , pietatem , gratiam , vendicationem , veritatem prosequamur ; Verum sunt non semel æstimatio & opinio rerum humanarum Reginæ ; estque ingenium hominis , dum aliqua tenetur consuetudine , Polypo , aut Chamaleonti simile : quæ duo animalia alterum aquis latitans , alterum frondibus involutum facilè se in omnem coloris speciem ejus rei , cui adhæserint , induunt . Videant itaque , an homines malis consuetudinibus actos infectarentur furia , non ardentibus tædis , sed angore conscientia , fraudisque cruciatu ; quum ne quid æquum quidem , quid optimum , quid honestum ac naturæ consonum sit scirent , ac animadvertent . Ast , inquiunt , si homines ab injuria poena , non natura arcere deberet , quænam sollicitudo vexaret impios sublato suppliciorum metu ? Nulla profectò . Verum hacce eadem è causa , ne malè dicamus provisum fuisse societati , statuendum est , necessariam fuisse primævam traditionem , quæ homines doceret , numquam non adesse supremum aliquem Judicem , qui humanis etiam aut non exstantibus , aut conniventibus , aut falso judicantibus , hominum rimatur acta , inque eos animadvertet , si non hac in vita ,

in

in qua profectò mali aliquando prospere agunt; felicissimus enim & perpetuò victor fuit Sylla, qui patriam prorsus evertit, qui in bello armatos, in pace inermes barbarissimè occidit; ast tamen impostherum; superstites iccirco esse animos, non ea quidem ratione, qua Philosophi autumabant, quum eos, universalis veluti spiritus particulas, animæ mundi, suoque existimarent uniri principio, in quo æternum immutabiliter conquiescerent, unumque cum eo individuum, atque incommutabile permanerent; aut juxtà aliquorum captum, qui ex immortalitate animorum, meliorem modo incolatum, conditionemque sequutam iri sperabant, veluti feriari modo homines debuissent, inque amoenis versari campis; iisdemque apud Orcum teneri consuetudinibus ac studiis, quibus in vita; sed ita superstites fore animos, ut demum experiantur, quanti fuerit naturæ legibus non obtemperasse.

VII. Et sanè fateor quod bonum, & rectum, & honestum suapte natura est, id quoque propter se est utique optandum, sed reipsa absque spe metuque optatur solum ab iis, in quibus non amplius adfectus possunt cum mente ac ratione pugnare. Pauci

Z 2

enim

enim ii sunt, qui a Philosophia moveantur, & quorum inde facta cum doctrina cohæreant. Ii profectò, qui nullam spem immortalis vitæ ac retributionis, dum de consilii capiendi deliberatione agitur, jure dubitare videntur; quum scilicet pugnare videatur cum honesto, id quod esse dulce ac utile videtur; quum enim voluptas ac utilitas ad se rapere, honestas è diverso ad se revocare videatur, fit inde, ut distrahatur in deliberando animus, afferatque curam ancipitem cogitandi. Nam etsi virtus bonum sit omnium utique hac in vita maximum, si beata tamen esse demum non possit, visque & natura ejus in malorum modò preferentia sita esse debeat, amittere profectò videtur rationem boni ab hominibus expetendi. Homines enim tametsi justitia aliquando ac fortitudine præditi, constantes adedò tamen esse non possunt, ut extremam sustinere valeant infelicitatem. Itaque quum nimis sint adversitatibus impares, cedereque cogatur interdum generosus etiam spiritus necessitati, ac fortunæ viribus succumbere, id amare demum diù non possunt, quod sibi causa veluti dolorum ac mali est. Si enim secum cogitent, virtutem eam, in
qua

qua versantur , esse sibi infortuniorum originem & fontem , felicioraque & omninò secunda iis evenire , qui nullum habent cum virtute commercium ; jam quotidie eos deterius de virtute sentire , nativamque augeri animi impotentiam necessum est . Quod si mentem hominis altera è diverso subeat cogitatio , qua virtutem utique hoc tempore , quo adacti corpori sumus , haud multum delectationis habere utilitatisque cognoscat , futurum tamen , ut brevia hæc mortalia damna diuturnioribus gaudiis penset , fortis jam verò & omninò constans evadit animus , ut vel ipsas ærumnosas virtutis vices valeat sustinere . Scit ille quidem aliquam partam iri animo ex ultione ac voluptatibus tranquillitatem , plurimum etiam apud insanum vulgus honoris ac dignitatis . Ast quum in spem erigitur , futurum ut animi pro humanitate atque clementia , moderatione ac æquitate , coronas & præmia donaturus sit tandem omnium **Retributor Deus** , horret mens in cogitatione vitiorum , arduamque licet virtutem videtur posse unicè deperire . Cuicumque enim persuasum probè est , fore ut longissimo tempore per virtutem modo possit esse beatus : vitia è diverso tandem aliquando

do adlatura sibi exitium & poenas , in eam erit animi tranquillitate atque constantia , quæ ad virtutem sustinendam necessariæ sunt. Ille immo qui virtutem hac in conditione , sive suapte natura , sive ex humanis rerum vicibus , nihil fructus aut gaudii adferre posse arbitratur , ens tamen supremum esse si credat , quod providentiam habeat erga genus humanum , faveatque justis adversus iniquos , adhuc de virtute perget rectè sentire , quam Deo non existente contemneret . Ille quippe , qui uberiora adeò expectat virtutis præmia , vix cetera hujus vitæ gaudia , apta ad illam arbitratur incitamenta . Sunt denique , & quidem non pauci , vitam qui pro virtute de facili darent , apertè pronunciantes , non alia se ratione , & juxtà virtutem vivere , & inordinatos animi impetus triumphare , nisi quod grande illud venturum sit præmium pacis atque immortalitatis . Adeò nihil fatale magis evenire virtuti posset , quàm nullam secum ferre felicitatem . Qui virtutem propter se amandam cum veteribus docent , etiamsi nullus esset Retributor Deus , sibi fortasse contradicere videntur . Qua enim ratione amari illa potest , nisi quod ejus in actibus aliquam suapte

suapte natura experiamur tranquillitatem, cum honestate conjunctam, inque illius prosecutione ratio vigeret ordinis ac harmoniæ cum lege mentis atque conscientia? An quid concipi & amari veluti ordinatum potest in universo, nullum si concipiatur primum, intelligentissimumque ordinis exemplar atque principium, omnia imò inordinatè & casu contigisse credantur? Nulla profectò mœstior cogitatio, quam si in ea conditione versemur, in qua maximè timendum sit, sperandum nihil, nihil sit quod adfectiones animi fatiare valeat, spem scilicet, ac desiderium felicitatis, nihil quod animi angustias demum leniat, nihil quod habere inhiet animus, gravi hoc corporis pondere dissolutus; sed ea solum se se objiciant, quæ asperum facere possint hominem atque turbatum, quæ denique non innatum modo erga virtutem studium minuunt, sed ipsa etiam eradicare valeant virtutum principia, adfectiones scilicet naturales clementiam & humanitatem. Ille verò, cui certissimè persuasum est, Deum factorem omnium ac gubernatorem esse, quem non bonitate modo infinita præditum existimat, verum & totius boni perennem fontem esse fatetur, unaque
cre-

credit, altera demum in vita, præmia futura aliqua atque supplicia, illa quidem conjuncta autumet necessum est virtuti suapte natura tali, hæc è diverso vitiis suapte natura deformibus, non verò extrinsecis è qualitatibus, aut contingentibus aliquibus è circumstantiis, erga quas neque sperata gaudia præmium dici possent, neque mala quæ formidantur, pœnæ, sed arbitrari potius eventus è causa aut non intelligente, aut malè intelligente profecti. Arbitrantur quidem aliqui, Philosophos statuentes Deum posse impossibilia facere, momentosum invenisse ad existentiam Dei evincendam argumentum; ea enim ratione extrà Deum naturas rerum haud inveniri posse suapte natura tales; rerum namque essentias, tales suapte natura, & præter Dei arbitrium esse, Naturalistarum causæ minus obstare. Verum qualis obsecro propositionum esset illarum sensus, quibus Deum amare dicimus quod bonum, quod justum, quod æquum & verum est, quod cum summa honestate est ac sanctitate conjunctum, si hæc omnia ab arbitrario penderent decreto, nullamque habere possent in se necessariam incommutabilemque naturam? Ostensis igitur, sive ab
na-

natura, sive ab traditione specialibus etiam bonis ac malis, inclinatioque animo ut speret virtutum præmia, fugiatque debita supplicia peccatis, spes illa metusque in acta hominum rectè influere pergunt; servabitur enim virtus & integritas illibata, vel in duriori evenire quæ poterit conditione, etiamsi vel per errorem virtutis officia quis autumaret hujusce vitæ felicitati semper adversa: quod tamen absolute iniquum est, neque cum idea entis convenit perfectissimi, quod virtutem hac etiam in conditione felicitatis originem ac fontem, vitiaque malorum omnium naturales causas esse constituit. Quid enim inordinatum magis in Universo, quam felices beatosque homines esse per vitia, miseros per virtutem, ac infelices? Demum etsi vinculum admitti nullum deberet virtutem inter & illud præmii genus, quod ad delicias corporis spectat; vera tamen virtus potest, immò illud respicere præmium debet, quod mentem perficit, animumque locare potest in perfecto statu virtutis?

VIII. Necessarium hoc ad virtutem incitamentum non animadvertit Pufendorfius, (a) dum jus statuit naturale nullum futura

A a cum

(a) *Præf. ad Lib. de Offic. Hom. & Civ.*

cum vita habere commercium, notatus itcirò a Barbeyraco (*), qui ratione naturali dignosci posse contendit, probabile esse naturalis legis osores, qui Dei iram hoc in seculo subterfugere visi sunt, severissimas duros illi pœnas postquam erit animus a corpore separatus; opinionemque contrariam minori probabilitate gaudere. Et non malè quidem differit Barbeyracus, melius tamen Pufendorfium arguisset, si traditionem veram sua voluisset cum ratione conjungere, illiusque ope certissimum esse dixisset, quod naturali lumine probabile modo esse contendit; non enim probabilitati, sed certitudini innixa illa debet esse sententia, e qua societatis officia pendent ac leges, spes oriri debet præmiorum, metusque supplicii. Probabilitatem utique illam vidit & Socrates, qui tamen quod traditionis expertus certitudine caruisset, ita fluctuat, & inchoata imperfectaque sensa mentis obscure adè, adè confusè atque ambigüè promit, ut perlecta ejus sententia, fidem facere non voluisse videatur, unde nihilo magis certi sumus quid indubiè credamus. Moriturus itaque suspecta effecit, quæ diffidenter adè proferebat, pro-

---

(*) *In Adnot.*

probabilem , non certam , habens spem futuræ retributionis . Socratis sententiam mutuatus , cautior tamen , timidiorque retulit Plato in Phædone , optimo scilicet Dialogorum , dum Socratis de opinionibus historicè veluti dixit , sive de sermonibus , quos habuit ad discipulos . Ea verò in re , quid senserit Aristoteles nullis terminis Melchiorri Cano placet circumscribere (a) . Facere illi injuriam , immeritasque inurere maculas , eos qui statuunt docuisse Peripateticorum Principem animam esse corruptibilem ajunt Niphus , Oregius , atque Virdungus . Verum de hoc viderint illi , ait Kippingius (*). Certè Vives , Portius , Contarenus , Combachius , Valla , Micraelius , Taurellus multis evincere satagunt argumentis , haud posse Aristotelem eo ab errore defendi , quem animæ pro corruptibilitate in testimonium advocare voluit magnus Peripati Doctor Averhoes , & Interpres exactissimus Pomponatius dictis ejus scepticissimum superstruxit de animæ immortalitate . Aliquid de mente ab corpore sejuncta & libera excogitavit etiam Tullius , sed dogmaticè minus ,

A a 2

ac

(a) *Lib. IX. Loc. Theol. Cap. 9.*

(*) *In antiq. Rom.*

ac omninò dubitanter. Mirabatur nempe apud illum Cotta, cur ut beatus immortalisque fit Deus, Vellei juxtà sententiam, esse debuerit bipes, neque fatius in Solem, aut Mundum, aut in aliquam mentem æternam figura membrisque corporis vacuam cadere potuerit beatitudo (*). Verum ubicumque Philosophum agit Tullius argumenta refutat argumentis, exempla exemplis, ut re indubitationem revocata, cuicumque liberum sit de ea arbitrari quidquid verisimile videatur. Ita de immortalitate etiam animarum pro dogmatica sententia Academicam protulit. Marcus ille, qui cum Attico de contemnenda morte differit, ennumeratis Philosophorum animi de natura sententiis, harum, subdit (a), quæ vera sit Deus aliquis viderit. Atticus quidem delectari se fatetur in ea, quæ spem affert, docetque posse animos, quum a corporibus excefferint, in cœlum, quasi in domicilium suum pervenire: quod etiamsi ita futurum non sit, sibi tamen persuaderi vellet; quam ob rem evoluisse ait diligenter, & quidem sæpius, Platonis librum, qui est de animo: sed nescio, sub-

---

(*) *Lib. 1. de Nat. Deor.*

(a) *Quæst. 1. Tusc. Lib. I.*

subdit , quo modo dum lego , assentior : cum deposui librum , & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare , assensio omnis illa elabatur . Platonem inducit Orationem proferentem , qua usum facit apud Judices Socratem jam morte multatum , & apud Tyrannos præstantissimum Theramenem . Voluisse autem in ea legimus Platonem id modo , quod Attico Marcus persuadere conatur , nostri scilicet sive nihil post mortem remaneat , sive sit animus etiam post fata superstes , mori tamen numquam malum esse dicendum . Ea prorsus ratione , qua etsi aliquando se ait Cicero iis minus posse assentiri , qui cum corporibus simul animos interire docebant , atque omnia morte deleri : plus apud se antiquorum auctoritatem valere , qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt , quod non fecissent profectò , si nihil ad eos pertinere arbitrarentur (a) ; seque si in hoc errasset , quod hominum animas immortales esse credidisset , lubenter tamen errare , nec sibi errorem illum , quo deletabatur , velle , dum viveret , extorqueri : (*) ibidem tamen , O miserum , subdit , Senem ,

---

(a) *Lib. de Amic.*

(*) *Lib. de Senect.*

nem , qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non viderit , quæ aut planè negligenda est , si omninò exstinguit animum : aut etiam optanda , si aliquo eum deducit , ubi sit futurus æternus . Verum quum in incertis benè , beatèque vivendi rationem nemo valeat reperire , quumque probabili in re felicitatis aut spem , aut naturam ponere , esse cognovisset inane , tranquillitatem omnem , ac beatam sapientis vitam in pietate aliquando posuit ; in conjuncta justitia , ceterisque virtutibus , ex quibus inquit (a) , vita beata existit , par & similis Deorum , nulla re , nisi immortalitate , quæ nihil ad benè vivendum pertinet , Diis inferior , atque diversa . Scilicet de animorum immortalitate nullam ille noverat certam veramque traditionem , sed solum Pythagoream . Immò puduisset tunc temporis hominem sapientiam professum de immortalitate animæ non dubitare . Romanus ille , qui de M. Plautii conjugali amore memorat , cui , cum imperio Senatus classem Sociorum in Asiam reduceret , Tarentumque appullisset , Uxor ejus Orestilla illic occurrisset , morboque pressa decessisset ; fune-

rata

(a) *Lib. II. de Nat. Deor.*

nerata ea , & in rogam imposita , inter officium ungenti & osculandi stricto ferro maritus incubuit , quem amici , sicut erat togatum , & calceatum corpori conjugis junxerunt , ac deinde subjectis facibus , utrumque una cremaverunt : Nec dubito , ait (a) , quin si quis modo extinctis sensus inest , Plautius , & Orestilla , fati consortione , gestientes vultus tenebris intulerint ! sanèque ubi idem & maximus & honestissimus amor est , aliquando præstat morte jungi , quam vita distrahi .

IX. Hujuscemodi itaque immortalitas animorum ab certa traditione magis , quam ab naturæ animi cognitione pendeat necessum est . Veteres Academici , qui ceteros adversus Philosophos animorum essentiam neque è communis materiæ partibus , neque earum è dispositione ac nexu ostendebant esse conflata , immaterialem illam æternamque esse dicebant , ea tamen ratione , ut hominum animos cum Dei & Mundi anima perpetuò confunderent , sicque immortalem esse , suoque uniri principio existimarent , quod unicus fuisset intelligentibus omnibus igneus ille vigor immanens , & cælestis

---

(a) *Val. Max. Lib. IV.*

stis origo. Hoc eruta è fonte Platonis illa de immaterialitate, & æternitate animi demonstratio erat in Phædro. Quod, inquit, semper movetur æternum est; quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi habeat necesse est. Solum igitur, quod seipsum movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit; quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo, nam è principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest; nec enim esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si numquam oritur, ne occidit quidem umquam; nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur, nec a se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur, qua primò impulsâ moveatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod seipsum moveat, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum

mum est enim omne , quod pulsu agitur externo . Quod autem animatum est , id motu cietur interiore & suo ; nam hæc est propria natura animi atque vis ; quæ si est una ex omnibus , quæ seipsam semper moveat , neque nata certè est , & æterna est . Hæc autem dum pluribus verbis commentatur Tullius , se etiam existimare ostendit , communem esse eundem animum homini & Deo (*). Anima , inquit , sit animus , ignisve , nescio : nec me pudet fateri nescire quod nesciam . Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem , sive anima , sive ignis sit animus , eum jurarem esse divinum . Prorsus hæc divina mihi videtur vis , quæ tot res efficit & tantas ; quid est enim memoria rerum & verborum ? quid porrò inventio ? profectò , id , quo nec in Deo quidquam majus intelligi potest ; non enim ambrosia Deos , aut nectare , aut juventute pocula ministrante lætari arbitror : nec Homerum audio , qui Ganimedem a Diis raptum ait propter formam , ut Jovi bibere ministraret ; non justa causa , cur Laomedonti (veriùs dixisset Troi) tanta fieret injuria . Fingebat hæc Homerus , & humana ad Deos

B b

trans-

(*) *Lib. I. Tusc. Quæst.*

transferebat. Divina mallet ad nos. Quæ autem divina? vigere, sapere, invenire, meminisse. Ergo animus, qui, ut ego dico divinus est, ut Euripides audent dicere, Deus: & quidem si Deus aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. Nam ut illa cælestis natura & terra vacat, & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expers. Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta: primum hæc & Deorum est, & animorum. Hæc ille, meliores esto exinde adferat demonstrationes.

X. Et recentiorum quidem aliqui sanum trahere ad sensum conati sunt Platoniam illam de animi natura sententiam, immaterialem scilicet eam esse debere, ex eo quod principium sit motus; ii maximè, qui vel ipsi potentissimo Numini vim denegant tribuendi materiæ se movendi potestatem. Quæ etiam è doctrina orta videtur eorum altera, qui vitæ ideam in eo sitam esse definiunt, quod est moveri abs se, & in se; vitam iccirco immaterialem in intellectionis motu consistere. Verum quum natura motus ejusque proprietates nulla videantur posse ratione definiri; quæcumque immò illis de rebus
ferri

ferri soleat sententia negari a Philosophis possit ; esse iccirco motus principium , immaterialitatis animæ argumentum certissimum non est . Nihil enim vident aliqui immaterialitatis in motu , nullumque concipiunt nexum , cogitationem inter , quæ propria animæ actio est , & originem motus habere ; ea maximè ratione , quod nihil hujuscemodi vinculo adferri posset evidentius ad adstruendam Brutorum animæ immaterialitatem .

XI. Immaterialiales aliqui hominum animos esse dixere , quod nihil contineatur in idea animæ , eorum , quæ concipiuntur in idea corporis . Ast , ecquid hæc , obsecro , animæ idea , quæ nonnisi materialium instar rerum concipi , dum adacti corpori sumus , potest ? Vitiatæ itaque methodi , & corpulentæ reos nullo dixit jure quadam in Epistola Vicus (a) Cartesium ac Malebranchium ; alterum , quod sex illis metaphysicis meditationibus immaterialium essentiam rerum è comparationibus extrà mentem sumtis explicare contenderit ; alterum , quod mentis vires atque adfectiones definiri haud posse docuerit , nisi è comparationibus relatè ad corpora acceptis ; veluti è diverso proprium

B b 2

men-

(a) *Ad Thom. de Rubis.*

mentis esset, ubi rei, qua de agitur, naturam inquirat, similitudines abs re, suoque è penu defumere; nullo inquam jure ista videtur oponere; Thesaurus enim ille idearum, quas humana mens immaterialibus de rebus possidere dicitur, primum esset demonstrandus. Errasse enim verò dicimus eos etiam, qui animæ immaterialitatem, ut demonstrarent, eo usi sunt argumento, quod scilicet perpetua adsit oppositio iudicia inter intellectus & iudicia sensuum; duas quippe inter hominum mentes, adversa inter se non semel adparent iudicia, neque tamen ex quo altera immaterialis sit, alteram fas erit in materiæ censum iri redactam. Alii ad immaterialitatem illam evincendam effata efferunt, octuaginta plus minus obnoxia exceptionibus; conficiundæ iccirco demonstrationi minus idonea. Illi namque tantum benemerentur de veritate, qui delectum habent argumentorum.

XII. Neque tamen evidentissima desunt momenta, quibus animæ simplex & incompleta demonstraretur essentia. Conceptu enim possibile haud est, materiam esse cogitantem, quod ex intrinsicis ejus evincimus; divisibilis nempe suapte natura est, unaque ejus
pars

pars extrà aliam perpetuò existat necessum est, neque umquam cum altera penetretur. Intellectio è diverso legibus fieri videtur oppositis, penetratione scilicet, comprehensione, reique cognitæ continentia in mente, ut ajunt, atque inclusione; intellectus namque intelligendo fit omnia. Cogitatu immò possibile haud est, materialem rem esse posse cogitantem, quod aut quæcumque materiæ pars cogitans esset, aut fortasse nulla. Illud arbitror negatum erit, tot namque essentia essent in homine cogitantes, quot partes cogitantis materiæ; numerus itaque entium cogitantium quacumque in anima infinitus. At si non quæcumque materiæ pars, aliqua verò tantum cogitans est, quæ inde ratione materia, quæ ex partibus constat non cogitantibus, esse potest cogitans? Difficile captu hoc aded est, ac si concipere velit quis, materiam ex inextensis constantem, esse extensam; quumque materia extensa esse nequeat, nisi ex partibus constet extensis; indivisibile namque additum indivisibili divisibile haud facere valet atque extensum, ea prorsus lege, qua finitum additum finito non facit infinitum: pars itaque non cogitans parti addita non cogitanti,

ti , cogitantem essentiam haud constituere valeret , eoque pacto hominis anima nulla ratione esset cogitans , quod si quis adfirmerit , Soli eum meridiano & rationi obloqui , tunicatis arbitror adnotum . Et duorum quidem ex permixtione colorum , unitisque corporum partibus , qualitatis alicujus expertis , alterum exurgere colorem dissimilem omnino , effiçique corpus nova præditum qualitate , ipsa cum Philosophia docent experimenta . Sic duobus è fluidis fieri aliquando solidum , è frigidis ebullientia oriri videmus . Verum quid colores omnes & corporum qualitates , nisi eadem eorundem corporum partes diversimodè modificatæ , diversoque actæ ordine , figura , ac dispositione ; entitates scilicet ab materiæ partibus nullo modo distinctæ ? Intellectiva virtus è diverso , & ratio concipiendi , quum res sit , eorum etiam sententia qui materialem esse animam sentiunt , ab una alteraque atomo distincta , diversam quoque ab iisdem unitis , interque se ordinatè permixtis , necessum est adferat entitatem , unde latum adhuc stet pro immaterialitate animæ argumentum . Simplicem etiam esse hominis mentem certissimum ex eo est , quod plura simul per-

percipiat, sentiatque, judicet etiam pluribus simul de objectis, varias corporis partes una adficiantibus; manifestum utique diversitatis ejus corporeis è partibus indicium. Nam & calefacta manu, & aliquali voluptate perfusa, eodem si tempore gratus se se præbeat odor, diversam experimur a priori voluptatem: Inquirenti verò quænam eas inter voluptates suavior? Hanc reponimus, aut illam. Comparisonem itaque utrasque inter eodem inire tempore possumus, deque illis judicium ferre. Quod si calefacta manu, odoreque percepto, dulcis aliqua vox nostris insonare auribus pergat, aut se fructus præbeat degustandus, possumus adhuc hæc inter sensationes unam dicere altera perfectiorem. Quod itaque in nobis est principium tot eodem tempore sensationes expertum, non manus est, aut auris, aut oculus atque palatus, sed aliquid, quod omnino partibus careat; illud quippe si divideretur in partes, earum altera colorem, odorem altera adtingeret, unde nihil in homine foret, quod utrumque simul eodem perciperet tempore, ac inter se compararet, quodque judicium una de utroque ferre valeret. Hocce itaque quotidie quum experiamur, confese-

sequatur oportet, sensationum omnium principium rem prorsus esse simplicem atque incompositam, indivisibilem iccirco atque immaterialem; neque enim concipi nullo negotio potest, quamcumque animæ partem iisdem gaudere sensationibus, quibus reliquæ moventur omnes; tunc enim duo quocumque, aut plura in homine essent principia, quæ sentirent, vellent, eligerent, ac judicarent, haud majori sanè utilitate, quam si unum principium sit, ea omnia ab quo provenirent; eorum quippe alterum foret supervacaneum, quod in naturæ effectibus invenire non est. Certum verò, omnes juxtà Philosophorum sententias, entitatem duabus una sensationibus adfectam, duoque simul proferentem judicia ac desideria, absque partibus esse. Quod si partibus careat anima, immortalis itaque suapte natura est, cum quod omnis corruptio per sejunctionem fiat partium, tum etiam quod naturæ vi evenire non possit destructio, sive annihilatio rei; tum denique, quod sapientissimi Numinis providentiæ consentaneum minimè videatur, entia condidisse vita atque cognitione, desiderioque & spe perennitatis prædita, quæ tamen citissimè, & miserè in nihilum redigantur.

XIII.

XIII. Hæc autem omnia tametsi pæne omnibus demonstrata probè videntur , primæva tamen indigent traditione , ut evidentia apud aliquos sint , utque obstantia adversus momenta mens ea valeat propugnare . Sunt enim qui Metaphysicum , ut ajunt , necessariumque haud inveniant nexum illam inter immaterialitatem animæ atque perennitatem ; posse iccirco ajunt rem etiam incorpoream brevi permanere , citoque deficere ; ea scilicet ratione , qua materiale arbitrantur ens æternum posse aliquando durare . Aliam immaterialem illam puramque essentiam crassa hac in materiæ latebra odiosè queruntur , inordinateque cogi atque detru-di . Incomprehensibilem alii dicunt spiritum inter & corpus unionem . Lucretianis alii moventur argumentis . Nonnulli demum quum hominis animam haud esse materialem demonstrari modo possit ex eo , quod intelligat , ac ratiocinetur : Bruta verò non vivere modo , & se movere , sed & intelligere , & ratiocinari videantur , itaque aut immateriali ipsa etiam gaudere animo , aut hominem etiam corporeis modo partibus constitutum , sentire posse , intelligere , ac ratiocinari consequi arbitrantur . Maximum

C c

uti-

utique, & vix enodabile argumentum, quod ex iis esto videatur, quæ nec pluteum cædunt, nec demersos sapiunt ungues, animum tamen in diversa rapere potest, ac oculos soleret Creta ille Labyrinthus in alta, qui ancipitem ferebatur

*Mille viis habuisse dolum, quo signa sequentum
Falleret indeprebensus & irremeabilis error.*

Et eo quidem ab objecto aliqui ut animos avertere possent, Bruta non intelligere modo, sed vivere etiam ac sentire inficiati sunt, Stoicos, Cynicosque ea fuisse in sententia arbitrati; quod utique falsum; unum enim alterumque vitam denegasse animantibus invenimus, Gomensium scilicet Pereiram, atque Cartesium, quod iste casu potius quam consilio facere visus est; quum enim suo in systemate conficiendo, nihil de palmari hoc excogitasset argumento, maluit inde potius hoc insolutum relinquere, quam a concepta sententia dimoveri. Cartesium aliqui sequuti sunt, ne in verba conarentur erumpere, metuentia Ædilem: hoc enim eos feridè cogitare quis dicat? quum illi, qui Cartesio dedere nomen, aut adeò facilè communi
sen-

fenfui , mentisque evidentiffimis notionibus foliti fuerint valedicere . Quod tamen mirum magis eft , iidem , re quali pro feria adlaborantes , momentofa conati funt invenire argumenta , uti quum animalia ex eo doloris expertia demonftravit Poiffonus , quod iufto fub Deo , quiquam , nifi demereatur , miser efle non poffit : Auguftini adverfus Pelagium argumentum . Jure itaque Cartefianos in hiftrionia (quam Charlataneriam vocat) Eruditorum irridet Menckenius , cujus in adnotationibus memorat Interpres Hallenfis de fatyrico cujufdam mulieris ingenio familiarem fuum , Cartefianæ Philofophiæ ad dictum lepidiffimè exagitantis . Illa percepiffe fe fcribit eundem Cartefii afteclam factum efle , ficque nullum apud fe dubium reliquum efle , quin ipfe quoque animalia bruta pro meris machinis artificiofis habiturus fit , quæ fensione ac perceptione deftitutæ , velut alia automata , per internam partium ftructuram , moveant fe , ac moveantur . Verum ne hujus adfertii experimentum defit , rogare fe , ut binas ejufmodi affabrè factas machinas canem fcilicet marem ac femellam aliquod per tempus committere velit , brevi numerum fuum duplicaturas , atque ter-

tiam, quartamque, & quintam sibimetipsis
 fimillimas machinas producturam. Ex quo
 (pergit illa) colligat, simplices, ne machinæ
 credenda sint Bruta, aut pro meris auto-
 matibus habenda? Ego quidem lubens con-
 cedam fœminæ argutissimæ, multum hac in
 re animalibus brutis cum hominibus conve-
 nire. Enim verò opinionem illam Cartesia-
 norum recta ducere ad scepticismum relatè
 ad hominis animam vidit primum Pardies,
 latius tamen Daniel, exactissimè tandem
 objecit Boullierius, suo in specimine Philo-
 sophico super essentia Brutorum; non enim
 ea in hypothesei deceptos modo nos ostendit
 ab Authore naturæ; verum & leges omnes
 moralis certitudinis fallitate penitus laboran-
 tes. Nam tametsi nonnullæ Brutorum actio-
 nes mechanicis legibus tribui possent; infi-
 nitæ tamen sunt, qui nulla perfectissima
 etiam ab organica vi queunt vel per immaginem
 oriri. Profectò non vitam modo, sed
 cognitionem etiam esse in animantibus, iis
 dignoscimus ex adfectionibus, quæ propriæ
 sunt animi, odio scilicet, amore, zelotypia,
 docilitate, fidelitate, prudentia, veluti do-
 lore ac gemitu.

Qua-

*Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
Amisſos queritur fœtus, quos durus arator
Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis latè loca queſtibus implet.*

Rideo ego minutos illos Philoſophos, qui quum animalia aliquo gaudere ratiocinio non-nullos adfirmantes audiverint, inſolito ſtatim ſtupore rapiuntur, ac ſi diceretur, ea naturæ leges ſuperare, humanam ſumere vocem, & linguam ſimilem hominibus, uti in fabuloſis traditur historiis, ceteriſque veterum libris. Bruta enim non inter ſe modo colloqui, verum & ab quibuſdam, uti Apollonio Tymeo, Melampo, Tireſia, Thalete fuiſſe intellecta ſcribit Porphyrius. (a) Sic Xanthum Achillis Ævum vocalem & loquentem inducit Homerus. Agnus loquutus Bochoride, ſeu Bochone Saite in Ægypto regnante, uti ex Manethone, Eufebio, & Svida. (*) Phryxi arietem loquutum teſtantur Apollonius, (b) & Tzetſes. (*) Quod maximè Cos. terrebat Domitium, Bovem,

lo-

(a) Lib. III. de Abſt. Anim.

(*) In voce αἰεὶον.

(b) Lib. I. Argon.

(*) In Lycopbr.

loquutum : Roma tibi cave . Idem factum Priverni , & in agro Campano . Bovem loquutum , ait Plutarchus ; (*a*) & rursus Julius Obsequens , Scipione Nasica , & Gn. Martio Cofs. Frusinone Bos loquutus . Servio autem Flacco , & Q. Calpurnio Cofs. Bos loquutus & nutritus publicè . C. Mario , & Flacco Cofs. Bubo extra Urbem visus , Bos loquutus . C. denique Claudio , & M. Perpena Cofs. Bos loquuta . (*) Virgilius verò ubi de prodigiis in morte Cæsaris .

*pecudesque loquutæ
Infandum !*

Heinc Plinius , (*b*) frequens , ait , in prodigiis priscorum bovem loquutum , quo nuntiatio , Senatui sub dio haberi solitum . Scriptum reliquit & Theophanes , (*) è terra in Mesopotamia adscendisse mulinum animal , humana loquens voce , prænuntiansque Gentis ab Eremo adversus Arabes irruptionem , quæ & facta demum sit . Ait Polus in Criticorum Synopsi , non omnia hæc

---

(*a*) In Marcello .
 (*) Livius . Lib. III .
 (*b*) Lib. VIII . Cap. 4 .
 (*) Ad an. DCCXLIX .

hæc commentitia esse dicenda , quod apud optimæ notæ historicos frequens adeò occurrant . Alii cum oraculorum responsis , cum fluminibus Nectaris , cum via lactea , redituque ad compares stellas bestiarum hujusmodi adloquutiones existimant comparandas . Ego de incerta re minus audeo definire ; ast ridere inquam soleo eos , qui Bruta intimo gaudere negant ratiocinio , quod extrinseco hoc careant atque vocali . Agi nempe spe aliqua & metu , cavere ab insidiis , rationem habere temporis , loci , ac personarum , videtur certè non posse absque ratiocinio aliquo ac mente præstari . Homines ex eorum grege , qui Lullistarum more , memoriæ traditis aliquibus , & quidem paucis , peripateticæ scholæ sententiis , maximos esse se Philosophos arbitrantur , Stadeliano iccirco dignissimi aceto ; haud esse ajunt in animantibus ratiocinium etiam imperfectum , aut similitudinem ratiocinii , quod ea sint determinata ad unum , diversa verò respicere humanam mentem atque intellectum , qui infinitatem veluti habeat , aut intelligendo absque fine progrediatur . Enim verò haud video quam ratione hisce responsis adversus eos , qui aliquomodo ratiocinari ani-

ma-

malia intrinsecè dicunt , aliquem valeant referre triumphum , quum animalium quotidie videamus non ad unum determinari appetitus atque passiones , sed pro locorum , temporum , & rerum veluti diversitate , diversa etiam appetere objecta ; simulareque aliquando magis , quam femina ; quæ invisos simulare pergat , aut conceptos dissimulare ignes ; eadem difficilibus aliquando esse moribus , asperaque natura ; jocularia aliquando , & ad hilaritatem veluti facta ; heinc modis mille ludere , donec illius ludi diurnitate fastidio capi veluti incipiant , atque alia cogitare : verbera patienter tolerare non semel , nisi modum excedas , patiendique demum constantiam ex animo cogas elabi ; quod utique immane & inhumanum est ; videtur enim necessitudo aliqua nobis esse cum illis , quod in terra nobiscum vivant , eodem fruuntur aëre , iisdem plantis nobiscum vescantur , pleraque eodem tecto nobiscum degant , uti canes , feles , subinde & equi ; nobis etiam inserviant , quod ea si jugulemus , vocem edant , qua ciere possint misericordiam sui . Sic & eorum in oculis animus profectò inhabitare videtur ; ardent , intenduntur , humectant , connivent ; heinc
illæ

illæ veluti misericordiæ lachrymæ ; hos quum exosculamur , animum ipsum , ut in nobis , videmur adtingere . Quis Leænæ curam fati explicare valeat catulos media in venatione defendentis ? Quis equum moræ , & carceris impatientem ? Quis Cervorum cum Serpentibus pugnam ? quanto denique uti videantur ratiocinio in venatu animantia , omnino omnia , sive persequentem fugiant , sive persequantur fugientem ? Delphinos vereos esse , & amafios non modo historiæ veteres , sed recentis quoque memoriæ declarant . Nam & sub Cæsaribus in Puteolano mari , ut Appion scriptum reliquit , & aliquot seculis ante , apud Naupaetum , ut Theophrastus tradidit , amatores flagrantissimi Delphinorum quidam cogniti compertique sunt . Neque ii amaverunt , quod sunt ipsi genus , sed pueros forma liberali , in naviculis fortè ; aut in vadis littorum conspectos , miris & humanis modis arserunt . Verba exscribit Gellius (a) Appionis , eruditi Viri ex Ægyptiacorum libro quinto , quibus Delphini amantis , & pueri non abhorrentis consuetudines , lusus , gestationes , ac aurigationes refert : eaque omnia se se ipsum ,

D d

mul-

(a) *Lib. VII. Cap. 8.*

multosque alios vidisse dicit : Et quidem vidimus nos, aiebat Appion, apud Puteolos Delphinum amantem mirè puerum inclamatum a puero acciri . Quin etiam adnans dorso puerum admittebat, itaut pinnæ aculeos, velut vagina conderet, ne dilectum sibi corpus laceraret, receptumque equitis modo insidentem, magnum per æquor, ducentaque per stadia deferret. Roma igitur, omnisque Italia confluebat, ut piscem amoris causam vectorem pueri spectaret. Et Appion quidem, ait alio loco Gellius, (*) qui polyhistor appellatus est, literis homo multis præditus, rerumque Græcarum plurima atque varia scientia fuit, cujus non incelebres olim libri, mirifica omnia, quæ visa auditaque sunt comprehenderunt, in iis tamen, quæ audisse, vel legisse se se dicit, fortasse a vitio studioque ostentationis fit loquacior, venditorque in prædicandis doctrinis & historiis suis. Verum quod in libro Ægyptiacorum quinto, de mutua inter se se ex vetere notitia Hominis & Leonis recognitione scripsit, neque audisse, neque legisse, sed ipsum se se in urbe Roma oculis vidisse suis confirmat. In Circo itaque
ma-

(*) *Lib. V. Cap. 14.*

maximo , venationis , inquit , amplissimæ pugna populo dabatur ; ejusque rei Romæ quum fortè essem spectator adfui . Multæ ibi sævientes feræ magnitudine bestiarum excellentes , omniumque inusitata aut forma erat , aut ferocia . Sed præter alia omnia , Leonum , inquit , immanitas admirationi fuit , præterque omnes ceteros unus . Is unus Leo corporis impetu & vastitudine , terrificoque fremitu & sonoro , toris , comisque cervicum fluctuantibus , animos oculosque omnium in se se converterat . Introductus erat inter complures ceteros ad pugnam bestiarum Dacus , servus viri Consularis . Ei servo Androdus nomen fuit . Hunc ille Leo ubi vidit procul , repente , inquit , quasi admirans stetit , ac deinde sensim atque placidè , tanquam noscitabundus ad hominem accedit . Tum caudam more atque ritu adulantium canum clementer & blandè movet , hominifque se se corpori adjungit , cruraque ejus & manus prope jam exanimati metu , lingua leniter demulcet . Homo Androdus inter illa tam atrocis feræ blandimenta amissum animum recuperat , paullatimque oculos ad contuendum Leonem refert . Tum quasi mu-

tua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & Leonem. Ea re prorsus tam admirabili, maximos populi clamores excitatos dicit: arcessitumque a Cæsare Androdum, quæsitam causam, cur ille atrocissimus Leonum uni pepercisset: Androdus rem mirificam narrat, atque admirandam. Quum Provinciam, inquit, Africam pro Consulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi iniquis ejus, & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus: & ut mihi a domino terræ illius Præsîde tutiores latebræ forent, in camporum, & arenarum solitudines concessi: ac si defuisset cibus, consilium fuit mortem aliquo pacto quærere. Tum Sole, inquit, medio rapido, & flagranti, specum quamdam nactus remotam latebrosamque, in eam me penetrao & recondo: neque multo post ad eandem specum venit hic leo debili uno & cruento pede gemitus edens, & murmura, dolorem, cruciatumque vulneris commiserantia. Atque illic primo quidem conspectu advenientis Leonis territum sibi & pavefactum animum dixit: sed postquam introgressus, inquit, Leo (uti reipsa apparuit) in habitaculum illud suum, videt me procul delitescentem,

mi-

mitis & mansuetus accessit, sublatumque pedem ostendere mihi & porrigere, quasi opis petendæ gratia visus est. Ibi ego stirpem ingentem vestigio pedis ejus hærentem revulsi, conceptamque saniem vulnere intimo expressi, accuratiusque sine magna jam formidine siccavi penitus atque deterfi cruorem. Ille tunc mea opera atque medela levatus, pede in manibus meis reposito recubuit, & requievit: atque ex eo diè triennium totum ego & Leo in eadem specu, eodemque victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat: quæ ego, ignis copiam non habens, Sole meridiano torrens, edebam. Sed ubi me vitæ illius ferinæ jam pertæsum est, Leone in venatum profecto, reliqui specum: & viam fermè tridui permensus, a militibus visus apprehensusque sum, & ad dominum ex Africa Romam deductus. Is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curavit. Intellego autem nunc quoque Leonem me tunc separato captum, gratiam nunc mihi beneficii & medicinæ referre. Hæc Ap- pion dixisse Androdum tradit: eaque omnia scriptam circumlatamque tabellam populo de-

clarasse. Atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum, Leonemque ei suffragiis populi donatum; visumque inde Androdum & Leonem loro tenui revinctum, urbe tota circum tabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi Leonem, omnesque ferè ubique obvios dicere: Hic est Leo hospes hominis, hic est homo medicus Leonis. Sed non singularia hæc ad cognitionem astruendam Brutorum adferre, in medium necesse est, quum quotidianæ potius usitatæque eorum actiones sentire animalia, seque aliquo cum fine movere apertissimè ostendant. Quis enim inter canes est, qui tuus si sit, non sit etiam fidelis tibi, qui Dominum non colat ac tueatur?

Hunc Tu si ferias, dolet, gemitque,

Sed parcit tibi protinus revertens.

Hunc Tu si expuleris redit benignus,

Et caudam movet ille blandiendo.

Hic te, si mare naviges, sequetur,

Hic, tu si mare pernates, natabit.

Non

*Non te per medios relinquet æstus ,
Non te deseret horridos per imbres ,
Non te deseret asperas per alpes ,
Non te deseret ille vel per hostes ;
Te nam diligit ille diligentem .
Non te deserit ille vel diebus ,
Non te deserit ille vel tenebris .
Si venaberis , ille per labores
Conatur tibi complacere semper .
Pro te non rabidos recusat Ursos ,
Et dentes patitur furentis Apri ,
Cervos , Capreolos , vastrasque Vulpes ,
Et sternit genus omnium ferarum ;
Si solvis , jacet ille sic solutus :
Et jussus jacet ille sub catenis ,
Non audens querulas movere voces .
Hic custos pecorum , tuæque villæ*

Fu.

Fures exigit, arduos Luposque,
Nec non arcibus ille præsidentes
Tutos infidiis facit latratus:
Non te pocula delicata poscit:
Non obsonia sobrius requirit,
Contentus latices bibisse lymphas,
Nec non reliquiis, tuisque frustis,
Qui tantos sibi sustinet labores.

Heinc tot ex utilitatibus ortum aliqui arbitrantur quorundam hominum sua erga animalia amorem, quum tamen amoris non utilitas, sed ipse solus causa esse possit amor; Brutorum ille scilicet, quo nos amari videmus. Sensit hoc primum arcana Vir Philosophiæ Eques Magalottus, uti Epistola ejus indicat inter eruditas undecima ad magnum tunc etiam temporis Virum, Cardinalem postea Quirinum; quis enim amare diù eum potest, ab quo non mutuus tandem oriatur amor, ab quo se amari, nisi simulatè, non posse cognoscat?

Aut

Aut amet : aut faciat cur ego semper amem.

Ut itaque minus, pallentia proficere possunt philtrea, ad eliciendum inconceptum ex animis ignem, & ut ameris, amabilis non modo ut sis necessum ille dixit, sed etiam ut ames; ita Brutorum actiones, ostensæque illæ erga nos adfectuum imagines, nos certè eorum in amplexus numquam rapere possent, si fictæ ac simulatæ essent, si amantem in illis animum natura non deprehenderet, aut non speraret amaturum. Non potest autem se communis fallere naturæ sensus, qui cum ratione idem; quid enim hæc aliud, nisi perspicax elucidusque mentis sensus, ea contemplativo modo demonstrare potens, quæ per inditam occultamque naturæ vim sentiunt universi? Quæ verò organicè ac artificiosè planè perfectæ sunt, ut perfectissima etiam aliquando sint, admirationem quidem curamque nostram, studium omne obtinere possunt, amorem certè non possunt; quantumque gloriæ augent, tantum etiam amoris imminuunt. Ille autem Brutorum erga homines amor, qui ex amore hominum erga Bruta probatur, ex aliquali cognitione pendeat

deat necessum omninò est ; ignoti enim nulla eupido , sicut & odium , & inordinatæ etiam ipsorum actiones , quæ voluntatis veluti vitium ostendunt . Adversus itaque animæ immaterialitatem facere videtur argumentum ex affectionibus animalium sensitivis , sive è sensitiva , quam præferunt , cognitione petiturum . Videntur enim aliquando perfectè ratiocinari , seque cum fine ordinatèque movere . Quod si Brutorum , inquiunt , anima immaterialis non sit , materialis utique hominum etiam anima esse videtur , præstantioribus quamvis prædita organis , subtiliorique materie .

XIV. Veteres illi , quorum in sententia divinus spiritus intus alebat , totamque infusus per orbis molem viventia quæcumque agitabat , animalia omnia quatuor ex elementis divinoque spiritu conflata esse dicebant , è terra veluti carnem , humorem ab aqua traherent , anhelitum ab aëre , ab igne fervorem , divino a spiritu ingenium . Heinc nulla , juxta eosdem , pænè diversitas hominis inter & Brutorum intelligendi principium . Ea itaque non sentire modo , sed & intelligere , & velle , & ratiocinari docere ,

re, & politica esse, & speciem veluti quamdam civilis habere societatis; cui quidem sententiæ recentiorum aliqui accedere visi, Valla, Cittadinus, Parquierius, Montagne, Charronus, Chambræus, Salmasius, Lockius: animalia immò ratione uti melius homine duobus libris Hieronymus Rorarius ostendit. Enim verò veteribus illis facilè satis, animas Brutorum ratione præditas dicere, quum eorum juxtà principia, haud certè consequeretur, fuisse eas etiam immortales; quum nec immortalis suapte natura habitus fuerit homo, qui perfectiorem juxtà materiæ complexionem dicebatur modo ab animalibus ceteris esse diversus. Urget itaque argumentum eos adversus, qui animam hominis esse immaterialem, adeoque immortalem adserunt; neque alia quidem de causa, nisi quod ratiocinetur, atque cognoscat; materiam autem arbitrantur nonnisi figuræ, ac motus esse capacem; Quum enim similitudo operationum similitudinem arguat principiorum, æqualesque effectus ab æqualibus causis æquè proveniant (magis enim & minus, uti effatum ait, variare non possunt speciem) ecquid erit demum cujus ope hominem adseramus animum in se habere im-

ma-

materialem, secus animantia reliqua?

XV. Hunc utique aliqui ut solvant compactum adeò nodum, quum inane discrimen sit a Veteribus olim adlatum, Bruta scilicet mentem habere agentem, non item patientem, quæ sit quasi mentis interpret; aliquam potius immaterialem veluti naturam animantibus tribuere volunt, quam materialem posse substantiam cognitionis vel minimæ, aut etiam sensationis dicere originem; è quo tamen consequi inficiantur Brutorum animas fore suapte natura immortales, quum eas Deus ad finem haud ordinaverit immortalem, iccirco tametsi corporeæ haud essent, adnexam tamen durationem habere finitam: Si enim, inquiunt, corporeo in universo tot ac pænè infinitæ, aliquorum juxtà sententiam, species admittuntur ac formæ, quarum quæcumque ab ceteris suapte natura diversa est, diversarumque proprietatum radix ac fundamentum; ecquid, inquam, prohibere valeat plures pluresque esse immateriales essentias, quarum nonnullæ brevissimam sortitæ sint durationem, nonnullæ verò infinitam? Enim verò doctrina hujusmodi, quæ in finium discrimine inniti traditioni videtur, in eo tamen cum recta ratione

tione ac Philosophia coire non potest, quod immateriales essentias velit esse posse mortales. Cur enim sapientissimus rerum omnium Conditor ac Gubernator Deus, quolibet temporis momento infinitas pænè creare velit essentias, quæ statim iterum destrui repugnante natura debeant, inque nihilum redigi? Duraturas verò post separationem a corpore Brutorum animas, illi solùm poterunt edocere, qui easdem deambulatorias esse per corpora existimaverint, quo absurdius nihil invenire est. Quum enim certus esse non possit corporum quocumque dato tempore numerus, generativa actione libero ab arbitrio pendente, consequens inde foret, aliquando sine corporibus animas, corpora aliquando sine animabus existere, quod ordini repugnat rerum, & constitutioni naturæ. Heinc quod similes incidat in ambages, admitti nulla ratione potest, quam excogitavit novissimus Author, (§) aut potius exornavit, sententiam, retulitque olim libertate Poëtica Ariostus, Brutorum animas scilicet perduelles Angelos esse, in corpora ejusmodi imperio Dei detrusos: quamvis hacce ille hypothese, eo facilius visus sit verita-

---

(§) *Beaujean.*

ritati accessisse , quo Traditionis aliquid in eadem adfulget . Cur enim carceri dicatur , sententia Judicis , mancipatus ille spiritus , quem pro arbitrio possum veteri libertate donare , quemque quocumque temporis instanti incertus veluti casus potest restituere in integrum ? Sibi verò quisnam persuadere de facili possit , Angelica innocenti in conditione perseverante natura , futurum fuisse sine Brutis Universum , eaque solùm de causa tot fuisse conditas species , tot corporum mirabiles formas , pulcherrimas tot , ac inter se diversissimas entitates ? Alii intelligere Bruta dixere per irradiationem quandam ab primo omnium intelligente Deo , totiusque cognitionis principio ac fonte profectam : quæ tamen sententia quum ab Authoribus suis adhuc non sit explicata , dici nondum potest an conciliari cum fide valeat atque ratione . Post Cudceortum non pauci naturas illas , quas plasticas vocant , ad operationes animalium sensitivas , seu potius illarum originem ostendendam , atque principium aptissimas credidere . Quorum sententiam aliqui ex eo confirmant , quod divisio illa specierum , aut potius essentiarum in immateriales alias , alias corporeas omninò

ac

ac materiales , juxta breves omnino exiguasque nimium humanæ mentis ideas conflata modo , ordinataque videatur , unde recta consequi ratione non possit , Deum haud alias potuisse species condere atque naturas , quam illius conditionis ac generis , cujus ideam habemus atque notitiam . Verum plasticæ illæ , ut ajunt , naturæ in ea omnia impingunt utique objecta , quæ Peripatetici recentiores non adhuc enodare ac solvere potuerunt , quum scilicet adseruere , animam habere materialem Bruta , quam sensitivam vocant , veluti materiali ab essentia aut forma operationes eorum sensitivæ procedere possent , unde evertere viderentur unum è præcipuis momentis , quod adversus Atheos optima ferre soleat Philosophia . Dicuntur quidem ab aliquibus naturæ plasticæ immateriales , omni tamen cognitione carentes , præstantesque actus , quos sensationis dicimus , ipsæ ignorantes , an eos reapse præstent , & quomodo præstent . Enim verò illud fieri sanè non posse videtur ; quo enim pacto , quave ratione concipere valeant intellectus , causam efficientem agere in aliquid posse , ipsam verò ignorare , se non agere modo , sed hac illave ratione , hoc aut

E e

in

in illo agere subjecto? Natura quippe efficientis, ut ajunt, causæ cognitionem objecti necessariò habet in se, subjectique erga quod operari potest ac debet, scientiamque mediorum, quibus agendum est; Hæc scilicet cognitio in aliquo subjecto reperiatur oportet; nihili enim nulla proprietas est; sensibilis autem rei proprietas sensatio ipsa, sive cognitio est; sensationes enim ab objectis causatæ, quid aliud sunt, nisi modificationes subjecti, in quo sensationes, cognitionesque contingunt? Neesse quidem haud est subjectum se cognoscere omninò atque perfectè; impossibile tamen omnino est, existentiam ab eo, proprietatemque cognosci objectorum, nisi existere se, suarumque aliquam proprietatum intimè sentiat, atque percipiat. Hartzoekerus, (a) qui pro plastica veluti natura substantiam induxit fluidam, animamque veluti universalem, animalium vi spirituum, cogitandi atque ratiocinandi capacem, cujus partes essent hominum mentes, Brutorum formæ atque plantarum; ceterique, qui systematibus aliis animatarum operationum fontem explicare, ac pandere conati sunt, conjectationibus se modo indulgere,

---

(a) *Dissert. Physic.*

gere , Inque arctum desilire fateantur demum necesse est . Illi itaque ut occurramus objecto , cetera ut omittamus momentosa profectò , & quæ Philosophorum mentes torquere & angere solent , uti harmoniæ illud inter cogitationes mentis & corporis motus , cujus ratione invectæ tot adedò sententiæ , caussarum scilicet occasionalium ; rerum omnium in Deo cognitarum ; præstabilitæque Leibnitii harmoniæ , cujus in hypothesi ait in Theologia naturali Wolfius , evidentius demonstrari animam non esse ens a se , etsi ab eadem minimè pendeat ; posita quippe harmonia præstabilita , hominis anima per essentiam ac naturam suam non potuit , nisi huic determinato corpori uniri , quum in systemate influxus Physici & caussarum occasionalium , indifferens sit ad unionem cum quolibet modo organizata materia . Quamobrem quum corpus humanum pars hujus sit adspectabilis mundi , utpote ad eundem eodem modo pertinens , quo cetera corpora ad ipsum spectant ; animæ hæ contingententes sunt , quum mundus contingenter existat , utpotè non existituræ , nisi existeret mundus . Verum harmonia hujusmodi Leibnitii præstabilita nimis obnoxia est , iisque maxi-

mis difficultatibus, ut opinio communis evadere possit ac certa. Illi inquam ut occurramus de Brutorum anima objecto, non ab ratione aut Philosophia, sed altius, ab traditione scilicet primæva ac vera repetendum est robur omne ac fundamentum. Non enim ad nos efficiendum a Brutis omninò diversos, quo passionibus sapienter utamur, & juxtà naturalis leges societatis, claram oportet habeamus distinctamque eorum animæ ideam, quum neque humanæ præsto aliqua sit; verum satis est per traditionem dignoscamus, & immaterialem nostram esse, & ad altiorem longeque diversum finem esse nos ordinatos. In illis siquidem nulla religio est, nulla spes immortalitatis; summum è diverso hominis bonum in sola religione est; cetera verò, inquit Lactantius, (a) quæ putantur esse homini propria, in ceteris quoque animalibus reperiuntur. Cum enim suas voces propriis inter se notis discernunt, atque dignoscunt, colloqui videntur, ridendique ratio apparet in his aliqua, cum demulsis auribus, contractoque rictu, & oculis in lasciviam resolutis, aut homini alludunt, aut suis quisque conjugibus, &

foe-

(a) *Divin. Inst. Lib. III. Cap. 10.*

foetibus propriis . Nonne aliquid amoris mutuo , & indulgentiæ simile impartiunt ? Jam illa , quæ sibi prospiciunt in futurum , & cibos reponunt , habent utique providentiam . Rationis quoque signa in mutis reprehenduntur : nam quando utilia sibi appetunt , mala cavent , pericula vitant , latibula sibi parant , in plures exitus disparentia : profectò aliquid intelligunt . Potest aliquis negare in illis inesse rationem , cum hominem ipsum sæpè deludant ? Nam quibus generandi mellis officium est , cum assignatas incolunt sedes ; castra muniunt ; domicilia inenarrabili arte componunt ; Regi suo serviunt ; nescio an in his perfecta prudentia . Incertum est igitur , utrum ne illa , quæ homini tribuuntur , communia sint cum illis viventibus , religionis certè sunt expertia . Equidem sic arbitror , universis animalibus esse datam rationem , sed mutis tantummodo ad vitam tuendam , homini autem ad propagandam , scilicet per immortalitatem . Summum igitur bonum , quod beatum facit , non potest esse , nisi in ea religione atque doctrina , cui spes immortalitatis adjuncta est . Veteres aliqui , subdit Lactantius , (*) licet ve-

---

(*) *Lib. VII. Cap. 3.*

verum de animæ immortalitate sentirent, tamen de illa, tamquam de summo bono non discernere. Nos igitur certioribus signis elicere possumus veritatem; quia eam non ancipiti suspicione collegimus, sed certissima traditione cognovimus.

XVI. Eadem itaque primæva verissimaque traditio, quæ Deum docet ante omnia semper fuisse, simplicissimam unitatem, atque immutabilem, mentem omnia scientem, voluntatem omnia potentem, ens undeque perfectissimum & universalissimum, principium causamque liberam rerum creabilium, qui quum sit ante dies omnes & res, earum quoque rector est ac moderator, eadem inquam, hominum genus non murium instar atque ranarum putri è materia procreatum ostendit; neque limo calefacto uteros nescio quos radicibus terræ increvisse, & infantibus ex se editis ingenuum lactis humorem natura ministrante tribuisse, hosque ita educatos & adultos hominum genus procreasse; neque è reliquo Cadaverum humanorum seminio ab Sole animato, homines immensas post temporum inundationes natos, sed eosdem ab præpotenti Conditoris manu ad imaginem & similitudinem suam

suam factos , animam iccirco fortitos esse immaterialem atque immortalem , quam non impuro corpori & vitiis obnoxio primo in hominum Adamo , sed innocenti univit atque perfecto ; Denique unicum esse omnium finem , quem sola homines poterunt virtute consequi ac honestate . Enim vero summi aliquando Philosophi in officiis naturæ statuendis plurimum errare visi sunt , quod huncce ignoraverint finem , qui supra naturæ vires quum sit , potuit iccirco sola traditione cognosci . Balbus ille disputator apud Tullium , (a) excitatos primum ex humo a Deo dicebat homines , erectosque & celsos constitutos , ut Deorum cognitionem cælum intuentes capere possent . Sunt enim , inquiebat , ex terra homines , non ut incolæ atque habitatores , sed quasi spectatores superarum rerum atque cælestium : quarum spectaculum ad nullum aliud animantium genus pertineret ; heinc Poëtæ illa :

*Pronaque cum spectent animalia cetera terram
Os homini sublime dedit , cælumque tueri
Jussit , & erectos ad sydera tollere vultus .*

Sed

(a) Lib. II. de Nat. Deor.

Sed ut a postremo hocce ordiatur oratio, falsum illud est: Magellanicus namque Anser, Urias, Mergus major, Mantis, animantia etiam alia figuram habent syderibus conspicuendis humana aptiorem; (*) divinæque illa naturæ cognitio, quæ in cælestibus haberetur spectandis, contemplativa modo esset, non practica, nec ad humanæ felicitatem duceret societatis. Et ego quidem arbitror eos, qui moralem rationem ab rerum Physicarum efformatione ac origine separant, animam veluti fecernere a corpore, nec unquam fore ut rectè philosophentur. Enim verò qui omninò ab traditione recedit, aut falsos indignosque adferat humana natura, fines necessum est, aut fines quoscumque ab Philosophia eliminat atque proscribat; uti Spinosus non modo, sed & Cartesius facere visus est; ille quod Deum nullum, ab materia discretum admitteret, moralemque Philosophiam prorsus vellet a Religione distinctam: iste quod rerum fines cælestia inter arcana referret, moralemque Philosophiam esse crederet a Religione sumendam. Non itaque Theologiam modo, verum etiam Philosophiam professi hominis est, ad traditio-

---

(*) *Brocum. in Error. vulg. Exam.*

tionis facem confugere, ea probè ut dignoscantur, quæ posita in natura sunt; si enim *Phyfica & Mathematica* experimenta in deliciis esse non semel solent, ut ex illis eruantur ea, quæ rem ad *Metaphysicam* confirmandam atque vindicandam pertinent, cur inde spernenda divinarum rerum sapientia, quæ *Scientiis* ceteris antiquitate, nobilitate, certitudine præstat? Cujus exemplum rei est celeberrimus *Malebranchius*, inter *Philosophos* de facili princeps, qui opere in ingenioso de veritatis indagine, non semel, immò frequentissimè *Fidei* utitur decretis ad ostendendas humanæ mentis vires, quarum cognitio non adedè impervia est, ac divinæ voluntatis, & finium conditarum rerum, relationisque earum ad *Deum*. Eo verò ex fine complexio omnium pendent, quæ in systemate docentur traditionis. Heinc *Philosophorum* præstantissimi, tametsi eorum aliqua, quæ in traditionis systemate inclusa sunt, probè adtingere ac videre potuerint, omnia tamen, aut integrum vitæ systema non valuerunt; nam & maxima ingenia magnis pænè semper excidunt aulis, generosioresque animi dum vitant humum, sæpè nubes & inania captant, neque ullus res ma-

F f

gnas

gnas consequi alia ratione potest, qui non ejusmodi etiam audeat & suscipiat, in quibus errare necessum est. Superioris quippe virtutis est ac planè divinæ limare & depascere luxuriam agnatam melioribus ingeniis; quæ quidem ex authoritatis ratione necessaria adhuc fuisset, etiamsi probè noscere humana mens systema integrum potuisset; omnibus enim veris falsa quædam adjuncta esse solent tanta similitudine, ut in iis nullæ esse videatur certa prorsus ac infallibilis judicandi assentiendique nota, ex quo existit, ut ea vix probabilia credantur. Tullius quum de legibus disputaret, ex eorum utique numero non erat, qui de eo etiam quod Socrates sibi adferendum reliquerat, dubitarent; videbat enim fuisse dogmaticè disserendum, ubi de firmanda Republica, stabilendis viribus, sanandis populis ageretur; & tamen quod rationi, ac Philosophiæ modò niteretur, iisque quæ usum haberent quendam insignem ac illustrem ad regendam vitam sapientis, certum omninò est, eum numquam probabilitate potiori adhæsisse certitudini. Occurritur autem, inquiebat (a) nobis, & quidem a doctis & eruditis, quæren-

---

(a) *Lib. II. de Off.*

rentibus , satis ne constanter facere videamur , qui quum percipi nihil posse dicamus , tamen & aliis de rebus discere soleamus , & hoc ipso tempore præcepta officii prosequamur . Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia ; non enim sumus ii , quorum vagetur animus errore , nec habeat umquam quid sequatur . Quæ enim ita esset mens , vel quæ vita potius non solum disputandi ; sed etiam vivendi ratione sublata ? Nos autem , ut ceteri , qui alia certa , alia incerta esse dicunt : sic ab his dissentientes , alia probabilia , contra alia improbabilia esse dicimus . Quid est ergo quid me impediat , ea quæ mihi probabilia videntur sequi ; quæ contra , improbare : atque affirmandi arrogantiam vitare , fugere temeritatem , quæ a sapientia dissidet plurimum ? Etruscus : (*) Nobis autem nostra Academia magnam licentiam dat , ut quodcumque maximè probabile occurrat ; id nostro jure liceat defendere . Apud Tullium itaque hominis officiorum ratio probabilitati modo erat innixa ; neque existimare visus est , naturæ leges , ac societatis firmas esse immutabiles atque constantes . Jam verò tametsi Physicis de rebus ,

F f 2

cete-

(*) *Lib. III.*

ceterisque de scientiis quum fermo est, prudens esse consilium nos etiam arbitremur alia probabilia dicere, alia verò improbabilia, secus tamen ubi de jure agitur, de justitia, de virtutibus ac principiis operandi. Sunt certè hodie etiam, qui rerum materialium naturam impervestigabilem velint; quum enim Boylius libro de ipsa natura, sive de libera in receptam naturæ notionem disquisitione, postquam Philosophorum omnium oppugnaverit naturæ de notionem sententias, apertissimè ostenderit, haud aliud esse naturam, quam generalissimas communicationum motuum leges consequi apertè videtur, intuta nimium atque impervia via humanam mentem ad difficilem adè incompertamque naturæ penetrationem accedere. Hasce enim qui leges definiverit? Cartesianæ utique ingeniosè adè inventæ præstantioribus Philosophis displicuere; in naturæ quippe sinu ille tantum illabitur, qui eam efformavit ac condidit; noster enim non modo oculus, verum & intellectus, circa id quod extrinsecum, sive adparens modo est, versari tantum potest. Heinc indoctiores sumus, quod causas plurimum inquiramus eorum, quæ neque fortasse sunt, neque esse po-

potuerunt , quam quod causas reapse ignoremus eorum , quæ existunt. Ast non ita ut in *Physicis* , nutare in *Moralibus* quoque debemus , è quibus non ornari modò , & illustrari mens debet , sed rectè dirigi ac perfici . Potuere itaque veteres summa absque jactura , nulloque negotio de rerum inter se principiis dissentire , eaque modo judicare probabilia : potuerunt inficiari esse in rerum natura motum , aut rem esse in se ipsa , qualis nobis adparet ; qua quidem in re venia utique donandi , quum nondum inveniri potuerit adæquata motus definitio : potuerunt de continui divisibilitate digladiari , de gravitatis demum causa , de lucis ac colorum essentia , de monstris , ceterisque , in quibus periculosum est credere & non credere . Illis enim de rebus non *Academicos* modo & *Pyrrhonistas* , majorem scilicet veterum *Philosophorum* classem , verum & nobiliores *dogmaticorum* ad dubitationem aliquando fuisse propensos latè *Bælius* demonstrare perrexit . (*a*) Itaque quum illis in sententiis adhuc sit pondus & pondus , haud mirum profectò , si recentiores etiam intra cancellos probabilitatis consistant ; ea enim

---

(*a*) *Epist. V.*

enim principia , quæ ad aliquam ostendendam thesim aliquando ducere videntur , opposita pro sententia non semel adducuntur in medium , uti quum Peripateticos , qui lucem in qualitatum ordinem redactam iri censebant , Lycei principiorum videri immemores aiebat Leo Hebræus in Dialogis de amore ; lux namque si in diaphano , qualitas veluti in subiecto reciperetur , qualitatis adfectionibus prædita esset ; in univèrsum scilicet successione quadam se se diffunderet subiectum ; quod luci minimè convenit , quæ totum mox diaphanum penetrare conspicitur : dein qualitatis adventus naturalem subiecti dispositionem immutare videtur : luce verò adveniente nullam prorsus diaphanum suscipit mutationem ; Ut etiam in subiectum qualitas extendatur spatium requirit determinatum : lux autem in diaphanum nullo solet prorsus ejus limite , aut termino circumscripta diffundi . Ablata verò causa qualitatem aliquam efficiente atque introducente , qualitatem adhuc illam sibi impressam subiectum dici retinere , & conservare videmus , cujus quidem rei fervens aqua jam ab igne seclusa certissimam fidem nobis efficere potest : contra illuminante remoto
dia-

diaphanum universam cernes amittere lucem. Qualitas quoque proprio simul cum subiecto movetur : lux verò quatenus diaphanum illuminare concipitur , propter aëris , aut aquæ , ubi residet , mutationem , ne minimum quidem movetur. Plures demum ejusdem speciei qualitates idem subiectum adficiētes confunduntur , simulque permiscuntur , & in unum componuntur : at plura lumina conjungi in unum minimè possunt ; nobis enim ad duas pluresve lucernas deambulantibus , expatiantibusque , duæ , pluresve è regione mox surgunt umbræ ; immò si tres , pluresve lucernas eidem angusto foramini ex variis diversisque lateribus admo- veris , per foramen illud tres oppositas lucēs interiores domus ingredi partes videbis . Plura tamen hujuscemodi ex argumentis lucem neque corpus esse convincunt , iccirco

Illiacos intra muros peccatur & extra .

Hacque de causa Leo idem Hebræus lucem definivit nec qualitatem , nec corporalem adfectionem esse , sed actum quendam spirituales diaphanum præsentē illuminante perficientem , eoque recedente evanescentem .

Alii

Alii lucem spiritus , sive immaterialis rei naturam habere arbitrati sunt : (*) alii spiritum esse igneum nec prorsus corporeum , nec incorporeum prorsus , extensum localiter & quantum , sed indivisibilem , diffusionem instantanea , motu activo & penetrativo præditum , proindeque ab corpore discretum : (a) quæ omnia ideas corporis ac spiritus festivè miscent atque confundunt , vagosque in conceptus , ac indistinctos denuò nos immergunt . Placere elapso sæculo quæ de natura lucis Gascendistæ docuerunt ac Cartesiani ; meliora certè hoc nostro Philosophi præstantissimi protulere Nevtonus , atque Castellus ; omnia modò tamen probabilia , apud aliquos fortasse omni expertia non veritate dicam , sed etiam probabilitate . Pauci itaque naturalibus in rebus summam denique certitudinem adsequutos se gloriantur ; illi scilicet , qui uti graphicè ait Agnanius , (b) Logicen exponendam suscipiunt ; sed quam ? Bone Deus ! Si circa abstractissima , immò ac ter incerta , quæ severiorem dedecerent Metaphysicen , qua voce , quo gestu ,

---

(*) *Jo. Spagnet. Enchyrr. Phys. restitut.*

(a) *Du Clos. Dissert. de Nat. Mixtor.*

(b) *Prodrom. ad Phil. pag. 15.*

gestu , qua mente versantur . Interim de regendis mentis functionibus alii seridè cogitant . Ad **Physicas** contemplationes patheticè invitant ; sed quid promunt **Physicum** , quid naturale , quid quod voluptatem procreet ullam ? **Aristotelem** magistrum contra **Novatores** in **Scientiis** sequi se se gloriantur , vix tamen semel iterumque audies quicquam , quod undique fuerit **Aristotelium** : nisi fortè vitiatas , sin certè nudas illius auctoritates , quæ numquam aut opponentem frangant , aut volentem faciant **Philosophum** . **Illustrem** quidem **Dissertationibus** suis passim præficiunt titulum , sed spe fucata discipulos deludunt suos , sibi que non minus ac aliis imponunt . Ille præstantissimus ferè habetur , qui acumine valet potius quàm iudicio , & quæstas temporis pessundationes novè exserit , seridè describit , & bellè exagerrat . Sed verbo dicam , subdit , quod proluxa insequuntur oratione , qui **Peripatum** aut amant , aut ea de causa oderunt . Vanissimæ subtilitates : infrugifera parerga , immò nec rari paralogismi utramque implent talium Scholasticorum paginam . Verum non voluntatis hæc vitia sunt , aut fortasse temporis , sed paucorum potius hominum atque neces-

G g

sita-

stitatis; quin tamen naturales aggressi res melioribus auspiciis, eas possint certissimè penetrare. Et accedunt quidem recentiores Philosophi res ad Physicas plusquam a primo limine salutatis Geometriæ, Statices, Hydrostatices, Ærometriæ, Opticesque principiis: quæstiones instituunt adferentes secum leporem, venustatem, hilaritatem, gratias: decerpunt etiam Philosophorum è libris, quæ magis ipsis adrident sententias, selectos veluti è campo flores, eamque jure dicunt philosophandi libertatem: spuriam non amplius adgnoscent, sed veram artis cogitandi speciem, nec ex commentario scire pergunt, aut quod superest temporis ineptis, ut olim, rixis impendunt: Graves quique Authores in Scholas inveciti sunt:

pejoraque secula ferri
Temporibus, quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & a nullo posuit natura metallo

eruperunt evaseruntque: inque spem erecti fumus bonarum artium corruptioni, neque orientem Solem umquam, neque occidentem interventurum; & tamen adhuc incerti de rerum naturalium essentia, constanter vix, firmiterque aliquid possumus definire. Pruden-

denter itaque in *Physicis* probabiliora aliqua existimanda sunt, aliqua etiam improbabiliora, ne si temerè cui adsentiamur, *Nubem* pro *Junone*, quod *Ixioni* olim contigisse fertur, videamur amplexi. Etsi fortasse rebus etiam in naturalibus certitudinem adsequi mens potuisset humana, si in illis inquirendis dignoscendisque primævæ illi Traditioni fuisset innixa. Ut enim latissimè ostendit Vir nostra ætate Clarissimus *Plufcius* (a) *Mosis* *Phyfica* deque naturalibus rebus & opificio mundi dictata, non vulgarem quidem, ut imprudenter adeò creditum ab ignaris profanisque est, sed arcanam & sublimem continent *Philosophiam*, veræ consonam rationi & experimentis. Sunt immò qui nostris etiam in regionibus sapientissimè doceant, solam illam divino ab *Numine* profectam Traditionem deducere in cognitionem posse veri systematis: antiquissimum omnium, *Ægyptiacum* scilicet systema, ipsissimum esse, quod veram mundi præferat formam: eandemque præterpropter fuisse divinitus inditam *Adamo*; ab quo subinde *Patriarchis* tradita, per eorundem quodammodo manus in *Ægyptum* devenerit, ejus

G g 2

re-

(a) *Histor. Calest. Tom. II. Lib. III.*

regionis incolis communicata , quantum quidem è Veterum Historia conjicere fas est : Non obscura superesse vestigia , quibus fide-
 ralem scientiam non modo ab Patriarchis credamus excultam , sed immò mirificè apud eosdem floruisse ; eosque non stellarum modò cursus ac volutiones , sed singularum insuper proprietates , indito singulis nomine , adjectisque præfagiis , citra tamen superstitionis notam , calluisse . Quum verò scientia Astronomica absque notitia systematis stare non possit , si ejusdem aliquam primæ ætatis homines habuerunt , hanc sanè primo Parenti acceptam retulisse , Ægyptoque , qua cum gente necessitudo maxima intercessit , communicasse : Adamum autem nonnisi a Deo traditam , fortasse etiam inditam insculptamque animo habuisse : Collapsas apud Hebræos , vel temporum , vel captivitatum , vel bellorum injuria Astronomicas illas disciplinas a Patriarchis acceptas pristino splendori restituisse Mosen & Salomonem , sub quo potissimum Rege , quod egregiè floruerint exstasse monumenta non pauca adeò , ut perseverante eo in populo sapientissimi Regis institutione , adfirmare deinde potuerit , post sæcula non minus quàm septem Ecclesiastici

Au-

Author in Prologo : Oportere laudare Ifraël doctrinæ, & sapientiz causa : Locupletem horum omnium testem esse Philonem , qui licet vitam ageret sequioribus Hebraicæ Reipublicæ sæculis , in disciplinis omnibus aded tamen excelluit , potissimum verò in Astronomicis , quas è traditione quoque illustravit , ut si in reliquis , in hoc etiam Platonis suppar meritò audiat , quum ejusdem vestigiis inhærens systemati Ægyptiaco , quod proinde & Hebraicum dici poterit , & tantum non iisdem verbis , quibus Plato , subscripserit : Hebræorum profectò plerosque , fuisse Astronomicis scientiis nefarias ad artes abusos , quod eidem genti jam ab Mose ipso crimini versum , deinde a Prophetis ad usque Christum natum ; hoc ipsum tamen validissimè confirmare , eas semper apud Hebræos mirificè floruisse ; atque aded habuisse aliquam systematis formam , quam jure arbitrantur docti cum Ægyptiaca , ac proinde etiam cum veritate convenire : Idem demum esse systema Hebræorum ac Patrum. (a) Si itaque ab primæva illa sanctissima traditione vera pendet , certaue systematis naturæ cognitio , quis inficiari umquam poterit , eadem

---

(a) *Synops. de vero mundi System.*

dem modo ab traditione erui oportere systema vitæ, legis scilicet naturalis?

XVII. Hac verò de causa nonnulli non ea modo, quæ dicimus principia, sed & reliqua naturalis legis præcepta primæva docent esse ab traditione profecta. Quum enim homo naturali in conditione tria necessariò respiciat, Deum scilicet, seipsum, ceteros; quibus quidem quæ debentur officia, diversa quum è radice provenire debeant, tribus scilicet ab amoribus, Dei nempe, suimetipsum, ac societatis, operationum naturæ fontibus, ad harmoniam demum, ordinatamque proportionem debent iidem redigi, veram ut naturæ legem atque conditionem constituent; nedum enim ii, qui tres illos haud agnovere juris naturæ fontes, in falsas omninò lapsi sunt sententias, verum & ceteri, qui determinatum eos inter amores ordinem haud posuere. Quum verò amari ac teneri quod ignoratur haud possit, neque volitum quid sit, quod non sit antea præcognitum, præcedat utique in homine necessum est infiniti æque ac omnipotentissimi Numinis, humanorum adfectuum, & societatis, practica quidem, unoque veluti in systemate conflata cognitio, eo scilicet in gradu, quo optatam

reapse

reapse præstare valeat inter motus animi proportionem, in qua vera justitia, naturalis utique legis meta, sita est. Videt jam quique naturalem illam amorum harmoniam effici sola rerum aliquarum cognitione non posse, pluribus verò inter se nexis cognitionibus indigere; siquidem ad efficiendam plurium inter se proportionem inanis propè, & vix inchoata est universalium cognitio principiorum, nisi speciales accedant determinatæque veritates, quæ ordinatam singularium vim atque naturam ostendant. Et homini quidem omnium Parenti, integris adhuc freto viribus atque virtutibus facillè omninò fuerit, cum principiorum, tum etiam earum, quæ inde fluebant, veritatum cognitionem certitudinemque indipisci, erantque in illo aperta rerum agendarum argumenta; agebatur scilicet tribus illis inter se ordinatis amoribus. Ast immunitis animæ facultatibus, exortaque altera in homine lege, aded ut sui inordinatus amor ceteris impotenti imperio dominaretur, difficillimam statim effectam ajunt priorem illam, quæ naturalem ad conditionem, adque retinendam societatem requiritur harmoniæ cognitionem. Enim verò non aded ablatas fuisse fatentur illo in occasu naturales homi-

minis facultates, ut humana in natura ratio modò exstiterit subjectiva, & animæ tantum inhærens, aut nulla ut in eo fuerit agenda- rum rerum cognitio: fuisse immò in homine dicunt etiam vitiato actuosos quosdam igni- culos, & naturalium elementa virtutum, sive universalia aliqua, quibus ad naturæ le- ges ordinaretur, principia; quæ tamen etsi determinatas reverà continent veritates, in- ferri ab ipso tamen eas nonnisi probabiliter potuisse; non quidem quod minus consenta- neæ essent illæ rationi, aut nulla fortasse de- terminatis in rebus bonitatis esset ac mali- tiæ intrinseca natura, quod & falsum, ab- surdumque est, & societati contrarium; sed quod lapso ab innocentia conditione homi- ne, obnubilatoque nimium sui ob amorem intellectum, communissimis è principiis, non- nisi difficiliter, aut si rectè aliquando, con- stanter tamen firmiterque ad eas mens hu- mana descendere haud potuerit veritates, quibus adversas inter se corporis ac mentis leges, divulgatasque ab primo, ceteros coire faceret humanæ fontes societatis. Ea verò omnia ex illorum moribus legibusque, qui vera traditione caruerunt, vehementer con- firmata ostendunt; nam etsi nulla gens aded fuisse

fuisse videatur extra leges, moresque projecta, ut non aliquos Deos credidisset, eas tamen intulere Gentes de Natura Divina opiniones, eaque ratione creditos illos inanes Deos excoluerunt, ut non ratione duce, aut naturæ aliquo bene intelligentis principio, sed ex errore potius, & prout impetus animi tulit, illud præstitisse visæ sint, quod nos primum vocamus humanæ naturalisque officium societatis. Primos enim, qui antiquissimi fuerunt, hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus, pro Diis inquirunt veneratos: inde a Romanis religionem fluxisse, ut singulis Deorum simulacris hastas darent: tametsi antiquissimos Romanorum, centum septuaginta annos sine Deorum imaginibus vixisse nonnulli testati sunt: Indos quicquid colere cœperunt, præcipuè maximas arbores putasse Deos, illasque pro Numinibus veneratos, quas ferro violasse capitale habitum; ex quibus nonnullos Draconem quinque jugerum, velut Liberi patris simulacrum, coluisse: Persas Messagetisque Cælum, Jovem: Solem verò Deum maximum dixisse, equosque illi fecisse sacros, quibus & interdictum, ne quem præter Solem venerarentur: Quicquid arboribus

H h

bus

bus quernis nascebatur, è Cælo missum existimasse; eosdem inde Planetis elementisque sacrum etiam facere instituisse, ignemque religiosè aded excoluisse, ut cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaveris, Deorum maximum violarent: Persuasum habuisse multos, Martem pervigilem Deum esse, & præsentissimum Numen: quare Nevros, qui juxta Borysthenem erant, enses pro Martis simulacro adorasse: Fuisse qui arbitrarentur, visco, quod in querna arbore nascebatur, nullum præsentius æstimari Numen; Druidas scilicet præcipuæ superstitionis homines: Alios mari porrectum collem dixisse Deum, quod eo occlusa vallis, æstu Oceani non inundaret: Cappadocibus quoque montem Deum habitum: Phrygiisque Mæandrum & Marsyam: Scytas illos inhospitales, qui intimas in solitudines acti erant, super farmentorum fascibus vetustissimo conlato acinaci, velut Martis simulacro annuis litasse hostiis. Pænos Solem & Lunam, Syrosque occæcatis animis Pisces & Columbam sibi consecrassè: Trogloditas Testudinem, Helio-politanos Bovem, Memphitas Vaccam, Lencopolitanos Leonem, Capram Hircumque Mendefios, Thebanos Aquilam, Lycopolitanos

nos Lupum , Babylonios verò Cepum , ab his , propitio veluti ab Numine , petita accipere arbitratos : Cyrenaicos Acorem , magnum Muscarum Deum æstimasse : Arabes ad Memnonium Cercopithecum dicasse Cælo , illius opem rebus in afflictis imploratos : Ægyptiosque Apim præcipuo honore veneratos , solum responsa dare , prosperosque eventus , aut futuras præmonstrare calamitates fabulatos , modo Isim & Osiridem , Serapim modo , & quod dicere piget , Crocodilos , a quibus hominem devorari , tamquam a Deo expetitur , magni muneris habitum loco , modò Ichneumones , Ibes & fœda animalia , aliaque ludibria religionum , velut Deorum Numina colentes , sicuti & Scarabæos . Quod si illorum , inquiunt , sacrificia scrutari , barbarosque & externos ritus in examen revocare conemur ; quam impios cultus , & quam infanda sacra , tot efferas apud nationes vario gentium ritu inveniemus ? Schythotaurus itaque pro hostiis advenas Dianæ immolasse contendunt , Laodicæos Palladi Virginem , Arcades Jovi Licæo puerum : plerosque juxta Borysthenem recordi animo humanas dare victimas , inque sacrificiis Deorum humanis ossibus ado-

lere solitos : Blemmias , Cimbroſ , Galloſ ,
 Druidaſ , Germanoſque , ſtatiſ diebuſ , hu-
 manis litaffe hoſtiis , & cruore captivorum
 adoleviſſe aras , tunc propitiari Deum ma-
 ximè arbitratos , quum per cruciatum homi-
 neſ excarnificarent , ex pœniſ hominum &
 auguria captanteſ , & divinationem : Fuiſſe
 apud Phœniceſ & Carthagineſ nimium diu
 ſervatum , ut infantēſ principali honore inſi-
 gneſ forte ductoſ , regio in ornatu Saturno
 immolarent hoſtiāſ : & quem forſ morti de-
 ſtinarat , morti ſubtrahere non licuiſſe : qua-
 re multorum civium largiſ ſetibuſ deplora-
 ta funera : quibuſ a ſacriſ quum deſiſſent ,
 victoſ inde ab Agatocle , ſubiratoſ propterea
 Deoſ , ducentiſ nobiliuſ filiis ad arāſ ma-
 ctatiſ placare ſategiſſe ; aded cæca mortalitaſ
 ſub nomine religioniſ ad infandaſ cædeſ age-
 batur præceptoſ . Ab Rhodiis etiam & Cre-
 tenſibuſ gravatum epuliſ hominem , impube-
 reſque pueroſ feſtiſ diebuſ Saturno ma-
 ctatoſ ajunt ; inque Chio & Salamine multa ſecu-
 la viguiſſe morem , ut Diomedi & Dionyſio
 homineſ jugularent diſcerptoſ : ejuſdemque
 Dionyſii Templum in Arcadia fuiſſe , in quo
 puellæ ad arāſ flagellarentur ad necem :
 ſicut Spartæ in arā Mercurii , & Orthiæ
 Dia-

Dianæ pueri . Quin etiam alios ingenti simulacro viminibus intexto , & vivis hominibus oppleto , igneque succenso , hominibus foedum in modum exanimatis , maximum putasse offerre Diis holocaustum : Hiis & Celtis purgato captivi hostis capite , calvariam auro cælare , eoque poculo in solennibus libare religiosissimum fuisse : Proditum Messenium Aristomenem ; Jovi , quem Ithometem appellant , tercentos simul homines , in quibus Theopompus fuit , uno mactasse sacrificio ; Lacedæmoniosque eo vesaniæ processisse , ut Marti humana victima litarent : Galatas & Massagetas non aliter Deos ritè consuli arbitratos , quam jugulato homine apud aras Deorum , cujus è casu , tum & membrorum laniatu , & fluxu sanguinis futura divinarent : Ab Cimbris noxios homines servatos , sudibus adfixos , Diis pro hostiis datos : Gallos præter Hesium & Theutatem Mercurium , quos humano cruore placabant , gravioribus morbis aut periculis affectos ad placandas Deorum aras , aut homines immolasse , aut se immolatuos vovisse , cujus ad aram grandævos etiam ætate victimas ajunt factos : Lusitanis veterem fuisse morem ex intestinis hominum exta prospicere ,

cere, atque inde omnia captare divinationesque, abscissaque captivorum dextra pro munere Diis offerre: Thraces Lamolxim, quem maximum putabant Deum, haud aliter æstimasse fieri propitium, quam si ad aram facili lancearum ictu homo concideret, eam optimam, gratissimamque Diis opinatos victimam: Germanosque barbarico ritu, Mercurio humano cruore litare assuetos: Idem fecisse Senonas, Persas, Græcosque anniversaria in solemnitate Bacchi, Leucadiosque Apollinis in sacrosanctam immò animorum insipientiam fuisse, tamque præcipitem imperiti vulgi libidinem, ut omnes ferè mortales in Templis coire, nefandisque libidinibus immisceri, ac pudendis genitalibus sacrum facere, quod procreationis seminarium forent, nefas non putarent, ita ut Britannis longo tempore mos inoleverit, conjuges & nurus nudas, & succo herbarum delibutas ad Tempa ducere, & ita supplicare: Corinthi supra mille prostitutas in Templo Veneris adsiduè degisse, & inflammata libidine quæstui meretricio dedisse operam, sacrorumque veluti ministras Deæ famulatas, (a) unde naturæ ac humanitatis nihil tot in hominum

---

(a) *Alex. ab Alexand. Div. Gen. Lib. VI. Cap. 26.*

num cultu potuerit apparere. Cetera verò relatè ad hominis munera, non eadem fuisse certum est omnibus honesta ac turpia, sed omnia regionum institutis judicata: laudi aliqua in regione datum, quod in alia nefas habitum: pleraque aliquorum moribus fuisse decora, quæ apud alios partim infamia, partim humilia, turpia partim putabantur, atque ab honestate equitateque remota. Persis legitimum visum suis misceri filiabus, unde & nato genitrix & nata parenti, ut indecora pietas geminato cresceret amore, jungerentur, (a) Messagetasque Uxores habuisse communes; (*) quod & Ceylani de incolis retulit novissimus Author. (b) De Thracibus memorat Florus, (†) solitos eos litare Diis sanguinem humanum, bibere in ossibus captium, & hujuscemodi ludibrio fœdare mortem tam igni, quàm fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Edixisse Absagorum Principibus Justinianum certum est, pueros ne Subditorum castrarent, (§) Inchasque in Peruana Reges, vicinos

---

(a) *Lact.* in *Vita Pyrrh.*

(*) *Eudox.* in *Primo Periodi.*

(b) *Chevreau.*

(†) *Lib. III. Cap. 4.*

(§) *Præcep. Gotth. IV.*

cinos populos, qui moniti non parerent, vi
 coëgisse abstinere ab incestis, a marium con-
 cubitu, ab commestione hominum, aliisque
 id genus facinoribus. Hominum verò ab in-
 nocentum sanguine Carthaginenses abstinere
 impulisse Darium Hytaspis filium, Xerxis
 Patrem Persarum Regem, & Gelonem Sy-
 racusarum: Barbarosque humanis qui victi-
 mis Deos colebant, pœnas duros Romanis
 fuisse, sed antiquitatis more quum se excu-
 sarent, nihil mali passos: vetitos tantum ne
 quid imposterum tale facerent. Enim verò
 tametsi multum debuisse Romanis visum
 olim sit univèrsùm genus humanum, quod
 scilicet hujuscemodi monstra non semel ho-
 nestè sustulerint, legesque illæ, quas è Græ-
 cia tulit Roma, tanta audirent modestia,
 justitia, æquitateque præditæ ac honestate,
 antequam tamen in veræ traditionis placita
 descendissent Quirites, non omni eas ajunt
 inhonestate caruisse ac feritate; inhumanè
 nimis scilicet adversus ære alieno pressos sta-
 tutum, partuumque expositionem permissam,
 necemque, & cetera, quæ temperari fræna-
 rique per Juris præcepta indigebant, Jurif-
 consulti humanitatem nempe ac ratioci-
 nium; necare enim videri non eum modo,
 qui

qui partum perfocat, sed & abjicientem, & alimenta denegantem, & misericordiæ causa, quam ipse non habet publicis exponentem locis. Ex Græcorum autem consuetudine, quorum in Gymnasiis liberi concessique, casti immò dicebantur puerorum amores, (a) obbrobrioque Græcis erat adolescentibus, amatores si non haberent, (*) nefandum in morem latè descendisse Romanos, uti apud Tullium Cotta fateri non erubescit, de Q. Catulo referens Municipem suum Rossum diligente, in quem carmina etiam amantis refert. (b) Totius autem humanitatis multis in rebus Sinas visos expertes: alienigenas fermè averfari, interioreque usu & hospitio prohibere: ære alieno pressos, liberos vel mancipio, vel nexui dare, vel etiam (quod multò flagitiosius est) adhibita omni lenociniorum arte prostituere: ungues enormem in longitudinem excrescere pati; quasi verò id (quemadmodum apud Græcos olim & crepidis uti, & comam alere) ingenui hominis, & sordidis operibus nequaquam occupati indicium sit: cognitores capitalium rerum,

I i

am-

(a) Cicero. Tusc. V.

(*) Cornel. Nep. Prof.

(b) Lib. I. de Nat. Deor.

amplianda toties caussa, per speciem lenitatis diram crudelitatem exercere, reos quippe, quorum est magna semper multitudo, interim onustos catenis, noctu præsertim arctissimeque inter se constipatos, atque constrictos, sæva aded ac tetra custodia detineri, ut dilatam ab Judicibus mortem, haud pauci quotannis accersant, sibi que ipsi inferant vim. Interea in conspectu comessantis & ludibundi sæpe Judicis, serias quæstiones per tormenta exerceri, quorum genera nec Siculi, nec Romani Tyranni invenire crudeliter potuere. Cum ea gentis immanitate profusam libidinem esse conjunctam; abdomini, ceterisque indignis honesta institutione voluptatibus, nulla prohibente lege, intemperanter indulgere: leges & edicta ad servitutem magis & abjectionem populos informare, quam ad virtutem, & magnitudinem animi, & societatem. (*) Gentes demum pæne omnes eadem ajunt ratione inter terras irruere ausas aliorum, qua Galli primum, Quiritum agros dum peterent, qui Legatis Romanis, quodnam id jus esset, agrum a possessoribus petere, aut minari arma quærentibus, ecquid in Etruria rei Gallicæ esset? Illi se in armis jus ferre, omniaque

---

(*) *Mof. Hist. Ind. Lib. VI.*

que fortium Virorum esse ferociter responderunt : (*) Hosce omnes tamen populos, tametsi efferatis adeò moribus, atque inhumanis consuetudinibus deditos, haud minus ac humaniores alios, communes illas mentis notiones, summamque se arbitratos rationis legem ac naturam consuluisse probè; nulum enim esse tam turpe ac detestabile facinus, quod aliqua saltem ratione non excusare modo, sed secundè etiam feliciterque non possis interpretari : unde universalibus illis cum mentis notionibus ea ratione videri actum, ac veteribus cum Inscriptionibus, Oraculorumque responsis, quæ quisque suum juxta sensum legere, interpretari, atque accommodare conatur : Rem aliquando aliquos acu tangere, sæpe tamen occultas illas significationes ad opposita detorquere & flectere, Amilcaris instar quum obsideret Syracusas, qui inter somnium vocem exaudisse se credidit nunciantem, futurum ut proximo die ea in Urbe cœnaret. Lætus igitur, perinde ac divinitus promissa victoria, exercitum pugnæ comparabat : in quo inter Siculos & Pœnos orta dissensione, castris ejus Syracusani irruptione subita oppressis, ipsum intra

I i 2

mœ-

(*) *Liv. Lib. V.*

mœnia sua vincitum pertraxerunt. Magis itaque spe, quam somnio deceptus, cœnavit Syracusis captivus, non, ut ipse præsumferat, victor. (a) Hacce itaque ratione errare frequens homines consequuntur, dum universalibus è notionibus intellectus, absque certa traditione, ad specialia descendunt vitæ præcepta; subrepere enim haud semel pro virtutibus vitia proximitate fallentia, unde quod detestabile facinus est videatur esse votivum; quare sibi relictum humanum animum certas efformare, constantes ac determinatas non posse officiorum leges ac societatis.

XVIII. Enim verò tametsi conceptu difficilè videatur, quam ratione depravatio consuetudinum, opinionumque varietas ita imbecillitatem animorum potuerit torquere ac flectere, ut adtenuata primæva illa naturalis legis traditione, in mores universum pæne genus humanum descenderit justitiæ repugnantes ac honestati, hoc tamen eum comprehendere de facili posse contendunt, qui animadverterit, quantum erroris aliquando creare soleat similitudo. Virtus enim atque justitia tametsi illis solum reperiatur in acti-

---

(a) *Val. Max. Lib. I.*

actibus, qui illud modò, quod suapte natura rectum, justum, honestumque est aptè respiciunt: vitio contra adfectæ, injustæque sint actiones illæ solum, quæ virtuti natura sua tali adversantur atque justitiæ; virtute tamen adfectas eas etiam existimavere homines, quæ juxta sunt legem opinionis, vitiosasque dixere consuetudini repugnantes; quum enim in societate civili actus legibus opinionis consoni laude, atque honore digni censeantur, contra verò contemptu ac vituperio, qui civili adversantur consuetudini; cumque laus virtutem perpetuò sequatur comes, vitium contemptus; heinc ob honestatis & gloriæ similitudinem, ideam laudabilis, ita ut dicam, actus cum idea virtute præditi, ideamque vitio adfecti, cum idea contemnibilis actus perperam confundere visi sunt: bonum iccirco suapte natura, justque esse dixerunt, quod ne consuetudine quidem bonum erat dicendum, & prout legibus consonum opinionis; quum in naturæ officiis nulla debuisset esse diversitas, discrimen nullum; unus enim est humani generis populus, una societas, Civitas una, & Patria communis, quæ unam poscunt perfectò morum legem ac consuetudinem. Heinc ipsi-

Heinc ipfimet etiam de Schola homines, præconceptis fuo de more intervallis, quæ prima inter principia, eorumque confequutiones interjecta sunt, bifariam legem naturæ dixerunt esse mutabilem, per additionem fcilicet, ac ut ajunt, per distractionem; adjectam enim ajunt naturali legi divinam cum veterem, tum etiam novam, quod quum obfcurata jam effet prior illa in mortalium mentibus, denfæque caligine obducta, innovari poffet; constareque non externos modo actus, verum & internos ad normam esse legis componendos: neque naturæ jura amicis deberi modo, sed etiam inimicis, unde & humanum jus perficeretur, & ea, quæ illi deerant, confilia fupplerentur. Enim verò tametsi naturæ lex ita mutari non poffit, ut quod prius naturalis fuit legis, definat esse talis juris; ast tamen humana propter impedimenta, ea ratione, qua neceffarias circa fpeculabilium confequutiones contingit ob mentis lipfitudinem aliquando hallucinari, ita & naturæ legem fatentur in hominibus poffe aliquando deleri, poffeque barbaros tanta morum vitiofitate perverti, atque errorum perversitatibus offufcari, ut pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat,

vetat, neque id in confequutionibus folum, quæ longè a principiis diftant, uti officiofum eft mendacium, aut fornicatio fimplex, verum & in his quoque, quæ propinquiores, fubindeque lucidiores exiftunt: fierique poffe ut inordinatæ Republicæ & Principes jura contra naturam aut inftituant, aut nulla denotent culpa & impunè permittant, fecundùm Ifaiæ verbum: Væ qui condunt leges iniquas. Naturalem itaque præter legem, neceffariam fuiſſe traditam, quum actus humani circa fingularia contingentia verſentur, quæ lubrica fallentiaque funt, ac fubinde diverſis ingeniis varia judicia pergignunt, è quibus varios apud populos humanarum legum oritur diverſitas, ut aliud fuerit Athenienſium, aliud Romanorum jus, aliud Hispanorum olim, Gallorum aliud. Neceſſe igitur fuiſſe, ut divinitus nobis illuceſceret lex, quæ fidiffima eſſet, certiffimaque norma, ad quam humanæ omnes exigerentur, & collimarentur: & per quam ſcire homo certò poſſet, quid ſibi congruens eſſet, quid verò nocens. Talem fuiſſe Decalogum olim in Tabulis a Deo inſculptum, ac Evāgelium modò noſtris impreſſum in mentibus, eaque de cauſa appellaffe Pro-
phe-

phetam legem testimonium fidele : etenim humana lex nulla existit usque adedò certa, & stabilis. (*) Ex ea verò valida nimium receptæ consuetudinis potestate necessariam fuisse se arbitrari dicunt ex Religione Sceptici non relatè ad principia modò, verum & relatè ad naturalis præcepta legis traditionem, ne scilicet universum genus humanum in contranaturalia adedò rueret facinorosa, ut dirigi amplius in rectà non posset; ætas enim prima post tincturam voluptatis ægrè alium colorem bibit; quare jure venit in mentem acerbissima illa Cretensium imprecatio, omnibus expetentium votis, ut hi, quos devoverent, mala delectarentur consuetudine; qua imprecatione nullam censebant ad excidium properandum efficaciorum: tamquam qui in abusum semel fuisset lapsus, amplius emendare facinus, frugulesque ad mores recipere se non posset: gravesque pœnas olim sanxisse fertur Charondas, omnique supplicio dignos putasse illos, qui cum malis affuescerent: Immodò non voluptates modo, ceteraque animum quæ delinire solent, in deliciis esse, simul ac iis

rece-

(*) *Soto de Just. & Jure . Lib. I. Qu. IV. Artic. 5. Lib. II. Qu. 1. Artic. 1.*

recepta utimur consuetudine, sed infortunia etiam atque tormenta; suo enim vindicata armis imperio Livonia, eam sibi novis firmare legibus instituerat Stephanus Poloniæ Rex: quumque per receptam veterem consuetudinem infimi agrorum incolæ, qui omnes servi erant, etiam cum leviter errassent, virgis ad necem pæne crudelissimè cæderentur, immane illud ac barbarum supplicium mitiores in pœnas immutare animo constituerat clementissimus Victor. Verum ii ipsi, qui dirè adeò plectebantur, novæ legis pertæsi, ad Regem supplices confugere, enixè deprecari, ne quid receptis demoribus immutari sineret; passos se gravius jugum, quotiescumque patria è consuetudine recessisset. (a) Adeò consuescere multum est.

XIX. Quidem non barbaros modo aliquos populos, verum & Philosophorum acutissimos, vera primaque traditione carentes, in morum ac naturæ legibus vestigandis turpissimè fuisse deceptos, contendere fatagunt ii, quorum in sententia, nedum generalia illa universi juris principia, verum & determinata vitæ præcepta humanis adsequi

K k

viri-

(a) *Acta Petr. Mag. Rus. Imp. Tom. I.*

viribus non potuere. Alios nempe animadvertunt, naturæ legem ab sola humana ratione, tamquam ab sua radice efferentes, rectum animi iudicium, inconsultis naturæ adfectionibus aded anteposuisse, ut sensus honestati contrarios vitium existimaverint naturæ universæ quodammodo ægrotantis, atque ab institutione sua turpiter deflectentis: alios è diverso, quum absurdum autumaverint partem anteferre toti, legemque communem rerum ad certæ ac peculiaris naturæ sensum, & ad rationem humanam res ita expendere universas, ut quod homunculis conveniat, aut repugnet, id infinitatis totius perfectio aut vitium habeatur, nullam iccirco boni malique posuisse viros naturam, jusque convellere naturale, (*) eorum nempe primos castratum fecisse ac veluti decoratum hominem, adfectusque omnes, quorum impetu animus commovetur ex eo abscindere conatos, cupiditatem, lætitiæ, metum, mœstitiæ morbos interpretatos, non tam natura infitos, quàm prava opinione susceptos, propositoque adroganti ac pæne furioso mederi se & eniti posse adversus vim rationemque naturæ. Prodiisse siquidem hu-

---

(*) *Gravin. de Orig. Jur. Lib. I.*

hujuscemodi morum magistros , eorum uti erat institutum , obsoleto nigroque pallio , obstipito capite , ore inculto atque horrido , capillatos , superciliofos , hominum potius terriculamenta quàm homines ; quum autem se , tamquam cælo demissos , ad hominum licentiam coërcendam magnificè jactassent , tum dogmata funderè cœpisse , quæ cum illo cultu & habitu convenirent : peccata omnia esse æqualia ; nulla de re dolendum ; voluptatem omnem turpem esse ; nullum amicitiae locum , nullum gratiae , nullum misericordiae tribui debere ; errare qui existimant nobiscum vitia nasci , supervenire illa , ingestaque esse ; nulli nos vitio naturam conciliare , & id genus sexcenta , quæ si communiter persuadere potuissent , aut quæ juxta effata homines demum vitam ducere si voluissent , nullas jam habuissemus societates , hominesque cum hominibus coire minimè valuissent : Stoicum iccirco fuisse Draconem , cujus lege cavebatur , ut qui otii damnatus esset , capite lueret ; quærentique cuidam , cur omnibus delictis capitale statuisset supplicium ? Se quidem delictorum , vel minimum morte dignum judicare respondisse , ad maxima verò nullam invenire se poenam

morte majorem : Dum itaque nos ad naturæ leges manuducere perrexisse Stoicos , illam nos trahere visos ad semitam , quæ non animi modò , sed & societatis conditioni atque tranquillitati adversa sit : Platonem verò naturæ legem abstractis ab ideis eruere ausum , novam meditatam esse societatem , prima quidem fronte beatissimam , absque vitiis , uti agebat , ac voluptatibus ; reapse tamen lapide vaniorem Philosophico , inverecundam atque impossibilem prorsus : cujus quidem Leges atque Statuta , si fortè in nervum erumpere potuissent , societas hominum naturalis funditus fuisset everfa : Hæc inter leges extra omnem sensum maxime illas , quibus non Viris modò , sed Mulieribus etiam nudanda corpora , exercendaque Gymnasticis exercitationibus esse permittit , nulla cum primis verecundiæ ratione habita , sine qua nihil satis laudabile esse potest ; bene enim Ennius :

Flagitiis principium est , nudare inter Civeis corpora .

Mulieres etiam ejus in Republica rebus fuisset bellicis exponendas , efficiendamque ad societate-

cietatem omnino unam, non res modò, possessiones quascumque, atque divitias, verum & mulieres, prolesque decretas esse communes; quæ profectò non humanam modò evertere societatem, sed ipsamet etiam extinguere ac delere prorsus, eradicareque videntur, quæ præfocata in nobis sunt virtutum elementa & semina, & adversus sunt reliquam illam vim imbecillis adhuc imperfectæque naturæ: Aristotelem ad disputationis potius, quàm ad vitæ usum suam confecisse visum moralem Philosophiam; nihil enim in ea invenire esse, quod ad affectus animi coercendos, atque vitam probè sapienterque instituendam aut hortetur, aut impellat, aut ducat; Nullam quippe esse posse relatè ad societatis felicitatem moralem illam Philosophiam, quæ de diversis agit virtutum vitiorumque actibus, ut ad quos habitus pertinere debeant, ostendat, sciatque derivandæ ne virtutes sint a modo an subiecto? uberior ne sit an secus earum chorus? cujus demum præstantior natura sit ac excellentior? quæ sanè omnia ad bene beateque vivendum nulla ratione spectare possunt: Adferre Bufferium suo in Tractatu philosophico practico super Poësi festivum sanè

Co-

Comediæ exemplar, quo Rex personatus inducitur, ideis Philosophiæ contemplativis Rempublicam moderaturus: quas dein ille quum revocare pergit ad praxim, tales incidit in ambages, risum ut tandem moveat adspicientibus, coarctusque fit se imperio movere, pœnasque suæ dare supinitatis. Cum populo enim ubi res est, qui, utpote numerosior, ignavioribus constat, populariter agendum est, ut persuadeatur. Negligit ille quem non intelligit, exemplisque movetur atque sententiis, non rationum pondere atque argumentorum; unde quod sensibile modò est, quod naturæ simpliciter consonum, quod breve, quod facile, quod planum, quod apertum, ac veluti extimum est vulgi capacitatem expleat, interiora aut nunquam aut difficile rimetur; ex quo uberio-rem aliquando eloquentiam inidoneam esse Foro videmus, quæ scilicet se multitudinis impotentia adtenuare non patitur. Legem itaque brevem esse oportere, facilem, quo vel ab imperitis teneatur, divinitus veluti vocem emissam, jubere debere non disputare, neque frigidius aliquid, quam lex cum prologo: monendum si quid fecisse homines velis, aut imperandum potius, ubi non di-

sce-

scere necesse fit, sed parere. Heinc Cicero querebatur, Catonem interdum nocere Republicæ, quod dicere solitus esset tamquam in Platonis Republica, non tamquam in Romuli fæce sententiam. (*) Ceteros autem apud Peripateticos non subtilem illam Aristotelis, sed popularem aliam potius invaluisse animadvertunt dicendi rationem, & ad id quod reipsa fit quodammodo accommodatam; quoniam enim vivitur non cum perfectis hominibus planeque sapientibus, sed cum iis, in quibus præclarè agitur, si sint umbræ quædam, & simulacra virtutis, heinc non sanandos hominum adfectus, sed moderandos docuisse, seu temperatè iis in actibus versandum, ad quos impellimur natura: Vitia itaque esse in homine concessisse, eadem exinde ad mediocritatem redigere ac temperare conatos, non ut mores hominum ad legis normam revocare fategerint, aut Lycurgi instar extremas tenderent ad virtutes, sed (quod in Solonis relatè ad Athenienses, aliorumque legibus Legum latorum evenisse certum est) ut effata potius sua, eorum juxta vivendi rationem, qui humani abs se nihil alienum putant, accom-

---

(*) *Lib. II. ad Attic. Epist. 1.*

modaverint; tantum sollicitos ne quid nimis, Politicorum potius more quàm Philosophorum; politicæ enim arcanum est, hominum vitia, utilia aliqua saltem ratione efficere, societati; nec enim animum illa mutat, sed animi perturbatis etiam passionibus suum uti solet in finem: Epicureos demum indulgentes nimium, corporique deservientes, omnia quæ servarent in vita, quæque fugerent, voluptatibus ac doloribus ponderasse, summumque bonum ita constituisse, ut nihil haberet cum virtute conjunctum; quos iccirco in hortulis suis jussos dicere a Tullio, atque etiam ab omni societate Reipublicæ, cujus partem neque noscebant ullam, neque noscere unquam valuerunt facessere: (a) ceterosque omnes Philosophos de vita regenda ac officiis hominum disputantes, adeò inter se contendere solitos, ut Advocatos eos dicere audeant Demiphoni, aut malum Genium ad eos adloquutum, quæ ad Tyrios Dido:

*Stirpem & genus omne ferarum
Exercete odiis cinerique hæc mittite nostro
Munera, nullus amor populis nec fœdera sunt.*

Quod

(a) *Lib. de Legib.*

Quod si doctissimi, uti ajebant, hominum, Græci scilicet Romanique Philosophi, è notionibus illis universalibus & abstractis, eque indita naturæ vi, feliciter adedò ad singulares illas haud potuerunt descendere veritates, quibus ordinata vitæ officia instituerent ac propagarent, occultosque illos dignoscerent naturæ complexus, quibus per intimos animi motus agimur ac gubernamur, quosque admiratione potius ac silentio venerandos, quàm Argumentis ac Disputationibus indagandos jure præcipiunt sapientes Viri; nihil enim est intima illa animi dispensatione, vel propter ipsius vim atque conatum, vel propter humani luminis imbecillitatem, obscurius ac difficilius; ecquid, inquit, de ceteris dicendum, apud quos nec tantum ingenii acumen, nec frequens adedò cogitandi ac differendi ratio, tantum denique esse non poterat veritatis studium, ac profectio? Pauci nempe inventores sunt, omnesque de rebus, quibus suo de agitur seculo frequentissimè cogitant; facile quippe inventis addere, difficile verò nimis per inaccessibleis properare semitam. Et quidem de moralibus ubi agitur, audet Populus etiam definire, quod illarum voces rerum perviæ vi-

deantur , neque sint , reliquis ut in Scientiis , ab vulgi consuetudine , communique cogitandi more remotæ . Sed pauci revera intelligunt , omnes tametsi decidere velint , ac judicare . Quantum enim retroactis seculis (ut amore de Platonico taceamus) apud illos etiam qui veram noverant traditionem , erroris fuit atque infantiæ , dum ea prætermiſſa , humanisque modo ratiociniis , de honore equestri ac fortitudine disputarent , id honestum arbitrati , quod gloriosum modo esset in vulgus , earumque virtutum ideam in iis etiam locare ausi , quæ nulla ratione essent cum vera virtute , atque honestate conjuncta : unde orta illa equestris Scientia , Romanensibus ex fabulis omnino profecta , quam nostris demum temporibus , tantaque sui cum laude , evertit Vir immortalis Maffejus ? Nobillimo scilicet è calamo Nobilium erant præjudicia corrigenda , abque Viro pietatis haud minus , quàm Philosophiæ muneribus exornato . Adèd rectas habere virtutum ideas rarum est . Nemo enim est , qui quæ ipse reperit , & excogitat , solam veram , optimamque rerum ac naturæ rationem non prorsus existimet , etiamsi ab recto tramite , veritateque deflectat . Omnes , subdunt , ho-
mi-

mines, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse debere, haud facilè verum provideri, ubi illa officiant; & tamen plura, & multo plura judicare homines odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut perturbatione aliqua mentis, quam veritate, aut præscripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formula, aut legibus; ad omnes quippe adfectus impetu rapi, vituperare, laudare, misereri, irasci, utrumque præsens moveat adfectio; heinc neminem non quotidie consilium mutare & votum; sic maximè imprudentem coargui animum, alium prodire atque alium, eundemque imparem sibi esse: mutare inde personam, contrariamque sumere relictæ; eam verò multitudinis naturam, ut aut humiliter serviat, aut superbè dominetur; libertatem, quæ media sit, nec spernere modicè, nec habere sciat: minus verò eas invenire leges, quæ nec totam servitutem secum ferant, nec totam libertatem; se itaque semper ad rumorem componere, optimaque arbitrari ea, quæ magno sensu recepta sunt, nec ad rationem vivere, sed ad similitudi-

L 1 2

nem.

nem . Quid non enim perpetuò possit rerum obscuritas , partium studium , fordida cupiditas , & quæ humanæ imbecillitatis efficacissimum duramentum est egestas ? Philosophorum etiam aliquos invidiam vitare parasse virtute relicta ; in aliis intellectum haud minus , fortiùs immò quàm voluntatem deperire libertatem , ea quòcumque rapi , eamque sequi , vel si ducantur in præceps , unde ferox illud contradicendi studium ; demum non ex harmonia , & unione morali animæ & corporis præconcepta sumendam naturæ legem ac societatis , sed contra è naturæ lege extrinsecè adveniente inducendam modò duas inter hominis partes moralem unionem ac harmoniam ; unionis quippe Physicæ si leges animam inter & corpus examussum adgnoscerentur , scientiam haberi quidem posse , de oscillationis , ita si dici queat , moralis centro , principiis haud minus necessariis ac evidentibus innixam , ac ea sint , quibus Hugerius , ceterique ejusdem commatis Philosophi demonstrationes de oscillationis centro , pendulorumque motibus confecerunt : leges iccirco connata intellectus humani vi , aut saltem Philosophiæ ope induci statuique posse perfectissimæ amorum

rum origines harmoniæ ; quod impossibile prorsus unione Physica illiusque centro ignoratis . Nedom itaque generalia illa systematis principia , verum & specialia naturalis juris præcepta necessariò fuisse ab traditione desumpta .

XX. Alii è diverso , tametsi humanam mentem divini partem intellectus , ipsum immò Deum , Stoicorum juxta sententiam haud prorsus existiment , naturalem tamen legem adhuc esse definiunt , rationem summam in natura insitam , quæ jubeat quæ facienda sunt , prohibeatque contraria ; ex quo apertissimè consequi videatur , necessarium nihil præter rationem homini esse ad præcepta juris investiganda , quibus bene beateque vivat , & juxta perfectæ legem societatis . Plurima itaque & speciosa illa quidem nuperi aliqui tulere Scriptores de Atheorum societate , quam eodem consistere prorsus arbitrati sunt modo , quo præsens hæc hominum , qui summis saltem in capitibus atque principiis divinæ nomina traditioni dedere . Totus ea fuit in opinione ab pluribus iccirco notatus aded Bælius , eamque confirmare vehèmenter , Bælio dissimilis licèt perrexit naturali in Theologia Wolfius ,
ubi

ubi hominum ait societatem cum Atheismo posse coire. Quoniam verò, inquit, qui esse ignorat Deum, discrimen adhuc admittit actus inter bonos & malos, quatenus moraliter spectati sunt: discrimen illud nimirum ait patere independenter a Deo; diversas verò boni, malique repræsentationes motiva esse volitionis ac nolitionis, quibus positis ipsa ponatur volitio ac nolitio: heinc Deum ignorantem actionibus adhuc bonis studere, & a malis abhorrere posse contendit, cujus quidem rei exemplo nobis ostendit fuisse Confucium, quem distincta Numinis notione destitutum, ignorasse Deum Mundi Authorem & Governatorem vel ex eo constare, quod nullibi mentionem ejus fecerit, nec actionum bonarum motiva ejus petierit ab attributis: vitam tamen egisse eum honestam, perque ætatem omnem antiquius habuisse nihil, quam ut virtuti operam daret, aliosque perduceret ad eandem. Sanè Confucium actionis externæ cum interna consensum maximè urfisse, nec absque illo virtutem alicui esse posse docuisse; summoque tandem obtinuisse studio, ut septuagesimo ætatis anno sensitivum cum rationali suapte natura, ac sponte consentire faceret appetitum.

tum . Hisce verò è principiis alii primos homines , qui una cum ceteris animantibus ac plantis è terra extitisse sunt dicti , aut sine legibus , aut nullo jure , vagi ferique arborum baccis & crudis carnibus initio vesci , & sanguinem potare assueti , ipsa dein ratione magistra & duce frugibus ali , tecta moliri , urbesque condere cœpisse autumant ; adhibitoque studio paullatim a barbara & agresti vita ad cultum fuisse mansuetudinemque traductos , rectaque tandem morum Philosophia veluti è cælo devocata , in urbibus collocata , inque domos etiam introducta , vehementis instar , atque constantis militiæ animi ac disciplinæ , egregiis instructos præceptis de natura humana definire demum potuisse , deque causis rerum , quæ moventur , quæque nativæ sunt ac mortales disputare ; tum de cæli conversionibus , de siderum motu ac lumine , de primis corporibus , & quod magis utique vacabat , de virtute , fortitudine , temperantia , justitia , æquitate , ceterisque differere , quæ ubi pectore recepta essent hominum , inhonesto , inutilique adfectu depulso , eosdem juris , legum , Urbium , latissimarumque regionum sanctissima communitate devincerent , ab immani & fera
vita

vita segregarent , humanamque constituerent societatem . Esse itaque Philosophiam , uti Plutarchus olim ait , (a) molestiarum animi morborumque ejus unam ac optimam Medicinam ; per eamque licere nosse quid honestum , quid turpe , quid justum , quid iniquum : brevi quid expetendum , aut fugiendum : quemadmodum erga Deos , uti agebant , immortales , quemadmodum erga Parentes : quâ erga majores natu , quâ erga leges , quâ adversus Magistratus , quâ adversus alienos , quâ adversus amicos , quâ adversus conjuges , quâ adversus servos nos gerere debeamus : Deos , inquit ille , ut colamus , parentes ut veneremur , majores natu revereamur , legibus pareamus , Magistratibus audientes simus , amicos diligamus , castè cum conjugibus agamus , pietatem in liberos exercemus , nec sæviamus in servos , quodque caput omnium est , rebus secundis ut non exultemus , neque nimium animum contrahamus rebus asperis , neque in voluptatibus gestiamus , neque exardescamus in ira efferrative simus , quibus equidem bonis , quæ suppeditat Philosophia omnibus antiquius nihil est . Horum verò intimam originem atque

---

(a) *De instituend. Liberis.*

que rationem , è Metaphysicis peti universa-
libusque mentis notionibus , unde naturæ ju-
ris ac Gentium doctrinam Metaphysicæ ad-
ferendam nonnulli contendant , ex eoque rem
hujuscemodi demonstratam autument , quod
Grotius ac Pufendorfius , tali de jure opera
ediderint elaboratissima , quæ nec intelligi
quidem possunt , neque perfici potuerunt
absque altioris ope Metaphysices ; quodque
Joannes Henricus Boeclerus dixisse narrave-
rit Grotium , haud potuisse se , unius nisi
ope Metaphysices , de belli jure ac pacis aptè
ordinatèque tractare . (a) Ut itaque è pri-
mis rerum notionibus corpora constituentibus ,
ad quas per abstractas ascendimus ideas ,
exque perfectissima modo Metaphysices com-
prehensione , claram distinctamque particu-
larium rerum , de quibus in Physicis sermo
est , haberi posse cognitionem arbitrati olim
sunt Malebranchius (†) & Bælius : (*) ita
ex abstractissimis etiam virtutum vitiorum-
que notionibus , officiorum vitæ rationem
naturamque oriri statuunt posse , atque di-
gnosci ; aut potius , uti constantes , æternæ ,

M m

im-

(a) In *Erid. Scand. ap. Pufendorf.*

(†) *Lib. II. de Verit. indag. Part. II. , Cap. 9.*

(*) *Epist. ad D. Lenfant.*

immutabilesque linearum ideæ, superficierum, totiusque trinæ dimensionis in omnem formam porrectæ, quas mens humana possidet atque considerat, foras tandem erumpunt, ad universamque deinde applicant se se naturam corpoream, quatenus in seipsa apparet & extat, ut quorumcumque effectuum intrinsecas promant causas, atque rationes; ita constantes, æternas, immutabilesque ordinis, justitiæ, æquitatis, bonitatis ideas, quæ hominum in mentibus certissimè existunt; efficere demum posse naturæ leges ac societatis; & eas quidem, quæ possibiles, quæ honestæ, quæ hominum ingenio essent ac conditioni accommodatæ.

XXI. Alii non ab Philosophia, sed a natura ipsa originem ac vim eruunt officiorum vitæ ac societatis; esse itaque statuunt naturæ jus, quod nobis non opinio, sed in-pata quædam vis affert, ut justitiam prosequamur, fidem, pietatem, eadem veluti liberalis ac sagax omnium parens semina in animis hominum consperferit, seu incunabula quædam & elementa virtutum, quæ con-nato potius impetu, quam rationis cultura venirent ad frugem, suaque potius vi ac natura magis, quam ordinata disciplina ac
con-

consuetudine ad messem albescerent : Hisce
verò passiones eas , quibus humanus animus
aptè commoveri solet , sapientissimè addide-
rit , perpetuum præsertim mali metum , vi-
tæque utilitatem ac necessitatem , quibus mor-
tales acti oppida moliri inciperent , publica-
que privatis secernere , sacra profanis ; con-
cubitu prohiberent vago , jura maritis da-
rent , ceteraque firmarent naturalis vincula
societatis . Ea itaque ratione , qua & volu-
cres pæne omnes faciunt matrimonia , &
paria jungunt , & nidos suos , tamquam ge-
niales toros concordi mente defendunt , &
fœtus suos , quia certi sunt , amant ; & si alie-
nos objeceris abigunt , hominumque iras ti-
ment , ea maximè Bruta , quæ humaniora
audiunt , & cum hominibus insolitariam vi-
tam agunt : quem equidem timorem , sylve-
stribus , utpote supervacaneum , natura non
indidit : ita bellè adèd comparatam etiam
esse hominum naturam , ut non jucundissi-
ma modo , verum etiam utilissima vitæ ac
honestissima societas iniretur , & ne genus
humanum aut temporis longinquitate occi-
deret , aut inhumanos immanesque in mores
improbè dilaberetur . Vetustissimos itaque
mortalium , nulla adhuc mala libidine , sine

probro, scelere, eoque sine pœna, aut coërcitionibus egisse definiunt, neque præmiis opus fuisse, quum honesta suoapte ingenio peterentur, & ubi nihil præter morem cuperent, nihil per metum fuisse vetitum. At postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio, vis, fraudesque incessere, provenisse dominationes: multosque apud populos mansisse æternum. Quosdam statim, aut postquam Regum pertæsum, leges maluisse: quas primò rudibus hominum animis simplices fuisse, maximeque celebrasse famam Cretensium, quas Minos: Spartanorum, quas Lycurgus: ac mox Atheniensibus, quæstiones jam & plures Solon perscripsit; (a) Easque Romanis latas, quas imperantium licentia ac libido variè permittit, omnes tamen iis imperfectiores, quas parens optima natura indidit ac præmonstravit. Ut enim sapientissimè ajebat olim Jacobus Jacobettus, (*) nisi producat hominem natura irata, & infensa nascenti, initia virtutum indidit. Factum natumque hominem ad usum rationis, præparasse etiam, ait, ut rectè utatur: ergo inductione & anticipatione natu-

ræ

(a) *Tacit. Lib. Annal. III.*

(*) *Orat. ad Esbic.*

ræ cognoscere , esse honestatem recipiendam sibi , turpitudinem repudiandam : naturali quoque instinctu , quæm non reprimat ac retardet nequitia perditâ , sibi appetere consentanea , dissentanea declinare : inter res appetendas unam aliquam præsentire esse , in quam voluntas , ut in bonum perfectum finemque ultimum , natura incitante feratur . Hanc proclivitatem bonitatemque congenitam , hos signiculos & scintillulas , appellari naturæ lumina , præmonstrantia , quid sequendum , quidve fugiendum in vita sit : quare nobis quodammodo inesse mores a natura , & omnes a natura id accipere , ut aliquatenus justî , fortes , ac temperantes simus , cum primum nascimur . Longè quidem innatam virtutem a parta distare , ut ab absolute ingentis operis leviter tantum adumbrata initia distant : at interim naturam oriendi principem , & anxiam urgendi id , quod in partem industriæ doctrina assumpta , & honestarum actionum frequentia tamquam manu suprema admota , fiat justâ virtus , exquisitè elaborata ad formam suam . Cupiditatem illam sanè nobis injecisse veri ubique videndi ; dedisse ingenium avidum , semperque paratum nova & admiranda siti-

re :

re : proinde ad disciplinas, & artes omnes exfufcitaffe ipfam nos, & ad indagandum perquirendumque nos exacuiffe inexplebili voluptate discendi: ceterum neque tam præfentem exftimulare nos, neque tam ardentem ad quodvis cognitu perceptuque pulcherriorum, quàm ad rimanda & deprehendenda officia Viri boni. Quæ in rerum univerfitate fcitè ingeniosèque molita eft; quæ cælo, aère, terra, aquis artifex planè artificiofa creavit, nos in omnia luſtranda mittere hæc: nolentem ire tamen neque vellicare, neque objurgare: cunctantem autem in veritate noſcenda morum pungere, & trudere verſum ad illam: ad quidquid allicit hominem contemplantem, aut agentem efficientemve, animadvertere vix naturam, incurioſus an diligens fit: in bonitate verò intelligenda oſcitantem & dormientem impellere; & in ſe monentem convertere ultro; ac, ne longa via, hominem convertere, & demittere in ipſum. Quamquam enim neque deſcensus in intima ſua caret labore multo, quippe ſtruendus per impedita; ſemperque difficile fuit, in magna caligine circumfuſa, jura naturæ ibi recondita pervidere: ſed tamen opus interea nemini, dum ſe
per-

pertentat & excutit , neque in longinqua
discurrere , neque abire in solitudines , ne-
que patrimonia deserere , neque corpus de-
ipicere , non membra mutilare , non oculos
sibi effodere , non sequi dura & dira alia ,
ut quosdam fecisse traditur , quo expeditius
& intensius extra se posita , & passim di-
spersa mundo in magno specularentur . In
nobis naturam id inclusisse , cujus quærendi
esset ipsa auctor suasionem vehementi : in quo
oportere hominem esse maximè intelligen-
tem , id omninò subiecisse mentis oculis , si
quidem adverteret : atque in eo provisionem
quamdam non tritam fuisse . Quum enim
ita bonitate omnes indigeamus , nulla ut no-
stra & propria vita dicenda sit , quæ non
ducatur ex bonitate , & ad bonitatem refe-
ratur ; ea comparanda , constitutam in nobis
deditam operam esse , ne aut procul divi-
sam intervallis , aut recessibus valde sum-
motam , aut per detrimenta fortunarum ,
vel damna corporis conquisita , concursatio-
ne , lassitudine , sumtu , & jactura exhausti ,
illam assequuti rediremus . Compotes equi-
dem ne hujus quidem esse posse nos sine
dispendio magno : arduum esse probum , se-
mitam tenuem : vestigium lubricum , laben-
di

di modos innumerabiles : veruntamen haud ita rumpi nos , absumique , uti contemplatores fermè reliqui , dum anhelant sicci & aridi , fugientia venantes ; tristes & enecti fatiscunt , ut meditando rimandoque in illa perveniant , quorum non est in homine prænotio naturaliter aliqua . Non enim natura Physicum , non Mathematicum ; non Metaphysicum , non sapientem aliter , sed ex una industria esse : intelligendi ad hæc concessam meram recipiendi facultatem , rasam alioqui nudamque tabulam : Ethicas autem notas consignatas jam firmiter , stabiliterque : quas nimirum neque oblivio corrumpit , neque excludit incredulitas disciplinarum labes illæ duæ , obstructus aditus a non credentibus , quæ docentur , datus abitus a non servantibus , quæ didicere : quare oblivionem , scientiæ exitum vocasse Platonem in Symposio ; & oportere discipulum credere , admonuisse eundem in Gorgia . Principia è diverso naturæ moralia non aboleri , non permutari , non priora interire , non nova succedere , non evanescere alia , non surgere alia : esse homines secundum illa semper eodem volentes , nolentes reminisci , & recognoscere : non loca , non tempora , non res ,

res , non cogitationem , non actionem humanam esse ullam , quæ non revocet nos ad usus eorum : quamvis dormientes nihil differant boni a malis ; bonos tamen in somniis meliora somniare : non expungi , nec obliterari naturæ disciplinam , nisi si fortè ingruat deterius aliquid miseranda lue illa , quæ gravius coorta quondam , quam ut natura humana ferre posset , sic invasit in vitam hominum , ut mentes etiam oblivione rerum omnium inobscuraret , ut neque amicorum , neque parentum , neque suimet , ferali morbo impliciti recordarentur . Non esse itaque liberum nobis repugnare naturæ docenti , eique non credere : attamen in libertate resistendi , si aliqua esset , neminem fidem minus habere propter quidquam eorum , quæ abrogant , aut infirmant docentibus aliis : non ludificationem futuram fuisse suspectam ex inconstantia , non in contraria divulgatas partes facturas auctoritatem levio-rem ; non lites rixasque dissidentium relicturas ancipitem & incertum ; non turbas inconditas , & pugnas agrestes averfuras alio ; conjectantem probabiliter , esse deliramenta contentiosorum nugasque futilium : nam hoc etiam nomine haud defuisse censores rigidos ,

N n

auda-

audacesque sophistas, qui universum disciplinarum genus commercio exturbarent, & ablegarent in crucem malam inustâ ignominiam vanitatis. Sensus & voluntates hominum, qui nunc sunt, & umquam fuerunt; gentium & populorum omnium institutionem persuasionemque; placita & effata de bonis & malis per immensa locorum, perque infinita annorum spatia ad nos trajecta; veterrimam Philosophiam, & pæne æqualem habitam mundi exorti; Philosophicas sectas & familias rudis originis & incomptæ, utcumque ratiocinatas aliquid de vitiis, ac virtutibus; has deinde subsequutas ubivis terrarum per tempora quævis ad hæc usque nostra, omnes concordissimè constantissimèque, nullo contradicente, decernere: esse turpe facere turpiter, laudabile laudabiliter: ita namque naturam determinasse, & sic efflagitasse, ut adversari impunè non liceat. Insidere enim homini, hærereque in pectore custodem appositum, & vindicem additum rationis naturalis illius, quam ante commemoratam esse constat legem transcriptam ex lege æterna, infixam & quasi insculptam in animo, jubentem ac vetantem judicio scitoque inviolabili. Principia super-
nè

nè illapſa ex ratione illa ſumma , certiffima & immutabili imperandi prohibendique ſapientia divina , inſcripta & imprefſa menti noſtræ , collecta conſervare habitum ab conſervandi officio ſynderefim nominatum , nos inclinantem ad conſentiendum principiis primis iis , nec aberrandum inde unquam . Vigilem aſſiduum , excubitoremque alium adſtare , cernentem acutè intelligentemque ſubtiliter in diſſipientem , aberrantemve a ſcientia cordis , ad quam applicat agentem hominem , ſcilicet conſcientiam , ſtatuentem in partem alterutram vel contra illum , vel pro illo . Sontem citare de tribunali , ac veluti unco impacto raptare in jus : tristem & exulceratam obmurmurare , expoſtulare , terrificare , cruciare , exanimare , ipſam actorem , teſtem ipſam , ipſam judicem , carnificem ipſam . Has illas furias , hæc illa ſupplicia , latratus laniatusque conſcientiæ iratæ . Jam , ſi quodcumque natura improbat , in eo contriſtat obnitentem ; etiam declarare voluntatem probantis jucunditatem illam , quæ obſecundantem conſequatur . Bene conſcire præſcriptis internis ; ita agere & cogitare , ut ad ſecretam amiffim explorati ſimus æquales ; arcano teſte , ac judice ſic

laudare in omnibus factis , dictis , consiliis-
 que nostris , ut locus querelæ ne clam qui-
 dem ostrepenti relinquatur : hæc illa scilicet
 gaudia , hanc solidam germanamque lætiti-
 am , quam contaminat adversitas nulla , vis nulla
 debilitat , firmam , incorruptamque inter pe-
 stes , interque dolores : conscientiæ probæ vi-
 sibile robur , rationem sanam & integram ,
 intactam & illibatam Philosophiam , primæ-
 vam , naturam scilicet , cujus documentis
 percolitur homo , ut sit aptus ipse sibi , &
 societati civili etiam accommodatus . Enim-
 verò nihil ob stare ajunt Veterum auctori-
 tatem , quorum in sententia tot populi mori-
 bus efferi audiunt , inhumano cultu & fero ,
 neque more viventes , neque jure , infandis
 humanisque soliti sacrificiis , ac incestuoso
 concubitu , nihil justitiæ habentes , humani-
 tatis nihil , nihil societatis . Quis enim Ve-
 teribus credat Auctoribus , quorum historiæ
 ac effata tot sunt erroribus , tot respersa
 mendaciis ? Ecquis animo effingere possit
 suo , universi humani generis Religionem ,
 sensus , ac mores probè calluisse paucos illos
 Scriptores Græcos atque Romanos , qui Gen-
 tes universas aded posthabuere , ut eorum
 sententia , vera ignoraverint naturæ officia ,
 quum

quum & leges eorum & historiam fusde-
 que verterint , qui posteriori ab ætate non
 adeò remoti fuerunt , qui Romanorum in
 Regionibus degerunt , eorumque sub impe-
 rio vixerunt ac potestate? Scilicet hisce ab
 Scriptoribus , Hebræorum de populo tradi-
 tum , orta per Ægyptum tabe , corpora quæ
 foedaret , Regem Ochorim adito Hamonis
 oraculo , purgare Regnum , & id genus ho-
 minum , ut invisum Diis alias in terras
 avehere iustum ; (a) traditum & Planeta-
 rium fuisse Mosè ; (*) ipsumque immane
 Judæis adversus Gentes ceteras odium indi-
 xisse ; eos verò nihil præter nubes & cæli
 Numen veneratos ; (§) quod ex ritu eo-
 rum ortum precandi sub dio , aut è more
 jurandi per cælum , aut quod tempore quo
 ipsos inter Romanosque & Græcos viguere
 commercia , Deum nomine Cælum etiam
 significante appellarent . (§) (Hisce simili-
 busque de causis , quot populi cælestium
 cultores corporum credi debuerunt !) Et
 non Cælum modo , sed & Asini etiam ca-
 put in Sacrario collocasse , adorasseque dicti
 Ju-

(a) Tacit. Hist. Lib. IV.

(*) Strab. Lib. Geog. XIV.

(§) Juven. Sat. XVIII.

(§) Vitring. de Strucl. Synag. Cap. I.

Judæi; (a) suem denique magno pro Numine habuisse, (*) & Bacchi celebrasse festa, quum scilicet diem tabernaculorum agerent; aliaque sexcenta, de quibus necogitavere quidem, quæque non apud Flavium modo referuntur, (§) sed & apud Auctorem Tractatus de Phylolobolia. Quorum quidem errorum non una fuit causa. Hebræos enim plurimum studuisse, juxta primorum Sapientum providentiam, multiplici ænigmate, & velaminum varietate legis atque rerum arcana circumtegere, nec ab supercilio & profanorum inscitia contaminarentur, ab Paulo Riccio diligentissimè demonstratum habemus, inque Libris Thalmudicæ doctrinæ ab ipso illustratis, quod in literaria schola tractabant Sapientes prodere nefas fuisse, abque Legis Doctore expulsam protinus eliminatumque discipulorum quendam, qui nonnihil arcani ante duos cum viginti annos literario in Cœnobio traditi prodiderat. Optimè demum Vormio animadversum de corruptis antiquitatum Hebræarum apud Tacitum & Martialem Libris,

---

(a) *Suidas in Δαμόκριτος.*

(*) *Plutarch. Lib. Symp. IV., Petron. in fragm.*

(§) *Lib. II. contra Appion.*

bris , Scriptores Græcos Hebræorum linguæ utpote ignaros , res quoque nationis illius sacras necessariò ignoravisse .

XXII. Christianorum verò de moribus ac placitis differentes , quot erroribus , fabulosisque mendaciis Romanorum præsertim paginæ scatent ! Quinto licet æræ Dionysianæ sæculo nostra Romanum per Orbem ubique vigeret Religio , Claudius adhuc tamen Rutilius Numantianus Judæos ab Christianis diversos esse ignoravit , inque illos dum erudtare contumelias perrexit , istos impetebat nescius , ejus etiam sententia numerosissimos . (a) Nec tamen illis hoc in loco de mendaciis actum , veterumque primores in Christianos calumniis , quas conlegit Korholtus , oppugnatasque legimus in scriptis Patrum atque vindiciis , aut quum nostrorum hostes agerent Gentiles . Potius verò eorum qui historicè indifferenterque scripserunt supinitas cæcitasque miranda est . Scripsit Hadrianus Cæsar ad Servianum Cos. epistolam , in qua Serapis cultores , ait , esse Christianos . Serapi , inquit , devoti sunt , qui se Christi . Episcopus dicunt : Ipse ille Patriarcha , quum in Ægyptum venerit , ab aliis Sera-

---

(a) Caveus Hist. Liter.

Serapidem adorare , ab aliis cogitur Christum . Quis autem hanc Hadriani sententiam consequitur ? omnia certè hîc confusa , atque turbata ; Hadriano tamen vel malè intellecta , vel ab aliis persuasa ignorantibus : Quod eo mirandum magis , quod ex Historia lucidè constet , fuisse Hadrianum scientiarum cupidissimum , cui & in Ægypto commorato copia fuit in Religionum illarum differentias diligentissimè inquirendi . Vivebant stupendo numero Christiani omnibus in imperii Romani partibus , publicas habuere sæpenumero ipso ex Imperatorum edicto ædes , in quibus sacra sua peregerunt , vicinis suis minimè ignotas , & tamen nihilominus Scriptores illius ætatis tanta sæpe cum ignorantia , eorum de Religione , Religionisque actibus differuere , quanta in exteris longeque distitis populis culpanda foret . (a) Itaque si in Hebræorum , Christianorumque rebus , qui non aded fuisse eorum ab ætate remoti , verum aut ditionibus eorum contermini , aut eorum sub imperio ac potestate , tot veritati , factisque adversa tradidere Græci Romanique Scriptorum , mendaciores utique eos existimemus .

ne-

(a) *Vitring. de Res. Synag. Lib. II.*

necessum est , de Indis loquentes , veteribusque Ægyptiis , atque Chaldæis , ceterisque primævæ ætatis hominibus , quorum nomen , uti ad nostras , ita vix Romanorum Græcorumque pervenit ad aures ; antiquissimos iccirco homines aded extra naturalis officia legis , & societatis fuisse mores , possibile non esse .

XXIII. Ægyptios sororum amoribus conjugiiisque fuisse implicatos , eumque his passim matrimonia , legibus præcipientibus , iniisse adfirmat Diodorus ; (*a*) quod tamen falsitatis arguit Abrahami in Ægyptum descensi olim historia ; (*) Gerarique Regem Saram tulisse legimus , quod uxorem nunquam crediderit Abrahami : (†) quæ testimonia vetiti sunt ceteras etiam apud Gentes adulterii , atque ordinatæ legis conjugiorum . Pro Romanorum etiam moribus humana obtinuisse sacrificia tradidere nonnulli ; quod apertissimæ falsitatis arguitur ; quum enim malignitate Q. Fabii Pictoris Delphos missi sciscitatum , quibus precibus supplicationibusque Deos placare possent Quirites ,

O o

&c

(*a*) *Lib. I.*

(*) *Gen. XII.*

(†) *Gen. XX.*

& quænam futura finis Romanis cladibus foret? exque fatalibus libris, Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario sub terra vivi demissi essent in locum saxo conseptum, ait Historicus: ante hostiis humanis minimè Romano sacro imbutum. (a) Sic Catonem Martiam Uxorem amico dedisse, & Socratem Xantippem, aliosque id sæpe factitasse traditum, quod Uxorem, quam quis duxisset, etiam sublatis liberis, alteri dare usufructuam, ex qua liberi gignerentur, moxque illam vindicare, pro Romanorum, Græcorumque legibus permissum esset: quæ tamen morum licentia, ac effrenata vivendi libido ad Tyrannorum ævum referri debet, infauftis illis etiam temporibus insolita prorsus, atque extra decorum & naturam habitam. C. enim Pompejo Quintoque Veranio Coss. jam fama, jam amore illicito formabatur pactum Claudium inter & Agrippinam matrimonium, nec dum celebrare solemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deducta in domum Patruï fratris filia. Quin & incestum, ac si sperneretur, ne in publicum malum erumperet, metuebatur. Verum ut naturæ rubor everteretur, Senatus decreto,

justæ

(a) Liv. Lib. XXII.

justæ inter Patruos fratrumque filias nuptiæ etiam in posterum , tunc primum statutz sunt, (§) ea scilicet ratione , qua Ptolomæus Ægypti Rex , ut sororis , quam miro amore deperibat, conjugium fortiretur , suamque libidinem expleret , passim id licere permisit , omnibusque tum primo concessum voluit , & matrimonii velamento obrubilatam , quod natura docente , dirum antea facinus , ac nefariæ turpitudinis erat nota . (*) Perpendenda itaque satius Historicorum testimonia , quam enumeranda ; nam & falluntur , & fallunt , & honestissimos etiam populos ita posteris exhibent , ut perditissimis videantur moribus , abque omni justitia æquitateque remotis ; nam & rumores vani fabulosissimis narrationibus ortum frequens dare solent , & Scriptores aliqui exaggerantibus uti , unde populos aliquos luxui ac voluptatibus , vel adnotam contra legem , rectasque adversus ideas , indulgentes , exleges dicant , inhoneste laborantes , ac inhumanitate : ea scilicet ratione , qua Europæus , & quidem Christianus Scriptor , Anglorum de honestissima gente , solitos eos apertissimè tradidit , nostris prope temporibus , in amoris ,

O o 2

atque

(§) *Tacit. Lib. Annal. XII.*

(*) *Alon. Neap. Lib. I. Cap. 24. Gen. dior.*

atque amicitiaë tesseram , non pati modo , sed amicos ultra hospitesque deprecari , suis ut cum uxoribus amicè coirent , iisque ad libidinem uterentur ac voluptatem ; illudque suis apertè adeò fidenterque retulit in libris , ac si eos in Insula habitare dixisset . (*) Enim verò veterum de synceritate Historicorum esse dubitandum , apertissima eorum docent testimonia ; quis enim non dubitet , quum de rebus , actisque quæ tradenda susceperant , vel ipsi dubitassent Historici ? Agmina en ducit Herodotus , qui Sacerdotibus de Chaldæis ait : Narrant enim illi , tametsi mihi parum credibilia referre videntur , Deum videlicet ipsum Templum ingredientem , in hoc cubili scilicet Sacelli , conquiescere , proinde atque Thebis Ægyptiacis : eundemque ad modum in Thebani Jovis fano , si modo Ægyptiis fides habenda erit , mulier quoque cubare creditur . (a) Diodorus verò Siculus , Ægypti de Regibus verum scrutari perquam difficile esse adserit , seque ea quæ Scriptores retulerunt , referre : deque Bove Api , qui sanctissimo venerabatur apud Ægyptios cultu ; multa ,
inquit ,

(*) *Cbalcond. Lib. II.*

(a) *Lib. I.*

inquit , alia de Api fabulantur , quæ longum esset singulatim referre . In primis enim fabulis , subdit , nulla omninò simplex , & per omnia sibi consentiens est historia , proindeque minimè mirandum , si in antiquitatibus illis recognoscendis , cum Poëtis & Scriptoribus aliis non omninò convenit . (*) Pausanias hæc quoque : Cuculum verò avem iccirco ajunt impositum , quod Virginis Junonis amore captus Juppiter , in eam se avem verterit , quam puella tamquam ludicrum captavit . Hæc ego , subdit , & quæ his sunt similia de Diis vulgata , etsi vera neutiquam existimo , non putavi tamen negligenda . (§) Equidem plura transcribo quam credo , ajebat Curtius , nam nec adfirmare sustineo de quibus dubito , nec subducere quæ accepi . (*) Cujus dicti in Commentario verba adducit Frehinshemius Livii , Taciti , Svetonii , Eliani , Dionis Cassii , iisdem qui cum sensibus historias conscripsere . Immò ut plurima Veterum legimus in historia inhumanitatis & inhonestatis exempla , ita plura ajunt justitiæ suppetere , ac honestatis , virtuti naturæ

(*) *Lib. II. Cap. 1. 2.*

(§) *Lib. II.*

(*) *Lib. IX.*

ræ tribuenda , & non invalido humanitatis
 præsidio , priora verò superadditis vitiis , &
 violatæ conscientiæ . Minervam referunt fa-
 bulæ Pallantis filiam , patrem interemisse ,
 virginitatem suam violare conantem : (a)
 Suntque qui Laurentiam Fastuli uxorem
 vulgato corpore , ignominioso Lupæ nomine
 Pastores inter vocatam putent . (*) Æolus
 Tuscorum Rex ex Amphitea filias sex , ma-
 resque totidem suscepisse fertur ; quorum
 Machareus omnium natu minimus , impa-
 tiens amoris sororem compressit . Ex eo
 conceptus infans rem prodidit : Pater ensem
 filię misit , quo puella mortem sibi consci-
 vit , ejus paullo post exemplum Machareus
 sequutus . (†) Notum & illud de Spurina
 Tusco , antequam Hetrusci Civitate dona-
 rentur , qui quum excellentis esset pulchri-
 tudinis adolescens , miraque specie complu-
 rium fœminarum illustrium sollicitaret ocu-
 los , ideoque viris ac parentibus earum se
 suspectum esse sentiret , oris decorem vul-
 neribus confudit , deformitatemque sanctita-
 tis suæ fidem esse maluit , quam formam
 alie-

(a) Cic. Lib. III. de Nat. Deor.

(*) Liv. Lib. I.

(†) Sofras. Lib. II. Rer. Tusc.

alienæ libidinis incitamentum . (1) Veteres Philippi milites Alexandrum , qui Persico in folio totus a se abierat in vitia , palam averfabantur , totisque castris unus omnium sensus ac sermo erat , plus amissum victoria , quam bello esse quæsitum . (§) Persæ demum aliqui licet assuescerent pueris , uti Tiridati Artaxerses , & Bagoæ Darius , Orsines tamen amicis Alexandri respondit , amicos Regis non scorta se colere , nec moris esse Persis , mares ducere , qui stupro effœminarentur . (*) Jam diræ obsidionis extrema experiebantur Tyrii ; quum Authores quidam fuere , ingenuus ut puer Saturno immolaretur . Ast obstitere seniores , quorum consilio cuncta agebantur , sacrilegium horrescentes , neque humanitatem dira vicit superstitione . (a) Sunt utique singulis in nationibus ac populis , ex eo hominum genere , qui hoc nomine dignari non debent , quique humana sub figura immanitatem gerant beluarum : qui tamen vi naturæ objicit , quæ perversæ sunt liberæque voluntatis labes , qua id tandem fronte , quo jure facit ? Apud illos

---

(1) *Val. Max. Lib. IV.*

(§) *Curt. Lib. VI. Cap. 11.*

(*) *Lib. X. Cap. 3.*

(a) *Curt. Lib. II.*

los etiam, in quibus non humanitas modò, verum & divinæ legis clara apertaue traditio est, reperiuntur immanes aliqui Osores, quorum tamen vitia uti externæ, ita neque internæ carentiam legis inferunt, atque conscientiæ; immaniaque Indicis in conquestionibus perpetrasse scimus adversus naturæ jus & gentium facinora & scelera Europæos illos, qui Nuntios se dicebant legis pacis & gratiæ, uti de Menesio illo Lusitano, memorat fide dignus Historicus, (1) qui Indicum Præsidentem, pæne sine causa, brachiis post tergum revinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis objecit; quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione aliquandiu frustra evitare conatus; horrente supplicii fœditatem effusa ex oppido multitudine; circumspectare primo cœpit fugam: dein quum terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat unum) ad incertam spem salutis immisit: neque canes, quippe jam inescati, ab insequendo abstinere, pedibus tantum nanti, pone quum adhærerent; dolore ac desperatione in rabiem actus, repente se se convertit; dentibus-

---

(1) *Maf. Hist. Ind. Lib. X.*

busque , horrible dictu , certare cum bel-
luis institit : atque ad extremum , unius aure
mordicus apprehensa , cum jam sanguis viref-
que deficerent , moribundus , molossus una
secum ad ima detraxit . Atrox , subdit Hi-
storicus , & inhumanum id pæne genus haud
immeritò visum , eo magis , quod Lusitano
ex patriis institutis ac legibus gloriari licet,
nullam gentium in homines damnatos mitio-
ra exercere supplicia . Crediderim ego Eu-
ropam tunc mœstum gessisse vultum , altum-
que animo pressisse dolorem , quum Indicas
opes tanta suorum inhumanitate , tantoque
innocentum crudeliter effuso sanguine sibi
cerneret acquirendas . Nullus equidem po-
pulus Atheniensi fuit ingrator ; nam & The-
sea parvulo in scopulo sepeliri , & Miltia-
dem in carcere mori , & Cimona paternas
inducere catenas , victoremque Themistoclem
victi hostis genua complecti , Solonem de-
mum cum Aristide & Photione penates suos
fugere immani barbarie coëgit , eos scilicet,
quorum virtute & Marathon Persicis luce-
bat trophæis , Salamisque & Arthemisium
Xerxis naufragia numerabantur , prævalidisque
manibus exhausta mœnia pulchrioribus ope-
ribus confurgebant . Et tamen Athenis actio

P p

erat

erat adversus ingratos constituta. Non itaque, inquit, ex osoribus aut malefactis, adversus leges, ordinatamque naturæ vim posse consequi: eaque ratione, qua tot adeò falsa veterum de moribus ac natura prolata fuere, scilicet non Gygantes modò eorum aliquos fuisse, aliquos etiam Pigmæos, alios aliquibus in corporis partibus diversa a nobis insignitos forma, verum & Atheos eorum aliquos fuisse, vilissimarumque cultores rerum, & legibus nefandissimis deditos: (ut enim humanæ res solent semper excedere modum, demum pæne nos oppressit nimia illa rerum inordinata congeries, quæ dicitur eruditio; postquam enim è tot Veterum dictis docti prodire homines, ingenio uti, ac ratiocinari desiere, fierique maluerunt alieni erroris accessio, quam sibi credere, cognitionemque antiquitatis cum inestimabili conjungere libertate) ita detectis Americanorum regionibus, populos ejusmodi, veluti sine religione homines, sine cultu, absque scientiis, aut artibus, aut ordinatis moribus, absque naturali lege ac societate exhibuisse nobis mendaces itineratores illos, qui de novo, ut ajunt, Orbe scripsere; quique ac si nihil præter auditum ha-

habuissent , exigua mentis cura , nullo iudicio , nullo delectu habito , homines illos quacumque nudare humanitate non erubere , statuasque vix animatas , Barbaros appellare , atque sylvestres , spurios naturæ foetus , Brutis demum magis quàm rationalibus similes ac Europæis : Hisce verò narrationibus perfacile fuisse insanientis Vulgi captare auram certum est , facilioremque apud indoctos invenire fidem ; admirari scilicet homines ea , quæ magna ac portentosa , quæ infueta ac præter opinionem animadvertunt suam ; quid enim historicæ veritati concedere , nisi sibi tantum , Musisque canere ? fœria namque uti a profano abhorrent vulgo , ita abhorrere ab eis vulgus par esse , videreque ac despiciere plebem , quod solitum , & intellectu facillimum ; deperire verò admiranda , ac pro historiis fabulosa : Fortasse etiam ita & se se habere rem arbitratos itineratores illos , quibus dum vix regionis alicujus oram legere datum est , tot fuit in animo de populis , quorum vel dialectum ignorabant , eorumque de institutis ac moribus , opinionibus , religione fidenter aded differere , aut Atheismo : Quod in Ludovici Froii Literis , quas ex India ad Socios

Europam dabat , cognoscere est , cui veniebat in mentem non sine divini afflatus vehenti quodam instinctu majores olim suos tam acri studio longinquam aded peregrinationem expetiisse Japonicam ; profectò enim, inquiebat , hæ gentes naturæ bonitate , ingenique præstantia , multis Europæ nostræ (quod eorum pace dictum sit) nationibus antecellunt . Quod si minus magnificè de Japoniis vel sentiunt negotiatores Lusitani , vel prædicant ; id nimirum iccirco fit , quod nonnisi cum populis maritimis negotia contrahunt , qui ab interioribus tantum absunt vitæ cultu , morumque elegantia , ut præiis rustici videri propemodum possint : itaque per contemptum sylvestres etiam vulgo a Meacensibus appellantur , quum tamen alioquin ab humanitate ipsi quoque maris accolæ nequaquam abhorreant . (1) Verum eas itineratorum tenebras evertit demum æqua rerum judex ætas cum ratione conjuncta ; nam & mitigatis invicem animis , immò per commercia conjunctis , non eandem modò in ipsis erga nos humanitatem , sed & ipsa demum novimus ejusdem ab natura indita religionis principia ac societatis . Non
ita-

---

(1) *Mos. Epist. Select. Lib. IV.*

itaque , inquit , veteres aded desipuisse Philosophos , ut innata humanitatis principia per doctrinas everterent , verum eadem perfecisse probè intellectos : Stoicorum doctrinam ea accipiendam ratione esse , qua Tusculanis in Quæstionibus eam tradidit Tullius , ac renatis Literis Lipsius : imposuisse Magistro Aristotelem , dum informi illa Platonis de Republica dixit , neque somniasse , umquam Platonem , quæ invidus ipsi Discipulus affixit ; qua quidem de re vel Aristotelem illum Tractatus de Regimine Principum Authorem suspicatum esse : (a) Stagyritamque inanis gloriæ studio aded arfisse , ut omnium ante se Philosophorum susdeque verterit & effata & verba , ratum scilicet se tuto regnare non posse , nisi Odrysiarum more fratres omnes contrucidasset suos : De finibus bonorum & malorum optimè sapientissimèque disseruisse Peripateticos ; nam & alia dixisse bona animi , alia corporis , & illa hisce præstantiora , & utraque optanda , & in ordinata eorum complexione sitam hominis felicitatem : è Peripateticorum verò doctrina duplicem in homine naturam , exindeque duplicem naturæ legem , promiscuam sci-

---

(a) *Lib. IV. Cap. 4. §.*

scilicet, ac propriam, mentis alteram, alteram verò corporis, quarum ex harmonia & veluti vinculo, ratione tamen dominante, ortum naturæ jus ac gentium, statuiffe celeberrimos omnes ætatis nostræ Philosophos: Epicureos demum, ad formalem modo felicitatis causam respicientes, optimo fanè consilio, eandem in animi tranquillitate locasse; quæ prædominantis adfectus integram per objecti possessionem quies est; Philosophos enim ceteros humana de felicitate disputantes, extrinsecas circa notiones vagatos, felicitatis illius efficientes quidem causas adtingere, relatè ad aliquos potuisse, secus verò formalem, quæ in sola quiete, ac tranquillitate animi sita est, quæque per accidens, uti ajunt, habet se, quod ab una, vel ab altera efficiente causa procedat; quum enim homines diverso utpote temperamento, indole, atque diversa, ita ut dicam, præditi natura, diversis agi debeant motibus, atque adfectionibus, sequitur inde nonnisi diversa per media pervenire eos ad animi tranquillitatem posse: plures iccirco statuendas beatæ vitæ efficientes causas; animi nempe tranquillitatem, quæ in aliquo per sensuum voluptatem est; in altero tamen ab honoribus,

bus, ab divitiis in altero, in aliquo etiam a virtute præstari : aut potius Epicureos, quum summum dixere bonum in voluptate situm esse, non corporis, sed animi voluptatem intellexisse, bonam nimirum conscientiam, ortam è rebus honestis, ad quam, finem veluti ad ultimum, omnia referrentur : cujus acquirendæ causa bene egissent, ac honestè ; unde esset, quod se omnia dicerent agere propter se, honestati scilicet se totos dedisse in amicitia, aliisque cum privatis, tum publicis etiam negotiis ; non quidem ut bene mererentur de aliis, sed ut bonam conscientiam acquirerent : Epicurum ipsum in Epistola ad Menicæum, vel in hominibus impudicam minusque sobriam damnasse voluptatem, nedum in diis atque cælestibus ; laudasse eam solum, quæ capitur ex rebus honestis. Eandem itaque perpetuò esse, sibi que constare in omnibus naturam, nec umquam aliud naturam, aliud dixisse sapientiam ; indita ejus jura sacra fuisse, etiam apud Piratas, adeoque ab ipsa originem, fontem, ac vim eruendam singularium quoque vitæ officiorum ac societatis.

XXIV. Hanc verò Dogmaticos inter, & sive ex libertate, sive ex Religione Scepti-

cos

cos concertationem feliciter auferre conatus est Vir ætate nostra magnus Stellinus præclarissima in Oratione habita quum Ethicem tradere ingrederetur . Itaque principia illa, quibus eadem nititur, antea collocari in tuto oportere censuit ; non ipsa re quidem id postulante ; sed hominum sive socordia, sive perversitate : qui quum persuaderi sibi facile sinant, avidèque amplectantur ea, quæ libidini cujusque favent, in iis, quæ cum ratione congruunt, & injiciunt fræna cupiditati, usque eò difficiles & morosi sunt, ut his evidentia ipsa non satisfaciat . Multis autem id modis & fieri posse, & factum esse ostendit . Siquidem, inquit, (1) ea principia duxerunt alii a natura hominis, quæ diversè definita a diversis & circumscripta est : alii a conscientia ipsa, quæ quum in rectè factis magnam vim habeat, se se maximè prodit in iis, quæ ratione obnitente, admissa sunt : alii a convenientia rerum immutabili, atque ipsis penitus insita, qua fit, ut altera alteri unicè congruat ; quidam ab ordine æterno, quo singula a perfectione divina propagata necuntur inter se : quidam a justitia, & sanctitate Dei, quæ summa quasi

---

(1) *Epist. Nuncup.*

quasi norma est , & lex virtutum omnium : nonnulli demum a cælestium corporum atque motuum temperatione , & modo , quam a Pythagora commonstratam , explanatamque viam Plato deinceps ingressus est . Quamquam autem , fundamenta , inquit , posteriora hæc repudianda planè sint , tantorum tamen Philosophorum propositum ejusmodi est , ut si leviter inflectatur , non tutò solum , sed aptè etiam teneri possit . Qui enim Ethicæ principia a notionibus acciverunt a populari sensu longè disjunctis , quæ nempe vi sola mentis a sensu abstractæ attingi queant , etiamsi vera proferant , & aperta iis , qui expromptam intelligentiam habent , & corporis vinculis expeditam ; plerique tamen , quorum est sensus magis , quàm animus exercitatus , ea vix adsequuntur , ac non raro etiam , qui se libidinibus dediderunt , quasi commenta traducunt hominum otiosorum , quorum , cum tamquam Myrmecidæ quadrigas cogitata propter subtilitatem admiratus sis , usum nescias , & contempnas . Quæ verò petuntur a natura hominis & conscientia ipsa , vix quidquam loci apud eos habent , quorum adfectibus animi & moribus usitatis obtusa conscientia est , ac depravata ra-

Q q

tio .

tio . Quoniam igitur firmamenta principio-
 rum horum , vel intus in homine ipso qua-
 sita , qui rarò sincerus integerque est , vel
 extra in iis , quæ procul a sensu recedunt ,
 atque subtilitate sua mentes tardiores levius
 feriunt , quam ut eas commovere possint ,
 peræque ad omnes accommodata non sunt ,
 reliquum arbitratur esse , ut aptè quærantur
 in ipsa natura rerum , quæ ultrò obversatur
 oculis , & se constanter promit eandem :
 ut ex iis , quæ fieri cernimus in rebus il-
 lis , quarum in potestate non est ab ordine
 præstituto desciscere , deducatur , quid iis
 item optimum factu sit , quæ arbitrii sui
 sunt , & errare , & decipi possunt . Eam
 verò ad rem alia nulla prænotione opus esse
 ait , quam quæ mediocriter animum adhi-
 benti patet ; rerum nempe moderatorem at-
 que parentem Deum , ad omnia rerum ge-
 nera , quæ natura vigent , eandem , quantum
 quæque ferat ac postulet , aptare legem de-
 bere , qua singula ad finem provebantur cui-
 que proprium , quem similem esse , non
 eundem oportet omnium ; ut ea nimirum ,
 cujus est maximè capax universum hoc , in
 summa varietate simplicitas efflorescat . Quia
 porrò nihil tam perspicuum dilucidumque
 est ,

est , ut vel quasi quodam non obtendatur opinionibus iis , quibus est quisque obseptus , & lux veritatis omnis absumitur ita , aut distrahitur , ut ad animum usque raro pertineat ; propterea sepimentum id , quo rei claritas intercipi posset , antea quam ipsa proponeretur , ne vis ejus infracta dissiliret , aut hebetata languesceret optimo sanè consilio duxit Vir doctissimus removendum . Atque quum ii ferè certitudini moralium principiorum adversentur audacius , qui non incorruptè & graviter æstimantes , quid rem quamque deceat , sed animi fervore quodam exultantes una alios a mente dimovent , & mira quadam in adfirmando alacritate captos opinione ingenii tenent ; eapropter id argumentum excutit , quod ut popularius est , ita ad speciem ornatum jactari crebrius solet ; arreptumque ab historia generis humani fertur ; quæ cognitio , quia suppeditata videtur a re ipsa , sincerior habetur , animo nihil omnino afferente de suo . Atque ut in Physicis rebus dux & arbiter optimus is est , qui se se in adyta naturæ penetrat experiundo , deque ea ex ipsa judicat : in moralibus item ex iis , quæ vulgo fieri vident , elici quidam debere autumant , quæ facien-

da sint. Quæ porro fiunt, varia quum sint, ac sui dissimilia, nihil esse, quod unice fieri deceat, gloriose prædicant: Quod quam absurdum sit ac nefarium multis ostendi ait posse: sibi verò non ultra tendendum constituisse, quam ut illud ineptum prorsus esse ac fatuum argumenti genus ostenderet, ut mirum sit extitisse homines, ingenii laude florentes, qui non momenti modò aliquid illi tribuerint, sed etiam tamquam excellens unum ex omnibus inculcarint. Nam si quæ agunt homines, ex uno dumtaxat agendi principio fluerent, eodemque necessario, rectè ex actionum ipsarum dissimilitudine confectum fatetur iri, esse nihil præscriptum unum omnibus, sed varios ad varia factos, & a natura delatos quemque sua. Verum in hos quum multa convenient, quæ variè quodammodo permisceri possunt, & altero occupato otari alterum, vel inæqualibus omnia, paribusque niti momentis, quamquam eadem omnium natura sit, posse tamen egregiè ait quemque ceterorum, sui que etiam ipsius esse dissimilem. Quo enim quidpiam compositiùs est, eo ferè magis esse varium solere: quare majorem esse in iis dissimilitudinem, quæ prædita sensu sunt,

sunt, quam quæ tantummodo aluntur infixæ solo : omniumque in iis maximam, in quibus & sensus inest, & ratio ; atque in eodem genere dissimilitudinis varios esse quasi gradus ; nam ut quodque maximè facultates habet, idem ita ferè esse dissimilimum. Quamquam autem tam multæ, tanque dispares inter se vires hominibus a natura impertitæ in causa sint, ut vita nobis agenda difficilis obtigerit ; contrarias enim in partes distrahimur ; & interdum ab eo, quod est in nobis divinum, ad meliora ducimur, interdum ab eo, quod brutum est, ad pejora devolvimur : varietatem illam tamen, quæ ab eo fonte profluit, indicio non esse, quid re ipsa natura velit, sed ea quid impedire planè nolit, neque possit, quin inconstans sit, earumdem facultatum inhibens usum, quibus uti cuique dedit arbitrio suo. Neque verò quia nullam ipsis vim afferat, iccirco nihil imperare omnino ac prohibere : Immo quum ei providentius obviam eundum sit, quod in perturbationem vergit pronius ; quo plura in nobis, interque se diversa sunt, quæ præpedire se mutuo queant, eo necesse magis esse legem quamdam nobiscum una extitisse, quæ rectè universa com-

po-

ponat , extremumque unum statuat , quasi signum quoddam , quo singula tendant , ac seipsa colligant . Quæ lex , quum non vi aliqua cæca urgeat , qua cieri solent expertia rationis , sed animum dirigat , eumque collustrans moveat , si fortè hic aut strabo , aut averfus ab ea sit , distortam ipsam videt , aut planè nullam : si verò intendatur in eandem , & se illi præbeat incorruptum , non magis homini naturale esse intelliget , ut lucis , aërisque ad oculos , ad aures appulsu coloris afficiatur sensu , ac soni , modò mens adsit corpori nulla vi morbi impedito , quam ut agnoscat , nullum esse unquam commodi sui causâ lædendum , nullo unquam tempore sibi plus æquo indulgendum , modò mens contra abducatur a corpore , ipsaque sana sit . At quum id multi perraro faciant alio avocati consuetudine vitæ , vel occoreati cupiditate , ex eo plerumque accidere subdit , ut ne conscii quidem sint sibi legis ejus interioris , quæ rectè faciendâ præscribit , & rectè facta jucundissimo fructu munerat incorruptæ ac solidæ voluptatis . Quamobrem quum vis conscientiæ non a natura modo , verum a nobis etiam ex parte pendeat , si quopiam omittente quod est

est ab ipso præstandum , ac impedimenta plerumque inferente , ea se non exerat , minime consequi demum docet , ut ad eandem nihil omnino fuisse pariter a natura conlatum , nullaque in animo sparsa quasi semina .

XXV. Itaque relatis copiosè iis , quæ Sceptici adferre solent , eisdem occurrit optimus Author quam diligentissimè . Nam , inquit , (*) ex dissensione ea sive populorum , sive doctorum hominum inter se , nec non hominis ejusdem etiam a se ipso (non enim pugnant magis inter se gentes , & Philosophorum sectæ , quam quisque secum) si quis confici posse credat , nullum esse finem certum a natura ipsa constitutum , qui se faciliè prodat animadvertenti , ac , si cernatur , mirabilem excitet amorem sui , fateatur idem necesse est inferri peræque posse , nullam esse vim corpori , qua recta feratur , inditam , quod adsiduo incursu , ac vario deflexum quoquo temporis puncto de via declinet , & anfractibus iter angulisque subinde incisum confectetur : nullam esse lineamentorum conformationem aptam , venustatem coloris nullam oris hu-

ma-

(*) Part. I.

mani naturalem , quod ea speculis variè figuratis , aptèque distributis decolorari mirum in modum ac deformari soleat : nullos in silice igniculos delitescere , quod indicium sui neque luce , neque calore faciant , antequam extundantur , effractisque repagulis ex-fuscitati profiliant . Et verò quid ajunt aliud , qui præfractè contendunt nihil esse certum , quo nos addicat natura ipsa , quia sæpe libido prava quzdam transversos agat ? nullas in mentibus esse nostris bonorum ac malorum notiones convenientia quadam inter se conligatas , quia motibus illæ animi perturbatis distrahi crebro pervertique consuescant ? nullas tandem in nobis esse quasi scintillulas ingeneratas , quibus veri studium , ac bonum accendatur , quia cupiditatibus adventitiis obvoluntas elicere cogitando plerique omnes negligant ? Non ajo id quidem nunc , subdit , intelligentias hæc re ipsa in nobis esse quasi consignatas : unum illud adfirmo prorsus eos ineptire , qui concludant ex hominum studiis discrepantibus eas esse planè commentitias ; neque esse quidquam , quod indagatores isti naturæ generis humani videantur indiligentius explorasse , quam quid homo sit , quidve possit , res nempe varia , multiplex ,
no-

notionum atque appetitionum infinitarum capax, qui rebus omnibus commodare se se, sibi que res omnes adoptare queat. Nam quum ex naturis sit planè diversis conflatus, sensuque & ratione polleat, quibus interpositis habere commercium potest cum ipsa universitate; tot illi adjumenta suppetunt, tamque multi patent ad obsequendum alteri, vel utrique proclives aditus, ut nullæ oris ac vultus dissimilitudines esse tantæ possint, quanta opinionum atque studiorum. Res enim longinquitate loci, vel partium exilitate vanescentes admovet oculis, & amplificat: longo temporum intervallo dejunctas adnectit, & comparat: rerum causas exquirat, effectusque vel evolutos ad easdem revehit, vel inclusos & abditos exculpit: quid ex quaque re voluptatis aut commodi percipi possit, experiundo cognoscit, vel conjectando præsentit, ac prospicit: extrinsecus oblata visa componit, refingit, ornat arbitrato suo: quæ sensus prætervecta sunt, ea cogitando revocat ubicumque collibitum fuerit; animique motus eosdem earum cogitationum comites habet, quibus ad res ipsas, quum præsentis adessent, intendebatur: novas denique rerum, quæ nusquam,

R r

aut

aut nullæ sunt , formas procudit , eaque commenta circumvestit natura quadam ; & quod mirum sit , non alio modo adfectus est erga ficta , quam quo ferri erga vera solet . Qui quum tam celeres ingeniorum sint multiplicesque motus , nihil tam pronum est , quam ut omnigenæ proclivitates animorum ex altera parte respondeant : atque quum res & existant , & fingi possint innumerabiles , quarum usus excogitari possunt infiniti ; innumerabiles itidem appetitiones excuscentur necesse est ; quas quum avertant , & consequantur incitata permotiones sensuum intimorum , ferè fit , ut animus , cujus mobilitas est , levitasque summa , se huc & illuc ab iis temerè concursantibus impelli sinat . Anne verò quia facultatum , quibus uti , abutique potest , apparatu tanto præditus homo est , nihil erit propterea quidquam quod illum unicè doceat ? nihil , a quo si declinet , ab immutabili natura rationali deflexisse dicendus sit ? Quia propter agendi , cogitandique solertiam , animal rationis particeps reliquorum omnium iniquissimum ferè immanissimumque est , nihil ne quidquam erit natura justum ? nihil humanitati communi debitum ? Quia demum propter

pter earum , quibus constamus , partium dis-
fidium , nulla ferè res est , quæ nos delectet
diu , nihil ne propterea quidquam ipsum
per se jucundum esse pronunciabimus , in
quo permanere seque oblectare constanter
omnes oporteat ? Qui ita sentiat , quidvis
potiùs arroget sibi , quam pervidendi vim ,
quæ rem quamque res consequatur . Is enim
æquè negare posset , ullum esse nobis aut
vitæ tuendæ , aut virium jacentium reficien-
darum appetitum ingeneratum , quia quis
impotenti furore abreptus interdum sibi ipse
mortem consciscat : vel in acerrimo quopiam
defixus animi sensu stomachi stimulos haud
attendat : vel ex offensione aliqua vitiosa
laborans a cibo etiam abhorreat . Hisce
verò latè explicatis , impedimentisque iis ,
quæ fundamenta quærenti honestatis afferre
moram aliquam poterant , inquirere Vir do-
ctissimus pergit , quibus ea firmamentis nixa
consistant , quibusque vestigiis indagari , &
notis internosci certò possint . Quoniam au-
tem nihil tam aut diversum , aut a ceteris
divulsum est , ut aliqua sui parte cum alte-
ro quoque non connectatur , & congruat ;
neque verò notionum nostrarum initia sunt ,
& progressus iidem , qui rerum ipsarum ,

R r 2

sed

sed ita sibi occurrunt è regione contraria, ut a postremis atque concretioribus exorsa cognitio nostra sensim arrepat ad proxima quæque, ac serò demum ad ea provehatur, quæ prima sunt ac simplicia: jamdiu receptum esse ait, ut quo planius intelligi quid, expeditiusque persuaderi possit, quod ipsum per se abstractum ab aliis cognitionem haberet arduam atque difficilem, illius ea quasi facies obvertatur, qua conjunctius est cum rebus iis, quæ cum maximè illustres, tum verò satis perspectæ sint. Quare quum mundi natura siderumque pulchritudo, & concentus ex dissimilibus motibus ultrò incurrat in oculos, ac rerum tantarum magnificentia ex omni tempore solertissimos homines excitarit ad eas causas investigandas, ex quibus in summa varietate compositio tam admirabilis, & constans ordo duceretur; ex legibus iis, quibus universum hoc adspectabile regitur, compertissimis, eas item intelligi leges, ac derivari perspicuè posse, aptèque censet, quas & mundus rationalis esse fateatur sibi præscriptas, ac detractare ducat nefarium, si de naturæ opifice, atque gubernatore Deo pro dignitate sentiat; quidve æternam ac summam rationem

nem illam , cujus est ipse particeps , unum deceat , animadverterit .

XXVI. Ex ordine itaque cælestium rerum , ordinem infert actus inter humanos , comparatione inter adtributa animi & corporis planè Platonica cedreque digna , quem tamen ordinem absque divino auxilio humanis in actibus exurgere posse negat , unde præcipuum Traditionis caput ipse etiam amplectatur . Quocirca , inquit , (*a*) virtutem nedum eam , quam qui sit assequutus , undique perfectus est , ac verè sapiens , sed ipsam illam primam , atque inchoatam , qua boni cives efficimur , aptique ad vitam communem , exoptare quidem possumus ac debemus , adsequi verò nequimus in tanta concitatione , & seditione cupiditatum , nisi præsentioribus , quam quæ natura nostra præfertim ab origine sua vitiata suppeditat , adjumentis instructi enitamur . Ceterorum verò naturalis juris principiorum necessitatem ejus è doctrina dignoscas , qua morum & opinionum de rebus expetendis ortum atque progressum ex evolutione facultatum humanarum ducere conatur , quas conversiones , gradibus quibusdam progressas facit ,
pro-

(*a*) pag. 42.

promovente facultate illa animi, quæ maximè expedita rerum potita est. (*) A rudi, inquit, victu, ac duro, quo robur alitur, ad eam vitæ rationem gentes deductæ sunt, in qua ferocitas, & versutia configunt inter se, resque vi peraguntur, & insidiis impotenti furore communitis. A ferino statu hoc rerum, quo dominatus occupari solent, ad eum porrò devehuntur, qui fortitudine nititur & prudentia; rebusque partis tuendis, ac turbulentis ordinandis, accommodatus est. Hanc deinceps excipit optima Civitatis constitutio ea, quæ justitia regitur, ac devincta continetur legibus; & quum otio abundet, atque opportunitates maximas habeat ad opes augendas, excolendasque artes, eapropter ad omnes vitæ commoditates atque jucunditates percipiendas imprimis idonea est. Otio verò confirmato, fortunis auctis, & vitæ commodis, ac deliciis multiplicatis cupiditas exaggerata laxare legum fræna nititur; ac justis & æqui monumenta omnia concutit adedò, propellitque, ut æstuantem cupiditatem ea continere minime possint. Hæc omnia Homericis è factis Steliniana in Oratione probè confirmata sunt, quæ

(*) *Specim. de Ort. & Progr. Mor. Cap. I.*

quæ Romanorum etiam ex historia peti potuissent ; non enim significari satis potest , quantum non sui similis post bellum Numanticum ac antea Populus fuerit Romanus . Et primis quidem temporibus , tunc scilicet quum gaudebat tellus vomere laureato , pulcher erat , egregius , pius , ut verbis utar Flóri , (*a*) sanctus , atque magnificus , postea ejus etiam judicio , degeneravit valde , crescentibus ipsa cum imperii mole vitiis . Non olim tot civiles imagines , coronæ , clypei , curules sedes , non ea , quæ paullatim invec̄ta sunt , postquam evaluit adulatio , nutareque cum morum innocentia Respublica cœpit atque libertas . Ex pulcherrima scilicet atque optima post Carthaginis excidium , & evolutis omninò humanis facultatibus , pessima ac flagitiosissima facta est Reipublicæ facies , vitiaque adeò crevere , ut postremi tempore Principatus omnia demum contra naturam perpetrata viderentur . Ceterum , inquiebat Sallustius , (*b*) mos partium popularium , & Senati factionum , ac deinde omnium malarum artium , paucis ante annis Romæ ortus est
otio ,

(*a*) *In Epit.*

(*b*) *Bell. Jugurth.*

otio , atque abundantia earum rerum , quæ prima mortales ducunt . Nam ante Carthaginem deletam , populus , & Senatus Romanus placidè modestèque inter se Rempubli-
 cam tractabant : neque gloriæ , neque dominationis certamen inter civeis erat : metus hostilis in bonis artibus Civitatem retinebat . Sed ubi illa formido mentibus discessit ; scilicet ea quæ secundæ res amant , lascivia , atque superbia incessere . Ita , quod in adversis rebus optaverant , otium postquam adeptiscunt , asperiùs , acerbìùsque fuit . Namque cœpere nobilitas dignitatem , populus libertatem in lubidinem vertere : sibi quisque ducere , trahere , rapere . Ita omnia in duas parteis abstracta sunt . Respublica , quæ media fuerat , dilacerata . Ceterum nobilitas facti-
 one magis pollebat : plebis vis soluta , atque dispersa , in multitudine minus poterat : paucorum arbitrio belli domique agitabatur . Penes eosdem ærarium , provinciæ , magistratus , gloriæ , triumphique erant : populus militia , atque inopia urgebatur ; prædas bellicas imperatores cum paucis diripiebant . Interea parentes aut parvi liberi militum , uti quisque potentiori confinis erat , sedibus pellebantur . Ita cum potentia , avaritia

ritia sine modo, modestiaque invadere, polluere, & vastare omnia, nihil pensi, neque sancti habere, quoad semetipsa præcipitavit. Nam ubi primum ex nobilitate reperti sunt qui veram gloriam injustæ potentia antepo-nerent; moveri Civitas, & dissensio civilis, quasi permixtio terræ, oriri cœpit. Nam postquam Tiberius, & C. Gracchus, quorum majores Punico, atque aliis bellis multum Reipublicæ addiderant, vindicare plebem in libertatem, & paucorum scelera patefacere cœpere: nobilitas noxia, atque eo perculsa, modo per socios ac nomen latinum, interdum per equites Romanos, quos spes societatis a plebe dimoverat, Gracchorum actionibus obviam ierat: & primo Tiberium, dein paucos post annos eadem ingredientem Cajum, Tribunum alterum, alterum Triumvirum coloniis deducendis cum M. Fulvio Flacco ferro necaverat. Et sanè Gracchis cupidine victoriæ, haud satis moderatus animus fuit. Sed bono vinci satius est, quam malo more injuriam vincere. Igitur ea victoria nobilitas ex lubricine sua usa, multos mortales ferro aut fuga exstinxit; plusque in reliquum sibi timoris, quam potentia, addidit. Quæ res plerumque ma-

S f

gnas

gnas Civitates pessumdedit : dum alteri alteros vincere quovis modo , & victos acerbius ulcisci volunt . Sed de studiis , subdit , partium , & omnibus Civitatis moribus si singillatim , aut pro magnitudine parem differere , tempus , quam res , maturius me deseret . Nec apud Romanos modo , sed alios etiam apud populos degeneravere demum mores , tametsi uti nemo , ita nullus populus , nullus cœtus repente factus fuerit turpissimus . Felicem , terque beatum illum , qui aut nascenti , aut mox natæ , si tamen a Deo sit , conjungitur societati . Jam verò quemadmodum ex evolutis hominum facultatibus varias cupiditates ordine pullulasse ; sic & opiniones de rebus expetendis ad easdem accommodatas prodiisse , latius ostendit Stellinus ; atque ut morum , ita errorum seriem infinitam quandam ex multis continuatis , aliisque alios apprehendentibus fuisse connexam : (*) unde consequatur opiniones eas de rebus expetendis , quas aut sensus indidit , aut imaginatio adornavit , aut mens & ratio sensim expedita protulit , ad artem & ad præcepta fuisse revocatas : (1) quare tametsi è Viri ce-
le-

(*) Cap. II. (1) Cap. III.

lebris Oratione Dogmaticorum decreta de boni malique moralis natura , deque intimo erga virtutem impetu vehementer confirmata sint , ac planè demonstrata , tot attamen ad naturas illas probè noscendas prosequendasque in homine posuit obstacula , quæ tametsi urbanam potius & extimam , quam naturalem intimamque respicere videantur humani generis conditionem , aptè tamen ad imperfectionem naturæ hocce in statu enucleandam ordinata sunt , ut si non Contemplativi , practici tamen Sceptici aliqua saltem ratione posse videantur de veritate gloriari . Itaque ad exsuperandas tot tantasque , sive ex evolutione facultatum , sive ex opinionum impotenti vi ortas ad rectè vivendum difficultates , quis inficiari poterit necessaria omninò fuisse summa illa primaque aptissima principia , quibus æternæ naturæ justitiam ac providentiam noscerent , pertimescerentque vel inviti homines universi , unde necessariam esse virtutem ducerent , illisque parere legibus , quæ ad ordinem naturæ ducunt , humanæque ad bonum societatis ? Seleuci Regis filius Antiochus novercæ Stratonices infinito amore correptus , memor quam improbis facibus ar-

S f 2

de-

deret , impium pectoris vulnus pia dissimulatione contegebat . Itaque diversi adfectus iisdem visceribus ac medullis inclusi , summa cupiditas , & maxima verecundia , ultimam ad tabem corpus ejus redegerant . Jacebat ipse in lectulo , moribundo similis : lamentabantur necessarii : pater mœrore prostratus , de obitu unici filii , deque miserrima sua orbitate cogitabat : totius domus funebris magis , quam regius erat vultus . Hæc omnia naturæ , aut probæ institutionis effecta . Verum quid ille sine Religionis influxu ? Parum profectò , immò quidem nihil . Sedens etenim juxta Antiochum Medicus , ut eum Stratonices ad introitum rubore perfundi , & increbescere spiritu , eaque egrediente pallere , & excitatiorem anhelitum subinde recuperare animadvertit ; curiosiore observatione ad ipsam veritatem penetravit . Intrante quippe Stratonice , rursusque abeunte , brachium adolescentis dissimulanter apprehendendo : vegetiore modo , modo languidiore pulsu venarum , comperit , cujus morbi æger esset , protinusque id Seleuco exposuit , qui charissimam sibi conjugem filio cedere non dubitavit : quod in amorem incidisset , fortunæ receptum referens :

rens : quod dissimulare eum usque ad mortem paratus esset , ipsius pudori imputans . Subjiciatur animis Senex , inquit Historicus , (§) Rex , amans : jam patebit quam multa , quamque difficilia paterni affectus indulgentia superavit . En quid sibi relicta aut natura , aut virtus etiam humana possit , aut potius utraque quid non possit . Non enim ille justus est , uti superius animadvertum , qui juris scientiam habet naturalis , sed qui officia præstat illi juri consona ac respondentia . Marcus Varro in litteris atque vita , fide homo multa , & gravis , in libro , quem inscripsit Pius , aut de pace , Cajum Sallustium Scriptorem seriæ illius & severæ orationis , cujus in historia notiones censorias fieri atque exerceri videmus , in adulterio deprehensum ab Annio Milone , loris bene cæsum dicit : & quum dedisset pecuniam dimissum . (*) Unde ejus in Vita Clericus : bonorum , inquit , Virorum timiditati , inconstantia , aut imprudentia vix ignoscere possumus , si quid aliquando moribus suis indignum , & ante actæ vitæ minus consentaneum protulerint . Sed multo magis

---

(§) *Val. Max. Lib. V.*

(*) *Aulus Gell. Lib. XVII. Cap. 18.*

gis iram nostram movent improborum honesti sermones ; quibus , ut nequitiam suam occultent , certiusque noceant , uti solent ; nihil enim sceleratius , quam armis virtutis uti , ut vitium tuearis . Non puto autem quemquam pravæ hujus simulationis labe magis infectum vixisse , quam Sallustium , ut quicumque vitam ejus legent , eo exemplo intelligant non esse propterea existimandum bonum quemquam fuisse , quod virtutem calamo defenderit , nisi constet mores cum sermonibus consensisse . Nemo certè elegantius & acrius in suæ ætatis vitia , quam Sallustius , invecus est ; nec quisquam vitæ minus severæ fuit . Cum igitur indogmatica , tum sceptica etiam in sententia primævæ concedendum traditioni est , illiusque summa amplectenda capita , quæ & dubitationem omnem animi avertunt , & ceteras in rectum finem , ordinatamque in methodum ducere possunt cognitiones . Sedabit enim , natura , aut si non natura , sedabit naturalis Philosophia opinionis lites atque dissidia , quæ inquieta heinc inde animum vexant , distrahunt , atque dilacerant , sed ita sedabit , ut meminisse nos jubeat , ex naturæ cognitione veram quietem & solidam

lidam pacem se nobis præstare non posse; esse hoc dominæ suæ, divinæ scilicet sanctissimæ Traditionis munus & privilegium. Magno olim Justino gestiebat animus, aliquid audire eximium atque Philosophia proprium: Pythagoreum itaque accessit magnæ sapientiæ Virum, cumque eo agere cœpit, ut inter Auditores reciperetur; quies ne, inquit, in Arithmetice versatus, Astronomia, atque Geometria? An te quicquam ad felicitatem pertinens percepturum putas, nisi ea prius ediscas, animamque sensibilibus ab rebus ad altissimas intelligibilesque traductam; virtuti aptam reddas, ipsiusque summi boni contemplationi? Cumque multa Pythagoreus hujuscemodi disciplinarum protulisset in laudem, ablegavit hominem falsum eas nescire, qui tamen visum inde subdit abs se Senem sacram sibi commendantem doctrinam ab primæva Numinis traditione profectam; cumque mecum, ait, (a) sermones ejus revolverem, eam modò Philosophiam utilem reperiẽbam ac tutam, atque ita evasi Philosophus. Quantus autem Philosophus, satis elogia famant celeberrimis è Viris ejus præclarissimum in nomen perennibus literis consignata.

DE

(a) Colloq. cum Tripb.

DE PRINCIPIORUM
LEGIS NATURALIS
TRADITIONE
 LIB. III.

I. **M**aximum quod adversus posita a nobis summa juris naturalis capita atque principia ferre soleant argumentum ii, quorum in sententia optimè universo cum humano genere actum est, satisque humanæ societati provisum, si non quotidie se mutuo discerpant jugulentque homines, aut immanium ritu ferarum prædas invicem non agunt, efferaque non ducunt vitam atque sylvestrem (pæne quippe omnes sua omninò sunt forte contenti, tametsi paucæ nimium sint verè juxta naturam institutæ societates) illud esse frequens solet, quo tot tantosque populos, absque illius, de qua diximus, primævæ divinæque scientia Traditionis, coire potuisse sibi facilè persuadent, vitamque simul agere, & ordinatas constituere civitates: quod equidem momentum quum ex Atheismo confir-

firmare nulla ratione valeant , refragante , scilicet univēsa humani generis historia , eīdem ex adnotis idololatriæ erroribus vim omnem conciliare conantur . Enim verò tametsi homines ejusmodi nobiscum una , ex ea differendi ratione , multisque ex consequutionibus , solius demum veræ Traditionis necessitatem evincant , rem tamen seridò si animadvertant , inficiari nullo modo poterunt , mediis etiam in idololatriæ tenebris , aliquam emicuisse veritatis imaginem ac umbram , subobscurumque veluti radium , cujus ope summa illa juris principia , aliqua saltem ratione , & fuisse semper , & in societatis ordinem influxum dignoscamus habuisse , perpetuum , quod ipsamet ex idololatriæ essentia , ac veluti natura satis adnotum est . Nam etsi processu temporis plurimum de spatio curriculoque deflexerit suo consuetudo majorum , ac primæva Traditio ; & ita quidem deflexerit , ut alium veluti præsetulerit vultum , novasque demum induerit quasi formas ; prima tamen illa principia , summasque illas , de quibus egimus , veritates , quod ad substantiam , ita ut dicam , aut quod ad speciem saltem , ita perpetuò inclusit , ut apud omnes omninò populos jure sibi vindicare

T t

visa

vifa fit Religio rectas vivendi leges , aut ad eam univerfum genus humanum naturalis officia retulerit ſocietatis ; non eorum relatè ad naturam quidem ſemper , ſed relatè potiùs ad ita operandi neceſſitatem , cum ex obligatione ac præcepto , tum etiam ex ultione formidata legis ; quum , uti ait olim Seneca , (1) nulla umquam gens aded fuerit extra mores projecta , ut non aliquos crediderit Deos , neque defuerit umquam omnium conſenſus hominum , aut timentium inferos , aut colentium . Hæc autem qua credita ratione fuerint , quave in ſocietatem influxerint , & orta unde ſint probè ut percipiatur , eorum effata dignoſcere par eſt , qui ceteris præſtantius univerſi humani generis mores ac opiniones aliquod hætenus ad principium , ordinatumque ad finem redigere conati ſunt ; quos profectò inter Laſitavium enumerandum eſſe docent ii , qui ſatis percipiunt , quantum eruditioni atque memoriæ , præſtare ratiocinium debeat , ac viſ lucida criticè cognoſcendi . Ille quippe nova quidem , ſed arte ingenioque prædita , analogica ſcilicet methodo , Veterum ad mores legesque dignoſcendas , viam pate-

---

(1) *Epist. CXVII.*

patefacere perviam visus est ; quum enim totus in arcano fuisset studio vetustatis ; Religionis inde proferendæ causa occidentales esset ad Indos profectus , eo demum novit se pervenisse in loco , ubi præjudicia mentis , tenebræque Eruditorum è vulgariis libris profectæ discuti facile possent , ac dissipari . Duo itaque , quæ in ceteris disjuncta , judicium animi deterius faciunt , peregrè scilicet agere & eruditio in Lasitavio conjuncta , efficere potuere demum , ut non aliquos absque Religione , societatis in officia influente , fuisse populos crederemus , aut adedè desipuisse veterem ætatem , nullum ut habuerit ad superiora ordinem , sed leges eam novisse justitiæ veluti ac honestatis , aliqua perpetuo tamen cum Religione conjunctas . Quum enim Philosophico ille oculo , mentisque perspicacissimo acumine Americanos homines frequentare pergeret , animo concepit suo locorum differentias analogicas esse posse differentiis temporum , ideoque regionum causa adedè a nobis Americanos abesse , ac Romani distaverint ratione temporum , Græci , Persæ , Sarmatæ , ac Schytæ : quare uti specie , exque additamentis tantum , recentiores illi diversas a nostris

abeunt in sententias , re ipsa tamen naturali nobiscum in lege , aut ejus summis saltem in capitibus conveniunt , ita convenisse non in moribus modo , sed naturalis in Religionis substantia , summisque ejus in principiis , Veteres illos existimandum sit , speciem esto religionis ac morum visi sint habuisse diversam , qua ex re comparisonem iniit felicissimam mores inter Sylvestrium ac Veterum , rebusque Americanorum novissimis ad antiquitatem illam usus est enodandam , quam Viri Maximi Scaliger , Casaubonus , Petavius , iisque similes explicare aggressi sunt , eadem tametsi nec forte , nec felicitate .

II. Et ad Deum quidem quod adtinet , ostendit apertissimè Lactavivius , (a) ejus ideam omnibus viguisse temporibus , & apud populos omnes , & quocumque in intellectu , non innatam quidem , uti contemplativi Metaphysici docent , verum omninò practicam , neque moralem modo , verum uti ille etiam ait , Theologicam , Deum scilicet numquam cognitum modò fuisse uti in se existentem , sed habitum quoque existentem fuisse res relatè ad creatas , præcipuè verò relatè ad universum genus humanum , cui se manifestum

---

(a) *De morib. Americ.*

stum per mysteria faceret ac leges , quibus ordinatè humana regeretur societas ; hominesque singulos , divinis è manibus profectos , suum duceret ad principium , scilicet ad se , in quo finis eorum ultimus , veraque & sola hominis felicitas perpetua est . Inter opiniones itaque Americanorum , non religionem modo naturalem , & primi cognitionem principii , statosque dies festos , & cæremonias reperisse se innuit Lafitavius , verum & veteres etiam simplicissimas sacrificiorum formas , & Aras , & Tempa lucosque Patriarcharum moribus accommodatos , cruces etiam , ac creationis , diluvii , primi-que hominis , & fallacis historias Serpentis , doctrinam veluti de muliere , quæ univ-ersum genus infecit humanum , spem , immò liberatoris expectationem Dei ac Servatoris , ceteraque pæne omnia Adami historiæ , ac primævæ Traditioni adedò consentanea , ut inferre inde latius audeat , Americanorum Religionem atque mysteria , eadem prorsus quod ad substantiam esse , tametsi elongatione temporum immutata veluti , ac ex explicandi modo interpolata , cum illis , quæ sapientissimum Conditorem omnium Deum , in amœno loco variis arboribus fructiferis ac
flu-

fluminibus confito docuisse Adamum certum est. Eas verò Americanorum opiniones, eaque myſteria, ceremonias, ac religioſè diſſerendi rationem cum Religione ac moribus Veterum Gentilium aptè comparat Laſitavius, eoſque eadem pariter, quæ Adamus, quod ad ſubſtantiam credidiſſe autumat, immutatis modò aliquibus circumſtantiis, aut ludicris aliis additis, quibus hiftoricam ſimplicemque operirent veritatem: populos tamen omnes & divinam, ait, falſos naturam, & animorum immortalitatem, regionemque animarum, naturam hominum labe infectam atque vitiatam, commercium denique Deum inter ac homines, virtutes inter & præmia, vitia inter atque ſupplicia. Et aliquos quidem ſcimus, ut originem oſtenderent idololatriæ ad malum confugiſſe Genium, ad aliquem veluti in machina Deum, quem æterni Numinis ſimulatorem ac Simiam eſſe concipientes, univerſas pæne apud Gentes veluti ſimulachra veræ induxiſſe Religionis, quibus ſui in perniciem homines abuterentur, arbitrati ſunt. Aſt uti temporaria hæc origines rerum repetendi ratio inani nititur fulcro, eadem naturas quoque diverſas, imparesque formas ſub juga ahena sævo videtur
mit-

mittere cum joco, quum perduellem illum invidumque Spiritum Authorem causamque dicat, ut Deum Conditorum esse & Gubernatorem omnium univerti fateantur & credant, eundemque statuisse virtutibus præmia, supplicia peccatis, ut certam habeant persuasionem de immortalitate animorum, maximum utique, omnium etiam iudicio, ad contemnendam mortem, resque fortiter gerendas incitamentum, ut per arduam virtutis incedendum esse viam, neque ferarum more, aut vivendum existiment, aut moriendum. Hæc itaque hypothesis quum vel sibi cohærere non possit, adserendum propterea est, ipsam Religionis omnium substantiam ab Adami primæva Traditione fuisse profectam, cui quum confecisset Deus vel ipsa circumtegendi corporis instrumenta, par quoque est, documenta, aut saltem principia tradidisse dirigendæ mentis ac societatis.

III. Verum ne sit omni ex parte Lafitavii systema, supernaturales scilicet relatè ad veritates? in præsentem edifferere nostrum non est. Ea certè ratione, ac ejuscemodi illud ad principium Mythologiæ relatione, ordinem aliquem, formamque induerent, quæ

quæ inordinata eruditione suo contexuit in Libro concordiae Rationis ac Fidei Huetius ; unde ablatum pusillis esset immane scandalum ex historia supernalium tot idololatrias apud Gentes rerum , miraculorum etiam , mysteriorumque pæne , prorsus immò Mosaicis , nostrisque similibus , quibus malè concepta illa scatet concordia : Qua enim alia via incerta ac dubia effici potuisset Religio ? Quid scilicet eruditio sine ratiocinio , ac acumine mentis , sine consequutionum prævisione ? Sine gramine profecto campus , & sine crine caput . Jamque diù expectatum tempus advenisse credimus , quo non quicumque , aut durus , uti mos erat , labor , sed ingeniosus solum , esto aliquando tenuis , promeritam apud ingenuos referre valeat coronam , utrumque tametsi plurimum in eo errasse arbitror , quod fabulosa Veterum mysteria ea lege interpretati sint , qua Græcorum in Libris reperiuntur ; quod equidem fieri nulla ratione posse , satis Opera Bocharti ostendunt , Loydii , Barnerii , Sallierii , Fourmontii , qui Phœnicum linguæ adjumento Mythologiam historicè enodare , explicareque , ac naturales quasdam simplicissimas historias recentioribus ab Græcis inanes

nes in fabulas fuisse immutatas ostendere feliciter perrexerunt . Egregiè itaque Bochartus, Præfatione in Libros de Coloniis & Sermone Phœnicum, humaniores, ait, literas & disciplinas Græcis debere plurimum, nemo non spontè agnoscat, qui non sit idem ab omni humanitatis sensu alienissimus . Hi enim artes vel invenere, vel ab aliis inventas ita excoluere, ut apud se natæ videantur . Atque ad Europeas maximè Gentes pertinet hoc beneficium, quas obruit foeda barbaries, donec habuerit Græcos Magistros Scientiarum . Interim in illis hoc desidero, quod sunt recentiores, quam de rerum origine possint quicquam acuratè docere . Proinde si de natura differunt, alius chaos sibi fingit, alius Mundum æternum, alius concursus atomorum, quia de rerum creatione, ne fando quidem audierunt . Si de rerum inventibus Adamo & Caino, qui agros primi coluerunt; Cererem substituunt aut Triptolemum; Abeli Pastorum Principi, Patrem Arcadem; Jubali Musicæ repertori, Mercurium, aut Apollinem; Tubalcaino, qui metallorum conflaturam excogitavit, Curetes, aut Cyclopes, aut Vulcanum Lemnium; Noë, a quo vinum inventum, Liberum Pa-

V u

trem

trem Cadmi Nepotem , & alios hujus farinae heri hodieque natos . Iidem si historiam scribunt , quoties ad antiquiora conantur assurgere , statim in fabulas devolvuntur : fateturque Thucydides statim initio præclari Operis ante bellum Peloponnesiacum , quod Artaxerxis , & Nehemiæ ævo gestum est , nihil se potuisse liquido comperire , propter longinquitatem temporis . Enim verò sperare quis possit Græcos homines veterum de mysteriis vera referre potuisse , quum non ipsorum modo posteros umquam vidissent , sed eorum etiam regiones originesque ignoravissent ac nomen , neque populorum , quorum de moribus differebant ac religione , vel generalem , primis , ut ajunt , labris degustassent Geographiam ? Profectò nihil est , vel quod audiamus libentius , vel majori disquiramus studio , quam quid antiquissimum unaquaque sit in gente , quosve habuerit Conditores , & ab quo nomen , & ex qua causa sit inditum . Græci verò Veterum de Geographia consulti , subdit eodem loco Bochartus , vel obmutescunt planè , vel puerilibus nugis Lectori suo palam imponunt . Europa , inquiunt , ab Europa sorore Cadmi , Asia , ab Asia , Promethei matre , & a Libya

bya Epaphi filia Libya dicta est ; Spania item a Pane , & Lusitania a Luso Bacchi sociis ; & Baleares a Baleo comite Herculis , qui in Siciliam transfretavit : & Melite a Nympha Melite , ex qua Hyllum idem genuit : quale est quod Armenos ab Armeno deducunt Jasonis socio , Medos a Medea Colcha , Persas a Perseo Argivo , Syrios , Babylonios , Arabes , & Garamantes ab Apollinis filiis Syro , Babylone , Arbo , & Garamante . Tam verè , quam quod iidem volunt Neptuni filios Dorum , Pelasgum , Pheacem , Siculum , Sicanum , & Læstrigonem totidem generasse populos cognomines . Nec fabulæ defunt , quibus adstruantur tam futilia commenta . Quum itaque , subdit , hujuscemodi nãniis libri scateant Græcorum , aliis eget adminiculis quisquis ad veram & genuinam illius antiquitatis cognitionem aspirat .

IV. Enim verò nostris hisce temporibus abest adèd ut Græcorum dicta de sacris Veterum rebus fidem aliquam obtineant , ut pæne omnes è diverso nihil non proprium , nihil non simplex in antiquorum fabulis latere fateantur : plura tametsi fabularum sint genera , omnia tamen rem omninò veram

explicantia ; naturam enim , ejusque effectus per composita semper fictaque Veteres protulisse ; easque res majores olim nostros absoluta simplicique narratione non prodidisse , sed mysteriis involuta ac circumfusa sparsisse in vulgus , quod inimicam crederent esse naturæ , divinarumque rerum , nudam apertamque sui expositionem : unde Poëticis veluti Commentis infiniti entis , ac naturæ arcana occultare studuissent , propter Scientiarum videlicet præstantiam , atque nobilitatem , propter brevitatem , propter jucunditatem quandam cum facilitate conjunctam , propter intelligibilium rerum diuturnam atque illibatam conservationem , propter communem denique omnium utilitatem . Itaque falli eos consequuntur , qui Veterum effata ac doctrinas nudè accipiunt , ac sine allegoriis , quæ malè ac sine jure mysteria apud aliquos audiunt , aut Philosophica videntur placita adversus vim simplicis omninò apertæque naturæ . Ludicram iccirco esse Herwarti illius eruditionem , qui in admirandis Ethnicæ Theologiæ mysteriis propalatis , lapidem magnetem antiquissimis passim nationibus pro Deo cultum conatur ostendere , artemque , qua navigationes magneticæ univer-

versum per orbem instituerentur , Veterum è Sacerdotibus , sub Deorum , Dearumque involucris , & aliarum perinde cortice fabularum , summo studio fuisse occultatam ; non enim fuisse olim Sacerdotum ajunt antiquissimorum institutum , res ut imperfectas perfectarum sub involucris tegerent , ast potius perfectissimam ut Numinum , uti censebant , naturam , sub humanarum cortice rerum velarent : Sic Ægyptios , Pythagoreosque , Brachmanes item & Indos hominum existimasse , atque animalium animas deambulatorias esse per corpora , adseruisse Græcos atque Romanos :

*Morte carent animæ , semperque priore relicta
Sede , novis domibus vivunt habitantque receptæ
Ipse ego nam memini , Trojani tempore belli
Pantbojdes , Euphorbus eram , cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ .
Cognovi clypeum lævæ gestamina nostræ
Nuper ab anteis templo Junonis in Argis .*

Quos tamen vehementer falli contendunt ; nam tametsi Metempsychoseos errorem ab aliquibus post Christum natum , modò etiam ab Sinensibus , uti ab Hebræis extremo Rei-

pu-

publicæ tempore , propugnatum haud inficias eant , antiquissimos tamen Philosophos foede aded non errasse contendunt; Indefinitum esse Scriptorum numerum , qui moralitatis arcana Pythagoræ è Symbolis eruerunt Pythagoreum ab animalibus abstinendi præceptum , quod in causa plurimum fuit , cur ab Pythagoreis aliqui Metempsychosim creditam arbitrarentur , ab iis interpretari solere , quibus animalis vita est , aut ab innocuis , aut etiam a morticinis ; (a) unde laudata carmina hisce commentetur Reuchlinus : (1) Ejus autem , quod Pythagoras dixisse fertur , se quondam Euphorbum fuisse , alia ratio est , non enim talem dicendi morem ipse primus instituit , sed longè prius in populari consuetudine apud vetustissimos usurpatum fuit , quia qua esset quisque virtute , aut vitio præditus , alteri adsimilaretur , qui eminenter eadem conditione olim fuisset : virum enim quem libuisset robore præstantissimum dixerunt esse Herculem . Adlatisque ex Varrone , Numenio , Plauto , exemplis subdit : Ista verba inolitam prisorum loquendi consuetudinem indicant , ut
hunc

(a) *Dacer. Vit. Pythagor.*

(1) *Lib. II. de Art. Cabalif.*

hunc hominem dixerint illum esse quemdam, qui fuerit natura, ingenio, moribus, amore, adfectione, & opere similior. Unde Romani solebant huic adagio particulam, alter, adungere, ut tu es alter ego, & ego sum alter tu, licet scientes, videntesque, quod revera nec ego sum tu, nec tu es ego; sed in utrisque nobis sentientes idem esse ingenium, par studium, voluntatem eandem, eundem conatum, spiritum, animam: Unde illa famosa transanimatio, nihil aliud revera Viris sit rectè doctis, quam æqualis cura, similis motus, & par studium alicujus hominis mortui, post aliquo tempore in altero repertum homine vivo. Præclarissima inde Pythagoræ in Apologiam adfert Reuchlinus, hæcque demum adversus Græcos animadvertit: Quos miror pariter non sine risu, quod quum audierint crebrò testantibus sapientissimis hominibus, omnem ferè Pythagoricam Philosophiam, & eam maximè quæ de rebus diviniis extet, mysticam esse, ac per ænigmata propositam, nihilominus tamen hanc sapientiæ, de numeris maximè divinissimam partem, imitando Tyrrenorum stultitiam, planè & citra omnem metaphoram accipi jubeant. Fuit autem

id

id priscis & vetustissimi ævi sapientibus in more , per arcanarum literarum allegorias , & sensuum mysteria profundam sapientiæ tradere inquisitionem : iccirco veteri ætati nec illa commenta , nec fabulosa ejusmodi sacra valeant convenire .

V. Naturalis itaque , relictis omnibus mysteriis veterum atque portentis , Religionis substantia ostendenda est ; ceteras scilicet Gentilium Religiones , ab vera primævaque Traditione per errorem fuisse profectas : eas in vitæ officia influxum habuisse perpetuum : elongatione demum temporis suo ab principio omninò recessas , ortum dedisse Atheismo , ac placitis Philosophorum ; unde regressus , sive ad primam veramque Traditionem recursus societati continendæ hominum naturali , possit necessitas elucere . Porro tot inter idololatriæ species nulla aut vetustior , aut universalior fuit symbolica , quam equidem ab Adamitica Traditione , veroque Numinis cultu , pessimè tametsi , & ex imbecillitate fuisse hominum derivatam , certum omninò est . Quod probè ut percipiatur , animadvertendum profectò , humanum genus , utpote anima præditum & corpore , sensibusque perpetuò illigatum atque passionibus actum ,

actum , quæ post originalem illum occasum mentem etiam in vinculis posuisse videntur, haud potuisse nisi per sensibilia ad intelligibilia ac immaterialia perducere, colere iccirco divinam haud potuisse naturam , nisi per imagines veluti quasdam, & symbola rerum, quibus mentis ideas contraheret , ac applicaret , intimosque animi sensus significare extrinsecus posset . Hæc omnium una apta, proportionataque erat humanæ conditioni cultus ratio , neque aliam clementissimus Deus exigere voluit , capacitatem hominum mensus , aut eorum potius imbecillitatis misertus ac tenebrarum . Sol itaque , Luna Planetæ , ceteraque cælestia corpora data primum homini fuere uti divinitatis symbola, cælestisque militiæ . Ipse supremus Conditor , ac sapientissimus Gubernator ac Conservator rerum , vocatus fuit exercituum Deus , ignis consumens , uti Agnus , Leo , Petra , vera lux , & Sol justitiæ dictus est Christus Deus noster . Permissum etiam homini fuit , & loca veluti habere , & tempora , & formas , præcepta immò sacrificia , & Sacerdotale munus , & vestes , & ritus , quibus æternam illam veneraretur naturam , Deumque quo posset modulo , fateretur fa-

ctorem & servatorem suum , omnia regentem pro sua voluntate , Patremque omnium sibi obtemperantium ; quem quum nemo videre posset , neque humana industria atque ingenio comprehendere ; immensus enim & incircumscriptus est , profequi per ea oportuit , quæ arcanam adeò naturam in animum revocare , mentique exhibere veluti possent , ac significare . Symbolicus itaque sua in Origine fuit verus etiam cultus , quo diù quoque usi sunt veteres illi Patriarchæ , qui per cognitionem Numinis atque doctrinam , modestia , justitia , arduarum rerum in vita perpeffione ac tolerantia , virtutis constantia , pietatis etiam veræque Religionis confessione , naturalis officia juris præstitere . Noachus profectò cum universis , qui in Arca continebantur , ex eadem egressus , extruxit altare Domino , tollensque de animantibus cunctis ac volucris mundis obtulit super aram holocausta , odoratusque est Dominus odorem suavitatis . Abrahamus verò quum habitare cœpisset juxta convallem Mambre , quæ est in Hebron , ædificavit ibi altare Domino ; figensque tabernacula juxta Salem Jacobus , emit partem agri , in qua erecto altari , invocavit super illud fortissimum .
Israë-

Israëlis Deum : quod repetere fatigit , quum è somno , in quo a Deo benedictionem acceperat , surgens , tulit lapidem , erexitque in titulum , fundens oleum desuper , appellavitque nomen Urbis Bethel , in quam iterum dein adscendit , & ædificavit aram ei , qui sibi adparuerat , quando fugiebat a facie fratris . Sina mons erat omnes apud Hebræos sacer , quibus & data in signum fœderis circumcisio . (a)

VI. Et optima fuit aliquo quidem tempore illa Deum per symbola colendi ratio ; quum scilicet primæva Traditio turbidè minus per humana pectora profluebat . Ast quum eadem fœda decoloratione , pluribus meandris errare cœpisset impurius , tum permissum Jacobi posteris , illis ut symbolis uti modò possent , quæ ex parte hominis se tenerent , interioris signa veluti Religionis : ea verò omnia interdicta sunt , quibus naturam divinam infinitaque Numinis adtributa exprimere ac significare consueverant . Ut enim sensibus magis aguntur homines , quam ratione aut intellectu , prævidebat sapientissimus rerum scrutator Deus , fore ut illis in symbolis lapsa consuetudo deflecteret demum

X x 2

è via .

(a) *Lib. Gen.*

è via , eoque deduceretur , signa ut è significatis rebus minus secernens , divinos creatis imaginibus constitueret honores , quæ nulla pernicies major hominum adferri poterit societati .

VII. Ne futuri excœcata fuit cogitatio , aut vanus ille timor . Materialium enim rerum , corporum maximè cœlestium cultus , humanum genus adeò pervasit , ut non amplius pro signis aut symbolis , sed pro veris Numinibus demum haberentur . Immò non sydera modo atque planetæ ; verum processu temporis vilissima nocentissimaque animalia magnis religionibus venerata sunt . Et post Christum quidem natum , quum Christiani nominis Patres , infana illa exagitare pergerent ac cariosa Numina , eorumque inanes umbras ostendere ac irridere , idololatriæ vindicias conficere conati sunt Gentilium nonnulli ; esse nempe dixerunt ejusmodi animalia divinarum perfectionum symbola , ductaque veluti ad sensum imagines divinitatis ; falli eos , qui tot sapientissimas Gentes ac Populos supinæ adeò stultitiæ arguunt , ut sibi in hortis Deos nasci crediderint ; eos omnes , qui symbolis usi sunt ad naturam divinam animo repræsentandam , eandem tamen

men veluti quid æternum coluisse , immensum , infinitum , omnipotens , quod & fons bonitatis esset atque justitiæ , providentiamque haberet erga universum , ab eoque naturalis processisse principia legis ac societatis. Erras & laboris , ex persona Gentilium objiciebat sibi Arnobius , (a) satisque te esse imperitum , indoctum , ac rusticum ipsa rerum inspectatione demonstras . Nam istæ omnes historiæ , quæ tibi turpes videntur , atque ad labem pertinere divinam , mysteria in se continent sancta , rationes miras atque altas : nec quas facile quivis possit ingenii vivacitate pernoscere . Neque enim quod scriptum est , atque in prima est positum verborum fronte , id significatur & dicitur , sed allegoricis sensibus , & subditivis intelliguntur omnia illa secretis . Neque nos æra , neque auri argentique materias , neque alias , quibus signa confiunt , eas esse per se Deos , & religiosa decernimus Numina ; sed eos in his colimus , eosque veneramus , quos dedicatio infert sacra , & fabrilibus efficit inhabitare simulachris . (*) Nec præsentia quidem defunt exempla , quibus & opinionem
illam

(a) *Lib. adv. Gent. V.*

(*) *Lib. VI.*

illam confirmet in præfenti aliqui, & etiam illustrent. De incolis enim illius Insulæ, quæ a Gallis Delphini appellatur, verba faciens literariis in excerptis Bafnagius, (*) ex Orientalium Indiarum habet historia, regionis illius populos, vile animal divino cultu profequutos, Europæis ea de re interrogantibus, serio regessisse; venerari se summum modò immensum atque infinitum rerum omnium principium; quum tamen subiecto indigerent, cui animum applicarent suum, humilè adedò objectum satius fuisse arbitratos, ostensurum, quanto cultu supremum ens interiore actu profequerentur. Symbolica itaque significandi consuetudo quum apud Veteres maximè obtinisset; mystica namque sacrorum occultatio, eorum quidem sententia, majestatem Numini conciliabat, imitans ejus naturam nostros effugientem sensus, (a) auram heinc sumfere aliqui, ut posterioribus etiam temporibus, & Christi ortui proximis coluisse homines arbitrarentur, timuisseque supremum omnium Judicem, quem creatis tametsi imaginibus errore aliquo mentis exhibuissent, adedò tamen,

ali-

(*) Martii 1688.

(a) Strabo Lib. X.

aliquorum sententia , abfuit , mentis ut expertem crederent ac providentiæ , plura ut invenisse , potius visi sint illis in symbolis divinam ad naturam ejusque perfectiones probè repræsentandas aperta æquè , ac omninò apta , honestissima signa .

VIII. Hæc enim verò omnia conciliari ne possint cum tot Veterum dictis , ac testimoniis , cum sinceris etiam historiis , cum carminibus Poëtarum , quorum commenta de divinitatibus Veterum , nudè simpliciterque sumenda esse latè Bælius , Jurieus , & Clericus ostenderunt , cum expostulationibus denique Authorum sacrorum & Patrum ? prorsus dubito . Fuere olim qui temperamento uti necessum esse dixerunt ; distinguendum propterea inferioris inter Vulgi homines & Sacerdotes , eosque , qui supra vile Vulgus saperent ; Fuere , qui diversarum regionum ac populorum rationem esse habendam censerent ; nos rationem ducimus habendam temporum ; fabulasque , uti symbolicum cultum , dum ortæ primum sunt , rerum fuisse allegorias , non item postremis idololatriæ temporibus , quod latè inferius erit ostensum ; sat enim in præsentis est ; si symbolicum illum , primum quidem
inno-

innocentem , noxium inde & corruptum elongatione temporis cultum , iis derivatum arbitremur è Patribus ac Patriarchis , quos inter & se arcum suum in nubibus symbolum Deus , aut signum foederis collocavit . (1)

IX. Hoc è principio cultus , immanis patet Spinosæ impii error , qui ex hominum malis ac desperatione , continuaque miseriarum , ac necessitatum humanarum ferie , repetendam censuit cælestis originem venerationis , & infinitæ potentiæ , quasi de reliquis quibuscumque mediis , quibus aliqua erigi ratione , ac sublevari possent , desperare cœpisse ut miseri ac fatigati mortales , sicque ad ignotam perfugere perrexissent virtutem , quæ adversantis fortunæ modum tandem temperare valeret , infortuniaque & mala , vel prodigiosè ab supplicibus averruncare : (a) deploratis enim in rebus ad vota , precesque decurritur , tumque votorum locus est , quum spei nullus est . Qua equidem in re neque rerum naturam probè consuluisse videtur homo irreligiosus ; quid enim diù calamitatibus actus , perpetuisque circum-

---

(1) *Gen. XII. 13.*

(a) *Præf. Traç. T^o col. Politic.*

cumclusus miseris hominis animus, quid, inquam, eximium aut egregium suspicere ac cogitare potest? Quid mediis in angustiis, ac deserviente maximè inclementia temporum, nulla præconcepta justitiæ ac sanctitatis æternæ vera traditione, imaginari potest humanum ac clemens, & erga vota hominum beneficum ac liberale? mirum enim, ni se se impotens eo temporis hominum natura abjiciat, ac veluti desperatione perculsa humi jaceat, & odisse se incipiat. Exemplo certè sunt cum veteres, tum recentiores etiam Athei, qui angustiis potius ac desperatione, carentiaque fortitudinis in infelicitate atque constantiæ, quàm argumentis acti, libertatem ac providentiam æternæ mentis inficiati sunt. Sic dolore partim ex calamitatibus, quibus fratrem suum adfecerant, & ipsa aded vita privarant malevoli, partim ex antiquato edicto Nannetensi oborto actum vidimus Bælium ad edendos pessimos adversus providentiam Numinis commentarios. (a) Carolus XII. Svecorum Rex antequam ab Hoste apud Pultavam superaretur, primus omnium interesse consueverat precibus, primus humi

Y y

fle-

(a) *AE. Erud. Lips. MDCCXI. Mart.*

flexus devotissimè supplicare, primus grates Deo pro victoriis agere, primus concionem solertissimè audire. Ast exercitu suo ab Victoribus debellato, velut mala pro malis Divino Numini referre contenderet, visus est indifferenter erga religionem habere se, aliudque, immo ludicra ac inania agere, quum Deo supplicaretur, precibusque ac concioni negligentissimè interesse. (*) Cujus equidem ratio sumitur ex generositate quadam animi, qui magis ducitur, quàm trahitur; habet enim mens quiddam sublimè & altum, ac impatiens superioris, sed delectatione cujusdam subjicitur reverentiæ, seu lenitatis, per quam suspicatur ad paria posse conscendere, & a suo non resiliere gradu. Cultus itaque Dei ejus ex imperio primum, dein ex ejusdem cognitione excellentiæ, ex beneficiis oritur demum humano generi conlatis, exque intimâ hominum natura, è qua gratus oritur animus, & ordinata erga superiora entia, & potentiora relatio. Enimverò tametsi nihil opus esse videatur Deo mortalium sermonibus: Ast ille quum sua sponte satis laudatus sit & beatus, tamen gentium omnium linguis, literis,

---

(*) *De la Martaye Observ. Critic. in Vit. Caroli XII.*

teris , ac sacrificiis laudes suas celebrari facile patitur , atque etiam gaudet , quum ea ratione in officio sumus , idque externos per actus religiosè colimus , quod supra omnem mortalium conditionem longissimè extolli interiore sensu concipimus . Porro tamen castè sanctèque litandum immortalis Numini , ipsamet humana ratio satis edocere valeat , si tamen divinum ad cultum per veram traditionem humana imbecillitas haud manuducatur , obtimescendum profectò , nedum præstare naturale ac debitum pergimus divinam erga naturam officium , aut superbo triumphum struamus homini , aut , inferioris , ut in idololatriis ætatis evenisse credimus , humanitatis jura violemus , ac societatis .

X. Jamque ut ad superiora revertamur tempora , adque alteram Ethnicorum Mythologiæ partem , animales scilicet , uti ajunt , ad Deos nostra descendat oratio , tametsi ii non sumus , qui systematibus Eruditorum facile concedamus , ast tamen inficiari nulla ratione possumus , in iis quoque deprehendere fas, esse primævæ Religionis vestigia ac Traditionis . Non enim a Poëtis totum fictum est , sed , uti Lactantius do-

Y y 2

cuit,

cuit, (a) aliquid modo traductum, & obliqua figuratione obscuratum, quo veritas involuta tegeretur, veraque dicenda quæ loquuti sunt, sed obtentu aliquo specieque velata. Sic de primi hominis fictione, quamvis corruptè, non aliter tamen, ac nos, tradiderunt. Hominem namque deluto a Prometheo factum esse dixerunt, resque eos non fefellit, sed nomen artificis. Nullas enim litteras veritatis attigerant, sed quæ in vera traditione continebantur, ea de fabulis, & obscura opinione conlecta, & depravata, ut veritas ab vulgo solet variis sermonibus dissipata corrumpi, nullo non addente aliquid ad id, quod audierant, carminibus suis comprehenderunt. Sic universalem illam totius Orbis eluvionem, sub Deucalionæ nomine traditam cum Græci, tum etiam Romani & Historici servaverunt atque Poëtæ, quos inter Ovidius: (1)

*Pœna placet diversa: genus mortale sub undis
Perdere.*

*Omnia Pontus erant, deerant quoque littora
Ponto.*

Jup-

(a) *Lib. I. II. Div. Inst.*

(1) *Lib. Metam. I.*

*Juppiter ut liquidis stagnare paludibus Orbem ,
Et superesse vidit de tot modo millibus unum
Et superesse videt de tot modo millibus unam ,
Innocuos ambos , cultores Numinis ambos , &c.*

Suo omnes modulo eam cataclysmi historiam referunt , suas aliqui modo referunt ad regiones , omnes tamen sciunt de cataclysmo , non exceptis Americanis , quorum in rebus Theodorus de Brii , qui diligenter , ait , inquisiverunt , qua ratione nationes illæ rerum gestarum memoriam confervent , ut ad posteritatem pervenire possit , eosdem adfirmant neque libros habere , neque characteribus rem aliquam significantibus uti : sed patrias tantum cantiones (quas Hispaniolæ incolæ Areitos nominant) posteris per manus tradere , eas illis librorum & historiarum vicem supplere . Eas in festis solennibus canere solent , in quibus suorum olim Caicorum , seu regulorum facinora recitant , victorias , quas de hostibus retulerunt , & mortis genus , quo perierunt , atque intermiscentes dicta quædam de felicitibus successibus , aut infortuniis præteritis , immò etiam diluvii universalis mentionem facientes , aliarumque veterum historiarum ,
qua-

quarum memoriam perire nolunt. (a) Primus qui luculenter adeò de origine ac progressu scripsit Idololatriæ Vossius, pluribus ostendit in locis haud obscuras superesse Græcorum in commentis reliquias veteris historiæ Adami, ac Patriarcharum. Saturnum itaque non alium fuisse, quam Adamum ostendit; (1) quod ut percipi melius queat, considerandum proponit, ea quanto-pere, quæ aurea de Saturni ætate fabulati sunt Veteres primæ convenient primi hominis ætati, quam graphicè admodum depinxit nobis Poëtarum ingeniosissimus:

*Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo
Sponte sua sine lege fidem, rectumque colebat.
Nondum præcipites cingebant oppida fossæ,
Non galea, non ensis erat.
Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis.
Saucia vomeribus per se dabat omnia tellus:
Contentique cibus nullo cogente creatis
Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant.
Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores:
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat. (*)*

Quam

(a) Tom. II. Part. 4.

(1) Lib. I. Cap. 12.

(*) Metamorph. Lib. I.

Quam bellè , subdit , ea conveniunt hominis statui in Paradiso ! Ut mihi quidem dubium sit nullum , quin ex traditione aliqua hæc hauserint Poëtæ . Nempe prima hominum ætas eadem in Poëtis est , ac in Scripturis prima ; eoque Saturnus idem est ac Adamus . Saturnum enim non aliud , quam hominem fuisse , ne Gentium quidem Historici negare ausi umquam fuere . Si itaque omnes Gentium Dii fuere homines ; nec ante Saturnum ullus Gentium Deus fuit : quis Saturnus sit , nisi Adamus , ante quem homo non fuit ? Quid mirum igitur , si multa aded quæ primò conveniebant hominum Parenti Gentiles tribuerint Saturno ? Quod nomen tum meruit Adamus , cum pudore nuditatis se absconderit a facie Domini : Satar enim Hebræis latere , ut Saturnus idem sit ac Latius : unde Terra , quæ veteri lingua dicta est Saturnia , Latium etiam vocabatur : ut ex Marone , aliisque discimus . Imperium igitur , quod primus obtinuit Saturnus , imperium illud est , quod primus obtinuit Adamus , quum ei , Uxorique præcepisset Dominus replendam hominibus terram , & subjiciendam eam , ut dominarentur piscibus maris , & volatilibus

bus cæli , universisque animantibus , quæ moverentur super terram . Excidit eo dominio Adamus , Paradiso immò exactus est : atque ita finem habuit primæva felicitas . Etiam imperio excidit Saturnus , quippe Regno expulsus : atque ita finem sæculum habuit aureum . Agricola postea Adamus factus est , & agriculturam docuit suos . Primus etiam Saturnus invenisse , & docuisse dicitur agriculturam : unde & cum messoria fingebatur falce , & a Latinè tantum gnaris a satione ita dici putabatur . Quid quod ne natales quidem discordant ? Adamus Dei filius vocatur : (*) quia non alium agnosceret patrem ; quam cælestem . Etiam cæli filius fuisse dicitur Saturnus . Adamus ex argilla formatus & pulvere terræ : Saturno quoque mater tribuitur Tellus , non ab Hesiodo modo , sed in hymnis etiam , sive potius initiis , quæ Orphæo tribuuntur , quum tamen Onomacriti sint . Pergit etiam Vossius , & in Saturno conservatas nobis de Noacho Patriarcha Reliquias quasdam ostendit . Videbant nimirum ; ut Adamus omnium , excepto nemine , origo est : ita Noachum esse primum omnium , qui

---

(*) *Luc. III. 38.*

qui post cataclismum vixere . Totius Orbis imperium habuit Adamus , habuit & Noachus sua cum familia . Saturni tres filii dicuntur : totidem sunt Noachi . Distribuire illi inter se Orbis imperium : Hi item , vel eorum posterii , divisere Orbem universum ; cuius divisionis memoria penitus inter Gentes numquam extincta est . Ad Indiam verò contendens , ejus Gentis Ammonem Deum , interpretatur Chamum Noachi filium ; (*a*) Indicumque Bacchum , ab quo universas Gentes torcularibus exprimere botros esse ajunt edoctas , Noachum ipsum interpretatur , qui primus docuit plantare vites , & vinum exprimere , cui optimè etiam competit , quod bis natus perhibetur . Sic enim veteribus non inidonea ratio visa est , cur Liberum bis natum dicerent , quia vitis & ante Deucalioneum fuerit diluvium ; & postea , quum diluvio periisse existimaretur , iterum effluerit : quanto justius nos Liberum nostrum dicamus bis natum , quia fuerit , tum ante diluvium universi Orbis ; tum pereunte Orbe reliquo , sua fuerit cum familia servatus ? Sed & Arabicum Liberum , Mosem fuisse nostrum Vossius ostendit ; (*b*) quod ut per-

Z z tina-

(*a*) *Lib. I. Cap. 25.*   (*b*) *Lib. I. Cap. 30.*

tinacibus etiam liquidum fiat, præcipuam Mosi historiam antiquissimis cum Liberi fabulis confert. Conveniunt quippe, & omnino coire videntur, quæ de natalibus, & educatione Liberi produntur a Gentilibus, cum iis quæ de nato Mose, expositoque, aquis extracto, & reddito matri tradidere Scripturæ. Conveniunt etiam Liber & Moses, quod uterque bimater & forma præcellens; Liberque creditus in Arabia natus, quia inde Moses in Ægyptum concesserit, populum educturus Israëliticum. Nyssam, sive Nisam Libero inclitam, eidem animadversum, quod Sina, quæ trajectis literis Nisam, celebris sit, lege illic data Mosi & Israëlitis: exilium & Libero tribui, & Mosi: de utroque etiam proditum, subisse eos mare rubrum, ac pugnasse cum Arabum Rege: legiferum demum utrumque, & in Liberi Orgiis repræsentatam petreæ percussione, qua Moses aquam eduxit.

XI. Heroas itaque alios ceteris comparatos cum Patriarchis, sub eorum personis latere non laudatus modo Vossius, sed & Phœnicum ope dialecti latè etiam Bochartus ostendit: (*) quorum quidem conjectationes, non

---

(*) *In Phœleg. en Chan.*

non eruditi instar Vulgus , pro systematibus habendæ , sed ea solum ratione , ut præmonstratam ex Ethnicorum fabulis primævæ dignoscamus substantiam Traditionis . Ut enim est idololatriæ contagiosa quædam æmulatio , sibi que inconstans , & nullo umquam stans vestigio , talia veterum fabulis accessere additamenta , ut ita demum deformatæ , nulla possint ratione primis hominibus convenire . Enim verò veterum si Scriptorum , qui ad vetustissima illa tempora referuntur , hodieque copia superesset , ulterius nitidiusque erui è Mythologia posset primæva Patriarcharum Traditio , uti reapse in Authoribus illis Græcis atque Romanis , qui hodieque supersunt , res Hebræorum ab Theocratia condita feliciter adedè dignoscuntur , ut eorum etiam ex Historiis Mosaicæ veritas ostensa sit .

XII. Posteriori hacce in sententia adedè fuit Huetius , ut Evangelica in demonstratione sagax magis , magisque prudens , quam in Libro Concordiæ rationis & fidei , integrum completumque Mythologiæ originis systema conaretur inducere , universam prope modum Ethnicorum Theologiam (tutiori pede processisset , si aliquorum modo dixisset

Posteriorum) ex Mose, Mosisque actis, aut scriptis manasse contendens, eumque ab Gentibus ad Septentrionem & Occasum positum agnitum & cultum, atque inter Deos relatum: fabulares itaque omnes Deos, unum, idemque fuisse, nempe Mosem; fabularesque omnes Deas, unam eandemque Deam fuisse, Sephoram scilicet Mosis Uxorem; fabularium quoque Dearum plerasque, Mariam retulisse Mosis Sororem; Mythicas ceteras Græcorum historias Mosis è libris atque doctrina, ipsisque etiam ejus è verbis esse derivatas, è quibus complures etiam variarum Gentium profluxisse ait ritus & leges, Græcorum præcipuè, Atheniensium, ac Romanorum. Eo verò argumento validius vix ullum, aut ex eorum genere, quæ ratio suppeditare poterat splendidius ad faciendam primævæ Traditionis existentiam inveniri posse negat; quod ne cui incredibile videatur, aut mirum, attendat, inquit, (*) primum Israëlitas Ægypto reduces, postquam promissam sibi a Deo Chananæam, velut postliminio repetitam, armis occuparunt, veri Dei cultum a Mose sibi traditum, vicinas inter Gentes pro sua pietate propagasse; nec ali-

ter

(*) *Dem. Evang. Prop. IV. Cap. 3.*

ter fieri potuisse , quam ut Phœnicum Theologia Mosaicis dogmatis imbueretur . Quemadmodum enim ex gentis utriusque , Israëliitarum inquam , & Phœnicum commercio , vicinitateque factum est , ut Israëlitæ , sanctæ scilicet , & divinæ legis mysteriis instituti , haudquaquam immunes se Phœniciæ impietatis labe tuerentur ; ita longè facilius evenit , ut tot portentis asserta Mosaicæ doctrinæ veritas Phœnicum animis illaberetur : cum præsertim a Chananæa gente plerique media in Palestina ipsos inter Israëlitas diù incolumes permanferint : velut familia meretricis Rahab , Gabaonitæ , Jebusæi , alique complures . Posterioris itaque Scriptores ævi utramque confudere gentem ; atque ipsi etiam Phœnices è mari se quondam rubro in Phœniciam fuisse transgressos commemorabant : quod de Hebræis audiverant ad se pertinere existimantes . Hoc etiam facilius Israëliticæ religionis notitiam habuit Ægyptus tot per annos Hebræorum hospes , altrix , & domina ; & post secessionem , crebris inde commerciis , fœderibus , connubiis , bellis , exiliis , peregrinationibus , eidem permixta genti . Idemque de Persis dicendum ait , Atyriorum ac Babyloniorum successoribus ,

bus , per quos domiti Israëlitæ , & in Orientem migrare jussi , diutinam inter eos moram traxere , pars etiam illic in perpetuum confedit . Ex Perside porrò stricturas quasdam Hebraicæ doctrinæ vicinæ in Indiæ tenebris fulsisse : Per Phœnices verò Ægyptios ejusdem disciplinæ aura Græcos , ac plerasque maritimas per Occidentem Gentes , per Græcos verò Romanos afflatos . Jam si Huetii super adlatis Mosis simulacris opinionum explorentur argumenta , tametsi non omnium idem pondus sit , eadem vis , quod ultrò ipse fatetur ; (a) at pleraque tamen sunt hujusmodi , ut iis qui contradicat , is meridie facem velit accendere . Vel in ejus Zoroastris cum Mose comparatione , quam similia omnia , quam paria sunt ! Parum discrepant Patrum nomina , statim ab ortu risse uterque dictus est ; Mundi principia quinque libris uterque tradidisse ; idolorum sustulisse cultum ; ad mortem a Rege esse quæsitus ; a Deo servatus , immisissis impium in Regem venenatis culicibus ; periculum evasisse fuga ; fluenta incolumis & ficus transmisisse ; exul uterque secessisse in montem , qui cælestibus ignibus ardere visus sit ;
illic

(a) *In Praef.*

illic Deum flammis oblitum oculis suis intueri haud potuisse; legum prope earundem codicem a Deo accepisse, flammisque inde retulisse; mirifico quodam cibo in desertis pastus esse; ignis perpetuum sanxisse ritum; ignota morte ex hominum oculis uterque evanuisse; quibus equidem si adjungas, fuisse, qui crederent, nullum umquam extitisse Zoroastrem, & commentitiam esse Personam; quis frontis non perfricatæ homo unum videri neget eos, quorum vita, facta, casus, mors, cetera mira aded, aded inusitata consentiant? Hunc hominem Prideauxius aut Hebræum, aut Prophetæ Hebræorum familiarem arbitratus discipulum, eorum è doctrina perlicam ait hausisse Theologiam. (1) Quæ omnia veterem, de qua dicimus, extitisse satis ostendunt Traditionem, & non extitisse modo, sed eandem & inclusisse, & servasse fabulas, uti Veterum omnium laudata a Blanchino (a) testimonia apertissimè ostendunt. Uberius verò evidentiusque, quæ adhuc extant, ab eodem mirè aded illustrata symbolica monumenta, in causâ, quæ profectò essent, ut numquam Seldenos,
Mar-

(1.) *Histor. Jud. & Pop. vic.*

(a.) *Hist. univers. en monum. pag. 32. 201. 207.*

Marshamos , Ufferiosque Britannæ , numquam Bataviæ Vossios & Vandaleos invidere posset Italia , ea si noster vixisset ætate , qua nondum aded rerum erat hujusmodi , ac Philologiæ pertæsum .

XIII. Et Huetianæ quidem opiniones maximos hisce temporibus passæ sunt adversarios , quod integras Nationes , populosque nulla ratione barbaros , plurium spatio sæculorum , & ea quidem ætate , quæ Creationi proprius accessit , aut exleges omninò fuisse , aut , refragante Mosis historia , nulli ante Exodum Israëlitarum ex Ægypto deditos idolatriæ præconcipere videantur ; quod incongruum non modo & absurdum est , verum & ex eo impossibile , ut concipi nullo jure possit , exiguam numero , viribus , divitiis , ac nomine gentem , ne finitimis quidem satis adnotam , quippe nullo commercio colentem mutuos usus , Ægyptiis utique invisam , exemplar fuisse ceteris bene ordinateque vivendi , reliquarumque omnium societatum . . . Verum non quocumque tempore , aut quocumque in loco exigui aded numero atque potentia , aut despicati invisique , inermes , ceterisque ignoti populis Hebræi fuere , sed latè immò per Orbem , ab Theocratia condita ,

dita, eorum se se protulit fama, imperantibus maximè Regibus, quorum sapientiam ac majestatem longè etiam dissitæ Gentes admiratæ sunt. Nec tamen hanc ante florescentem Hebræorum conditionem ceteri exleges fuere populi, absque ordinatis moribus ac societate; primæve quippe regi potuere Traditionis præceptis, atque Adamitica Religione teneri; idololatriam enim, esto origine vetustissimam, præmosaicis tamen temporibus sua nondum dilataste pomœria, plurima præter certissima argumenta, illud evidentius utique ostendit, quod paucissimorum ope hominum potuerit Adamitica servari Traditio. Ut enim in Dei populo tres modo Patriarchæ, Mathusalem scilicet, Semus, & Isaacus intemeratam, inviolatamque divinam legem ab Adamo ad usque Israëliitarum in Ægyptum ingressum servare, ac continuare potuerunt, ita ceteris etiam in familiis populisque, ejus summa saltem relatè ad capita, idem evenire potuisse par est existimemus; eorum quippe homines, æqualem Patriarchis ætatem adtigisse plurimorum autoritate Scriptorum, quorum integra tunc extabant Scripta, Flavius ostendit, (1)

A a a

in-

---

(1) *Lib. Antiq. I.*

inque Mundi infantia, quæ nobis postrema senecta est primis fuisse hominibus validum inventa.

XIV. Posteriori tamen idololatriæ tempore, & Servatoris ortui proximo, non animales illi modo Dii, qui Adamitica historia derivati erant, apud Gentiles demum obtinere, verum & alii bene multi infano consilio in cælum adscripti, & magnis religionibus culti sunt; dum enim, uti Minutius Felix ait in Octavio, Reges suos colunt religiosè, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias instantius detinere, facta facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia; & unaquæque natio Conditorem suum, aut Ducem inclitum, aut Reginam pudicam sexu suo fortiolem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerata est, ut civem bonæ memoriæ, unde & defunctis præmium, & futuris daretur exemplum. Hisce accedere regnorum ac rerum vicissitudines, quibus immutandam Religionem ad populos vel commovendos, vel continendos opportunum ducere solebant Principes; nam etsi arcanum sit novi status imago antiqui, aliquando tamen novi mores veteribus præferuntur, tum

ma-

maximè quum nova descendunt in placita-
rii, qui legibus præsent; qualis enim Rex
est, tales plerumque non veri sunt Sacerdo-
tes; & mobile mutatur semper cum præci-
pe vulgus, non in moribus modò, sed etiam
in religionibus, adhaerentibus citius, &
se propagantibus malorum contagiis, quam
imaginibus virtutum. Hinc ex symbolica-
rum una divinitatum, tot cum animalibus
Diis permixtione, primæva illa naturalis le-
gis traditio, Hebræorum extra Gentem,
adè antiquata est, ut nullis inde vestigiis
potuisset vel imperfectè dignosci. Illis adhuc
tamen in tenebris summa illa, quæ juris di-
cimus capita, vel per speciem ita effulserunt,
ut in acta hominum male etiam conceptæ
illa Religiones summum visæ sint habuisse
defluxum; Maluerunt enim omnes, quod
Germanorum de Gente scripsit optimus Tacitus,
de virtute ac Deorum actis credere,
quam disputare, vitamque agere velut Diis
ipsis præsentibus, qui promissorum essent,
hominumque ipsorum fidei inter ipsos ob-
sides & testes. Hoc vel in tristiori novimus
idololatriæ facie, quum scilicet invalescente
Religione Christiana, atque ob id sensim
frigescentibus Gentilium sacris, è Curia,

conniventibus opinor ad hoc Romanis Principibus, ejecta ara est, quam veluti consiliorum, dictorumque omnium testem, multis ab hinc annis religiosissimè in Senatu coluerant: Eratque in hoc jam planè res, ut sacris illis rancidis veterum semel nunciis remitteretur; Quum exortus Symmachus Urbis Præfectus, adque Romanos Principes legatione suscepta, ut sacra tot aunorum consensu inolita, locum quem usu ceperant tuerentur, oratione illa, quæ inter Ambrosii, & Prudentii opera legitur, ubi, inquebat, in leges vestras & verba jurabimus, qua religione mens falsa terrebitur, ne in testimoniis mentiatur? Omnia quidem ideo plena sunt, nec ullus perfidis tutus est locus: sed plurimum valet ad metum delinquendi, etiam præsentia religionis urgeri. Illa ara concordiam tenet omnium, illa ara fidem convenit singulorum, neque aliud magis auctoritatem facit sententiis nostris, quam quod omnia quasi juratus ordo decernit. Patebit ergo sedes profana perjuriis, & hoc inclyti Principes mei, probabile judicabunt, qui sacramento publico tuti sunt? Suum etiam dicebat morem cuique esse debere, suum cuique ritum: Varios custodes Urbibus, va-
rium-

riumque cultum mentem distribuisse divinam : Ut animæ nascentibus , ita populis fatales genios dividi : Accedere utilitatem , quæ maximè homini Deos asserit ; rationem omnem esse in operto , neque alio rectius , quam de memoria , atque documentis rerum secundarum cognitionem venire Numinum : Jam si longa ætas auctoritatem religionibus faciat , servandam esse tot sæculis fidem , & sequendos sibi parentes , qui sequuti erant feliciter suos : Eum cultum Romanas in leges Orbem redeigisse : ea sacra Hannibalem a mœnibus , a Capitolio Senonas repulisse ; ergo Diis patriis , Diis indigetibus dandam pacem : æquum esse , quicquid omnes colunt unum putari : eadem spectari astra , commune cælum esse , eundem nos Mundum involvere : interesse nihil qua quisque prudentia verum inquirat : uno itinere non posse perveniri ad tam grande secretum : Sequitam immò esse Religionis contemptum famem publicam , spemque provinciarum omnium messem ægram decepisse : non esse ea vitia terrarum , nec imputandum aliquid agris : non obfuisse segetibus rubiginem , neque necasse fruges avenam ; sacrilegio potius exaruisse annum : necesse demum fuisse pe-
rire

rire omnibus , quod religionibus negabatur . Hæc omnia quæ lato , ac veluti divino calamo in Prudentii , & Augustini Libris oppugnata sunt , evidenter tamen ostendunt , vel in infeliciori idololatriæ facie , ac postremis erroris diebus , timuisse homines ea quæ divinitate prædita autumabant , exque supero defluxu secundas expectasse res , ac pro meritis etiam adversas , unde vel inanis atque corruptæ Religionis robore societas firmaretur .

XV. Eam posteriorum temporum Religionem artis ac politicæ potius effectum fuisse , quam pietatis , eo scilicet ut consilio vulgares homines in officio detinerentur , adnotum cuique est ; ast tamen probè ac diligenter perspicienti satis illud idem ostendit , vidisse compertissimè homines , absque umbra saltem Religionis humanam consistere non posse societatem ; quum neque in rerum natura , neque humana in ratione satis habere possint virium leges , quæ ordinatam ducunt ad vitam , essentias enim rerum scrutari , ostensasque etiam comprehendere omnibus datum non est , potestque unius semper ratio cum alterius mente ac ratione contendere : facillimum verò legem radices non

non habentem , aut in imperfecta ratione habentem labefactare . Nec opponat quis , quibuscumque demum speculativis principiis imbuantur homines , ipsos tamen pro libito mores , vitamque componere : veritas enim , & experientia contrarium planè suadent . Religio siquidem perpetuum frenum est , quanquam aliquando minus validum , minusque continendis hominibus aptum cæco impetu abreptis . Et sanè perquam sapissimè Religio scelerosos impiosque homines in probos frugique convertit . Hinc repetitum illud ab Libertinis effatum , Religionem ortus suos Politicæ debere , ipsis vel invitis Religioni certo quodam sensu favet , sic enim necessariam ejus utilitatem saltem fatentur . Immo quum neque ab humana auctoritate sat habere lex possit robur ac fundamentum ; nec enim eodem unquam stat vestigio hominum fama : semperque mortales quantumcumque nomen & auctoritatem habeant , invidiam tamen sentiunt majorem , iccirco qui Legum latoris officium apud Gentiles arripere sibi ausi sunt , suis ut a Civibus illam , quæ ad parendum necessaria est , obtinerent fidem , personatas induxere Numinum traditiones , sibi que a Diis veluti

tra-

traditas leges edixerunt, quo majestas aliqua in illis haberetur, atque erga illas obligatio.

*Ut rerum primæva Diis data semper origo
Religione hominum; sic leges Orbe repertas
Munere Divorum tradunt: Tam nobile pignus
Par erat, ut longè egregios agnosceret ortus
In cōmune bonum; nec enim mortale putandū est
Humanæ columen vitæ; quo flectitur omne
Bellorum arbitrium, quo pacis amica foventur
Otia, & in tuto regnat concordia Mundo.*

Hacce itaque de causa leges suas Jovi acceptas referebat Minos, suas Apollini Delphico Lycurgus, suas Egeriæ Numa, suas Dianæ, ejusque Interpreti Cervæ Sertorius, suas & Cereri, qui ejus sacra Thesmophoria dicebant, aliis suas & ceteri divinitatibus, ad conciliandam authoritatem. (*) Dicebatur Epimenides, unus è septem Græciæ Sapientibus Nymphæ filius, cælesti dæmone, & supera gaudens revelatione; adsignatumque Pythio Apollini præceptum: Nosce Te ipsum. Monuit politicorum filius, hacce in parte non malè, Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos præ-

---

(*) *Val. Max. Lib. I. Cap. 1.*

præstandos , persuadere conatos , genus se-
suum ab Diis immortalibus ducere : nimirum
quia putabant , si modo subditi , & omnes
eosdem , non ut æquales adspicerent , sed
Deos esse crederent , libenter se ab iisdem
regi paterentur , se seque faciliè ipsis
dederent . Sic Augustus Romanis pervasit ,
ab Ænéa se , qui Veneris filius , & inter
Deos credebatur , originem suam ducere :
Se Templis & effigie Numinum per Flamines
& Sacerdotes coli voluit . (a) Se quoque
Alexander ut Jovis filius coli decrevit ,
quod quidem consilio , non autem ex superbia
fecisse videtur , uti ejus responsum ad
Hermolai invectivam indicat . Illud , inquit ,
(*) pæne risu dignum fuit , quod Hermolaus
postulabat me , ut averfarer Jovem ,
cujus oraculo cognoscor . An etiam quid
Dii respondeant in mea potestate est ?
Obtulit nomen filii mihi , recipere ipsis
rebus , quas agimus , haud alienum fuit .
Utinam Indi Deum esse me credant . Fama
enim bella constant , & sæpe quod falsò
creditum est veri vicem obtinuit . Simul
causam simulationis insinuat ; quod etiam Cleo ,
B b b sua

(a) Tacit. Lib. Ann. I.

(*) Curt. Lib. VIII.

fua in Oratione , qua Macedonibus conabatur persuadere , ut Regi adfentarentur , fecit ; poftquam enim laudes Alexandri cum admiratione narraret , ejuſdemque merita recenſeret , ſimulationi ſpeciem veri dedit , adque rei utilitatem ſic tranſiit : Perſas quidem non piè ſolum , ſed etiam prudenter Reges ſuos inter Deos colere ; maieſtatem enim ſalutis eſſe tutelam . Et tandem concludit , ſemetipſum quum Rex iniſſet convivium , proſtraturum humi corpus : debere idem facere ceteros , & imprimis ſapientia præditos . Aliquos etiam apud populos diſcretio nulla obtinuit Sacerdotium inter & Imperium , aut ſaltem lata , utriſque conſentientibus , quæ ad Rempublicam pertinebant decreta ; cognoſcebant quippe acutiſſimi politicorum filii , ſe , ſuoſque nullo agere modo Legum latores poſſe , niſi aut divino ſati genere , aut Diis per Sacerdotium conjuncti dicerentur , uti apud Gallos olim in Druidis , Romanosque , & Saracenos . Athenienſes omnibus ſemper publicis conſiliis divinos quosdam Sacerdotes , quos Manthes vocabant , adhibuerunt : Regibuſque ſuis augurum adſeſſorem dedere Lacedemonii : itemque Senibus ; ſic enim publicum conſilium
appel-

appellabant , augurem interesse voluerunt : iidemque semper rebus de majoribus aut Delphis oraculum , aut a Dodona petebant . Parens Romulus non auspicato solum Urbem condidit , sed ipse etiam optimus fuisse Augur videtur : deinde auguribus & reliqui Reges usi : exactis verò Regibus , publicè nihil sine auspiciis , nec domi , nec militiæ gestum . Cumque magna vis esse videretur , & in impetrandis consulendisque rebus , & in monstris interpretandis ac procurandis in Aruspicum disciplina : omnem hanc ex Etruria scientiam adhibuere Quirites , ne genus esset ullum divinationis , quod neglectum ab iis videretur . (a) Jus verò civile , multa per sæcula , sacra inter cæremoniasque Deorum , uti agebant , immortalium abditum , solisque Pontificibus notum Gn. Flavium factum Curulem Ædilem cum ingenti omnium indignatione vulgasse , non sine morfu tradidit Historicus : (1) ex quo eruere fas esse videatur , veteres olim Romanos civiles etiam leges ad traditionem veluti revocasse . Apud Malabaricæ demum regionis homines præcipuo in honore habiti fuere Brachma-

B b b 2

næ ,

(a) Cic. *Lib. I. Divin.*

(1) Liv. *Lib. IX.*

næ , quorum erant scitis omnia publica & privata sacra subjecta . Hi cæremonias & iusta funebria suo præscribebant arbitrato : iidemque magno suo quæstu prodigia , fortes , auguria , & omnia interpretabantur : horum disciplina institutisque ipsi imbuebantur Reges , omnibus magnis parvisque in rebus illis obnoxii . (§) Illud autem certissimum omninò , nullum extitisse jus , nullam apud Gentes veluti naturalem legem , quæ haud habita fuerit ab Diis lata , atque dictata , aut ab hominibus , qui Deorum veluti nomine loquerentur ac potestate ; nec quemquam alienum servitium aut dominationem sibi concupivisse , ut non eadem ista Traditionis vocabula usurparet , ex omnium scilicet recepto consensu , curare humana superos , esse alia in regione præmium aliquod virtutibus , supplicia peccatis , unde igneus ille fluvius , stygiaque palus , & quæ vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci reperta iri fabulabantur , in quibus scilicet

*Luctus & ultrices posuere cubilia curæ :
Pallentesque habitant morbi , tristisque senectus :
Et*

(§) *Ataf. Hist. Ind. Lib. I.*

Et metus & malè suada fames , & turpis ege-
stas

(Terribiles visu formæ) Letbumque , labor-
que ;

Tum consanguineus Letbi sopor : & mala men-
tis

Gaudia , mortiferumque adverso in limine bel-
lum :

Ferreique Eumeridum thalami , & discordia
demens ,

Vippereum crinem vittis innexa cruentis .

Verum ut in Tragediis evenire solet , in quibus Actores Spectatorum animos vehementissimè commovent , dum in Scena personati vera simulant Heroum verba atque facinora ; brevi tamen actione præterita , depositaque persona , evanescit statim quicquid in illis supra ceteros honoris erat ac dignitatis : ita umbraticæ illæ traditiones , quamvis ab primæva ac vera haustæ & exortæ , adeò tamen deturpatæ erant ac deformatæ , ut tametsi aliquo , quamvis diuturno , tempore , primævæ illius vices simulare , nomenque augustum obtinere potuerint ; uti vanissimo tamen nitebantur fulcro , detracta superstitioni larva , umbrisque fugatis , majestatem

om-

omnem amiserunt prorsus ac auctoritatem.

XVI. Illa immò in errorum caligine, qua synceris humanum genus non tenebatur Traditionis principiis, sed eorum umbra modò ac imaginibus, haud satis constituta firmiter dici poterat societas hominum naturalis; nam etsi maxima eorum pars, omne scilicet vulgus, spe adhuc præmii, & metu Deorum aliquo teneretur, quòd omnia prospera, ut inquit Livius, (*) eveniant sequentibus Deos, adversa autem spernentibus; Philosophi tamen, ac plurimum Sacerdotes, de naturalis juris principiis, divina scilicet justitia, ac animorum immortalitate maximè dubitabant, inductis scilicet naturalibus Diis, aut veriùs Atheismo. Hoc verò malum è Philosophia ortum negabit nemo, qui animadverterit, primos naturalium in rerum cognitionem animum attollere conatos, Assyrios, sive Chaldæos, Arabes inde, Ægyptiosque, divina quum differerent de natura, eam ab Mundi substantia haud diversam esse arbitratos, Deorum originem. Physicis è rebus traxisse, partibus scilicet Mundi, quos omnes divinæ credebant esse naturæ, quod universalem hunc indefinitumque

---

(*) *Lib. V. Dec. 3.*

que constituerint Deum , scilicet Mundum . Et Philonem quidem hæc de Chaldæis adferentem arguit Clericus , (*) nihil esse iniquiens Chaldaica in Theologia tale , & calumniam fanè redolere ; nisi fortè Philo Platonicam sententiam cum Chaldaica confuderit : Eos immò valde Chaldaicæ in historia Philosophiæ vindicare etiam pergit Stanlejus . Verum Auctores hosce haud satis constare sibi is statim poterit percepisse , qui Clericum ipsum in adnotationibus ad Chaldaica Oracula , ea legerit comparantem , similiaque Platonicis ostendentem doctrinis ; exque Stanleji sententia , emanationes illas pæne Platonicas , cælestesque defluxus quosdam , ex fati planè Stoici doctrina , cælestiumque & elementarium corporum cultum Græcanico intelligendi modo & ritu apud Chaldæos obtinuisse animadverterit . Eos sequuti Græci , quos veteres dicimus Academicos ; quique tametsi verum adtingere viderentur , quum animalibus in Diis , sive in hominibus , divinam naturam haud sitam esse posse docerent , profundius tamen in barathrum incidere , Numinis quum ideam sociare huic conarentur adspectabili universo . Cotta ille ,
qui

(*) *Ind. Philol. ad Histor. Phil. Oriem.*

qui Stoicos arguit , Piscem , inquit , (a) Syri venerantur : omne ferè Genus Bestiarum Ægyptii consecraverunt . Jam verò in Græcia multos habent ex hominibus Deos , Alabandum Alabandi : Tenedi Tenem : Leuchoteam , qui fuit Ino , & ejus Palæmonem filium ; cuncta Græcia Herculem , Æsculapium , Tyntaridas ; Romulum nostri , aliosque complures , quos quasi novos & adscriptitios cives in cælum receptos putant . Hæc igitur indocti . Quid vos Philosophi , qui meliora ? omitto illa , sunt enim præclara . Sit sanè Deus ipse Mundus . Hoc credo illud esse :

Sublime candens quem invocant omnes Jovem.

Quum verò ab receptis semel moribus ac religionibus animos hominum revocare periculosa videretur opus alex , timescerentque Philosophi , quod Socrati , & Abderitæ accidit Protagoræ , neque contineri Rempublicam ac societatem posse viderent , si ab imperito profanoque vulgo animalium Deorum opiniones eriperent , partibus Mundi ea indidere nomina , quæ ad homines honore cultos divino , animalesque ad Deos significan-

---

(a) Cic. Lib. III. de N. Deor.

ficandos usurpabantur. Velum hunc obduxere Poëtæ , quorum pars magna Philosophorum sententiis imbuta naturæ opera , admirandosque hujusce , uti autumabant , infinitatis effectus , Deorum , Dearumque sub involucris repræsentans , novos induxit animales Deos , ac opiniones , uti quum Ceres campestris ac fœcundi soli vim designaret , montani , lapidosique Proserpina . Hæc a Plutone rapta quum a Cerere viseretur . Nam si quamlibet uberes agri per neglectum , vel alia de causa , in glaream scruposæque terræ naturam transferint , semen injectum deperit , nec a natura nisi magno labore reparatur : quod in Cereris errore repræsentatum . Quò tandem deventura foret relatè ad morum scientiam , & vitæ legem , hæc Poëtarum licentia , vel ipsi qui errori originem dedere Philosophi , viderunt . Poëtarum enim carmina causarum pars magna fuere , ob quas inferioribus demum sæculis perierit apud multitudinem sensus omnis totius pæne honestatis , & fœdæ religiones , totque fuere vanissima commenta in Mundum invecta , & æternam timerunt sæcula mortem . Ipsi quidem etiam Gentilium Pontifices eadem erant cum Phi-

C c c   lofo-

losophorum ac Poëtarum sententia , eorum
 enim è persona agebat Arnobius : (*) Qui
 dicit cum sua concubuit Juppiter matre ,
 non incestas significat aut propudiosas Veneris
 complexiones , sed Jovem pro pluvia ,
 pro tellure Cererem nominat : Qui perhibet
 lascivias eum exercuisse cum filia , nihil de
 foedis voluptatibus loquitur , sed pro imbris
 nomine ponit Jovem , in filiaë significatione
 sementem . Sic & ille , qui raptam dite a
 Patre Proserpinam dicit : non vi Cereris
 turpissimos in appetitus viraginem dicit rap-
 ptam , sed quia glebis occulimus semina ,
 isse sub terras Deam , & cum Orco signifi-
 cat foedera genitalis conciliare foeturæ . Sed
 hæc , aliaque , secretissima erant Sacerdotibus
 mysteria , quorum non nucleus modo , sed
 aliquando etiam ille cortex ab hominum
 vulgo , eorum sententia , fuisset arcendus ,
 sola veluti Jovis , Neptuni , Junonis , Cere-
 ris , ceterorum prædicanda essent nomina
 Deorum , ut de eorundem actis , Germano-
 rum more , credere mallent omnes , quam
 disputare ; unde nec exaggerandæ eorum
 complexiones essent ac coitus , & raptus , &
 furta , incestuosique ac impurissimi ; uti vi-
 de-

(*) *Lib. V.*

debantur , naturales scilicet ignes , quarum doctrina rerum , Poëticè circumvestita , discrimen omne actus inter bonos ac malos videbatur aut omninò eripi , aut in dubitationis aleam revocari . Quare enim vituperandum duceretur in homine , quod in Diis illis adeò laudabant malè ingeniosi Poëtæ ? Jovem enim fingeant , non in expugnanda modo fœminarum pudicitia maculosum , sed sexui etiam suo facientem injuriam ; quem tamen quum optimum dicerent , haud videt tale cur nomen ab corruptoribus , ab adulteris , ab incestis abesse debuerit , aut , uti Vir olim agebat magnus , (a) erravissent utique homines , talia qui perpetrantes sceleratos vocassent ac perditos , omnibusque poenis dignissimos judicassent : Stultus immò M. Tullius , qui C. Verri adulteria objecit , qui P. Clodio Sororis incestum ; quum , Jovi , ut agebant , optimo maximo eadem fuerit & Soror & Conjux .

XVII. Querebantur itaque ea de re Philosophi apertissimè , uti Stoicus Balbus apud Ciceronem disputator . Videtis ne igitur , inquiebat , (*) ut a Physicis rebus

C c c 2

(Mün-

(a) *Laët. Lib. I.*(*) *Lib. II. de Nat. Deor.*

(Mundi scilicet partibus , quas Deum cōstituire dixerat) bene atque utiliter inventis , tracta ratio sit ad commentitios & fictos Deos ? quæ res genuit falsas opiniones , erroresque turbulentos , & superstitiones pænè aniles ; & formæ enim Deorum , & ætates , & vestitus , ornatusque noti sunt : genera præterea , conjugia , cognationes , omniaque traducta ad similitudinem imbecillitatis humanæ ; nam & perturbatis animis inducuntur : accipimus enim Deorum cupiditates , ægritudines , iracundias : nec verò ut fabulæ ferunt , Dii bellis præliisque caruerunt : nec solum ut apud Homërum , cum duos exercitus contrarios alii Dii ex alia parte defenderent , sed etiam , ut cum Titanis , ut cum Gygantibus , sua propria bella gesserunt . Hæc & dicuntur , & creduntur stultissimè , & plena sunt fatalitatis summæque levitatis . Vera hæc omninò , sed pejora tamen quæ Philosophi inde & sentiebant , & impiè propugnabant ; subdit enim statim Balbus : Sed tamen his fabulis spretis ac repudiatis , Deus pertinens per naturam cujusque rei , per terras Ceres , per maria , Neptunus , alii per alia , poterunt intelligi , qui , qualesque sint , quoque eos nomine con-

sue-

fuetudo nuncupaverit , hos Deos & venerari & colere debemus . Athei itaque reipfa erant illius temporis Philosophi , tametsi immanem illam de natura divina sententiam ceteris non ducerent explicandam . Heinc Varro de Religionibus loquens , uti apud Augustinum legere est , (*a*) multa aiebat vera esse , quæ non modo Vulgo scire non esset utile , sed etiam , tametsi falsa essent , aliter existimare Populum expediret . Heinc & Haruspicinam Republicæ communisque Religionis causa colendam censebat Tullius , verum eam in disputatione negabat . Soli , inquiebat , (*) sumus , licet verum exquirere sine invidia . Heinc de natura disputans divina , quæritur , aiebat , (1) primum sint ne Dii , nec ne sint ; difficile est negare , credo , si in concione quæritur , sed in eiusmodi sermone , & in confessu facillimum . Itaque ego ipse Pontifex , qui cæremonias Religionesque publicas sanctissimè tuendas arbitror , is hoc , quod primum est , esse Deos , persuaderi mihi non opinione solum , sed etiam ad veritatem planè velim ; multa enim occurrunt , quæ conturbant , ut interdum ,
nulli

(*a*) *Lib. IV. de Civ. Dei Cap. 31.*

(*) *Lib. II. de Divin.*

(1) *Lib. I. de Nat. Deor.*

nulli esse videantur. Latius illud patet in Cæciliæ sermone, quem apud Minutium Felicem habuit in Octavio. Quamquam, inquit, tibi Marce frater, de quo cum maximè quærimus non sit ambiguum: utpote cum diligenter in utroque vivendi genere versatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: impræsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, ut libram teneas æquissimi Judicis, nec in alteram partem propensus incumbas: ne non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quam ex tuis sensibus prolata videatur: proinde si mihi quasi novus aliquis, & quasi ignarus partis utriusque confidas, nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa, magisque omnia verisimilia, quam vera: Quo magis mirum est, nonnullos tædio investigandæ penitus veritatis cuilibet opinioni temerè succumbere: quam in explorando pertinaci diligentia perseverare. Itaque indignandum omnibus, indolendum est, audire quosdam & hoc studiorum rudes, literarum profanos, expertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum, ac majestate decernere, de qua tot omnibus sæculis Sectarum

rum plurimarum usque adhuc ipsa Philosophia deliberat : nec immeritò , cum tantum absit ab exploratione divina humana mediocritas , ut neque quæ supra nos cælo suspensa sublata sunt , neque quæ infra terram profunda demersa sunt , aut scire sit datum , aut scitari permissum , aut scrutari religiosum : beati satis , satisque prudentes jure videamur , si secundum illud vetus Sapientis Oraculum , nosmetipsos familiarius noverimus . Sed quatenus indulgentes infano atque inepto labori ultra humilitatis nostræ terminos evagamur , & in terram projecti cælum ipsum & ipsa sydera audaci cupiditate transcendimus , vel hunc errorem saltem non vanis & formidolosis opinionibus implicamus : sint principia omnium femina natura in se coëunte densata : quis hic auctor Deus ? Sint fortuitis concursibus totius Mundi membra coalita , digesta , formata : quis Deus machinator ? Sydera licet ignis ascenderit , & cælum licet sua materia suspenderit : licet terram fundaverit pondere , & mare licet influxerit è liquore , unde hæc religio , unde formido , quæ superstio est ? Homo & animal omne quod nascitur , inspiratur , attollitur , elementorum id voluntaria concretio est :

est: in quæ rursus homo ; & animal omne dividitur , solvitur , dissipatur , ita in fontem refluunt , & in semet omnia revolvuntur , nullo artifice , nec iudice , nec auctore ; sic congregatis ignium feminibus, Soles alios atque alios semper splendere , sic exhalatis terræ vaporibus , nebulas semper adolescere : quibus densatis coactisque nubes altius surgere : iisdem labantibus pluvias fluere : flare ventos : grandines increpare : vel nimbis collidentibus tonitrua mugire : rutilare fulgura , fulmina præmicare : aded passim cadunt , montes irruunt , arboribus incurrunt : sine delectu tangunt loca sacra , & profana : homines noxios feriunt , & sæpe religiosos . Quid tempestates loquar varias , & incertas ? quibus nullo ordine , vel examine rerum omnium impetus volutatur , in naufragiis bonorum malorumque fata mixta , merita confusa , in incendiis interitum convenire infantium nocentiumque , & , cum tabe pestifera cœli tractus inficitur , sine discrimine omnes deperire : & cum belli ardore sævitur , meliores potius occumbere . In pace etiam non tantum æquatur nequitia melioribus , sed & colitur : ut in pluribus nescias , utrum sit eorum detestanda pravitas , an optanda felicitas .

citas . Quod si Mundus divina providentia , & alicujus Numinis auctoritate regeretur , numquam mereretur Phalaris , & Dionysius regnum : numquam Rutilius , & Camillus exilium , numquam Socrates venenum . Ecce arbuſta frugifera , ecce jam ſeges cana , jam temulenta vindemia , imbri corrumpitur , grandine cæditur : adèd aut incerta nobis veritas occultatur , & premitur : aut , quod magis credendum eſt , variis & lubricis caſibus , ſoluta legibus fortuna dominatur . Quamquam ſi philoſophandi libido eſt (ſubdebat Cæcilius erga Chriſtianos) Socratem ſapientiæ Principem , quiſquis veſtrum tantus eſt , ſi potuerit , imitetur , ejus viri , quoties de cæleſtibus rogabatur , nota reſponſio eſt : quod ſupra nos , nihil ad nos . Meritò ergo de Oraculo teſtimonium meruit prudentiæ ſingularis ; quod Oraculum idem ipſe præſenſit , iccirco univerſis ſe propoſitum : non quod omnia comperiffet , ſed quod nihil ſe ſcire didiciffet : ita confeſſæ imperitiæ ſumma prudentia eſt . Hoc fonte defluxit Arceſilæ , & multò poſt Carneadis & Academicorum plurimorum in ſummis quæſtionibus tuta dubitatio , quo genere philoſophari & indocti poſſunt , & docti

D d d

glo-

gloriose. Quid Simonidis Melici nonne admiranda omnibus & sectanda cunctatio? qui Simonides cum de eo, quid, & quales arbitraretur Deos ab Hierone tyranno quaeretur, primo deliberationi diem petiit: postridiè biduum prorogavit, mox alterum tantum admonitus adjunxit: postremò cum causas tantæ moræ tyrannus inquireret, respondit ille, quod sibi quanto inquisitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obscurior. Mea quoque opinione, subdit, quæ sunt dubia, ut sunt, relinquenda sunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temerè & audaciter alteram in partem ferenda sententia est, ne aut anilis inducatur superstitio, aut omnis Religio destruat. In Dei itaque cognitione ac cultu, quæ potissima justitiæ munera sunt, miserandum in modum errabant ii, qui ministri dicebantur veritatis atque sapientiæ; eorum quippe varia alioquin dogmata atque mendacia, omnia tamen (quod facili negotio deprehendas) in tollenda pariter Dei providentia, & animorum immortalitate consentiebant. Inter docendum intererat, quod impietatem hanc pauci palam & promiscuè cunctis hominibus; alii (Bonziarum apud Japonios more) non-

nonnisi nobilibus atque in Philosophia initiatis ex arcano traderent : vulgus & multitudinem Tartari metu in officio ducerent continendam . Philosophi nempe aut de divina natura tunc temporis dubitare consueverant , nullum scilicet animo dicere Deum , aut non alium , quam hanc naturæ infinitatem , non aliam naturæ legem , quam rationem , non alios inferos , quam corpora mortalium : hoc animæ sepulchrum , hoc Plutonis concava , hoc inferos intra se vocare , & omnia , quæ illic esse credidit fabulosa persuasio , humanis in corporibus adsignare conati ; oblivionis fluvium , nihil profectò aliud , quam errorem animæ obliviscentis majestatem vitæ prioris : Phlegetontem , ardorem esse irarum & cupiditatum ; Acherontem , quidquid fecisse , dixisseve usque ad tristitiam humanæ varietatis more nos pœnitet , Cocytum , quidquid homines in luctum lacrymasque compellit : Stygem , quidquid inter se humanos animos in gurgite mergit odiorum : maleque conceptas Religiones cum naturali lege perperam confundentes , jus omne callidiorum inventum esse hominum ; alii scilicet eorum , qui populis dominari solent , ut ea ratione Subditorum animos

tutioribus vinculis in officio continerent; alii è diverso populorum; veluti adversus Reges inductæ Religiones essent, ne scilicet absque limite, absque Judice, ac metu hi ceteris imperare se posse crederent, eosque impunè lædere, quos coercere possunt viribus, ac impotenti conditione fortunæ. Tot tantosque peperit impiissimos errores oblita semel verax illa primorum hominum revelata traditio! Tantum ævi longinqua valuit mutare vetustas!

XVIII. Optimè igitur Tullianæ ille fons eloquentiæ, impugnatae sunt ergo, inquietabat, (1) a prudentioribus falsæ religiones, sed non est inducta vera; quia qualis, aut ubi esset, ignorabant. Itaque sic habuerunt, tamquam nulla esset omninò; quia veram non poterant invenire; eodemque modo in errorem inciderunt multò majorem, quam illi, qui falsam tenebant. Nam & isti fragilium cultores, quamvis sint inepti, quia cælestia construunt in rebus corruptibilibus, atque terrenis: aliquid tamen sapientiæ retinent; & habere veniam possunt; quia summum hominis officium, etsi non reipsa, tamen proposito tenent; siquidem

---

(1) *Lib. Div. Inst. II. Cap. 3.*

dem hominum atque mutorum, vel solum, vel certè maximum in religione discrimen est. Hi verò quantum fuerunt sapientiores, quod intellexerunt falsæ religionis errorem: tanto facti sunt stultiores, quod esse aliquam veram non putaverunt. Itaque quoniam facilius est de alienis iudicare, quam de suis: dum aliorum præcipitium vident, non prospexerunt quid ante suos pedes esset. In utraque igitur parte & summa stultitia invenitur, & odor quidam sapientiæ: ut possis dubitare quos dicas potissimum stultiores, illos ne qui falsam religionem suscipiunt: an eos, qui nullam. Sed, ut dixi, venia concedi potest imperitis, & qui se sapientes esse non fateantur: his verò non potest, qui sapientiam professi, stultitiam potius exhibent. Non sum equidem tam iniquus, ut eos putem divinare debuisse, ut veritatem per se ipsos invenirent; quod fieri ego non posse confiteor. Sed hoc ab his exigo, quod ratione ipsa præstare potuerunt. Facerent enim prudentius, si intelligerent esse aliquam veram Religionem, & falsis impugnatæ, aperte pronunciarent, eam, quæ vera esset, ab hominibus non teneri. Sed moverit eos fortasse

tasse illud ; quod si qua vera esset Religio exereret se , & vindicaret ; nec pateretur esse aliud quicquam . Videre enim nullo modo poterant , quare , aut a quo , & quemadmodum Religio vera opprimeretur : quod est divini sacramenti , & cælestis arcani . Id verò , nisi doceatur , aliquis scire nullo pacto potest . Summa rei hæc est . Imperiti & insipientes falsas religiones pro veris habent ; quia neque veram sciunt , neque falsam intelligunt . Prudentiores verò , quia veram nesciunt , aut in iis , quas falsas esse intelligunt , perseverant , ut aliquid tenere videantur : aut omninò nihil colunt , ne incidant in errorem : cum id ipsum maximum sit erroris , vitam pecudum sub figura hominis imitari . Falsum quidem intelligere , est quidem sapientiæ , sed humanæ . Ultra hunc gradum procedi ab homine non potest . Itaque multi Philosophorum religiones , ut docui , sustulerunt . Verum autem scire divinæ est sapientiæ . Homo autem per seipsum pervenire ad hanc sapientiam non potest , nisi doceatur a Deo . Ita Philosophi quod summum fuit humanæ sapientiæ assecuti sunt , ut intelligerent quid non sit : illud assequi nequiverunt , ut dicerent , quid sit .

XIX. Quid itaque mirum si tunc temporis notabant ad eò ceteræ illæ veritates, quas juris vocamus officia naturalis? Julium Cæsarem, quadam in oratione, omnium mulierum virum, & omnium virorum mulierem appellavit Curio, & quale fuerit ejus cum Nicomede contubernium, satis ostendebant carmina, quæ Gallicum per ejus triumphum, currum prosequuti milites, liberè joculariterque canebant. (a) Octavianum Augustum exercuisse adulteria, ne amici quidem negabant, excusantes sanè non libidine, sed ratione commissa, quo facilius per cujusque mulieres consilia exquireret adversariorum. Tiberii infanda luxuria, & avaritia, immanis tenacitas atque rapinæ, odium in matrem ceterosque in consanguineos, crudelitas summa, vitiaque infamia, nota ad eò sunt ac flagitiosa, ut pudeat memorare. Incesta & cum puèris propudiosa commercia, Caligulæ erant veluti matrimonia. Post nefarium cum ea concubitum matrem interfecit Nero, Pythagoræ ipse in modum solennium conjugiorum denuptus; quodque mirum magis, inditum imperatori flammeum, missi auspices duo, & genialis

to-

(a) *Sueton. Vit. Cæs.*

torus, & faces nuptiales, cunctaque demum spectata, quæ etiam in foemina debuisset nox, ut ait Tacitus, (*) operire. Senatorum verò fœda aded & sordida erat in vitia Cæsarum adulatio, ut illos etiam, qui virtutem exercere volebant, & quorum in gratiam demissi aded erant, tam projectæ fervientium patientiæ tæderet; omniaque ita essent a prioribus diversa, ut Romanos in Romanis, degeneres aded erant, inaniter quærivisses. Nec id apud eos modò qui primævam ignorabant legem, sed apud eos etiam, qui veræ adhuc traditionis lumine tenebantur. Luctuosiore scilicet efficiebat humani generis faciem Hebræorum natio, populus olim sanctus, genus electum, verisque imbutum principiis atque præceptis, inde a vetere statu, atque innocentia delapsus, in quo hæreses, & infandæ superstitiones, & adscriptitia placita, & cetera tot invecta fuere mala, ruituræ mox Reipublicæ certissima indicia. Percrebuerat malo quoque fato, quod eam apud Gentem fuerat semper, adversus omnes alios hostile odium, & inania erga idola vetitum studium, fœdæque cum exteris commixtione tota a se
 flagi-

(*) *Lib. Annot. XV.*

flagitiosissimas abierat in consuetudines , quibus irritum fecerat vetus illud æterni divini Numinis pactum . Ea omnia melioribus sanè institutis immutata demum fuere , renovata , inque humanum genus iterum inducta Adami , Noachæ , ac Mosis vetustissima traditione ; quod in expectato tamdiù Christi adventu factum est . Proinde jure merito humanum se genus salutem Reparatori suo Dei Filio debere profitetur , qui nocte , quam pænè supremam habuit idololatria , veluti novum sydus illuxit , quove præmostrante , explosa ferarum gentium doctrina , rituque immani ac barbaro , veram Religionem edocti , summaque juris principia , humanitatem & verum Deum colimus , & quid quemque deceat noscitur . Hujus hercule novi Solis exortus lucem caliganti reddidit Mundo , quum sine nova lege , vix vetus illa dignosceretur . Quot ille tunc extinxit errores ? quot evertit superstitiones ? quantam tempestatem subita serenitate discussit ? Perfectissima induci potuit , ejus ope doctrinæ , tres inter amores , naturalium operationum fontes , ordinata proportio , adque harmoniam revocari corporis ac mentis leges ac operationes . Jam non imagines ad-

E e e

fue-

fuere aut umbræ , sed pulcherrimarum determinata præcepta atque exempla virtutum , novisque inductis fœderibus , vetera innocentia atque felicitatis sæcula redierunt. Eam utique , aut similem morum ac imaginem virtutum apud eos invenire non possumus , qui humana modo ab ratione ac mente , aut suapte natura præcepta didicere fortitudinis atque constantia. M. Tullius multa quidem præclare & egregie de patientia , de contemptu adversæ fortunæ disputare noverat , exilium tamen illud suum ubique diutissime deplorat , & sui temporis calamitate lamentandi mollis , & propemodum effœminatus apparet. Casus etiam ereptæ sibi per mortem filia ita eum perculit , & afflixit , ut neque lenire & mitigare dolorem , neque luctum minuere posset. Ulysses , qui ab Homero pro exemplari virtutis & patientia proponitur , toties itineris sui difficultates , ærumnaeque varias acerbissima quærimonia deflet. (a) Æneas , quo non fortior , neque constantior alter a Marone describitur (si tamen fortem atque insignem pietate virum eum dicendum arbitremur , qui ob iudicium Paridis , spretæque injuriam formæ ,

---

(a) *Alcion. de Inf. Lit.*

mæ, qui ob rapti Ganimedis honores, tot legimus conatum subire casus, tot adire labores) sæpe tamen altum corde dolorem premit, sæpe idem irarum fluctuat æstu, & humanæ conditionis incommoda humano modo concipitur ingemiscere. Connubiales leges, & sumtuarias tulit civibus suis Sylla, quum ipse interim amoribus & adulteriis indulgeret, nec juvenis libidines refrenaverit ab inopia, nec ab ætate senex: (a) Interque recentiores Anonymus Auctor egregius, veterum stipatus undique testimoniis, superstitosorem hominum, fallacioremque ait fuisse Pythagoram; infami Aristidem licentiæ deditum; voluptuosum Socratem, idololatriæ, pessimorumque studiosum hominum: hypocritam Platonem, suorumque ipsum osorem præceptorum, vanum Senophontem inanisque gloriæ impotentissimè cupidam; impium verò Stagyritam, & gulæ vitio immaniter laborantem; irrisorem simul cultoremque divinitatum inanium Dionem; Atheum Photionem, cui salus populi suprema unaque lex & vivendi ratio; prætulisseque humana divinis, mortalia immortalibus Timoleonem; Catonem Censorem infamem

E e e 2

mem

(a) *Plutarch. in Sylla.*

mem fuisse, avarum, crudelem, superbum; huncque Uticensem superasse superbia, superasse audacia, hisce superatum ipsum ab Apollonio; Uxoris denique licentiæ infami ac impotenti conniventia M. Aurelium patientem. (*) Seneca Stoicorum ille acutissimus, vitiorum descriptor verissimus, acerrimus accusator, opumque contemtor, immensas tamen congestit, & locupletissimus fuit, seque super casu suo ita consolatus est, ut superbum ubique ostenderit animum, eaque usus oratione fuerit, ut dum aliqua ratione suum perrexerit lenire dolorem; miseram corripere in desperationem. Quid enim a consolatione alienum magis, quam inexuperabilis fati necessitas, & latentissimarum coacta complexio causarum, unde vel inordinatos effectus, adversus vim rationemque naturæ, imperturbatus triumphare debeat animus, æternamque infra se ducere providentiam? At contra, uti longe è diversis, ita fortioribus ex finibus se super infortuniis ac malis consolari solent ii, qui veram sequuntur traditionem. Ut enim apud istos hoc est immensæ indicibilisque sapientiæ Dei argumentum, ita rerum omnium causas dispo-

---

(*) *Histor. Phil. Pag. Hage 1724.*

spofuisse , & aliarum ex aliis ductum , ut quum nullæ liberæ cauffæ deliberandi detrahat , atque intelligendi perfectiffimam ac liberam facultatem , omnia tamen fint futura , ea ratione , qua fuaviter ille ac fapientiffimè difpofuit , quæ eft altitudo divitiarum fapientiæ ac fcientiæ Dei : ita dum hujus aliquando , aut diuturnis premuntur vitæ malis , venturam refpiciunt ad immortalitatem , æternaque ad gaudia , ad perennem illam virtutis retributionem atque confantiæ . Brutus equidem tantum juftitiæ tribuere vifus eft , ut filios fuos , qui bella concitarent in populo feveriffimè occideret ; Aft non vicit in eo , qui juftus reipfa fuiſſet , dulcis , uti Poëta ait , amor Patriæ , fed potius laudum immenfa cupido ; illuftres fcilicet videbantur aliquando veterum inter Gentes aliquorum animæ , quod tamen non ſpecie aliqua raperentur ſemper , umbraque virtutis , fed impotenti potius gloriæ cupiditate , nimium enim mortalium animos mentemque perurit laudis amor , & gloria : heinc pauci Curii , pauci Camilli , atque Fabricii , multi licet Bruti , Manlii Torquati , Syllæ , Cæſares , atque Pompeji . Immodè uti Populus ille ſpecioſis honorum atque glo-

gloriæ imaginibus agi neutiquam poterat, fortiter ideo inter Gentes operari numquam visus est ac generosè. Illi è diverso, apud quos aut integra fuit, aut reparata traditio, legi utpote addicti non sanctissimæ modo, sed & auctoritati conjunctæ, pro virtute pati, immò mori fortiter potuerunt, non Proceres modo atque Pontifices, sed populares etiam atque gregales; unde tot gloriosa facinora atque certamina fervorum etiam, foeminarum, ac puerorum. Aded verum est animam esse veræ virtutis renovatam per Christum traditionem. Neque, ii modo, qui jure Christo nomen dedere, quorum & cognitio ad altissima, verissimaque elata est: mysteria, legem fortiti sunt perfectissimæ societatis, verum lucem illam clarissimam veritatis in tenebris quoque modo lucere conspicimus, illuminareque omnem hominem in hunc Mundum venientem; nam & longè diffitæ gentes, traditionis ope, justitiam amplexæ sunt ac æquitatem; quæque occæcata adhuc esse voluit Synagoga, non amplius tamen aded in idolatriam propensa: non amplius de bonorum ac malorum finibus dissentientes inter se Philosophorum catervæ, sed & apud Mahume-

humedanicæ superstitionis homines naturalem saltem legem , summaque illa juris principia , non veritate modo , sed voluptate mentes animosque regere conspiciamus , integraque contemplamur , atque undique restituta .

XX. Hæc ea erant , Poline Abbas humanissime , quæ per otium olim , & ad fallendum honestissimè tempus , placidè disputata , ut aliqua inde ratione conscriberem , postulasti . Hoc verò si non secundis avibus , ac prosperè minus actum sit , id non ingenii modo mei tenuitati , aut exiguæ Librorum , qua nimium laboro , suppellectili , verum etiam immensæ tantarum rerum tribue amplitudini . Philosophicis siquidem agentes de rebus perpetuò errare , aut ceteris displicere saltem , proclive non dicam , sed necesse omninò est . Nam qui conlectas heinc inde veritates nullo constrictas nexu sua quascumque sub imagine exhibent , in illud certè incommodi impingunt , ut ordine , methodo ac fine carere videantur , Lectoris iccirco mentem invita Minerva , ac improbo prorsus labore fatigare . Contra qui non inter se adedò connexas , aut longè inter se distitas veritates unam aliquam
con-

contrahunt ad rationem, simplexque ex illis systema conflare, aut eas vinculo copulare aliquo conantur, magnis frequentissimè vapulare solent ingeniis, quod universum, quo de agunt, subjectum arctissimos intra limites inde continere coacti sint, totamque Scientiæ alicujus amplitudinem paucissima aliqua generalia ad principia revocare: maximum, eorum sententia, aut erroris, aut saltem levitatis indicium. Utinam verò hæc sola fuissent, quæ animum aliquando meum ab hujuscemodi scribendi genere retraxerunt. Majora utique obstabant. Quam enim impervium, quam operosum est hisce nostris in regionibus votis hominum respondere! Obsoleta si comminisci audeas, meritò ab omnibus irrideris; Si de vulgatis dicas, ac omnium consensione receptis, stomachum moves atque fastidium; Si denique nondum audita referas, continuo fit res plena metu, res plena tumultu; invidiamque ciere paras, odium, censuras, calumniam, contumelias. Sed fac demum in eam Te jure erigi posse spem, ut publico sapiant palato; jam nova in obstacula impinges, quorum querela, uti vetus, ita supervacanea in præsens est. Alter itaque fit oportet laboris Hercules
atque

atque constantiæ , qui tot ac tanta studiorum infortunia diù valeat sustinere . Nonnullos apud Populos (cetera ut omittam) vel mediæ fortis homines esse litterarum gaudent dulce decus & præsidium . Eædem apud nos pupillæ omninò sunt ; quum tamen aliquos si haberet eorum similes Italia , noscerent profectò ii , qui alio sub cælo vivunt , quantum Italicis in animis virtutum sint atque scientiarum semina , quæ excussa profectò atque exulta , erumpere demum possent ac foeliciter albicare . Ut enim illa , quæ terra fovet , aut è supera regione depluunt , infrugifera tandem sunt , nullò si gaudeant solari radio , cujus impulsu leniter eorum agi occulta vis possit : ita ea , quæ in animis delitescunt hominum , in apricum proferre modo possunt honestæ pacis umbræ cum Mæcenatum splendore atque potentia conjunctæ . In hujus autem cognitionem veritatis (uti ajebat Vir doctus) inducere quemque potest superiorum temporum recordatio , quibus omnis Italiæ majestas Barbarorum incursionibus & perpetuis bellis ferè perierat ; & tamen quum minus opis homines expectarent , insperato paucorum Principum in literas studio , repentè quasi de

F f f

cælo

cælo lux exorta ; nubes dispulit , & reliquias antiqui splendoris ita exfufcitavit , ut pace mortalibus comparata , & scientiis atque doctrinis , quæ in exilium actæ videbantur , quasi postliminio reversis , suo ornamento restituto ad veterem & priscam illam dignitatem hæc ipsa Provincia , reliquarum omnium longè princeps , esse revocata putaretur . Sed nescio quonam fato esse factum quærar , ut quum artibus ingenuis honor non mediocris , & locus esse in Urbibus cœpisset , omnia statim retrò labi , iterumque restingui viderentur ; nam & maximi Reges bella ciere , & alios aut adfinitate , aut amicitia , aut metu sibi adjungere , ut alter alterius regnum occuparet , vicissim studebant . Inde scientiis , quæ ad summum pervenire gradum properabant ; hæc objecta res effecit , ut omnia vocibus militum personarent : heinc neglectæ disciplinæ ; heinc hominibus aliqua in arte præstantibus nullus honos habitus : heinc denique mala omnis generis exstiterunt . Verum quod majorem rapere in admirationem possit , illud profectò est , aliquem scilicet vix esse opibus atque potentia præstantem , qui videri non idem velit esse se ad gloriam natum , quum omnes

omnes tamen in sapientes doctosque viros non illiberales modo sint , unde jaceant necesse demum est tot , ac tam nobiles Disciplinæ , neque mirabiles cedere valeant sui ardores , verum etiam virtutem eorum , qui diù noctuque in pulvere versantur literario , existiment penſi quicquam facere minime posse ad immortalitatem nominis consequendam . Qua quidem in re toto illi cælo aberrare , ac de suis ipsorum rationibus perniciosè meriti esse mihi videntur . Nam ut silentio tegam quantum vitæ commodis , animi bonis , atque humanæ tandem felicitati tribuat hominum illud in Literas studium ; una Scriptorum est opera , quæ nos a vitiis redimere , claritate gloriæ honestare , ac nominis immortalitate ipsis penè Diis valeat æquiparare . Forma , robur , divitiæ , ut verbis utar ingeniosi Scriptoris , brevi tempore dilabuntur . Virtus absque testimonio , effertur cum funere . Signa , tabulæ , insana ædificia , & cetera manuum opera , vetustati omnia parent . At monumenta literarum nulla unquam fata , nulla dies obliterat ; & quoad fuerint humana , stare quoque ea necesse est . Jam aut probi sunt ii , qui in sublimi honorum atque dignitatum fastigio

positi sunt, aut nequam. Quid verò probis jucundius atque optabilius accidere possit, quam gloria famæ pollere, nulli mortalium ignarum degere, celebritate nominis æternitatem æquare, ac virtutis inlustri exemplo de universo humano genere in perpetuum benemereri? Improbis autem quid magis ex usu, quam sua malefacta vel taceri, vel minui, aut etiam in contrarium verti, & pro benefactis quandoque haberi? Multa & præclara facinora Lacedæmonii, Athenienses, & cetera Græcorum natio patravere; sed polita Scriptorum volumina in manus ea procul dubio extulerunt; & fide aliquando majora, ut pro veris tamen haberentur, eloquentiæ vi effecerunt. Absque Homero esset; quis Nelidæ facundiam, Pelidæ ferociam, Laertiadæ novisset prudentiam? Absque Virgilio; nec tam pius Æneas, & patriæ fortasse proditor haberetur. Absque Zenophonte; quis Cirum ita crederet institutum? Absque tam multis; quis adeò felicem, ac tanti virum pectoris Alexandrum? E' contrario verò, nec tam imbelle Medicum genus, nec Trojanis antestatum virtute ab Græcis, nec Ilium ab illis eversum pro comperto fortasse haberemus; si, qui res eorum

rum

rum dixere , a parte stetit Barbarorum . Penelopen domesticus vates a probri infamia vindicavit : Elifam externus adulterii thesaurum fecit . Adeone Bufiris , Phalaris , Dionysius , Nero immanes foedique , ac monstra hominum haberentur , si cetera flagitiosissimi , ab doctis dumtaxat viris aliquid gratiae inivissent ? Ne multis ; Potentum omne divitumque decus una ope nititur literarum . Ridebat itaque merito sua in Argenide Barclajus illorum caecitatem , qui non curant a literis eam laudem impetrare , quae eorum voluptatibus opibusque superstes sit , & quam nisi avidè ambientibus concedi non oportet . Nam , inquit , (*) ut Eruditi non placent , qui pretio conducuntur , ut extollant immerentes , ita æquissimos puto , qui non dignantur suis præconiis fastidiosam superbamque virtutem , aut denique ignaram quantum sibi literarum favore præstetur .

F I N I S .

(*) *Lib. I.*

62 d

